karikás frigyes

a járatos ember

és más elbeszélések

kossuth

ÚJVILÁG

KARIKÁS FRIGYES

A JÁRATOS EMBER
ÉS MÁS ELBESZÉLÉSEK

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ/1978

MÁSODIK KIADÁS

ISSN 0133-64IX

ISBN 963 09 1212 0

© Karikás Frigyes jogutódja

KORBÉLY JÁNOS

Idesanyám, ne tartsék kend vissza,
Én se vagyok rosszabb, mint a Pista.
Pista komám a szovjet katonája,
Húsvét óta Kun Béla huszária.

János bátyám el ne verjik érte,
Lovam hátát a nyereg feltörte
Meggyógyítom Prága városába,
A prágai huszárkaszárnyába.

(VÖRÖS HUSZÁRNÓTA A 39-ES DANDÁRBÓL 1919-BŐL!)

Ahogy Szatmárnál a híres székely hadosztály megadta magát, és átment Nagypálostul és aranysarkantyús Vénzoltánostul a románokhoz, olyan kegyetlen zűrzavar támadt Debrecen körül, amilyet emberfia még nem látott. A híres erdélyi hadseregből immár egy patrulra való se telt ki. Kötelékeiktől elszakadt vöröskatonák ezrei bolyongták végig az egész Hajdúságot Tasnádtól a Tiszáig, apró csoportokba verődve (itt-ott rabolva is). Mi Debrecenben elhatároztuk, hogy elmegyünk embert keresni. Én a Nyírségnek vágtam neki egyedül, lóháton, Sárai-Szabó pedig két bosnyák lovassal Nagykárolynak vette útját. Estefelé holtfáradtan tértünk vissza Debrecenbe, üres kézzel, mert menekülő hordákon kívül háborúképes, vörösháborúra alkalmas ember nem volt sehol. Pedig hej, ember, ember kellett.

Másnap megcseréltük az irányt, és én mentem a károlyi puszták felé. Valahol Érmihályfalva körül jártam, mikor szokatlan látvány tárult szemem elé. Egy tanya háta mögött az árokban, szügyig érő fűben, három huszárló állott. A három lovat három forsriftos öltözetű huszár csutakolta szalmával, olyan szabályszerűen, amiképp én csak inasgyerek koromban láttam, az aradi huszárkaszárnya istállói előtt bámészkodva.

A huszárok dolgoztak, kimondhatatlan nyugalommal, mintha valamikor békeidőben vetődtek volna ide a nagy Hajdúságba. Odaügettem hozzájuk, de a három lovas rám se hederítve csutakolt tovább, miközben egy árva szót sem szóltak egymáshoz. Jól megnéztem a három csodabogarat, akik ebben a menekülő időben ilyen kegyetlen nyugalommal végzik az effajta békés munkát. Ki a fészkes fene pucolt ebben a nyomorult időben lovat a nagy Hajdúságban? Az egyik közülük erősen őszülő, ötvenes, nagy harcsabajuszú, öles ember volt. A másik kettő olyan sihederkorban levő háborús huszárnak látszott. Jó ideig néztem őket szótalan, majd rájuk köszöntem:

– Jónapot.

– Aggyonisten – felelt rá a vén huszár kurtán.

– Hová valók kendtek, atyafiak?

– Biharba – mondja az öreg megint, még kurtábban.

– Biharba?

– Oda.

– Hová igyekeznek?

– Hát neked mi közöd hozzá, szép öcsém? – mordult rám az öreg huszár durván.

– Az volna a közöm hozzá – mondtam határozottan –, hogy én vagyok az ilyen meg olyan hadcsoportnak a komisszárja, kendtek meg éppen az én hadterületemen vannak, ha akárki fiai-borjai volnának is.

A huszárok a kemény szóra abbahagyták a csutakolást, s jól szemügyre vettek, miközben az öreg huszár jóval alább adva kérdezte:

– Karikás elvtárs?

– Az vagyok.

– Ejnye, hogy nem ismertem meg. Pedig láttam magát Szinyérváralján – mondta az öreg huszár, szinte restelkedve. – Mi Debrecenbe igyekeznénk éppen, aztán, gondoltam,

hogy nem illik ilyen ganajos lóval beállítani oda, hát megparancsoltam a huszároknak, hogy hozzák rendbe a jószágot.

Ez a szó, hogy „megparancsoltam", olyan érzést keltett bennem itt a síkságon, ahol mindenki menekült és a világon senki se parancsolt és senki se függött a másiktól, mintha ebben a füves árokban volna éppen az a bázis, amelyen a későbbi dicsőséges magyar Vörös Hadsereg fog felépülni.

– Aztán minek mennek kendtek Debrecenbe?

– Komendánst keresünk, kérem – hangzott a sajátságos válasz. – Azt. Az nincs nekünk. Lú, az van, huszár, az van, puska meg kard vagyon, de komendáns, az nincs. Aki vót, az az oláhokhoz szaladt, ott szógál most. Én meg úgy gondoltam, hogy mi a fene keresnivalója van ott a magamszőrű embernek, magamhoz szólítottam ezt a két földi gyereket, aztán idefordítottuk a lovat.

– Derék.

Az öreg mosolyogva megsodorta a harcsabajuszát, és jólesően magyarázkodott.

– Hiszen tudjuk ám mi, kérem, hogy hányadán állunk. Mi az istent keressünk mink ott? Ott hitvány csak a cseléd sorja. Itt meg magunk közt majd csak lábra állunk.

– Hej, öreg – keseregtem neki, szinte irigyelve a nagy hitét –, hitvány ám a cseléd, gyöngén áll a puska a kezében.

– Nem hitvány a cseléd, elvtárs – mondja az öreg bölcselkedve –, nem hitvány az kérem, csak nincsen neki komendánsa.

– Komendánsa?

– A', az nincsen néki. Ha vóna néki komendánsa, jó lenne a cseléd katonának. De nincsen, elvtárs, dehogy van néki. Nem tudja a szegény, hogy mit kék cselekednie.

– Ugyan öreg, már hogyne volna neki komendánsa. Van, aki komandírozzon, lelkem. Mondja is néki a komendáns, hogy mit kell cselekedni, de nem teszi a beste.

– Nem jól mondja neki, elvtárs, biztosan nem jól mondja.

– Már hogyne mondaná jól, hiszen magyarul mondja neki.

– Ej, elvtárs, sok a magyar szónak a nyitja. Van ilyen magyar szó, meg van amolyan magyar szó. Szó ez is, meg szó az is. Az egyiket érti a katona, a másikat meg nem érti. Ennyi az egész.

Közben felcihelődtünk. Most már négyesével ballagtunk visszafelé a debreceni poros országúton, miközben mindig azon törtem a fejem, hogy mi lakik ebben a huszárban, benne van-e az, akit én keresek, a vöröskatona?

Haladhattunk már vagy jó öt kilométert. Ez alatt az idő alatt igen kevés szó esett köztünk. Egyszer a jobb oldali tanya felől nagy zsivajt hallottunk. Lelovagoltunk az országútról, és a dűlőn keresztül a tanyaudvarnak tartottunk. Divatos panoráma volt, amit ott láttunk: vagy húsz-huszonöt fő-nyi fegyveres baka szekeret rekvirál magának a paraszttól. A paraszt tartja a lovát, őt meg a bakák felváltva verik, miközben a paraszt asszonyostul, gyerekestül ordít, mint a fába szorult féreg; a bakák káromkodnak, ellenforradalmárnak meg zsíros nyakú parasztnak szidják a gazdát, én pedig három hegyesen fülelő huszárommal odaállítok a küszködők közé:

– Mi van itt, elvtársak? – kiáltok rájuk. A paraszt meg egy rücskös, öles baka egyszerre panaszolják a rajtuk esett nagy sérelmet. A paraszt azon jajveszékelt, hogy éhen pusztul a famíliája ló nélkül, a rücskös baka meg azt bizonygatta, hogy kutya kötelessége minden létező szabály szerint, minden létező parasztnak forspontot adni a fáradt vöröskatona alá.

– Sorakozó! – vezényeltem harsányan. – A lovak itt maradnak, kendtek pedig gyalog ballagnak be velünk Debrecenbe. – A rücskös feleselgetni próbált, de az én vén huszárom nekilovagolt, és akkorát rúgott a mellébe, hogy rögvest a torkán akadt a szava.

– Kuss, hé, nem hallottad a komandót – ordította az öreg nekivadulva. – Sorba, te rücskös, hé!

És csoda történt. Hetek óta először láttam, hogy egy árva hang nélkül mindenki az első vezényszóra sorba állott. Az öreg „jobbra át"-ot vezényelt, és a huszonhárom főnyi csapat, az imént még banditák, takaros egyforma ütemben ballagott a lovunk után, hátul pedig a két fiatal huszár zárta be a menetet.

Mikor az országútra kiértünk, az öreg huszár „pihenj"-t vezényelt, és csöndesen odaszólt hozzám:

– Nincsen nékik komendánsuk, szegényeknek. Nincsen nékiek.

Mire Debrecenbe értünk, vagy négyszáz puskás ember masírozott keményen lépkedve a debreceni köves úton az én emberem tüzes, cselédi vezényszavára. Este a Bika szálló étteremének egy kis sarokasztala mellett két vöröskatona szorongatta meleg barátsággal egymás kezét: az egyik Sárai-Szabó Tibor volt, a 39-es hajdú- és bihari vörösdandár derék parancsnoka, a másik pedig az én ma talált emberem: a vén huszárcugszfűrer, az Almássynak számadó csikósa, Korbély János.

*

Az öreg Korbély János nálunk rekedt. Valahogy megtalálta a helyét, meg a komendánsát is. Sárai-Szabóval kegyetlenül összebarátkoztak. Az első időben fölhasználtuk mi az öreget mindenre a világon. Hol katonákat szedett össze a nagy Hortobágyon, hol menetzászlóaljakat szervezett Poroszlón, míg végre megtalálta a végleges helyét, és parancsnoka lett a hadosztály lovaskülönítményének. Vagy 750–800 lovasa lehetett, amihez a lovakat is ő maga szedte össze valahol a Hortobágyon. Egy egész sereg régi huszártiszt szolgált nála századparancsnoki meg szakaszparancsnoki minőségben, de én igen

jól tudom, hogy az öreg képességeit ezek a tisztek (abban az időben) egy pillanatra se vonták kétségbe.

A pétervásári frontáttörésre mi igen nagy alapossággal készültünk. A támadás tervét együtt dolgoztuk ki Lukács népbiztos elvtárssal, s ma se tudom, hogy miért nem úgy történt mégse, mint ahogyan mi azt magunknak olyan szépen kifundáltuk. A terv az volt, hogy már Egertől erős tüzérségi előmunkálatokat végzünk, a lovasságtól fedezve a híres cseh ütegünket egy előretolt állásba vetjük, amely egész közelről lövi Pétervásárt; a lovasság a jobbszárnyon nyugtalanítja az ellenséget, míg én meg Lukács elvtárs öt, esetleg hat zászlóaljjal átverjük a balszárnyat és elfoglaljuk Pétervásárt. A közép pedig Sárai-Szabó parnacsnoksága alatt, a lovasságtól támogatva, üldözőbe veszi az ellenséget. Szóval a terv kitűnő volt. Forró májusi napra virradtunk. Mi a nagy vezérkari felkészültségünkkel igyekeztünk Pétervásár alá, hogy minden akciót közvetlenül és gyorsan irányítsunk, a parancsnak megfelelően. Útközben egy egész sereg előkészítő, sőt fegyelmező munkálatot is végeztünk (Tormási zászlóalj). Nekem és Lukácsnak a Peinlich-féle zászlóaljjal együtt kellett volna előrenyomulni, Sárai-Szabó a központban volt. A lovasok már régen kint jártak. A tüzérség is lőtt úgy-ahogy, de a cseheink sehogy se tudtak állásba kerülni a kemény, ellenséges tűzzáporban. Mi idegeskedtünk. Peinlich olyan közel került az ellenséghez, hogy kénytelen volt rohamot csinálni. A csehek megfutamodtak. Mi tüzérségi látcsővel vizsgáltuk a terepet: Pétervásár szélén cseh lovasokat láttunk cirkálni, a közép meg lemaradt erősen. Lefutottam a völgybe, Sárainak akartam telefonálni, hogy a közép sebesebben nyomuljon előre, mert mi Peinlichékkel igen kellemetlen helyzetbe kerülhetünk. A telefonnál a telefonista kínlódott, hallottam, ahogy kérdi:

– Pétervásáron, a huszárokkal?

Kikapom a telefonista kezéből a kagylót, és beleordítok a telefonba:

– Halló, ki beszél?

– Korbély beszél, Pétervásárról.

– Megbolondult kend?

– Nem én, kérem.

– Mi az istent keres kend Pétervásáron?

– A nyavalya tudja, kérem. Idetévedtünk. Itt zavarnám a cseheket Disznód felé. Minden rendben vóna, csak ez a marha Pejndlik ne lőne olyan kegyetlenül. Tessék má' megmondani néki, kérem, hogy hallgasson. Micsoda disznóság az, hogy a cseh nem bánt bennünket, szalad, mint a bolond, ettől a Pejndliktől meg nem tudunk lúra ülni.

Jelentő lovast küldtem Peinlichhez, Peinlich tüzet szüntetett. A tüzéreknek telefonáltam, hogy ne lőjék többet Pétervásárt, Sárainak is telefonáltam, az istentelenül káromkodott. Végre valahogy becihelődtünk Pétervásárra. Egynéhány halott, öt-hat sebesült, ennyi az egész. Az öreg Korbélyt ott találtuk a város szélén, borzasztóan szidta a segédtisztjét, Győrfi hadnagyot. Ha jól emlékszem, azért, hogy igen drágán vette Egerben a zabot. Mikor Sáraival odaértünk, az öreg takarosan vigyázzba vágta magát és jelentkezett.

Sárai-Szabó nem szerette, akármilyen jól végződött is valami, hogyha nem parancs szerint jártak el, s rákiáltott az öregre:

– Mi az isten vót a parancs?

– Nyugtalanítani az ellenséget, jelentem alássan.

– Kend meg elfoglalja Pétervásárt?

– A parancsba nem vót, dandárparancsnok elvtárs, hogy meddig kell nyugtalanítani. Csak avvót benne, hogy nyugtalanítani kell. Mit tehetek én róla, hogy a cseh túlment Pétervásáron?

– Hogy a nyavalyába nyugtalanította kend az ellenséget? Rohammal?

– Igenis, dandárparancsnok elvtárs.

– Tudtam én – mondja Sárai. – Kiküldik kendet mászkálni, lövöldözni kicsikét előttünk, kend meg, vén marha, nekirohan, mint bolond tehén a fiának.

– Dandárparancsnok elvtárs, hát mit tehetek én róla, hogy a cseh nem nyugtalankodott. Ahogy a tisztásra kiértünk, kérem, elszaladt. Én meg parancs szerint mentem utána nyugtalanítani. Ő meg szaladt, kérem. Így értünk, kérem, Pétervásárra.

Én hangos kacagásba törtem ki, úgy, hogy a parancsnok is lejjebb adta egy kissé, sőt maga is elmosolyodott.

– Bár a fülét lyukasztották volna ki kendnek, hogy máskor jobban figyeljen a parancsra.

– Nem olyan nagyon lyukaszgatott a cseh, parnacsnok elvtárs. Az csak szaladt. Csak ez a marha lőtt itt, ni.

És tényleg jött a fiatal, kedves Peinlich főhadnagy. Ott kacagtunk aztán valamennyien az egész pétervásári heccen. Csak az öreg Korbély morgott a röhögő Peinlich főhadnagyra:

– A nyavalya jöjjön rád, egyetlen rendes cigány vót az osztályban, annak is belelőttél a valagába, te marha!

És sokáig ácsorogtunk ottan, nevetve meghánytuk-vetettük a további tennivalókat, de sokáig nem állt ellenünk senki.

*

Vagy tíz napot csatangoltunk a csehek után, de nem tudtuk őket sehogy se puskavégre kapni. A társaság megint lezüllött. Alig tudta az ember összetartani őket. A vén Korbély ebben az időben szakadatlanul torzsalkodott. A feljebbvalóin kívül mindenkivel hadilábon állt. Ez a tétlen idő arra volt jó, hogy az alantas parancsnokló tiszteket levénasszo-

nyozza, vagy pedig a huszárokat szekírozza egy-egy lóért, amelyiknek a nyereg feltörte a hátát.

– Te csipás, te – szokta volt mondani –, a Ferencjóskáé ez a lú, hé? Ez a mi lovunk, te, te beste, te! Ülj a kerítésre, mint a macska, ha nem tudsz lovon járni.

Félt ettől a házsártos embertől mindenki, mint a tűztől. Bevallom, néha én is. Az öreg olyan szemrehányóan tudott nézni és kerülgetni, hogy majd a bőrömből ugrottam ki néha, hogy a kedve szerint cselekedjek. Olyan volt az öreg köztünk, mint az élő lelkiismeret, mintha ő lett volna a gazdája, a legtudatosabb képviselője annak az ügynek, amelyért háborúba szálltunk. Én jól tudom, hogy maga a kemény, katonás Sárai-Szabó is rengeteg sok huszárvágást csinált csak azért, hogy az öreg „gazda", ahogy ő az öreget nevezte, meg legyen vele elégedve.

Végre Gesztelyen szembekerültünk a csehek nagyon jól megszervezett ellenállásával. Alig csaptunk egy kicsit össze, a csehek olyan kellemetlen háromszögbe zavartak bele bennünket, amilyet én régen nem láttam. Az egész hadosztályt beleszorították a Rimaszombat előtti hegylánc háromszögű völgyébe, és olyan kemény tűz alatt tartottak bennünket, hogy meg se tudtunk mozdulni. A helyzet módfelett veszedelmes volt, mert ha a háromszögnek az egyik szárnyát megbolygatják, a másik szárny menthetetlenül odavész. Ha pedig paralel visszavonulást csinálunk, akkor tönkretesszük az egész hadtest miskolci előnyomulásának sikereit. Tehát ki kell tartani, ha törik, ha szakad... Az első nap valahogy elmúlott. Ha nagy volt is az izgalom és az idegeskedés, azért valahogy a helyén maradt mindenki. A második napon azonban olyan szigorú támadásnak voltunk kitéve, hogy nagyon kétségbeestünk a derék 39-es dandár sorsa felett. A csehek szinte óránként próbálkoztak erőltetett rohamokkal áttörni a frontunkat. Mindenhonnan a legrosszabb híreket kaptuk.

Ahogy ilyenkor szokás, minden veszélyt nagyítva láttak. Ha valahol egy erős cseh járőr próbálkozott valamit csinálni, onnan azt jelentették, hogy egy ezred fekete, csehekkel vegyítve, francia tisztek vezetése alatt ostromolja a gedei kápolnát. Másnap estére aztán az egész társaság halálra kimerült. Sárait már úgy kellett felemelni a nagy fekete lovára, a vezérkari főnök elaludt a térkép fölött, én nem tudtam a lábamon megállni, csak a vén Korbélyon nem fogott semmi. Úgy járt-kelt ebben a veszedelmes szituációban, mintha mi sem történt volna. Zsörtölődött, mint mindig. Emlékszem, ebben az időben még én is megharagudtam rá. Az ilyen veszedelemben, mikor az egész hadosztály élet-halál közt lebeg, nem álltam már ezt az apró, kicsinyes civakodást. Mindig akadt neki valami perelnivalója. Vagy a szénát kifogásolta, vagy a nyerget kötötte fel valaki másképp, mint ahogy az öreg azt forsriftosnak találta, vagy a lovas járőrök, akik halálosan kimerültek ezen az istentelen hegyi talajon, nem jártak az öreg régimódi kulcsos órája szerint – tény az, hogy ebben a kegyetlen időben az öreg úgy járt-kelt a gesztelyi kastély udvarán, mint egy nyugodt béresgazda.

Harmadnap estéjén, mondom, senki se volt köztünk emberi formában. Úgy kilenc óra táján felköltöttem Sárait, aki vagy másfél órácskát szundított az istállóban, és magam feküdtem le. Éjjel két óra tájban az öreg Korbély költögetett, hogy menjek a telefonhoz, Sárai csönget a frontról.

– Halló!

– Te vagy?

– Igen – felelek izgatottan.

– Halló! A helyzet tarthatatlan. Ulein pakoljon és menjen vissza az Imre-majorba az egész törzzsel. Korbély pihenő félosztálya jöjjön ki hozzám vele együtt. A visszavonulást megpróbálom lovassággal fedezni. Te eredj, ahová akarsz. Ide nem hívlak. Itt aligha lehet már valamit csinálni.

Nagy rémülettel tettem le a kagylót. Ulein vezérkari főnököt alig tudtam felrázni. Mikor elmondtam neki a diszpozíciót, tanácstalanul vonogatta a vállát.

– János bácsi! – szólok oda Korbélynak.

– Parancs!

– A félosztály szerel, s a kend parancsnoksága alatt kimegy Sáraihoz. Az osztály szerelvényét irányítsa kend az Imre-majorba.

Az öreg feszes vigyázzba állt. Mintha valamire várt volna még.

– Nincs tovább, János bácsi.

– Biztos elvtárs – mondja az öreg, keményen a szemem közé nézve –, a Sárit nyergeltessem-e? (A Sári az én lovam volt.)

Én gépiesen azt mondtam, hogy igen.

Galoppban mentünk az úton, itt-ott már lógó bakákat hajtottunk vissza az állásba. A kápolna tövénél ott találtuk Sárait. Mintha nyugodtabb lett volna, mint a telefonbeszélgetésnél. Elmondta a helyzetet: a cseh tüzérség állásra talált, pont a háromszög élén, nem messze a mi vonalunktól, és ha virradatig innen el nem megyünk, reggelre rostává lő bennünket, satöbbi.

– Dandárparancsnok elvtárs – szólt az öreg Korbély

– Na?

– Vagyon-e lyuk a völgy száján, ahol a tüzérség áll?

– Vagyon.

– Hátha én ráütnék a tüzérségre?

– Szamár kend, apám. Van ám ott fedezet is, ne féljen.

– 'Sze jó', tudom én, hogy van, kérem. Én úgy gondolom, dandárparancsnok elvtárs, hogy az Icce-gyereket egy cúggal átzavarom a rajvonalon, és a hegyről nekimenne a tüzérségnek. A bedekkung nékifordul az Icce-gyereknek, én meg a félosztállyal nekivágok a tüzérségnek a torkon keresztül.

Összenéztem Sáraival. Annak a véresre fáradt szeme felcsillant.

– És ha otthagyja kend a fogát – akkor még csak vissza se tudunk vonulni.

– Má' mér hagynám ott a fogam?

Kezet fogtunk az öreggel. Mosolyogva ült lóra, odahívta az Icce-gyereket. Helyes, vidám szemű, mosolygós arcú, fekete parasztgyerek volt. Úgy hallgatta az öreg parancsait, mintha az evangélium szólna.

– Értem, János bátyám. – És ötven lovassal galoppban nekivágott a veszedelmes hegynek.

Az öreg Korbély kihúzta a kardját, és az erős félosztály, vagy négyszáz lovas, halálos csöndben ballagott az öreg Korbély után. Mire a félosztály vége elhaladt, alaposan szürkült. Ej, de keserves óra múlott el azóta. Mi Sáraival lassan lovagoltunk előre. Hallottunk egy gyönge puskaropogást, de semmi más különösebb zajt nem. Egészen világos lett. Mi minden pillanatban vártuk, hogy mikor szólal meg a veszedelmes ellenséges tüzérség, de nem szólt ott semmi. Úgy reggel fél hat tájt jött egy lovas, Korbélytól hozott cédulát:

„Minden rendben vagyon, a gyalogság menjen rögtön támadásba, ha a gyalogság gyorsan eléri a tüzérség vonalát, akkor minden meg van mentve."

S ettől a perctől kezdve úgy ment minden, mint a karikacsapás. Reggel fél nyolc tájt én a harminckilencesek élén lovagoltam Rimaszombatba. Az öreg Korbély rohama nyomán egy tüzérezredre való felszerelést fogtunk el, amit az ellenséges tüzérség sietve otthagyott.

Sárai és az öreg Korbély csak délután jöttek be Rimaszombatba. Én fogadtam őket, a már közben megalakult munkástanáccsal, a város szélén. A huszárok vidám dallal vonultak be a városba, csak az osztály előtt cammogó Korbély nézett maga elé sötéten fekete lován.

– János bátyám, jó napot – köszöntöm vidáman az öreget. – Ezt aztán takarosan megcsinálta kend.

– Hej, elvtárs, de igen nagy baj ért.

– No? – kérdem csodálkozva az öreget, akit még sose láttam ilyen szomorúnak.

– Odahagytam az Icce-gyereket, kérem,

– Ejnye; szegény gyerek, kár érte.

– Ej, egye meg a fene a fajtámat, én vagyok a hibás. Én vén bolond. Nekem kellett volna hegyről menni, nem pedig ezt a szegény serény gyereket odaküldeni. Engem nem terített volna le olyan könnyen . . .

– Ha jól tudom, földije volt kendnek ez az Icce-fiú?

– A . . . már két esztendeje nem maradt el tőlem . . . földim . . A tulajdon édes testvérem gyereke . . . A Jóska . . .

*

Rimabányán a dandárt oldalba kapták a csehek. Parancsot adtunk a Balog-völgyét megszállva tartó salgótarjáni bányász-zászlóaljnak, hogy a völgyet adja át egy gyenge géppuskás huszárjárőrnek, ő maga pedig vonuljon Korbély János lovas-osztályparancsnok rendelkezésére, akinek a feladata volt a cseheket Bánya és Brézó közül elzavarni. Az öreg rögtön sorakozót rendelt, és kiadta a parancsot:

– Vörös huszárok! Elvtársak! Az ellenség ódalba támadta a mi cseléddandárunkat. A mi parnacsnok elvtársunk Bányánál tartja magát keményen. Ha törik, ha szakad, a cseheket el kell zavarni. De hamar ám, mer' másképp odaveszhet a dandár parancsnokostul. Értik-e kendtek?

Egy nagy „értjük"-kiáltás volt rá a felelet.

– Na. Patrulkomendáns Zsikics, cumír!

Egy fiatal, hegyes bajuszú huszár lovagolt az öreghez.

– Parancs! – tiszteleg keményen a hegyes bajuszú.

– Tudja kend, hogy hol a Balog-völgye?

– Tudom, parancsnok elvtárs.

– Derék. Veszi kend a patrulját s az osztályparancsnokságrul két géppuskát, sok munícióval. Odamegy kend a Balog-völgyébe és leváltja a tarjáni zászlóaljat. Érti kend?

– A zászlóaljat, parancsnok elvtárs?

– Azt.

– János bátyám – szólt a hegyes bajuszú, majdnem könyörgően –, tizedmagammal álljak ötszáz helyett?

– Most semmi Jánosbátyám, érti kend? Itt nem komázunk, káplár úr Zsikics! Kend indul rögvest a kilenc atyafiával és a két masingeverével. A Balog-völgyét meg lezárja. Ha pedig csak egyetlenegy kölökcseh átaljön a Balog-völgyén, úgy ballagjék kend világgá, mer' én igen megnyomorítom kendet.

– János bá' – próbálkozott még egyszer a patrulkomendáns, de nem fejezhette be a mondanivalóját, mert az öreg Korbély kardot rántott.

– Patrulkomendáns Zsikics, indulj!

És patrulkomendáns Zsikics kelletlenül ugyan, de igen határozottan elindult.

Mi pedig, ahogy az öreg Korbély mondta, mentünk „dandár-szabagyítani". Forró júniusi nap volt. Úgy egy óra tájt lehetett az idő, mikor az osztály útra kelt. Rimaszombatból kilépve, az öreg galoppot vezényelt, s az osztály irtó porfelleget verve sietett a célja felé. Mikor vagy két falut keresztülvert, az öreg „állj"-t vezényelt. Kivette a térképet, és magához hívta a századparancsnokait. Régi, kipróbált huszártisztek sápadtan sorakoztak az Almássy grófok számadó csikósa elé.

– Fehéri századparancsnok! A második és a negyedik századdal nekivág a brézói hegyeknek és a tiszolci országúthoz érve rajta-rajtában rohan a vasútig és lekaszabolja az ott állásban levő ellenséget. Az első és a harmadik század pedig

velem jön. Győrfi hadnagy pedig bevárja a salgótarjániakat, a zászlóaljjal állást foglal Bánhyánál, az országút mentén egyenesen halad előre és megütközik az ellenséggel.

Elhatároztam, hogy ma, ha törik, ha szakad, én Korbéllyal maradok végig. Valahogy nem voltam egész ember előtte. Csendesen ügettünk egy erdei ösvényen, és kiértünk egy dombos tisztásra. Az öreg egy járőrt küldött ki. Nem haladhatott a járőr ötpercnyire se, mikor éles, közeli puskaropogást hallottunk. Idegesen összerázkódtam. Korbély rám nézett és megjegyezte:

– Bizony elvtárs, néha rálőnek a patrulra.

– Mit akar kend most csinálni?

– Megnézzük, hogy hol van a cseszki és elzavarjuk.

– S ha túlnyomó erő volna itt?

– Nincsen a vörösháborúban túlnyomó erő, kérem.

Hallgattam. Éreztem, hogy az öreg most tesz engem próbára, és jaj nekem, ha nem állom ki a próbát.

A patrul közben visszajött, s jelenti, hogy az erdő szegélyén ellenséges csapat van, a járőr éppen fedezékásáson kapta őket. Az öreg merően rám nézett. Én szokatlanul rövidebbre fogtam a kantárszárat, és kigombolтam a revolvertáskámat.

– A beste, hosszú kvártélyra gondol – mondja az öreg nyugodtan. – Na fiúk, helyre, felfejlődni – vezényel az öreg csendesen.

A lovasok szó nélkül csataállásba fejlődtek. Az öreg kardot rántott, majd minden hang nélkül négyszáz kard suhant ki a hüvelyből, szinte egyidőben.

– Rajta! – ordít az öreg torkaszakadtából, s a félosztály irtó ordítással nekiveti magát az erdőnek. Izgalmasabb perceket még soha nem éltem át. Először voltam életemben lovasrohamban. Nagy erőmbe került tartani magam, úgy, ahogy a huszároktól láttam. Sápadt lehettem, mert az öreg sokszor végignézett rajtam, igen gúnyos mosollyal.

Az erdőből kiérve kemény puskatűz fogadott bennünket. De egynéhány pillanat alatt szemtől szembe álltunk az ellenséggel. Az egyik fedezékből egy fiatal cseh kapitány ugrott ki, és ellenrohamra vezényelte a csapatait. Az öreg Korbély nyílsebesen rohant rá a kapitányra, visszatiporta a fedezékbe, miközben egy rengeteg nagyot vágott nehéz lovassági kardjával a kapitány karcsú derekára. A fogai közt sziszegte:

– Mit agitálsz, te taknyos?

A huszárok túlrohantak már régen az árkon, egy része összeterelgette a fegyverüket elszóró katonákat, a másik része pedig üldözőbe vette a menekülőket. A csomóba terelt katonák siránkozva könyörögtek magyarul, hogy ne bántsák őket, ők szlovákok, és nem ellenségei a vörösöknek.

– Na! – ordít az öreg gúnyos haraggal – hát azér' lőttetek olyan szorgalmatosan a veres huszárra? A cselédhuszárra? Mi?

A huszárok közül egy fiatal szakaszparancsnok kardlappal végigvágott egy magát nagyon mentegető szlovák altiszt derekán. Az öreg dühösen rákiáltott a buzgólkodó huszárra:

– Hé, Csongori elvtárs, most én magyarázok, kend most hallgat. Majd én dalolok rá a kend híres derekára, ebadta! . . . Mi? – folytatta az öreg – hát nem sül le az ábrázatotokról a bűr? Mi? Kódus, haszontalan, semmirevaló népe! Annyira a lelketekre vettétek, hogy az Almássy grófok földönfutók lettek? Mi? Ezt bírja ki olyan nehezen a szlovák kódus? Hogy miből fog kurválkodni a magyar úr? Mi? Aljas, haszontalan sihederek. Ha ez a csipás itt, ni – s az öreg egy fiatal cseh hadnagyra mutatott –, lű rá a Korbély Jánosra, azt Korbély János érti. Mert Korbély is rálű, az apja istenét néki, ahogy módját ejti. De ti lűttök énrám, sok rühös, ganajostérgyű parasztja az istennek? Hiszen vissza se tudlak ütni benneteket. Hiszen nem tudom a kezem rátok emelni, sok bestéje. Én látom bennetek a testvért, akármilyen szlovákok vagytok is,

sok rühes parasztja, én nem tudok beleszarni a magam tányérjába, mint ahogy ti cselekeditek, hej! . . . Hé, huszárok, a Magyar Tanácsköztársaság veres huszárai, vigyázz! – ordított az öreg magából kikelve. – Mutassátok meg ennek a holló-népnek, aki egymás szemét vájja, hogy mi a cselédtisztesség. Felejtsétek el néki, hogy a kis Csoma-gyerek úgy esett le a lúról halva, idejövet. Mutassátok meg nékiek, hogy mink kik vagyunk! Válogassátok ki a tisztjét, az apraját meg ereszszétek szélnek. Hadd menjenek vissza a falujokba, mondják el, hogy a szabad veres cseléd hazaengedte a fehérek cseléd-jét. Hadd süjjék le a pofájukról a bőr.

A huszárok megéljenezték a vén komendánst, sorakoztatták a fogoly tiszteket, vagy tízen lehettek. Összeszedték a fegyvereket meg a géppuskákat, és világgá eresztették a fogoly katonákat. (Sokan jelentkeztek közülük felvételre a Vörös Hadseregbe.)

Az öreg Korbély felém fordította a lovát. Elégedett mosollyal nézett végig rajtam.

– János bácsi – mondtam megindulva.

– Parancs, parancsnok elvtárs! – (Az öreg akkor nevezett először parancsnoknak.)

– Derék, nagyszívű ember kend, János bá'! Nagy dolgot láttam én máma, János bátyám. Olyan kedvemre cselekedett, olyan örömömre beszélt kend, édes, derék János bátyám.

– Váljík egészségire, kedves elvtársam, váljík egészségire.

Meghatottan szorongattuk egymás kezét nagyon sokáig.

Zagyvarékáson szakadtam el örökre az én jó bajtársamtól, elvtársamtól, az összeomlás délutánján, mikor az öreg Korbély ősi szokás szerint agyonlőtte a hűséges fekete kancát, hogy ne szolgálja a cselédek ellenségét.

És az öreg Korbély János, a hajdú-bihari 39-es vörösdandár példaszép katonája, hej, de sokadmagával veszett bele az Almássy és másmilyen grófok feneketlen fekete börtönébe.

KŐMŰVES PAPP ISTVÁN

Nekem a 39-esekkel mindig sok dolgom akadt. Érintkeztem velük a háború előtt, minthogy ők Bécsben szolgáltak, én meg ott dolgoztam. A háború alatt mindig együtt jártunk, s a vörösháborúban szintén hozzájuk kerültem. Így igen jól ismertem őket. De mondhatom, hogy a 39-eseknél nem láttam olyan debreceni embert, aki ne lett volna kőműves. Nagyon sokáig azt hittem (valahogy ma is úgy tetszik), hogy Debrecenben mindenki kőműves. Azért, ha debreceni emberre gondolok, akkor mintha ma is ott pödörgetné serkedező fekete bajuszát szürke kis kabátjában, fekete kalapban, fehér nadrágban, néha fehér köténnyel maga előtt, egész biztos szocialista pirosnyakkendősen, az én régi jó barátom, a Kőműves Papp István.

Valahogy mindig összehozott vele a sorsom attól az időtől kezdve, hogy Bécsben a Práterben, a Magyar Csárdában együtt választottunk széjjel egy már majdnem a bajonettig komolyan verekedő társaságot. A fogságban is együtt voltam vele, az orosz Vörös Hadseregben is, úgyhogy egy csöppet sem csodálkoztam, amikor Füreden szépen beállított hozzám az elmaradhatatlan kőműves viseletében.

– Jaj, szerelmes komám – mondta nagy örömmel –, de

régen kereslek, a fene beléd, mindig mintha tőlem bújnál. Szatmár óta furt a nyomodban vagyok, valahogy mindig akkor jöttem, amikor te mentél.

– Szervusz, Pista komám! Már azt hittem, hogy Debrecenben rekedtél.

– Mi az istent csinálnék én most Debrecenben?

– A román se bántja a fecskét, Pista.

– A fecskét nem bántja, testvér, de Kőműves Papp Istvánt igen.

– Jól van, Pista komám, hát mi járatban volnál?

– Én egykomám! Tudod, ilyen háborús világ van, aztán nem akarok én se különb lenni a Deákné vásznánál, mondok, háborúzni megyek. Aztán, hogy te ilyen militarista lettél, mondok, hozzád megyek szolgálni, testvér, egyen a fene beléd, pedig nem állom már ezt a 39-es társaságot. Civakodik mindig, egye meg a fene a fajtáját.

– Eredj már, Pista, ne kellesd magad. Fészkes fenét jöttél volna te hozzám, ha nem lennének itt a 39-esek, te rühes, te! Éppen ezért jöttél!

Pista sodrott egyet kicsi fekete bajuszán, s mosolyogva kérdezte:

– Hát kellek-e, komám?

– Hogyne kellenél, komám! Rád várok, testvérem. Éppen most szervezünk egy új zászlóaljat a 39-esekből, csupa öreg fiú. Akarsz-e batallionkommendáns lenni?

– Akar az isten! Azt hiszed, mindenkiből kitelik a generál-kvártirmájszter, mint tebelőled? – mondja az én komám gúnyolódva.

– Na ne gúnyolódj, Pista, leszel te még különb kutya is, a nemességed az megvan hozzá, helyi csoportvezetőségi tag voltál Debrecenben. Elküldlek az öreg Korbélyhoz, eredj, segíts neki, aztán, ha a zászlóalj készen van, majd megtalálod a helyedet.

Úgy is lett. Kiküldtem Korbélyhoz egy pár sor írással. Az öreg nemsokára jelentette, hogy sok segítséget kapott tőle. Kemény, fegyelmezett ember. A dolog vége az lett, hogy az én Pista komám, a boldog isten tudja, honnan, összeszedett vagy száz darab debreceni kőművest, meg egynéhány másfajta debreceni mesterembert is. Az új zászlóaljnak aztán ez lett a 3-ik százada, a századnak pedig Kőműves Papp István a parancsnoka. Eleinte, ha elkapott valahol a fronton, százféle panasszal jött hozzám. Hol azzal fenyegetett, hogy egy szép napon agyonveri ezt a vén Korbélyt, a rühes, házsártos parasztját az istennek, hol az ellen lázadt, hogy ő nem fog konkurrálni kurázsiban evvel a sok nekivadult paraszttal, de aztán belenyugodott a sorsába.

Ez a század volt az egyetlen munkásalakulat az egész dandárban. De a legvidámabb is. Itt mindig jókedvű volt mindenki, itt senki sem vett semmit komolyan, sőt ha nagyritkán valaki elesett, az is olyan féltréfa számba ment. Nagyon sok parancsnok elvtárs, ha halálra fáradt, Papp Istvánékhoz ment pihenni. Ez a század látta el konyhaparanccsal az egész hadosztályt, kezdve onnan, hogy a Clémenceau belépett a Kommunista Pártba, addig, hogy a tarjáni zászlóalj bort faszolt, nekünk meg nem adtak. Ők ugrasztották neki a csegeieket a szatmáriaknak, olyannyira, hogy a fegyveres tusa elkerülésére bele kellett avatkoznom a konfliktusba, és még ők háborodtak borzalmasan föl, mikor a csegei század éccaka leváltotta őket, és az egész századot elküldte öt kilométerre egy elhagyott klozethoz dohányt faszolni.

A cseh fronton aztán kezdett rájuk járni a rúd. Egész véletlenségből mindig olyan helyre kerültek, ahol úgy hullottak szegény kőművesek, mint ősszel a legyek. Rimaszombatért folyt a harc, a II/39-esek valahol Simon körül (nem emlékszem pontosan a falu nevére) állomásoztak. Máskor, ha hozzájuk vetődtem, mindig kieszeltek valamilyen tréfás fo-

gadtatást, de ez alkalommal úgy fogadott mindenki, mintha az orra vére folyna. Az én Pista komám egy csőszkunyhófélében tartózkodott, s nagyon keserves hangulatban találtam rá.

– Na, Pista – kérdeztem –, miért lógatjátok úgy az orrotokat?

Pista legyintett, s a kérdésre csak jó idő múlva válaszolt igen szemrehányó hangon:

– Itt pusztul el, kérlek, az egész debreceni helyi csoport. Az egész öntudatos munkásság itt marad. Legjobb szaktársaim mind elestek. Micsoda dolog ez?

Én csodálkozva meresztettem a szemem, kérdezni akartam, hogy érti ő ezt, de Pista dühösen folytatta:

– Mondtam én neked, kérlek, hogy a mi századunk nem állhat oda versenyezni a verekedésben ezzel a rengeteg sok béressel. Honnan az istenből tudtál összeszedni ennyit? Sohase láttam ennyi parasztot egy csomóban. Nincs egyetlen iparos alakulatod se. Persze, hogy elpusztulunk egy ilyen bandában.

– Ejnye, ejnye Pista – mondom rosszalólag –, te szocialista, neked nem imponál a társaság, mi? Verekedő a paraszt? És a jámbor debreceni kőműves nem állja ki a durvaságot? Soha életemben nem láttam verekedőbb bandát nálatok. Mit adod itt az ártatlant? Annyi igaz, hogy nem a kocsmában vagytok.

– De az egész helyi csoport vezetősége a fűbe harap – mondta Pista kétségbeesetten.

– Ugyan, Pista – mondom indulattal –, most háború van, itt nem lehetünk tekintettel az egyes helyi csoportbeli nagyságokra.

Az én Pistám az ajkába harapott. Ott érte a szó, ahol neki a legjobban fájt.

– Testvér, azt hiszed, hogy a magam bőrét féltem?

– Nem hiszek én semmit, Pista, csak úgy mondom.

– Azért, hiszen te tudod, hogy én vagyok az utolsó, aki begyullad, ha valami baj van. Én szocialista szempontból nézem a dolgot. Sajnálom ezt a sok öntudatos elemet, fáj, hogy nélküle maradunk.

Miközben így beszélgettünk, egy lovas jött a zászlóaljparancsnokságtól és jelenti, hogy a csehek támadnak, s az állást, ha törik, ha szakad, nem szabad feladni. Pistával kimentünk a századhoz, és egynéhány perc múlva tényleg láthatóvá lett a támadó ellenség rajvonala. A kőművesek kegyetlen lövöldözésbe kezdtek. Olyan elkeseredetten és dühösen lövöldöztek, mintha az apjuk gyilkosaira lövöldöznének. Odamentem Pistához, ki akartam engesztelni, bántott, hogy úgy a vékonyára ütöttem régi komámnak. Pista körülbelül a század közepén feküdt és szó nélkül lövöldözött.

– Adsz egy kis helyet a lakatosnak, hé? – kérdem tréfásan, mikozben levettem vállamról a puskát.

Pista éppen célozgatott, csak akkor felelt, mikor már elsütötte a puskát.

– Dögöljön meg a lakatos!

Ott lövöldöztünk gondosan célozva jó húsz percig, miközben a csehek folyton közelebb és közelebb kerültek hozzánk.

– Az anyja istenit, még megsturmol a renyhe.

– Ne félj Pista, ha nem sturmolod, ő nem bánt. Nem szereti a sturmot.

– Hátha mi sturmolnánk meg a testvért?

– Volt-e parancs rá? – kérdem.

– Hát parancsold meg, komám, te vagy a kvártirmajszter. – Ebben a pillanatban az én Pista komám fejéről leesett a sapka.

– Mi az, komám? – kérdem a hangosan röhögő Papp Istvánt.

– Az anyja istenit, lelőtte a fejemről a sapkát.

– Elvtárs az ott, hé, azért lő olyan jól.
– Komám, ugye a csehek mind szociáldemokraták?
– Azok mind, komám! Azért lő rád olyan szorgalmasan.
– Az én Pista komám felemelte a puskáját, célzott, de nem lőtt, hanem úgy hason fekve, hangosan és cifrázott hangon, elkezdte énekelni a Marseillaise-t.

Fel dalra, társak, zengje ajkunk
a munka bús, de szent dalát.

A század felkapta a nótát és szépen karban énekelte:

Mi dolgozunk s nagy hasznot hajtunk,
De hol a kéz, amely díjat ád.

És elállott a puskaropogás a század egész vonalán. Mintha egy pillanatra békét kötöttek volna. Mi nem lőttünk, de nem lőttek a csehek sem. Pista átszellemülve, kipirult arccal, torka szakadtából énekelte:

Éhség s nyomor velünk.

A mi vonalunkon olyan ünnepélyes lett a hangulat, mint mikor nagyon régi haragosok nyújtanak kezet, s nagyon nagy volt a csönd, míg a kőművesek el nem énekelték mind a három szakaszát a szocialista himnusznak. Nóta végeztével Pista tölcsért csinálva kezéből, átkiabált a csehekhez:
– Éljen a harmadik, a Kommunista Internacionálé!
– Éljen! – ordított torka szakadtából a század.
Jó hosszú csönd támadt, miközben az emberek tanácstalanul néztek egymásra, mintha azt kérdezték volna, mi légyen most? Nagyon különös hangulat volt. Én nem tudom, hogy milyen fordulatot vett volna a dolog, hogyha a cseheknél

mintegy válaszként el nem kezd kattogni egy géppuska. Elébb egy, majd kettő, aztán egy-egy gyalogsági fegyver is részt vett a koncertben, s egynéhány perc múlva az egész ellenséges vonal lőtt mint közönségesen, szaporán és célozva.

Kőműves Papp István sápadt volt, mint a halál. Szótlanul egymásra néztünk, de nem bírtam látni Pista kétségbeesett tekintetét, felemeltem a fegyveremet s lőttem. Pista kinyitotta a patron-táskáját, egy új magazin töltényt vett ki, beletette a mannlicherébe, a puskát felemelte, s hosszasan célozva elsütötte a fegyvert.

– Nesze, az anyád istenit. Tűz! – kiáltott torka szakadtából. – Lőjetek, ahogy bírtok, ahogy tudtok! Tűz, az istenit az anyjába!

Néhány perc múlva a zászlóalj előrenyomult, a debreceni kőművesek, Kőműves Papp Istvánnal az élükön, az Internacionálét énekelve, mindenre elszántan vonultak Rimaszombat felé.

Én azt hiszem, hogy véglegesen itt szakadt le Pista meg a százada a régi Internacionáléról, és itt csatlakozott az újhoz.

*

Vagy három hétig nem hallottam hírét Kőműves Papp Istvánnak. A tiszolci vereségünk után behozták Pistát a dandárkórházba, ott kerestem fel. Feküdt az ágyban, lázas, kipirult arccal, súlyos gyomorlövéssel. Alig tudtuk az orvossal lebeszélni arról, hogy ne üljön fel. Egyébként olyan volt, mint eddig, cinikus, tréfás:

– No, kvártirmájszter, hát eljöttél a vereskatonasághoz? Mekkora tisztesség, mekkora tisztesség! Azt hittem, anélkül hunyom be a szemem, hogy nem látlak, pedig mondanék valamit.

– Ne markérozz, Pista – mondtam én is, viccre erőltet-

ve a dolgot –, nem telik ki belőled egy hősi halál, komám. Nincs rá helyi csoporthatározat.

– A fene egyen beléd, hát nem hiszed, hogy meg tudnék halni?

– Majd ha meghaltál, komám, akkor elhiszem – pedig tudtam, hogy nem ússza meg Pista ezt a gyomorlövést.

– Testvér, igen megrontottak – mondta szomorúan. – Megrontottak. A májamba, vagy mibe lőttek bele a disznók.

– Ejnye Pista, hát miért nem vigyáztál?

– Egye meg a fene a parasztjaidat, azok tettek engem tönkre.

– Már megint a parasztok?

– Mit már megint? Pedig a parasztok az okai mindennek a mi dandárunkban. Ha az embert körülfogják, akkor azt nézze az ember, hogy tud jobban meglógni, és ne álljon oda okoskodni.

– Hát te minek álltál oda, Pista?

– Amiért mindig. Nem akartam, hogy pofázhassanak a cselédek, hogy begyulladt a fecske, meg mi... Nem érted? Nem arról van szó, hogy gyávább-e a kőműves, mint a béres, hanem arról, hogy a kőműves okosabb, mint a béres. Mi elmentünk volna, s kerestünk volna magunknak jobb állást, megúsztuk volna valahogy ezt a murit. De ez a banda nekirontott, mint a bolond tehén a fiának. Hát arra való ember vagyok én, hogy a tiszolci posta előtt a torkát szorongassam az ellenségnek, egye meg a fene a torkát neki. És rákényszerítettek. Ott fogtam a torkát egy öles csehnek a tiszolci posta előtt, szavamra a torkát szorongattam. Hát erre való ember vagyok én? Hát nem telik ki másvalami belőlem?

– Pista komám, ne dühösködj.

– Mit ne dühösködjek – pattogott az én haldokló komám. – Hát jól van ez így, kérlek? Azt akarom tőled kérdezni, hogy hol vagyok én: kocsmában vagy háborúban?

– Ugyan, Pista!

– A kocsmában vagy a háborúban? – kérdezte most már csendesen, de mégis izgatottan az én Pista komám. – Mert ha a kocsmában vagyok, akkor az rendben van, hogy a torkát fogdossuk egymásnak, de akkor nem lőnek rá az emberre két lépésről. Legrosszabb esetben megbicskázzák, de mannlicherrel nem lőnek a hasába.

– Közelről lőttek rád?

– Két lépésről. Mondom neked, az egyiknek fogtam a torkát, a másik meg belelőtt a hasamba.

– Hát te, okos ember, te mi a fenének álltál oda torokfogdosni? Nem volt jobb dolgod?

– Azért, mert nálad ebben a rohadt dandárban az a divat. Ott mindenki torokra kapott. Mint a kocsmában, úgy rontottak egymásnak az emberek. Hát én mit csináljak? Körös-körül, mindenhol verekedtek. Itt nem harcolnak, mint a rendes hadseregben szokás. Itt verekednek, mint a kocsmában.

– Ne dühösködj, Pista, majd ha meggyógyulsz, megtárgyaljuk. Ne veszekedj velem, komám. Beszélgessünk nyugodtan.

Pista megnyugodott egy kevés időre, megint tréfára fogta a dolgot.

– No megállj, kvártirmájszter, ha meggyógyulok, felmegyek Pestre Kunhoz, megmondom neki, hogy milyen háborút csinálsz te itt.

– Jó, jó Pista, majd akkor beszélünk. A magad lábán jöttél ki Tiszolcról?

– A fenét! Az öreg Korbély János hozott ki lóháton.

– Az öreg Korbély?

– Az. Rendes ember az öreg. Jó bajtárs.

– Látod, komám, azért mégis mindig bajod volt vele.

– Fenét volt nekem bajom vele. Nincs nekem ezekkel az

emberekkel semmi bajom. Nem az emberekre vagyok én mérges. Embernek rendes ez valamennyi, öntudatos is a nyavalyás, csak katonának nem való, ez az egész baja.

Láttam, hogy az én Pista komámból az isten se tudja kibeszélni, hogy nem a paraszt az oka mindennek. Gondoltam, tovább megyek, kár izgatni.

– Ne mérgelődj, komám – mondtam neki –, holnap megint jövök, addig talán megbékélsz a paraszttal.

– Jó, jó, kvártirmájszter, eredj csak. Egye le a fene a derekadat.

Jó barátsággal kezet fogtunk egymással, s utoljára láttam az én Pista komámat . . .

Ugyanezen az éjszakán fél három órakor Kőműves Papp István meghalt. Az ápoló személyzet beszélte, hogy a szeme lehunytáig igen csúnyán káromkodott.

NAGY JÓZSEF

Hej, Poroszló, verje meg az isten, de keserves emlékek fűznek hozzá. 1919. május 1-én idáig vertek bennünket a románok. Mi voltunk a magyar Vörös Hadsereg utolsó osztaga, amely még valahogy tartotta a frontot a Tisza túlsó partján, és éppen május elsején, nehogy az ünnepünk teljes legyen, ide szorítottak bennünket ebbe a haszontalan faluba.

A dolog úgy történt, hogy a Verbőczy-zászlóaljat, melyet már napok óta kegyetlenül vert az ellenséges gránáttűz, ezen a napon leváltottuk, és helyükbe három, volt pesti rendőrökből összeállított zászlóaljat vezényeltünk a hídfőállásba. De bizony a híres soviniszta rendőrök (akik a fegyvertelen munkások verésénél olyan „hősiesen" tudtak mindig viselkedni), nemhogy napokig, de még órákig sem tudták védelmezni a magyar haza eme igen fontos részét, amely ebben az időben egyetlen bázis volt még a Tisza túlsó partján. Gyáván szétszaladtak, mint a csirkék, és isteni csoda, hogy ott nem hagytuk valamennyien a fogunkat. Így került vagy nyolcezer ember vagy vizesen, vagy szárazon ebbe a híres Poroszlóba.

Sárai-Szabó és Lukács a faluban vesződött a csürhévé vált katonasággal, nehogy Kisköre felől a nyakunkra lépjen a ro-

mán. Az én dolgom az lett volna, hogy ezeket a megszaladt rendőröket, akik az állomáson éppen vonatot akartak rekvirálni, maradásra kényszerítsem, és valahogy csatasorba állítsam őket. Az állomásfőnök szobájában próbáltam rábeszélni a „rendőr elvtársakat", hogy tartsanak ki még egy kicsit, hiszen nem hajt olyan nagyon a tatár, de bizony az „elvtársak" nemigen hallgattak rám, sőt, hazafias felbuzdulásukban annyira mentek, hogy már-már a földre tepertek, mikor a poroszlói állomásra Füzesabony felől befutott a Nagy Jóska vonatja.

Az én rendőreim megálltak, fegyvereikhez kaptak, kifutottak mind a pályaudvarra, ahol már szépen sorakozott a híres debreceni kommunista terrorcsapat, Nagy Jóska parancsnoksága alatt.

Ezt a Nagy Jóskát én már régebbről ismertem. Olyan nehézvadult-forma ember volt, aki a fékjét valahol a világháborúban elvesztette, és minden zabla nélkül vetette bele magát a debreceni katonamozgalomba, ahol hamarosan vezetőember-féle sorba került. És mivel a Kommunisták Magyarországi Pártja támogatta a leszerelt katonák ötezernégyszáz koronát követelő mozgalmát, a mi Jóskánk szívvel-lélekkel csatlakozott a kommunista párthoz. A diktatúra kikiáltása után, egy Stern nevezetű személlyel együtt (aki később román rendőrspicli lett) szervezett vagy négyszáz embert és hatvan géppuskát számláló igen gyanús alakulatot, amelynek a hangzatos „debreceni kommunista terrorcsapat" nevet adta. Igen finom csapat volt, mondhatom. Pedig lényegében rendes emberekből állott. Elég, ha megemlítem, hogy Tóth Lajos, Vadász Károly és egy egész sereg más, igen rendes ember került ki ebből a híres csapatból. De a dolog valahogy úgy alakult, hogy míg ezek a fiúk a lábuk alatt érezték városuknak, Debrecennek a földjét, semmi okosra, semmi jóra nem voltak felhasználhatók. Ezt tudva, talán érthető, hogy én nem

nagyon örvendtem az érkezésüknek, annak ellenére, hogy a helyzet igen szorongatott. Különben is a hadseregfőparancsnokságról Stromfeld azzal a határozott utasítással küldte hozzám Nagy Jóska bandáját, hogy bármibe kerül is, fegyverezzem le az ipséket, és osszam széjjel valamennyit a rendes katonai alakulatokba.

Jóska feszesen jelentkezett nálam, s a jókor jött segítség dacára is igen életuntan fogadtam őket. Nem vártam én tőlük semmi jót. Ez a Jóska olyan huszonhat-huszonhét év körüli tömzsi, hegyes emberke volt. A háború húzta ki a gyereksorból és tette a régi hadsereg őrmesterévé ezt a vakmerő debreceni mészároslegényt. Szerette a háborút, utálta a burzsoáziát – talán így lehetne röviden képet adni mindarról, ami Nagy Jóskát jellemezte.

Feszesen állt előttem, mialatt a bandája szokatlanul fegyelmezetten sorakozott a háta mögött. Én magamhoz hívtam azokat a fiúkat, akiket már régebbről ismertem, Nagy Jóskát, Tóth Lajost, a Virág-gyerekeket, megmagyaráztam nekik, hogy kutyaszorítóba kerültünk, és jaj nekünk, ha meg nem álljuk a helyünket, és most aztán megmutathatják a proletárállamnak is, meg a 39-eseknek is, hogy kommunisták, ha már egyáltalán azok. A fiúk feszesen tisztelegtek és a következő pillanatban a százegyvenhat emberből álló csapat két részre oszlott. Az egyik Tóth Lajos, a másik pedig Jóska vezetése alatt két oldalról bekerítette az egész pályaudvart. A kisnövésű Nagy Jóska felállt egy vizeshordóra, a tenyeréből tölcsért csinált, és torka szakadtából beleordított ebbe a lehetetlen rendőrzsivajba.

– Vöröskatonák! Mindenki! Vigyázz!

Egy pillanatra csend lett, de csak azért, hogy a következő percben gúnyos kacagással tarkítva még nagyobb zsivaj törjön ki. Ám Jóska sem volt rest, leugrott a hordóról, odaállott egy ágáló rendőróriás elé, s paprikavörösre vált arccal, sziszegve

kiáltott rá: „Te csipás, te! Hát kinek magyarázok én?" – és akkorát ütött a fegyverével a feleselgetni próbáló rendőr derekára, hogy az abban a pillanatban leguggolt a földre. Ismét csend lett. A lezüllött emberek mintha egy pillanatra megértették volna, hogy tovább hepciáskodni nem lehet, és ez a kommandó, ami ennek a kis embernek a torkából fakadt, ez a magyar munkásosztály kommandója. Egy pillanatra csendben maradtak, de már a következő percben fenyegető mozdulatokkal próbálták bekeríteni Nagy Jóskát. Én nem tudom, mi maradt volna Nagy Jóskából, ha ebben a kritikus percben az állomásépületnek két sarkáról meg nem szólal a két Virág-gyerek halálosan biztos géppuskája. Fütyültek a golyók a tömeg feje felett, és nagyon érthetően adták tudtára mindenkinek, akit illet, hogy lehet lejjebb is engedni, ha éppen szükség van rá. De nem volt rá szükség. Dehogy volt arra szükség! Hófehérré vált arccal állt ott mindenki, mintha odaöntötték volna. Dehogy mertek megmozdulni, dehogy mertek! A hatalmas pesti rendőrök, s a szúnyogderekú, girhes rendőrtisztek remegő ajakkal, halálos csendben tűrték, hogy egynéhány debreceni mesterlegény a lábuk sarkáig lefegyverezze őket. Nagy József szúrós, véres szeme nyílsebesen járta végig a tömött sorokat, miközben tekintete halálos fenyegetéssel meredt egy-egy véletlenül megmozdult emberre. Mikor valamennyi fegyver, szurony, tölténytáska egy csomóban hevert, Jóska harsányan vezényelt: „Zászlóalj-, század- és szakaszparancsnokok, hozzám!" A sápadt „tiszturak" snájdigan sorakoztak a debreceni mészároslegény elé.

– Tíz perc múlva kérek létszámjelentést, de pontosat ám! A zászlóaljat feloszlatom! A szakaszparancsnokok vezetésével a bandát sorkatonasághoz küldöm mórest tanulni. Az urak pedig a jelentés leadása után az én foglyaim, s mennek a nyavalyába, forradalmi törvényszék elé, Szolnokra! Meg vagyok értve?

– Igen – hangzott kórusban a gépies válasz.
– Na! Végrehajtani!
És végre is lett hajtva . . .

*

Másnap reggelre a Tisza nekivadult, és helyenként tizenkét kilométer szélességben kiáradt. Hogyha az éjjel nehéz volt a Verbőczy-zászlóaljnak bepatrulírozni a Füred és Poroszló közötti területet, reggelre kelve ez egészen lehetetlenné vált, mert a Tisza minden patruljukat világgá zavarta. Hatalmas vízróna támadt a tegnap még dombos, füzes területen, s nagyon nehéz volt valami hadiformát kigondolni, amellyel legalább úgy-ahogy védeni lehetne Poroszlót. Pedig a román hidászok lázasan készülődtek az átkelésre. Parasztszekereken hordták százával a csónakokat a Tiszához, vizsgálgatták a lerombolt hidat, s cirkáltak keresztül-kasul a tengerré dagadt Tiszán. Egyszóval, igen mérgesen készülődtek hozzánk. Mi pedig álltunk, mint a históriabeli szamár a Sion hegyén. Egynéhány rühes, megtépett zászlóalj, és se hidász, se utász, se isten sehol.

A poroszlói faluszélen tüzérségi látcsővel néztem, miként készülődik ránk a román, minden szégyenérzet nélkül. A vén Korbély jött meg egy patrullal. Mesélte, hogy a Jóskáék Kiskörénél az éjszaka négyszer zavarták vissza a románokat vízen, bevallom, hogy csak ekkor jutott eszembe szegény Jóska. Ejnye – mondom Korbélynak –, János bá', azok a Jóskáék valamennyien mesteremberek, azokat kék idehozni egynéhány csónakkal.

– Má' minek kellenek azok ide?

Odaengedtem az öreget a látcsőhöz, az öreg belenézett. kegyetlen nagyot köpött, és elképedve kiáltott fel:

– Hű, az árgyélusát néki! De sokan vannak, a megváltó istenit!

Kurta haditanácsot tartottunk az öreggel, és elhatároztuk, hogy Korbély leváltja lovasaival Nagy Jóskát, Jóska pedig idejön a füredi részre. Úgy is lett. Vagy másfél óra múlva Jóska jelentkezett, igen feszesen.

– Karikás elvtárs! Nagy József, a debreceni kommunista terrorcsapat parancsnoka, tisztelettel jelentkezik százhegyvenhat emberrel, tizenhárom géppuskával, tizenöt lóval a további parancsra.

– Lovak ide nem kellenek, Jóska öcsém! De a géppuskák meg az emberek jól jönnek. Igen kellenek most. Tudnak-e maguk csónakázni, Jóska?

– Nemigen, elvtárs!

– Az már hiba! Igen nagy hiba.

– Hiba, hiba – mondja Jóska –, de hát a debreceni artézi kút körül nehéz az effajta mesterséget megtanulni. Más vízi alkalmatosság pedig nemigen van Debrecenben, ahol a helybéli gyerek vízre kaphatna. De hát a géppuska sem termett a Hortobágyon, azért mégis tudunk vele bánni valamennyien, még a szakács is. A csónak az meg még könnyebb alkalmatosság, csak legyen, aki megmutassa. Majd beleszokunk, elvtárs, ne féljen.

Előkerítettük a csónakokat, és felosztottuk a társaságot annyi patrulra, amennyi csónak volt. Így aztán, amikor már az emberek úgy-ahogy tudtak az evezőkkel bánni, tizenhét csónakot eresztettem neki a füredi tengernek. Fj, micsoda zenebona lett belőle egy fél óra múlva! Én már nem tudom, hogy a csónakázás tetszett-e nekik vagy a számunkra igen kedvező terep (a poroszlói oldal tele van bokrokkal, füzesekkel, s így a csónakok állandóan fedezve közlekedtek, míg a füredi oldal sík volt, mint a tenger), de úgy rakoncátlankodtak ottan, hogy az már tiszta istenkísértés volt. Megtámadták

azok a szűzmáriát magát is. Egy lélekvesztőben láttak valakit, már okádták is rá a tüzet. Nagy nevetés tört ki, valahányszor sikerült egy román katonát a vízbe ugrasztani. Lett is nagy menekülés odaát! Hurcolta kifelé mindenki az irháját a vízből, egy fél óra múlva pedig egy lelket se lehetett látni a túloldalon. Egy-egy gazdátlan csónak, egy-egy vízen úszó román katonasapka jelezte csak, hogy itt átkelni készültek.

Alighanem azt hitték odaát, hogy mi készülünk Füredre, mert kegyetlen ágyútűzbe fogtak, srapnellel és gránáttal szórták be az egész poroszlói oldalt. A gránát toronymagasságig hányta a sarat meg a vizet, de Jóskáék oda se fütyültek neki. Gyorsan száguldoztak a bokrok közt, s ahogy valami olyasmi akadt a szemük elé, amire érdemes volt rálőni, nagy géppuskakoncertet csináltak. Nagy Jóska a két Virág gyerekkel egészen a révész kunyhójáig merészkedett. A kunyhó derékig állott a megáradt Tiszában, és nem nagy dolog volt a csónakról a kunyhó tetejére húzni a géppuskát. Ettől kezdve aztán innen gazembereskedtek a füredi partra. Ott lesték a bitangok, hogy mikor hozzák a románoknak délben a menázsit. Hagyták szépen, hogy a kondér köré gyűljön a nép, és amikor már mindenki ott volt, Jóska meg a Virág Feri puskához ült, és széjjelzavarta őket. Mikor nem volt kire lőni, a kondért lőtték rostává, nehogy véletlenül benn maradjon valami a zupából. Mondom, erről a révészkunyhóról okoskodtak mindaddig, amíg odaát rájuk nem untak. A délutáni órákban arra jártam Tóth Lajos csónakján, akkor még onnan integettek felém. Lajos még oda is kiáltott, hogy elég lesz már istent kísérteni. Nem ért az semmit. Megszerethették nagyon a kvártélyt, és semmiért se hagyták volna abba a játékot. Mikor Lajcsival visszafelé jöttünk, szólt nekem, hogy nézzek csak oda, mert a kunyhó nincs a helyén. Visszafordítottuk a csónakot a kunyhó helyének irányába, és óvatosan haladtunk előre a füredi part felé. Erősen ránk sötétedett már. A csó-

nakjaink legnagyobb része visszafordult Poroszló felé, néhány ügyeletes csónakunk bolyongott nagy távolságban egymástól, s itt-ott egy megkésett román gránát zavarta a csendet meg a vadrucákat. Lajossal kerestük a kunyhó helyét, illetve Jóska patrulját, vagy legalább a maradványát. De sehol semmi. Már vissza is akartunk fordulni, mikor egy gazdátlan csónakra bukkantunk. Gyufát nem mertünk gyújtani, mert közel jártunk a tisztásokhoz, de a sötétben is ráismertünk Jóska csónakjára. Egy kicsit jobbra tartottunk, hát ahogy a füzesből kiérünk, ott látjuk a kunyhó maradványait. Néhány égnek meredő cölöp, s a cölöpök körül pár szál csendesen úszó deszka mutatta csak, hogy itt volt a rezidenciája a mi Jóskánknak. Tölcsért csináltam a kezemből, és beleordítottam a csendes éjszakába:

– Jóska, Feri! Merre vagytok?

– Ide, hej! – szólalt meg egész közelről egyszerre több hang is.

Arra fordítottuk a csónakot, ahonnan a hang jött, s néhány perc múlva ráakadtunk Jóskáék patruljára. Együtt volt valamennyi. Egynek se történt kutyabaja se. Nyakig vizesen, kékre fagyva kuporogtak a hűvös májusi éjszakában, egy dűlve nőtt fa derekán, fogukat vacogtatva.

– Mi az isten van veletek?

– Az anyja istenit a bitangjának, nem ránk fordította azt a reterátot?

A fiúkat felszedtük a csónakba, visszaeveztünk a kunyhó helyére, hosszú horgokkal valahogy kihalásztuk a vízből a géppuskákat, átültettük Jóskáékat a csónakjukba, és szép csöndesen elindultunk Poroszló felé. Jóskára ráadtam a köpönyegem, s ő belehúzódott a csónak sarkába, rágyújtott az én pipámra, merthogy az övé elázott, s mikor már vígan égett a pipa, csak akkor szólalt meg fogvacogva:

– Ej, egye meg a fene, de hideg van!

Gyors ütemben eveztünk Poroszló felé.

A Tisza vagy két hétig a medrén kívül maradt. A Jóskáék ez idő alatt becsavarogták az egész környéket. Kegyetlen agitációs tevékenységet fejtettek ki mindenfelé. Azért mondom, hogy kegyetlen, mert aki nem hallgatott a jó szóra, azt bizony össze-vissza verték. S így ne csodálkozzon senki rajta, hogy az ilyen agitációs körútnak igen kicsiny maradt a haszna. Meg is kellett nekik szigorúan tiltani minden „agitációt", de azért titokban, amint később megtudtam, éccakának idején csak el-eljárogattak agitálni. Egyszer aztán egy szép verőfényes, napos reggelen csak beállít hozzám Jóska Besenyőtelekre, egy orosz katonaköpenyes, orosz katonasapkás torzonborz atyaival. Jóska is, meg a jövevény is keményen szalutáltak, miközben Jóska büszkén jelentette, hogy az illető atyafi az ő unokatestvére, Temesi István, aki éppen most jött meg Nagy-Oroszországból, ahol a Vörös Hadseregben szolgált századparancsnoki minőségben, és most annak rendje és módja szerint jelentkezik nálunk szolgálattételre. Elmondta Jóska szép sorjában, hogy a Pista hadifogoly volt, és hogy a háború elején ő volt Jóska abrichterkáplárja, aki egyrészt igen jóravaló, rendes ember, másrészt meg akkurátos katona, és jól tud orosz módra agitálni. Én bizonyos előítélettel viseltettem a Jóska által jónak talált agitációs módszerekkel szemben, de minthogy az ember jó benyomást tett rám, no meg annyira a hatása alatt álltunk valamennyien az orosz forradalomnak, hogy még valamelyes mandátumfélét is kiállítottam ennek a Temesi Istvánnak. Mert mi is lehet abban rossz, ha valaki úgy csinálja az agitációt, ahogy Oroszországban csinálták, elvégre tanulnunk csak kell valamit a nagy forradalomtól. Sőt – egy poroszlói népgyűlésre magam is kimentem. Jól emlékszem rá, akkor már igen forró májusi napok voltak, az én atyámfia beszélt a templom előtti téren, s a világért se vette volna le az orosz katonaköpenyét és bárányból sapkáját, pedig róla is, rólunk is csak úgy ömlött az izzadtság. De erre

szükség volt a hatás kedvéért. Én még csak el se ítéltem őt e cigány-fogásért, mert akkor talán én sem hittem volna úgy abban, amiket Pista mondott Oroszországról, ha nem lett volna előttem a bárányból süveges, orosz katonaköpenyes ember.

Jóskáék az egész környékről ideharangozták a népet. Béresek, cselédek, asszonyostul, gyerekestül, nagy tömegekben állták körül a hordókra rakott deszkaemelvényt. Meg kell adni, Pista ügyesen beszélt, fel és alá járkálva a deszkákon. Beszélt a földosztásról, a gyerekotthonok részére elfoglalt urasági kastélyokról, a szovjetekről, meg sok minden másról. Mondta ugyan azt is többek közt (amivel különösképpen Nagy Jóskáék értettek egyet), hogy mindehhez a földi javakhoz az út a burzsoázia, a földesurak, a papok meg a csinovnyikok hulláján keresztül vezet. Addig tehát nincs is földi boldogság, míg ezek a káros elemei az emberiségnek a világon vannak. Nosza tehát kaszára cselédek, szaporán, mondta zárószóként a mi Temesi Istvánunk, öljük ki kölykestül a burzsoáziát, és készen lesz rögvest a földi mennyország. Jóskáék kegyetlenul háborogtak, a cselédasszonyok is hangos helyesléssel adták tudtul, hogy ők bizony a szónokkal igen egyetértenek. Egymás után szólalt fel a gyűlésen rengeteg katona, egy-két cseléd, de egy béresasszony is akadt, aki vállalkozott arra, hogy ő bizony saját kezűleg vagdalja el a nyakát valamennyi vérszopó úri latornak és szajhának, de különösképpen a papoknak.

A nép igen háborgott, úgyhogy én jónak láttam magam is szólásra jelentkezni, mondtam is aztán, hogy nem oda Buda, elvtársak, mar amennyiben, mondtam, a forradalmi kormányzótanács rendelete adott ki, úgy nekünk ehhez kell magunkat tartanunk, s hogy egyelőre bizony csak tegyék el azt a rengeteg bicskát, mert mi rendezett viszonyú proletárállamban élünk, meg miegymás.

Száz szónak is egy a vége: én bizony azt mondtam végeredményben, hogy hátrább az agarakkal, atyafiak. A nép háborgott, sőt egyik-másik cselédasszony köpködött is, s azzal vádoltak, hogy nekem minden bizonysággal a nadrágomba szaladt a szívem, s a kurázsimat Szatmáron hagytam, ahonnan az oláhok ugrasztottak világgá, meg miegymás. Nehéz volna most megmondani, hogy mi lett volna a vége a mi népgyűlésünknek, ha a mindig bölcs Korbély János nem emelkedik szólásra, aki aztán annak rendje és módja szerint megmagyarázta az egybegyűlteknek, hogy a háborút a burzsoázia ellen akként kell csinálni, hogy annak formája is, meg értelme is legyen. Mondta az öreg, hogy a kés rossz szerszám háborúviselésre, és hogy nem szóval, hanem háborúval kell végezni a burzsoáziával. János bácsi beszéde után a cselédség egy kicsit megnyugodott, a katonaság is, de azért egy arra menő katolikus papot bizony csak összelökdöstek. Nagy nehezen tudtuk megmenteni a tisztelendő úr reverendáját. A népgyűlés széjjelmentével én aztán megmondtam Jóskának meg Temesi Istvánnak, hogy ne gondolják azt, hogy én a szovjettel, a gyerekotthonnal meg a földosztással nem értek egyet, de a bicska dolgában külön véleményen vagyok, és igen kívánatos volna, ha Pista a következő agitációs beszédében kifejtené, hogy a bicska használata nincs ugyan megtiltva minden körülmények között, de azért mégis ajánlatos, hogy ha már sor kerül rá, hát értelmesen használtassék. Ebben mintha meg is állapodtunk volna. Nem is hallottam én aztán jó ideig semmi rosszat a debreceniekről. Utána én a pétervásári front megszervezésén dolgoztam, egy egész más vonalon. Egyszer csak kapok a hadsereg-főparancsnokságtól egy igen szigorú telefongramot, melyben a főparancsnok ismételten és szigorúan felszólít, hogy az ilyen és ilyen számú főparancsnoksági parancsot haladéktalanul hajtsam végre, vagyis jelenleg a füredi frontszakaszon gárázdálkodó Nagy Józsefet veressem vasba, s

küldjem fel a főparancsnokságra, a bandáját pedig azonnal fegyverezzem le, oszlassam fel stb. stb.

Hű, az árgyélusát neki, mondom, vajon mit csináltak ezek a bitangok megint? Kaptam magam, s az öreg Korbély Jánossal meg vagy tíz huszárral lóra ültünk, s még aznap délután elindultunk Borsodivánka felé. Úgy éjjel két óra tájban érkeztünk a falu alá. Rendes jelszó és jelhang leadása után tovább engedett bennünket a cselédházig az őrt álló debreceni katona, ott találtuk aztán az egész kompániát, egy sereg cselédtől körülvéve. Pista apostoli beszéde megint Oroszországról szólott, mikor benyitottunk a füsttel tömött cselédszobába. Jóskát meg az atyafiakat elhívtuk egy másik helyiségbe, s szigorúan vallatóra fogtuk őket. Hát gyönyörű dolgok kerültek napfényre, mondhatom. Kitűnt, hogy Jóskáék földet osztottak, annak rendje és módja szerint, még írást is adtak róla. Pecsétes írást. (Egy régi uradalmi címeres pecsétből csinálták a pecsétet.) Ez az egész kataszteri operáció igen egyszerűen oldódott meg Jóskáéknál. Egy cetlire vagy néha egy újságpapír szélére ráírták, hogy adatik például Kovács János elvtársnak tizenöt katasztrális hold szántóföld, ennyi meg ennyi legelő, ennyi meg ennyi erdő stb. Aláírva: a debreceni kommunista terrorcsapat parancsnoksága, Nagy József parancsnok és Temesi István agitátor (mert hogy egy ilyen természetű operáció nem megy agitátor nélkül). Erre a papirosra aztán ráütötték a pecsétet, s isten-ember előtt a földosztás végre volt hajtva. Ilyen cédulát találtunk mi igen nagy számban. Sőt az is kitűnt, hogy az ilyen Kovács Jánosok kaszálták is már vígan a finom gyönge életet ezen vagy azon az urasági legelőn. Volt ott más is, például ruhaosztás, ami szintén nem ment utolsó számba. Az meg úgy lett végrehajtva, hogy valamelyik kastély elé odacsődítettek egy halom embert, kiválasztották a rongyosruhájúakat, s annak rendje és módja szerint felruházták őket. Láttunk is mi másnap egy egész sereg

fura öltözetű embert. Akadt ott frakk, lakkcipő, finom, csipkés női selyemruha a mezítlábas cselédasszonyon. De baj nem is ezekben az egyszerű kommunizáló apróságokban volt, hanem abban, hogy Jóskáék agyonlőttek valami pusztai ispánt vagy jószágigazgatót vagy mit, szerintük azért, mert igen okvetetlenkedett. Mindezt tették persze azért, mert ezt oroszosnak, mert ezt forradalminak találták. Az öreg Korbéllyal egy kicsit visszavonultunk, meghánytuk-vetettük a dolgot, de sehogy se tudtuk elhatározni magunkat arra, hogy az írott parancs betűi szerint járjunk el. Hiszen minden annyi tisztességgel csinálódott, hogy nem volt lelkünk még csak az elítélésre sem. Nem tartottak azok meg maguknak semmit. A legjellemzőbb az, hogy bár minden kastély pincéje színültig volt borral, ezek a fiúk nem nyúltak hozzá, egy pohárral se ittak, mert szesztilalom volt. Lakatot és pecsétet vertek a pincére, és élő embernek nem volt oda bemenetele. Egyszóval, ezek a fiúk nem csináltak semmi olyat, amit annak lehetett volna minősíteni, hogy a saját hasznukra csinálják. Ezzel szemben pedig a mi kezünkben parancs volt, amit ha törik, ha szakad, végre kellett hajtani. Viszont ez se volt könnyű dolog. Jól tudtuk, hogyha mi ott a helyszínen próbáljuk őket lefegyverezni, annak jó vége nem lesz. Rostává lőnek bennünket, az bizonyos. Tehát taktikához folyamodtunk. Parancsot adtunk, hogy a társaság vonuljon be Besenyőtelepre, s mint jó kommunisták, majd a dandárnál fognak szolgálatot teljesíteni. Meg is érkezett másnap úgy tizenegy óra tájban nagy nótaszóval a debreceni terrorcsapat Besenyőtelepre, ahol a községháza előtt Sárai-Szabó várta őket egy erős századdal, nekik állított géppuskákkal.

A fiúk azonnal látták, miről van szó, és kétségbeesetten tekintettek hol rám, hol a vén Korbély lesütött ábrázatára.

– Vigyázz! – vezényelt Sárai-Szabó. A fiúk a fegyverszíjat erősen markukban tartva halálos csendben álltak velünk

és a géppuskákkal szemben. Ez a hidegverejtékes egymásranézés egy jó percig tartott, miközben az öreg Korbély lassan Nagy Jóska elé lépett, s atyai hangon szólott hozzá:

– Jóska, Jóska gyerekem. Add ide a puskádat, édes fiam. Add ide, gyerekem. Add ide.

Jóska véres, fáradt szemét az öregre emelte, lassan levette a válláról a puskát, halálos sápadt arccal, reszkető kézzel adta át a vén huszár szintén reszkető kezébe a kilencvenötös mannlichert.

– Fegyvert gúlába, szerelvényt le! – hangzott Sárai gépies kommandója.

Halálos csend. A fiúk kétségbeesetten tekintenek Nagy Jóskára, aki lemondólag int a kezével. A szerelvényt letették, a puskákat gúlába állították, gyerekes félelemmel néztek Sárai-Szabó Tibor szigorú arcába.

– Hátra arc! Indulj! – hangzott tovább a borzalmas vezényszó, s a fiúk kegyetlen biztonsággal indultak hátra, visszahagyva az annyira szeretett puskákat és géppuskákat.

– Állj! Hátra arc!

A debreceniek vagy tíz lépésre a szerelvényeiktől ismet szembefordultak velünk, miközben Nagy Jóska és Temesi István feszesen állott vigyázzban Sárai-Szabó előtt. Az Icce-gyerek már hozott is két láncot, amivel nekünk parancs szerint láncba kellett volna vernünk a debreceni kommunista terrorcsapat hírhedt parancsnokát és helyettesét, a sok vihart látott Temesi Istvánt. Az öreg Korbély János feszes vigyázzban jelentkezett:

– Dandárparancsnok elvtárs! Korbély János... Korbély János... tisztelettel jelentkezik... a további parancsért...

A vén kemény Korbélynak olyan nedves, olyan fényes lett a szeme a benne ingerkedő könnycseppektől, és végtelen tanácstalan könyörgéssel tekintett hol rám, hol Sárai-Szabóra, hol pedig a keményen előttünk álló két debreceni gyerekre.

Sárai maga is tanácstalanul bámult rám, majd a fiúkra, irtózatosan küzdve magával, hirtelen sarkon fordult, és bement a községházára. A vén Korbély rám nézett, s könyörgéssel kérdezte:

– Karikás elvtárs?!

Én a láncokat tartó Icce-gyerekhez fordultam, s alig hallhatóan tudtam csak kinyögni:

– Vidd innen, Jóska, azokat a láncokat. Vidd el, Jóska. Verje meg az isten a fajtájukat. Vidd a fenébe.

A vén Korbély boldogan tisztelgett, víg, megértő ábrázattal fordult a két fogoly felé:

– Jóska, menjetek, gyerekeim, amerre láttok. Legyetek okosabbak, gyerekeim. Legyetek okosabbak, fiaim.

És a két lefegyverzett, bátor katonája a mi háborúnknak gyalogosan elindult Füzesabony felé. A többi fiúk visszakapták puskáikat, és belőlük alakítottunk egy nagyon jó századot, amely a 39-es dandár második zászlóaljában derekasan harcolt a diktatúra bukásáig, s mindig nagy szeretettel beszélt Nagy Jóskáról. Mi is . . .

Így mi a hadsereg-főparancsnokság ez egyetlenegy parancsát nem hajtottuk végre. Nem bírtuk. Pedig volt erőnk hozzá . . .

Szegény Nagy Jóskát a diktatúra bukása után az egri püspök székhelyén felakasztották a fehérek . . . Egerben.

PETRI KOCZKA PÉTER

Ahogy a Tiszán átvertek bennünket, egy negyven körüli szekeres paraszt állt elém Poroszlón.

– Elvtárs, én Petri Koczka Péter vagyok – mondta félig szemrehányó, félig tanácskérő hangon. – A telefonistákat hoztam ide Füredrül. Most aztán összelőtték a hidat, a románok behurcolkodtak Füredre, én meg itt rekedtem lovastul. Mi legyen velem, kérem?

– Itt marad kend – mondom kurtán.

– Hászen nem nagy dolog itt maradni, kérem. De mi legyen a családdal, instálom?

– Hát mi volt a családdal, mikor kend Ferenc Jóskát szolgálta?

– Hát kérem, az se vót valami híres dolog.

– Én nem tudok most kenddel semmit se csinálni, menjen kend a gazdasági főnökhöz, az majd csinál valamit.

Vagy két hét múlva Koczka Péter megint elébem állt, de most már katonásabban.

– Biztos elvtárs, nagyon szépen kérem, tessék engem beosztani az I/39-be.

– Hát kend ki fia, atyafi?

– Én, kérem, Petri Koczka Péter vagyok, a fuvaros, aki ideát rekedt a dandárnál.

– Hát a lovakkal mi lesz, Petri Koczka Péter?

– Az unokatestvérem ott szógál a trénnél, az majd gondjukat viseli.

– Na és kend mit fog csinálni a zászlóaljnál, Petri Koczka Péter?

– Ami a többi, kérem. Merthogy mindég frontkatona vótam, azért restelkedem, kérem. Igen restelkedem, kérem, a földijeim előtt.

– A földijei az I/39-ben vannak?

– Igen, kérem. A második századba a második és a harmadik szakasz az mind az én földim, kérem. Csegeiek. Ott van a Dinnye-gyerek, mind a kettő az én regrutám volt a 39-eseknél. Ott van a Pikler-gyerek, az is az én regrutám, meg aztá. a zászlóaljparancsnok elvtársat, a Pájnik főhadnagy urat is igen jól ismerem még fenrik korából.

– Na?

– Abbizony. Majdnem mindig együtt vótunk szógálatba. Merthogy én káplár vótam, kérem, korporál Petri Koczka kérem.

– Hát civilbe mi kend?

– Én kérem civilbe igen kis ember vagyok. Fuvarozok evvel a két lóval, kérem.

Írtam egy szolgálati jegyet a Peinlichnek, és Petri Koczka Péternek ettől a naptól kezdve mindig híre járt felénk. Petri Koczka híres járőrparancsnok, ugyanolyan híres rajtaütő, őkelme a puskamester, meg a géppuskás, meg a zászlóaljfelcser, meg a kursmind, meg a fene tudja még, hogy micsoda. Egy alkalommal Peinlichtől egy értelmes embert kértem, akit fontos megbízással a hadtesthez akartam küldeni. Peinlich minden gondolkodás nélkül odaszól az ordonáncnak:

– Eredj fiam, küldd ide a Petri Koczka Pétert.

– Hallod, Peinlichkém – kérdem a mi ügyes zászlóaljparancsnokunkat –, kid neked ez a Koczka?

– Miért tetszik kérdezni?

– Valahogy különösnek tartom, hogy te is ennek a hátuljába látod forogni a világ tengelyét.

– Kérem, ez a Petri Koczka nagyon ügyes ember. Szavamra mondom, a legügyesebb ember. Majd meg tetszik látni.

És igazán megláttam. Értelmesebb embert a mi vidékünkön keveset láttam. Nem is vesztettem többé szem elől.

Valahol Rimaszombaton túl jártunk, s az egész törzzsel a terepet szemléltem. Sokan ott ültünk a vasúti töltésen, ott volt Sárai, Peinlich, az öreg Korbély, meg egy csomó más ember. Arról járt a szó köztünk, hogy milyen nagy munkát lehetne itt végezni, ha volna valamilyen páncélvonat-féle. Két-három gépfegyverrel, egy ágyúval, de nagy ribilliót lehetne csinálni!

– Nagy foga van annak, kérem – mondja a vén Korbély.

– Nem olyan nagy, János bátyám – szólalt meg a hátunk megett Petri Koczka Péter.

– Elég nagy foga van annak, öcsém, elég nagy – mondja bölcselkedve az öreg Korbély.

Peinlich nevetni kezdett, s hangos röhögéssel megjegyezte.

– Szavamra, a Péter még ezt is megcsinálja.

– Hát miért ne csinálnám meg? Nem kell ahhoz, kérem, csak egy írás a Karikás elvtárstól az állomásfőnökhöz, hogy adjék egy mozdonyt két vagonnal. Géppuska az van, kérem, nálunk elég, ágyú is akad, amennyi kell, ha akarják, én három nap múlva ideállítok vele – mondja Péter nagy meggyőződéssel.

– Aztán hogy csinálná meg kend, Koczka elvtárs? – kérdeztem nagy kíváncsian.

– Hát, kérem, nem olyan nagy dolog az. Két nyitott vagon kell hozzá, belülről dupla falat csinálunk neki, a két fal közé meg homokot hány az ember. A vagon két sarkára egy-

egy géppuskát, a közepére meg egy fakerékre az ágyút, hogy forgatni lehessék, aztán nekiállít az ember seggével egy mozdonyt, és kész a páncélvonat, kérem.

– De honnan vennénk most hamarjában annyi rengeteg mesterembert, meg páncélvonathoz értő embert? – kérdem, erősen kacérkodva a kitűnő gondolattal.

– Megcsinálom én, kérem, csak tessék adni hozzá, ami kell. Ember meg van rogyásig. A Nagy Jóska öccse az olyan masinisztaféle, az igazítaná a masinát, az én földijeimből meg kitelik a legénység rá. Mind igen jól értenek hozzá.

És Petri Koczka Péter csakugyan csinált egy olyan páncélvonatot, hogy szemünk-szánk elállott. Harmadnap déltájban ott csudálta már a fél város a rimaszombati pályaudvaron a különös masinát. Péter meg úgy sétált ott fel és alá, hogy én sokáig alig mertem megszólítani. Végre aztán megembereltem magam:

– No, Petri Koczka elvtárs, hát mégis megcsinálta kend a vonatot?

– Hászen megmondtam, kérem, hogy megcsinálom. Hát meg is csináltam.

– A legénység megvan már hozzá?

– Már régen, kérem. – És Péter elővette a fütyülőjét és cifrázva belefúvott. Erre a két vagonról meg a mozdonyról emberek ugráltak le, szaporán, s rang szerint sorakoztak a vonat előtt. Péter odaállott az első ember elé.

– Ez itt kérem a Nagy Lajos, a masiniszta. Emmeg a Dinnye Ádám, a főtüzér. Emmeg itt Baja István, a fő géppuskamester. – És így szép sorjába bemutatta az egész mancsaftot, legutoljára meg saját magát, mint a „páncélvonat" parancsnokát.

– Mondja Péter, honnan a fészkes fenéből tanult maga ennyi mesterséget?

– Ej, elvtárs, nagy mester a szegénység, megtanítja az az embert mindenre.

– Tán a világháborúban látott kend ilyesfélét?

– Nem láttam én, kérem. Még csak hírét se hallottam néki. A fejem se törtem rajta soha. Csak úgy hallottam róla egyet-mást. Aztán, hogy hallottam, hogy az elvtársak szeretnének egy ilyen masinát, hát, mondom, csinálok én a dandárnak páncélvonatot is. Tessék elhinni, hogy nem rosszabb ez, mint az igazi, csak egy kicsit szegényesebb. De a cseléddandárnak ez is jó, kérem. A fő az, hogy a puska szóljek rajta értelmesen.

– Aztán a puska értelmesen fog szólni rajta?

– Az ám! Aztán miért ne szólna értelmesen, ha jó mancsaft van mellette?

Megérkezett Sárai-Szabó, azt mondja, hogy a páncélvonattól igen sokat vár. Bele is van kombinálva a ma esti támadási programba, generális szereppel. Úgy szólt a parancs, hogy a vonat fél hatkor indul, hatra a vonalhoz ér és megütközik. Mi egy közeli templomból akartuk végignézni a vonat munkáját. Autóval előrementünk, s erős tüzérségi látcsövekkel felszerelve állást foglaltunk a toronyban. Nagyon sűrű, meleg nyári zivatar kerekedett, amely nem tartott sokáig, de arra elég volt, hogy mind a saját, mind az ellenség fedezékéből kiöntse a katonákat, mint az ürgéket. A torony egész közel volt a rajvonalhoz, látcső nélkül is jól láttuk a fedezékek mentén ide-oda sétálgató ellenséges katonákat, sőt a nótájukat is tisztán hallottuk: „Papicská, tü moj milii . . ."

Vártunk vagy tíz percet, mikor egyszerre csak hallhatóvá vált a vonat zakatolása, és a kanyarulatból hirtelen ott termett nagy méltósággal az én Petri Koczka Péter komám tehervonat formájú páncélvonatja. Néhány pillanat műve volt az egész. Úgy néztek rá az ellenséges oldalon, mint a borjú az újkapura. Valószínűleg azt gondolhatták, hogy valamilyen el-

tévedt vonat. Sokáig a mi Petri Koczka Péterünk nem hagyta tévedésben őket. Hirtelen megállott az ellenséges rajvonal közepén és kegyetlenül lövöldözni kezdett. Most, hét esztendő múlva, ha visszagondolok erre a dologra, ma se fér sehogy se a fejembe, hogyan tudott tizenhat ember olyan irtóztató zenebonát csapni. Tisztára pokol volt, amit csináltak. Az ágyúk, a géppuskák lehetetlen sebességgel okádták a tüzet, a kézigránátok meg olyan szaporán röpültek, mint a záporeső. A szó szoros értelmében hátbavagdalták az ellenséget kézigránáttal. A csehek az első pillanatban földbe gyökeredzett lábbal tátották a szájukat a vonatra. Ez a hirtelen tűzzápor annyira előkészületlenül találta őket, hogy alig tudtak a futáshoz fogni. Jó tíz percig lövöldöztek, eleinte kartáccsal, majd srapnelra fogták a dolgot. Aztán mikor kilométerekre se volt már kire lőni, a masina tüzet szüntetett, sípolt. A vasút mentén őrült nagy rés támadt. Nem volt ott nyoma sem az ellenségnek, hacsak a visszahagyott fegyvereket, géppuskákat s üres konzervdobozokat nem számítjuk nyomnak. Ezen a résen vagy öt zászlóalj gyalogság vonult be dalolvá, és meg se állott Tiszolcig.

Mire odaértem a vonathoz, a mancsaft idősebbje, köztük Petri Koczka, már ott ült a vagon szélén, lábát lógatva pipázott, és csöndesen beszélgetett. A fiatalabbja pedig a töltés oldalán a térdig érő fűben birkózott, mint akik igen jól végezték dolgukat.

– Pihennek, pihennek? – kérdeztem mosolyogva a fiúkat. Petri Koczka Péter leugrott a vonatról, s katonásan jelentkezett:

– Biztos elvtárs! Petri Koczka Péter páncélvonat-parancsnok tisztelettel jelentkezik tizenhat emberrel, négy géppuskával, két ágyúval a további rendelkezésre.

– Pihenj! – mondtam csendesen. – Van-e sebesültjük? – kérdeztem Petri Koczkát.

Petri Koczka Péter igen sértődött ábrázattal nézett rám és hallgatott.

– Azt kérdem, Péter – ismételtem –, hogy nem sebesült-e meg valaki?

– Hol? – kérdezte Péter, majdnem indulattal.

– A páncélvonaton.

– A dandár páncélvonatán?

– Azon, azon.

– Ugyan, kérem, ne tessék mán tréfálni – szabadkozott a vérig sértett Koczka igen rátartian –, hát ki az isten mer puskát emelni egy ilyen vonatra, kérem?

És Péter jóleső büszkeséggel nézett végig csendesen füstölgő vonatján, az ő nagy művén. Én is . . .

*

Vagy két hét múlva megint Peinlichnél jártam. A mindig mosolygó Peinlich nagyon borús ábrázattal fogadott.

– Mi az, öcsém? – kérdem a fiatal zászlóaljparancsnokot. – Bicskát nyeltél, hogy olyan keserű ábrázatot vágsz hozzá?

Peinlich erőltetetten mosolygott, majd szomorúan nézett végig a minket körülvevő vöröskatonákon.

– Na mi a baj, fiú?

– Tegnap délben kiküldtem Koczka Pétert járőrbe, és még nem jött vissza.

– No. Aztán hova küldted?

– Ide vagy ezer lépésre, a hámorhoz.

– Puskaropogást nem hallottatok utána?

– Nem.

– Elfogták őket. Hányan voltak?

– Tíz emberrel volt oda.

– Csegeiek voltak mind?

– Tudja, hogy ő mást nem visz magával soha.

– A fene, ez már baj – mondtam nagy aggodalommal. Szótlanul ültünk az árok partján, mint akik igen nagy halottat gyászolnak. Ettől a naptól kezdve mindenki Petri Koczkát kereste. Minden járőr őt kutatta, minden támadás Petri Koczka jegyében folyt. Sárai-Szabó mindennap vagy maga jött ki Peinlichhez, vagy ha mással volt elfoglalva, telefonon kérdezte meg, nincs-e valami hír róla.

Így múlott el kilenc nap nagy szomorúságban. A kilencedik napon korán reggel értem Peinlichhez, s együtt reggeliztünk. Reggelizés közben beront a lovászom, s jelenti, hogy megkerült a Petri Koczka Péter. Kiszaladtunk az udvarra, és tényleg ott feküdt a lépcső alatt, tizenegyedmagával, bakancstalan véres lábbal, Petri Koczka Péter. Alig tudtam visszatartani, hogy ne vágja vigyázzba véres bokáját.

Autóba ültettem az egész járőrt, s beszállítottam a dandárkórházba. Szigorúan meghagytam Beretvás doktornak, hogy úgy vigyázzon ezekre az emberekre, mint a két szemére, s az engedelmem nélkül ki ne eressze őket. Estefelé meglátogattam a fiúkat a kórházban. Tizenegy ágy állott egy sorban. Az ágyakban kiborotváltan, szép tiszta fehér ingben, kipödrött bajusszal feküdtek az én atyafiaim. Mindegyiknek a szájában az elmaradhatatlan, egyenes szárú cseréppipa, az ágy támlájára pedig az erősen befáslizott lábukat tették ki, katonás sorba.

Csendesen beszélgettek. Egy széket tettem a Petri Koczka ágya elé, s elmondattam vele, hogy merre jártak.

– Hát, kérem – kezdi Péter, nagyokat szíva pipáján –, ahogy a hámorhoz értünk, se szó, se beszéd, vagy száz cseszki ugrott a nyakunkba. Ki a lábát, ki a kezit fogta meg az embernek, úgy hogy mozdulni se tudtunk. Sok lúd disznót győz, szokták mondani, hát elszedtek tőlünk mindent. Na, mondom, ebbe osztán benne vagyunk rendesen. Elvittek vagy

három kilométerre bennünket valami komendánsféléhe'. Olyan öklömnyiforma kis emberke vót, de igen nagyhangú. Igen hangos, kérem. Mondta az aztán csehül az isten tudja, meddig. Az asztalt is veregette hébe-hóba. Mondta, hogy hát magyarszki, bolseviki, meg megint magyarszki, meg megint bolseviki, na mondok, csak mondja, ha kedve tartja. Egyszer aztán odajött hozzám, és a zsinóromra mutatott. Komandánt? – kérdi. Avvagyok én, kérem patrulkomendáns. Erre kezdett el aztán kegyetlenül lármázni. Ott hadonászott picurka kis ökleivel az orrom előtt olyan sebesen, hogy na. No mondok, ez engem rögvest meg fog ütni. Hej, oficír, mondok neki, a vereskatonát nem szabad megütni, hé. Nem a Ferenc Jóska idejében vagyunk, ebadta. Csinájj, amit akarsz, haszontalanja, ugrálj, kijátsál szakadtig, ha kedved tartja, de a vereskatonával ne verekedj, érted-e?

– Aztán, hogy mondta meg azt neki, Péter?

– Hát magyarul mondtam biz én, minthogy az ű nyelvükön nem tudok.

– Na hiszen, az se értett abból egy kukkot se.

– Má' hogyne értett vóna – mondta az én Koczka komám méltatlankodva –, mindjárt csendesebb lett tűle. Szépen leült az asztalához', és azt mondta, hogy na bolseviki komendáns, én most becsuklak benneteket az áristomba, aztán majd eligazítlak a lágerbe. Be is csukott bennünket valami disznóólfélébe, az egyik fala még vesszőbül is vót fonyva, de se strázsát, se fenét nem állított nekünk. Csak úgy becsukott abba a köpetnyi kis ólba, riglivel, mint a disznót. A Tabagyerek méltatlankodott is egy keveset, azt mondogatta, hogy az istent az anyjába néki, még csak egy rendes áristomra se telik nékik. De én megmagyaráztam a vereskatonáknak – fontoskodott Péter –, nem arrul vagyon itt szó, hogy telik-e a cseheknek másik vagy se, hanem arról vagyon szó, hogy kevés a becsület. Hogy ez a bitang oficír, minthogy mi a sze-

génység katonái vagyunk, disznóként becsül bennünket. Azért tett a disznóólba. A vereskatonának itt nem jár se strázsa, se semmi. Itt kicsi a mi tisztességünk, atyafiak. Na, mondják a fiúk, ha így áll a dolog, akkor nem is maradunk itt semeddig. Egye meg a fene az anyját néki. Neki is fogtunk azonmód, lehánytuk a vesszőfalat, s uccu neki, vesd el magad, nekivágtunk az erdőnek. Éccakára meghúzódtunk egy sűrűbe; strázsát állítottunk annak rendje és módja szerint, hogyha valaki jönni talána, hát ne kapjék alva bennünket. Itt csatangoltunk aztán vagy két napig, egy kis krumplin meg mi a fenén élve. Harmadnapra aztán a dohányunk is elfogyott. Egy pofa bagóra való dohánya se vót egyiknek se. Erre azt mondják a gyerekek, hogy hát parancsnok elvtárs, most osztán elég. Gyerünk neki a rajvonalnak. Megölnek-e, nem-e, de haza kell menni. Itt járja el az ember éttelen ezek között a hegyek közt az utolsó erejét? Itt folyjék el az ember utolsó csepp nyála egy kis dohányra? Ki a nyavalyának kell az élet? Hiába mondogattam én nékik, hogy hát hová megyünk mi, atyafiak, puska nélkül, úgy bunkóznak le bennünket, mint a veszett kutyát, meg mi. Nem ért az semmit. Mennyünk és mennyünk. Na, mondok, ne mondja senki, hogy én hitványabb vagyok, mint a másik, hogy talán félek vagy mi, ha megyünk, hát megyünk. Megölnek-e, nem ölnek-e, gyerünk. Alig mentünk egy kicsi darabot, kiértünk egy kis útra. Visszatartom az atyafiakat, merhogy ott jött felénk egy cseh patrul. Hatan vótak. Szépen elbújtunk a fák közé. Megvártuk, míg odaértek hozzánk. Én azt mondtam az atyafiaknak: fogd meg, hé! Egy kukkot se szólhattak, a puska má' a mi kezünkbe vót. Elszedtünk aztán tőlük mindent. Vót ott minden, kérem: kenyér, szalonna, pikszenflájs, dohány, cigaretli, még szivar is akadt kettő. Az egyiket én szíttam el, a másikat meg Taba elvtárs, a rajkomendáns. Rendes egy szivar vót. Erre aztán megjött a fiúknak a kedvük megint. Na, mondjuk, ha így áll

a dolog, akkó' keressünk még vagy öt puskát meg rüsztungot, aztán megsturmoljuk a csehet és hazamegyünk. De bizony olyan kis csapatban nem akadt cseh többet szemünk elé. Már vagy nyolc napot járkáltunk így ebbe az istenverte hegyekbe, az utolsó csepp bakancs is lemaradt a lábunkról. Na, mondok, most már, tudjátok, hogy én nem szeretem a hertelen embert, mert a hertelen az hibádzik. De én mondom most má', hogy mennyünk haza. A puskás emberek mennyenek előre, mondok, hogyha valami lenne, hát ne fegyvertelen embert érjen a baj. De szerencsénk vót ám. Merhogy mikor odaértünk a svarumléniához, hát az tisztára üres vót. A dekkungokban csak a puska meg a rüsztung vót, de embernek nyoma se. Na, mondok, ezek is jó' vigyáznak a hazájukra. Összeszedtünk aztán még öt darab finom kilencvenhatos puskát, szép új patrontáskákat, a brotzsákunkat is kicseréltük, aztán átballagtunk szépen a fronton. Nem vót ott kérem egy lélek se. Mikor átjöttünk a hazai földre, igen megörvendeztünk. Kerestük a mi csapatunkat, de azok is oda vótak valahol. Hajnal lett má', mire valahol rátaláltunk a tarjániakra. Ismertem a bataljonkomendánst a tarjániaknál, megmondom neki, hogy jobban kell ám egy kicsit vigyázni. Mondom: zászlóaljparancsnok elvtárs, hol jár a csapat, kérem? Igen elbitangosodik a cseh, ha ilyen békén hagyják. Ott jártunk az iccaka a léniájukba, mondom, hát nem vót egy fia cseh se. Odavótak kurválkodni valamennyien, de errül se nyüzsgött nagyon a nép. Aztán így hazaértünk, hála istennek. Minthogy igen fáradtak vótunk, meg a kőtől össze vót vagdalva a bakancstalan lábunk, ha nem érünk el a zászlóaljhoz, hát egy bolhaugrásnyit se tudtunk vóna tovább menni. Most aztán itt heverészünk, ni.

Másnap Beretvás doktor jelenti, hogy a patrul kéredzkedik a frontra. Megtiltottam, hogy kiengedje őket. Ötöd- vagy hatodnap Peinlichéknél jártam, s a tartalék második század a

zászlóaljparancsnokság körül seggreverősdit játszott. Éppen a kövér Vincze Lajos tartotta oda széles, kifeszített hátulját, és Petri Koczka Péter köpködte a markát. Olyan kegyetlen élvezettel célozgatott, hogy addig sehogy se akartam megszólítani (nehogy megzavarjam őket), míg oda nem vágott egy lórúgásnyit a kövér Vincze kifeszített hátuljára.

– Egészségére kendnek, Petri Koczka Péter, meg kendnek is, Vincze Lajos.

Péter igen megijedt, és vigyázzba vágta magát.

– Na, Péter komám, volt már parancs arra, hogy kend kijöhet a századhoz?

– Nem vót, jelentem alássan.

– Hát, hogy mert akkor kend kijönni? – kérdeztem szigorúan.

– Ekkis sürgős dolgom akadt, biztos elvtárs, jelentem alássan – mondta restelkedve.

– A Vincze Lajos körül?

Erre a vöröskatonák nagy hahotába törtek ki. Magam sem álltam ki tovább nevetés nélkül, mire Petri Koczka Péter megemberelte magát és kérlelt:

– Elvtárs! maradhatnék itt a századnál?

– Hát nem jobb a kórházban, Péter?

– A betegnek kérem, a betegnek.

Harmadnap Peinlich telefonált, hogy Petri Koczka Péter ma reggel szalonnát evett a fedezék szélén, s egy eltévedt ellenséges golyó szíven találta. Rögtön meghalt.

. . . És a lovak ittrekedtek a Tisza innenső partján.

Tarján István foglalkozásra nézve ács volt, kérem; és mint minden ácsmesterember, úgy őkelme is igen büszke vala mesterségére. Unos-untalan dicsekedett vele. Egy ízben az ácsok a laktanya udvarán, tisztességgel legyen mondva, a reterátot reparálták, s valamit nem csinálhattak annyira akkurátusan, miként azt Pista jónak vélte, így aztán megest szó került a mesterségére. Ő is, meg én is ügyeletes altisztek voltunk, ő az első, én a negyedik századtól. Idő vala elég az ilyen haszontalan beszédre; én nem ellenkeztem, ő meg mondta.

– Bizony, testvér, mondom én neked, csak ez az első mesterség a világon. Látod, minden híres szent, az öreg isten minden rendes szógája ácsfajta mesterember volt. Szent József, Szent Péter, valamennyien ácsok valának fiatal korukba (az öreg Péter csak vénségére, került ajtóállói hivatalba, amint írva vagyon), csak az a feneség, hogy egyik se épített soha semmit, minthogy nem vala rá idő, mert igen el voltak foglalva a prédikálás irányában. De azért ácsok valának. Éppen úgy, mint amiképpen én is ács vagyok, hiába van katonamundér rajtam. A szekercém most is velem vagyon, ott hever a kofferem fenekén. Szívesen őrizgetem, nehogy beleegyen

a rozsda. Ej, milyen egy fájin szerszám ez, koma! Olyan éles, hogy . . . akarsz-e borotválkozni, testvér?

– Nem, testvér – mondtam –, engem ugyan szekercével ne borotválgass! Minthogy vékony a természetem, nem állja.

– Kár, testvér! Pedig megláthattad volna az élét. Jó szerszám az, ha háború lesz, magammal viszem.

– A háborúba?

– Oda hát. Jobb az minden manlikkernél. Egyet suhintok véle, aztán nincsen olyan rác, aki utána helyén tartaná a fejét.

– Nem jut rád annyi, Pista! Vigyáz a rác a fejére, ne félj! Lehet, hogy lenyeleti veled a baltádat.

Egy négyszegletesre faragott gerendára lekucorogtunk a kaszárnya udvarán, és békésen pipázgattunk. Szép nyári idő lévén, a nagy gabonatakarítás ideje, aki katona volt, tudja, hogy ilyenkor a legnehezebb a katona élete. Hozzá ha áll az ember, még rosszabb, de így üldögélve csak elhúzza. Szidtuk is szép csendesen a rácot, aki háborúba viszi a magyarságot. Itt öldösi le ország-világ szeme láttára a trónörökösünket feleségestől, aztán a bakának gyűlik meg érte a baja. – Pista egy kicsit sajnálkozott ugyan a három kis árva mián, akik így a nagy bajjal tiszta árvaságra jutottak.

– Ne félj, Pista, nem hal ott éhen egy se!

Pista ravaszul mosolygott ritka bajusza alatt, és csendesen morogta:

– . . . meg az isten! Én meg csak éppen attól tartottam, hogy valahogy kenyér nélkül marad a kis család.

– Úhüm! – mondtam én megértőleg.

Így üldögéltünk aztán a kaszárnya udvarán, egyszerre csak rohan a zászlóalj-ügyeletes tiszt, utána az altiszt, az őrmester, a zászlóaljsuszter, a kürtös, szóval minden mozgó és „mozgatlan" vagyona a zászlóaljnak. A kürtös takarosan odaáll a kaszárnyaudvar közepére és mintha már a rácok a kapu

alatt lennének, akként fújta a riadót. Mi szaladtunk Pistával, fölvertük a századot, s fölsorakozunk szépen a kaszárnya udvarára, állig megterhelve mindenfajta bakalommal, és álltunk keményen a forró napon. Egyszer csak jön Tabajdi alezredes úr, szépen elkárogta a feszesen álló zászlóaljnak, hogy „háború vagyon, magyarok!" Hogy a rác így meg úgy... el akarja foglalni a mi ezeréves szép magyar hazánkat, feni is már a fogát minden javunkra a határszélen.

A katonaság állt és hallgatott, ki örült a dolognak, ki nem, már akinek milyen volt a hangulata. Mondogatták ugyan, hogy éljen a háború, meg Ferenc Jóska őfelsége, meg szeretett szép hazánk, meg az Osztrák–Magyar Monarchia, meg miegymás..., de ez inkább annak volt betudható, hogy a nép elunta a nyári forróságot ebben a koszos Félegyházában, és mehetnéke támadt valahová. Fészkes fene tudta, hogy hova kell menni!

Estére kelve szépen megszürkült a zászlóalj. A katonaságot új csukaszürke ruhába bújtatták, szép sárga patrontáska, sárga szíjazat, az altiszteknek meg új puska is jutott, fájin kilencvenötös karabély. Szóval megújhodtunk. Kimenőt is kapott az egész zászlóalj, jártuk a várost az új mundérban, színig töltöttünk minden kocsmát és minden kis teret. A nép persze itatta a katonaságot, biztatgatta, hogy így, meg úgy: meg kell mutatni a rácnak, hadd ismerje meg a magyarok istenét. Az asszonyfajta nyivákolt, rítt, jajveszékelt (már abban az időben is az ember nőstényének több esze volt, mint a kanjának), testvéri egyetértéssel egymásnak borulva siratták egymás embereit, ki a magáét, ki a másét, akinek meg senkije se volt, az csak úgy ok nélkül jajveszékelt. A bakák ittas mámorban ígérgették a népnek, hogy majd így, meg úgy, meg miegymás, meg hogy elbánnak ezzel meg azzal, meg hogy nem jövök vissza bátyám, míg vagy száz darabból gulyást nem aprítok. Mutogatták a parasztnak éles szuronyaikat, a része-

gebbje még a bicskát is elővette buja hetvenkedés közben. Tarján Pista se volt jobb a Deákné vásznánál, ő is hetvenkedett a maga módja szerint, mutogatta szekercéjét. Egy vén szájtátó parasztól megkérdezte, hogy „nem akar-e borotválkozni, édes bátyám?" Így mulatgatott a nép ezen a bolond estén. Folyt az ital meg a részeg beszéd, mindenki hangosan beszélt már, a hazafiak túlkiabálták egymást, mindegyik nagyobbat akart mondani a másiknál. Egyszer csak a félszemű Tahi Péter susztermester úrnak eszébe jutottak a „rác" zöldségesek. Le is söpörte rögvest az asztalról, ami pohár, üveg, dohányzacskó csak rajta volt, paprikaveres orrát magasra emelte, mint valami német fajta gúnár, csendre pisszegte a hallgatóságot, és igen nagy szónoklásba kezdett:

– Magyarok! Hazánk fiai! – mondta a tisztes virilista – városunk végén az ellenség, s mi meg itt mulatozunk, atyámfiai. Hát emberség ez? A hitvány sunyi fajzat csak arra vár, hogy hazánk fegyveres népe elhagyja nemzetes városunkat, rögvest reátör javunkra, asszonyunkra. Hát lehet-e békén a magyar? Hát lehet-e bort inni békességgel, amíg városunk határán az ellenséges rác népesség zöldséget árul? Hol a magyar tisztesség? Atyafiak, hát jól van ez így?

A nép persze tűzbe jött, mint a tabi szamár a fűrészportól; száz torokból fakadt egyszerre a mennydörgős ítélet:

– Gyerünk, atyafiak! Csináljunk hazafias cselekedetet; verjük agyon a zöldséges rácot.

Nem mondom, akadt ugyan egynéhány értelmes ember, aki mondta, hogy nem rác az, hanem bolgár, de nem hallgatott arra senki. Leginkább a civilek voltak azon, hogy menjünk, atyafiak, ne engedjük a jószágunkra a rácot. „Egy bolond százat csinál", hát csak cihelődik a nép; asztalt, lócát feldűtve tódulnak kifelé a kocsmából az utcára, az utcáról a városszélének ment apraja-nagyja rácolni.

A csöndéreknek valaki híradással lehetett, mert mire a

nép meg a katonaság a város szélére ért, ott várta már őket vagy harminc kakastollas zsandár, nekik szegezett szuronynyal. Az én Tarján István komám, aki élén haladt a népnek, elébe megy a zsandár őrmesternek, katonablúzát kigombolva, részeg, karcos hangon meg-megcsukolva mondja:

– Őrmester úr! Meg az Isten! Ide lőjön az én magyar szívembe. Ne állja útját Attila népének; megölték a besték a trónörökösünket, fenséges feleségével együtt, mi meg itt tűrjük őket a város szélén. Őrmester úr! Hát igazság ez? A nép menni akar igazságot tenni, a magyar zsandár meg útját állja. Strázsamester úr, ide ni! Az én magyar szívembe, de hadd menjen a nép az ellenségre.

A nép üvöltött, asszony, gyerek, vén meg részeg katona vette körül a tehetetlen zsandárokat, olyan ítéletnapi zajt verve, hogy nemcsak az a pár bolgárkertész, de a muszka cári ármádia is világgá szaladt volna tőle. Nem volt ott szava az értelemnek, nem volt ott hatása az okos szónak, az a pár zsandár hiába is magyarázott tücsköt-bogarat; a népnek nem lehetett útját állni. Míg a zsandárok egyikkel-másikkal a törvényről beszélgettek, addig a lakosság zöme már el is öntötte a szép káposztás és zöldpaprikás táblát, összevissza tiporva a nagy munkával, gonddal termelt szép zöldséget, és egynéhány percre rá már égig csapódott a lángja a szalmafedeles bolgárviskóknak, hirdetve a hadüzenet áldását. Égett, földig égett a kunyhó, letiporva a kis gazdaság. De nincs vér, nincsen „rác" vér, pedig vérért jöttek ide. A tömegből Tarján István vezetésével kivált a hangosabb rész, és nekivágott a rétnek rácot keresni. Pista dühöngő léptekkel bukdácsolt a tarlón, bajonettjével hadonászva a csillagos éjszakába, vagy tíz katonától, sihedertől kísérve. A részeg honvéd altiszt, aki ebben a pillanatban valami hadvezérnek képzelte magát, vitte, vitte maga után a népet ebben a zűrzavaros éjszakában.

Lehet, hogy a széjjelfutott bolgároknak bántotta a szemét

az éjjeli fáklya, amelyet saját kunyhóik tüze gyújtott, de megemberelték magukat, és dühös elhatározással útját állották a részeg csőcselléknek, s a dűlőútra, mintegy láncként felvonult egynéhány bolgárkertész, és fogcsikorgatva, sötét gyűlölettel néztek a részeg magyarok szemébe. Egy olyan ölesforma, fekete, nagy bolgár csak odarepült az én hetvenkedő Pista komám elé, s leírhatatlan dühvel ordított reá:

– Mit akarsz, magyar!

Az én Pista komám megállott. Az első pillanatban úgy nézett ki a dolog, mintha a kurázsija a nadrágjába szaladt volna, hiszen a sereg kicsi, a bolgár meg igen nagy volt, de a nép felmordult, megint zajongani kezdett; aztán, hogy minden szem őt nézte, mindenki tőle várta a magyar tisztesség védelmét, hát csak odamondogatta:

– A véredet akarom, beste rácja, aki istened van ebben a magas... – de a bolgár nem hagyta tovább folytatni a szót a Pista részeg szájából, mert akkorát vágott öklével Tarján István tizedes úr érdemes ábrázatjára, hogy el is esett volna rögvest, ha a másik oldalról a bolgár koma oda nem húzza bal kézzel a másik lórúgásnyi pofont, amitől aztán Tarján „tizedes úr" annak rendje és módja szerint eldőlt jobbra, mint a tuskó.

A vitéz magyar nép persze takarosan világgá szaladt, odahagyva Tarján Istvánt. A bolgárok is visszaballagtak földig égett rezidenciájukhoz, én meg a honvédszolgálati szabályzat szigorú paragrafusa szerint, egészségügyi személyzet hiányában, hozzáfogtam sebesült bajtársam istápolásához. A zsebéből kikotorásztam az aznap kapott kötszert, letörülgettem a félig alélt Pista komám ábrázatáról a vért, jó ideig nógattam, aztán nagy nehezen lábra állt. Tizenhárom esztendő nagy idő, úgyhogy nehéz most már pontosan emlékezni, hazudni meg igazán nem szeretnék, de vagy négy foga mégiscsak a tarlón maradt az én szegény Tarján Pista komámnak.

Aztán elindultunk igen lassú léptekkel a város felé. Hát, uramfia, a templom előtt nagy tömegben áll a nép, valami söröshordó szélén meg a tiszteles úr magyarázott ájtatos népének, hogy nem rác a bolgár, kérem, hanem szövetséges. Mondott az ott sok szép szót, hogy a bolgár nemzet az szittya fajta, hogy évszázadok óta jóravaló szomszédja a magyarságnak. Hogy a bolgár nép annak idején ezer-egynéhány esztendővel ezelőtt Árpád apánkkal jött messze Ázsiából erre a tájra.

Persze lett erre nagy ribillió. A bakák kiabáltak: visszakozz!

A nép éltette a zöldségárus bolgárságot, a magyar nemzet büszke rokonságát és hűséges harcostársát. Tahi Péter uram fél szemével hunyorgatva leintette a tiszteletest a hordóról. Ittas, fáradt fejét nagy nehezen felvitte a hordóra, és érces kemény hangon emígyen szólt a néphez:

– Polgártársaim! Magyarok! Atyafiak! A lovagias magyar nemzet egy kis tévedés folytán megsértette – emlékszem, úgy mondta, hogy „megsértette" – a hatalmas testvér bolgár nemzetet önérzetében és vagyonában, ezt a csorbát pedig a mi nemzetünk ki akarja és ki fogja köszörülni; gyerünk hát atyafiak, magyar polgártársaim, bocsánatot kérni a tévedésért. Ha büszke nép is magyar, de ha hibádzik, belátja, és nem rest fejet hajtani az egyszerű bolgár zöldségesek előtt. Gyerünk, atyafiak!

A nép ismét útra készült. S a Himnuszt énekelve sietett ki a városból ismét a bolgár zöldségesekhez, nagy fáklyás menettel. De bizony a derék szövetségesek a nép közeledését látva akként gondolkoztak, hogy jó lesz továbbállni, mert mivel a kunyhó már földig égett, most majd őket fogják felégetni, ami nem a legrendesebb halál. Így aztán mire a diadalmas nép a bolgárok jószágát másodszor tiporta végig, egy élő lelket sem találtak a füstölgő romok között. Be kellett érniök

azzal, hogy két szakaszát elénekelték a Szózatnak, egyszerkétszer meg is éljenezték a szövetséges bolgár nemzetet, amiután a fáklyás, ünneplő sokaság békességben széjjelszéledt.

Mikor a templomból a nép kifelé indult, megkérdeztem Pistát, hogy nem mennénk-e mi is erre az ünnepi manifesztációra.

Pista keservesen legyintett, dagadt arcát tapogatva, szomorú józansággal mondta:

– Nem, testvér, én többet nem megyek sehova! A nyavalya háborúzik. Vége a háborúnak, koma. Én békét kötöttem.

– Fene beléd! Hova kötsz te békét? Még csak nem is volt háború, te máris békét akarsz?

– Én igen, komám! Békét, testvér! Megváltó Istenét az anyjának, engem ugyan ne verjen nyomorékká senki, egyszer a rácért, egyszer a bolgárért, nem győzöm ezt, komám. Elég volt...

*

A budapesti Keleti pályaudvar tele volt néppel, meg muzsikaszóval. A szívem bánatánál, azt hiszem, csak a puskacsövembe dugott virágbokréta volt nagyobb. Igen féltettem az irhámat, kérem. Pedig az én szalmám, hogy úgy mondjam, rendben volt, tudniillik voltam a szakszervezetben, ahol Miákits szaktárs annak rendje és módja szerint megmondta, hogy: a háborúval, kérem, a dolog rendben van, hogy az osztályharc szempontjából elengedhetetlenül szükséges rajtaütni az orosz cárizmuson, hogy a szegény elnyomorított orosz proletariátust ekként felszabadítva valamicskével közelebb juthassunk a szocializmushoz. (Vagy két esztendővel később a fronton találkoztam egy orosz szocialista katonával, az mesélte nekem nagy ámulatomra, hogy őket pedig a maguk szocialista

vezérei a szocializmus szempontjából ugyancsak az osztrák militarizmus ellen küldték „az osztályharc frontjára".)

Mondogatták nekünk a szakszervezetben, hogy meg kell mutatnunk a fronton is, hogy szervezett munkások vagyunk. Szóval a lelkinyugalmam valahogy helyre is állott volna, hogyha az a rengeteg civil nem éljenezte volna olyan nagyon a háborút. Egy olyan negyvenévesforma úrileány állott a vagonunk előtt, s torkaszakadtából üvöltött a háborúért. Rosszul esett nekem, rá is szóltam:

– Hallja, nagysága, menjen arrább innen; akasztott ember házában illetlen dolog a kötélről beszélni.

A dáma tovább ment, s egy másik vagonnál kezdett üvölteni. Én nem is tudom, hogy mi a fenét akart ott az a rengeteg civil, de tele volt velük az állomás. Mindenki a háború mellett emelt szót, minden civil. A katonák is éljeneztek, nem mondom, de hát ki a fene volt józan köztük, meg aztán én úgy gondoltam, hogy a civileknek több eszük kell legyen, mint holmi bakának.

Nekem, habár nem kísért ki senki, mégis mindenem megvolt, szivarom, cigarettám, csokoládém, süteményem, még egy üveg konyak is akadt az agyontömött kenyérzsákban, aztán virág a puskámban, virág a sapkámban. Mi a fene kellett volna még a testnek, hogyha a lélek nem háborgott volna ebben a kegyetlen zűrzavarban?

Az én Tarján István szakaszvezető komám (mert már akkor az volt) ott szorongatott egy vadidegen leányzót a vagonja előtt, a bajusza a lehetetlenségig kikenve, egy kissé ittas állapotban. Úgy nézett ki a koma, mintha lakodalomba vagy bálba készülne. Mikor aztán a kürtös indulót fújt, Pista egy cudar nagy csókot kent oda a vadidegen leányzó nekihevült ábrázatjára. A civil nagyságák és urak a zsebkendővel integettek, az ezred vonatja pedig szép csendesen nekiindult a háborúnak.

A Kárpátokon túl aztán leraktak bennünket a vonatról és vagy kétheti gyaloglás után nekivittek az ellenségnek. Úgy hajnali négy óra tájban aztán belekerültem egy völgybe, ahol az emberek, az oroszok is, a magyarok is igazából lövöldöztek egymásra. A sorsom, meg az uralkodó pánik valahogy Tarján Pista közelébe hozott. Köztünk mindössze csak egy idegen honvéd feküdt a takaratlan rajvonalban. Valami fene vad kozák néppel kerültünk szembe, szinte okádták ránk a golyóbist. Pista szépen hevert a rajvonalban, nem lőtt az senkire egyet sem. A földbe fúrta volna szegény Pista a fejét, hogyha tudta volna. Így telt el néhány perc. Egyszercsak Pista kegyetlenül ordítani kezdett: „Testvér, nézd csak, élessel lőnek a bestiák, nézd csak, az emberekre lőnek, élessel, komám, nézd, testvér, élessel lőnek az oroszok, nézd, nézd!" És csakugyan, az idegen honvéd, egy olyan harminckét év körüli atyafi, csak szépen leteszi a fejét egy nagy darab göröngyre, de úgy, hogy a göröngy az orrát is eltolta a helyéből, és csak hörgött-hörgött, miközben a száját véres hab verte ki. Mire Pistával felemeltük, már csak nem is hörgött. Meghalt . . .

Este a front mögött a parancskiadásnál megint találkoztam Pistával. Az ezredügyeletes tiszt, Sántha százados úr olvasta a parancsban, hogy ennyi meg ennyi hősi halált halt, és hogy a csapataink rettenthetetlenül nyomulnak előre.

Parancskiadás után Pista félrehívott, és ravasz hunyorgatással mondta:

– Komám, nem a mi ezredünk ez . . . gyere, testvér, menjünk innen a fenébe, ráfizetünk, meglátod . . .

És Pista el is ment valahová, a fene se tudta sokáig, hogy hova.

Szeptember kilencedikén én megsebesültem, és csak úgy november végén kerültem ki a Kárpátokba. A harc valahol Homonna körül folyt, igen elkeseredetten. Az ezred törzse majdnem a régi maradt, csak a legénységi állomány silányult

le annyira, hogy alig tudtam ráismerni. Nem találtam egy ismerős bakát sem a századnál, hanem csupa új embert. A századparancsnok egy fiatal, standbeli hadnagy volt, olyan nyálas, köpködve beszélő ifjú, aki egy jelentésleadás közben a „lelépni"-ig ragadósra köpte a jelentő tiszt ábrázatját. Ebben az időben egy ilyen kis század-atyaisten mérhetetlen hatalommal rendelkezett. Ez a Csényi nevű görcs is ilyen kisistene volt a megboldogult osztrák–magyar ármádiának. Volt neki egy Bódi nevezetű káplárja, aki minden hóhéri munkát végrehajtott bárkin is, akit erre a Csényi hadnagy úr alkalmasnak talált.

Harmadnapra a megérkezésem után zászlóaljügyeletes altiszt lettem. Szerencsétlenségemre a zászlóaljügyeletes tiszt meg éppen az a Csényi hadnagy volt. Az éjszaka egész szépen elmúlt, semmi baj sem történt, csakhogy hajnalban a fene kivitte a hadnagyot az állásokba, ahol alva kapott egy öreg pesti népfelkelőt, egy Ganz-gyári kovácsot.

– Zászlóaljügyeletes altiszt, hozzám! – ordított a hadnagy, ahogy csak kifért a torkán.

– Zászlóaljügyeletes altiszt, verjen azonnal huszonötöt ennek a bitangnak a fenekére – és még mielőtt egy kukkot is szólhattam volna, a kezembe nyomott egy husángot.

Évekkel azelőtt, amikor utolsó hónapjait töltöttem az inaséveimnek, a művezetőm fel akart használni sztrájktörő munkára. Azt hiszem, akkor érezhettem ehhez hasonlót. Ingadozásom igen kézzelfogható lehetett, minthogy a hadnagy magából kikelve ordított: „Szakaszvezető! verjen huszonötöt erre a bitangra . . . Azonnal . . . Parancsolom . . . Azonnal . . ." Mit volt mit tenni, kezembe vettem a botot, és majdnem sírva léptem az öreg népfelkelő elé: „Feküdj le, bátyám, mondom . . . Feküdj le, édes bátyám" . . . Az öreg minden ellenkezés nélkül végigfeküdt a sáros gyepen. Én ráemeltem a botot az öreg népfelkelőre, aki csendesen szólott hozzám:

„– Szakaszvezető úr! . . . Szaktárs! . . ."

A bot aláhanyatlott a kezemben, mintha milliós teher húzta volna le, a torkomat sírás fojtogatta, s mint egy gyáva kölökkutya álltam, szepegtem a tajtékzó kölökhadnagy előtt. A hadnagy természetesen botot emelt rám, de ütésre nem került sor, mert Sántha százados, akinek a századában egy időben tényleges időmet szolgáltam, szinte a levegőben állította meg a nyálas hadnagy botját.

Természetes, hogy ettől a naptól kezdve pokol lett az életem a századnál, a hadnagyocska gyerekes makacssággal úton-útfélen belém kötött, míg aztán két hétre a dolog után én is hozzájutottam a magam huszonöt botjához, amit a hadnagy Bódi tizedessel veretett rám szabály szerint. Én bizony ma sem tudom, hogy mi fájt jobban, a huszonöt bot vagy Csényi hadnagy meg a tizedes, tény azonban, hogy nekem sem azelőtt, sem azóta ehhez hasonló fájdalmam nem volt. Düh, harag, szégyen és borzasztó éles fizikai fájdalom keveredett bennem. Nem értheti meg ezt, azt hiszem, senki, aki maga nem szenvedett még végig huszonöt botot hasonló körülmények között. Alig tudtam elvonszolni magam attól a marhaitató vályútól, ahol ez a kegyetlen sérelem ért. Dacára a kemény fagynak, ömlött rólam az izzadság.

Vége a háborúnak – mondtam magamban, és ugyanez nap estéjén megszöktem a századtól.

Vagy tíz kilométert gyalogolhattam. Mezőlaborc körül egy paplak istállójában háltam meg, s csak reggel folytattam utam tovább, minden cél nélkül. Amerre jártam, árokba fordított tábori szekerek, az országút mentén heverő döglött lovak, ittott keményre fagyott orosz vagy magyar katona hullája jelezte csupán, hogy itt néhány nappal ezelőtt igen kemény háborút vívhatott az ember. Az erdő egyébként sűrű volt és csendes, minden puskaropogástól alaposan távol. A paplaktól vagy egy félnapi járóföldre egyszerre csak egy igen jól-

ápolt erdei útra találtam. Ez az út vezetett el aztán egy nagyon szép vadászkastélyhoz, amilyet csak ritkán lát az ember. A kastélyt magas vaskerítés vette körül és úgy látszott, mintha ide nem talált volna el a katonaság, minthogy ezen a vidéken sem döglött lovat, sem patronhüvelyt, sem üres konzervdobozt nemigen lehetett látni. A kapu előtt egy vén jáger pipázgatott, és egy katonával volt igen barátságos beszédben. Csak mikor közelebb értem, akkor ismertem meg, hogy ez a rendes, katonaruhás, kiborotvált atyafi nem más, mint az én Tarján István komám.

Persze lett erre nagy öröm. A Pista mindjárt átnyalábolt örömében, és az öreg jágerrel együtt beinvitált a kastélyba. Ott azután a koma elmondotta, hogy már egy teljes hónapja lakozik a jágernél, és esze-ágában sincs innen elmenni, mivelhogy errefelé nemigen lődözgetnek mostanában, azután meg a koszt is jó, meg a jáger leánya se kutya. Elmondotta, hogy Pesten is járt azóta, de hogy a lógó bakát ott igen fogdossák, hát inkább visszajött ide. Elvégre nem kutya ő, hogy sintér hajszolja az utcán. Errefelé nem keresik az embert, mondotta, merthogy itt van ember dögivel. Vadászgatott a testvér, aludt nagyokat, s várogatta az idő jobbrafordulását. Írása is volt a Pistának olyan nagypecsétes, hogy az ember majdnem tisztelgett a látásán. A mellén kis ezüst vitézségi érem, szóval a Pistát egészen jó formában találtam. Én is elpanaszoltam a magam baját a komának, persze sajnálkozott, de azért nem állta meg szemrehányás nélkül:

– Ugye, megmondtam neked Ravaruszkán, emlékszel, hogy menjünk a fenébe onnét, merthogy nem jó az embernek idegen tülekedésbe keveredni, merthogy nem a mi ezredünk ez, meg miegymás, de nem hitted. Látod én azóta furt az ezredem keresem – mondta ravasz hunyorgatással –, biztos lehetsz benne komám, hogy a békekötés napjáig én nem fogom megtalálni, de nem én. Meg aztán kinek a nyavalyá-

nak kell ez a tülekedés itt? Emlékszel, Félegyházán milyen két rengeteg pofont húzott le nekem az a marha bolgár? Elég. Belekerült ugyan egypár fogamba, de elég. A nyavalya tudja, kivel marakodik össze holnap megint a felsőbbség, lehet, hogy a kurvákon. Álljak megint oda a bolgárral pofozkodni értök? Álljon a rosseb. Bizony ... Én megmondtam komám, hogy én békét kötök, hát békességben is vagyok. Maradj itt, szerelmes testvérem, meglátod, milyen szépen el foglak tartani.

– Hátha patrul jön és elvisz?

– A bolond embert viszi el, testvér, nem a magunk fajtáját. Idehallgass. Jobbra előre állnak a tizenhetesek, adok neked egy írást, hogy ettől eddig a tizenheteseknél voltál, és ma mentél el tőlük hadifoglyokat kísérni Homonnára, és nem a te hibád, hogy nem találod meg az ezredet. De aztán arra vigyázz ám, testvér, hogy véletlenül meg ne találd ám őket, mert megint háborúba keveredhetsz igen könnyen.

– Hát a pecsétet honnan vesszük hozzá?

– Bízd csak ide, testvér. Egy tizenhetes manipuláns frajtertól vettem egy fél kiló dohányért vagy egy kenyérzsákra való pecsétes írást, a békekötésig majd csak futja.

Ott is maradtam én aztán Tarján Pistáéknál. Kegyetlen jól ment a dolgom. Ettem, sétáltam az erdőben, majd a pincében, ahol az én kvártélyom volt, végigfeküdtem az ágyon, és akkorákat aludtam, hogy az ablak is rezgett bele. De vagy három hét múlva aztán csak kikezdett az unalom. Nem jutott el oda se újság, se hír, még csak konyhaparancs se, aludni sem tud az ember a végtelenségig, a jáger lányát se szerethettem el unalmamban a Pistától (habár a komám aligha haragudott volna meg érte, mert hogy öregecske volt már szegény). Hát kaptam magam, egy szép napsütéses reggelen búcsút vettem.

– Na, komám – mondom –, igen szépen köszönöm a kvártélyt, de én többet nem állom.

– Mi az anyád kínját nem állasz? – kérdezte dühösen.

– A jómódot nem bírom tovább, Pista, ne haragudj érte, igen köszönöm a szíves vendéglátásodat, szerelmes pajtásom, Tarján István komám, de belekukulok a vendégségbe, szerelmes testvérem. Nem állom tovább, Pista.

– Hát a Csényinél jobb lesz, hé? Viszket a feneked, bitang, már látom, no majd ellátja a bajodat a Bódi tizedes úr.

Mikor aztán Tarján Pista látta, hogy nincsen maradásom, hát teletömte a kenyérzsákomat mindenféle jóval, egy igen szép új pecsétes írást adott, és kikísért az útra.

– Komám – kérdi Pista –, aztán háborúzni fogol-e?

– Aligha, Pista. Én Pestre megyek, ott még egyelőre nincsen háború. A muszkát vagy a szerbet én meg nem bántom többet az életbe, verje az, akinek sorja van vele. Én is békét kötöttem, Pista, békét . . .

*

Vagy másfél hónap mélyen lehettünk a magyar proletárdiktatúrában, s a hadosztályunk valahol Sajószentpéter körül operált. Koromsötét éjszaka volt, és mi ezt a sötét éjszakát akartuk felhasználni arra, hogy beleköpjünk a csehek levesébe. A fiúk ügyesen előrenyomultak az éjszakai csendben, miközben mindenki erősen magához szorította a szuronyát meg a kenyérzsákját, nehogy a sok bakaholmi zajt verjen a csöndben. Az élcsapatunk már-már a csehek előőrsét érte el, amikor az egyik vöröskatona – aki alighanem lemaradt a többitől, és sietve be akarta érni az atyafiait – egy fatuskóba elbotlott és akkorát esett, hogy nemcsak a szunnyadó cseheket, de még a halottakat is felverte volna. Erre a cseh előőrsök lövöldözni kezdtek, ami aztán igen hamar átragadt az

egész rajvonalra. Nekünk mit volt mit tenni, meg kellett rohamozni az ellenséget. A csehek elfutottak nagy sebesen, de azért arra jutott idejük, hogy bennünk egy egész sereg kárt tegyenek. Vagy négy halottunk és vagy tíz sebesültünk akadt. A baka persze olyan, mint a kutya, hogyha valaki keményen neki tart, hát szűköl, de ha valaki fut előle, hát bizony belekap ám a lábikrájába. Így futott aztán a mi népünk is a csehek után, igen nagy kárt téve életben, vagyonban egyaránt. Én beleuntam ebbe a haszontalan futásba (úgyse tudtuk volna utolérni a cseheket), és megszálltam egy útbaeső kis parasztházban, amelynek szomszédságában volt az iskola, ahova a mieink a sebesülteket meg a halottakat hordták. Éppen lepihenni készültem, amikor egy szanitéc jött be hozzám egy cédulával, amelyen nagy ákombákom betűvel körülbelül a következő volt írva:

Parancsnok elvtárs! Tarján István az 1/19. III.-ik századnak a parancsnoka tisztelettel kéri a parancsnok elvtársat, hogy engedje meg könnyű sebemmel a táborba való további tartózkodást. Sebem egynéhány nap alatt begyógyul, és értelmetlen dolog volna egy embert, akinek semmi keresnivalója a spitalban nincsen, ide-oda cipelni könnyű sebével. Tisztelettel: Tarján István századparancsnok.

U. i. Én, Tarján István, a parancsnok elvtárs egybeli komája vagyok, Félegyházáról.

A Pista az iskolában egy padon ült, a bakanadrág a jobb lábán felhúzva, és a lábikrája frissen bekötve. Pista aztán átsántikált hozzám, és szép sorjában elmondta az egész históriáját. Elmondotta, hogy attól a naptól kezdve, mikor elváltunk, ő továbbra is „békeállományban" maradt, de mivel hogy elromlott a koszt a jágerlánynál, hát másfelé ment szerencsét próbálni. – Tudod, testvér – mondotta –, mindig az ezred körül jártam... körüljártam az ezredet komám, érted, testvér?... Körüljártam. Találkoztam a fiúkkal az ez-

redből. Hívtak vissza az ezredhez. Én megígértem nekik. Megígértem. Érted? Tizenhatban elmentem az olasz frontra. A Kárpátokban már untam az állapotot. De nem tetszett ott nekem semmi. (Nem, komám, ne félj, nem a fronton voltam én ott se, a segélyhelyen tartózkodtam, kérlek alássan.) Rossz volt ott kérlek, igen rossz volt. Nagyon erősen lőttek arrafelé. Repülőgépek, motorgránátok, egyszóval nem volt jó ott, tehát visszajöttem az oroszokhoz.

Ott maradtam aztán végig. Tizenhétben aztán az emberek abbahagyták a lövöldözést. Nem lőtt ott komám senki többet egyet se. Nem, mondom, itt az ideje, hogy kivegyem én is a részem a háborúból, hát kimentem a frontra. Unalmas, de finom élet volt az, kérlek, nappal aludtam, éjjel pedig rumot árultam az oroszoknak. Tudod, hogy egy fél veder rumért egy fél marhát voltak képesek adni, de néha egy ökröt is adtak. Úgy éltem testvér, mint Marci Hevesen. Az orosz komákkal harmonikáztunk, táncoltunk bakancsszakadásig, igen rüheltem, hogy kitört a béke. Aztán mégiscsak muszáj volt hazajönni, kérlek.

– Hát a Vörös Hadseregbe miként kerültél, Pista? Itt nem muszáj szolgálni, hát mi a fenének szolgálsz?

– Hogy én miért kerültem a Vörös Hadseregbe? – kérdi Pista csodálkozva. – Nemcsak neked jár itt szolgálnod, hé . . .

– Azt én mind igen bölcsen tudom, szerelmes komám, de minthogy olyan békeszerető mesterembernek ismertelek, hát csak azért kérdezem.

– Az ott volt testvér, nem itt. *Itt más a dolog.*

Pista a sebesült lábával csakugyan ott maradt a fronton, nem is hallottam semmit felőle jó ideig.

Mikor a kormányzótanács elhatározta, hogy a francia kormánnyal kötött megegyezés alapján a cseh frontról visszaparancsolja csapatait, a mi hadcsoportunk igen tekintélyes részével baj történt; nevezetesen a csapatok egy része nem akart

visszavonulni. Sok olyan hely volt különben is a fronton, ahonnan szinte fegyveres erővel kellett kivonni a csapatokat. Egy ilyen helyen gyűlt meg nekem a bajom Tarján Pistával. A koma erre az időre zászlóaljparnacsnok lett, és teljhatalmúlag elhatározta, hogy bizony őkelme nem vonul vissza. Nem bíz ő. Én kurtára akartam fogni a dolgot és vezényszóval gondoltam elintézni a konfliktust. De hol jár onnan a vezényszó, ki a fene hallgat olyan helyen az ideges vezényszóra. Pista ordítozott a legjobban közöttük.

– Eladtátok, gazemberek! Eladtátok a diktatúrát a cseheknek.

Próbálgattam neki megmagyarázni, hogy nem kereskedek a diktatúrával és hogy ilyen meg olyan szempontokból, politikai érdekből stb. ez elkerülhetetlen. Dehogy értett ebből a Pista egy kukkot is.

– Nincs az osztályharcban, komám, visszavonulás. Nincs . . .

– Már hogyne volna, Pista, látod, hogy van. Ne bolondozz, testvér, még meggyűlik a bajom éretted. A kormányzótanács visszavonulást parancsolt, tehát vissza kell vonulni, punktum.

De bizony a Pista nem vonult vissza, kegyetlenül összeteremtett engem, miközben tudomásomra hozta, hogyha nem volnék az egybeli komája, hát innen ugyan élve nem mennék sehová, az ilyen csúnya árulásért.

– Eridj testvér az anyád kínjába, míg jól van dolgod, ha te nem tudod, hogy mit cselekedel, hát én bizony tudom. A gazdának meg mondd meg, hogy Tarján István zászlóaljparancsnok az éj folyamán támadásba fog menni, ha teccik az uraknak a stábnál, ha nem.

És ma sem tudom, miként hozta ki a rajvonalból Sárai-Szabó a Pistáékat annak idején, mert én nem tudtam őket kivonni. De tudom viszont, hogy Pista a diktatúra bukása előtt

egy pár nappal valahol Rakamaz körül súlyosan megsebesült és hogy a diktatúra bukása a budapesti Szent István kórházban érte igen betegen.

*

Szegény boldogult anyám írta vagy három évvel ezelőtt, hogy a Pista Erdélyben járt, és falunkban a vasútállomáson dolgozott, mint ácslegény. Azt izente nekem édesanyám által, hogy bizony ő megint az ezredet keresi és igen fél, hogy Moszkvánál előbb aligha fog reá találni.

... Én nem féltem az egybeli komámat, hogy nem fogja megtalálni az ezredét, de igen jól tudom, hogy Fehérmagyarországon Pista nem fogja megtalálni, az bizonyos ... de az ezred se őtet ... Az is bizonyos ...

A JÁRATOS EMBER

Békés kaszárnyaélet folyt az Osztrák–Magyar Monarchiának egy igen kicsi helyőrségében, ahol mindössze egyetlenegy zászlóalj boldogította a színmagyar lakosságot.

A kaszárnyaudvaron a rongyos újoncok fegyverfogással foglalkoztak. Négyhetes, garnizonról garnizonra való utazgatás után, végre én is ide kerültem. A bakatársaság már régen túl volt a „járni tanuláson", és a katonai művészet „vállra" és „lábhoz" című fejezeténél tartottak éppen, amidőn karrierem megkezdtem a félegyházai kaszárnya udvarán.

Egy másfél méteres apró, dühös freiter egzecíroztatta azt a néhány embert külön a többitől, akik vagy késve rukkoltak be, vagy pedig nehezen fordult a kezük, vagy a lábuk a szögletes vezényszóra. Négyheti késéssel tehát én is Tropa őrvezető keze alá kerültem. A derék katonaoktató alaposan belefáradhatott már a pedagógiába, mert szüntelenül türelmetlenkedett. Ma már egész valószínűnek tartom, hogy nem elég forsriftosan raktam vállra és lábhoz a nehéz nyolcvannyolcas mannlichert, s így Tropa őrvezető úr borzalmas haragját vontam magamra. Tíz percnyi tényleges katonai szol-

gálat után aztán az én derék őrvezetőm igen bizalmas hangon szólott hozzám:

– Hallod-e, te ökör – mondotta kedélyesen –, hogyha most rögtön nem úgy rakod vállra és lábhoz azt a puskát, ahogy írva vagyon, hát úgy rúglak valagba, hogy az anyádba esel. Meg vagyok értve?

Belepirultam a méregbe, s arra gondoltam, hogy vajon mi történne akkor, hogyha én ezt a csöpp sarzsit itt jól vakszemen vágnám a puskámmal.

– Vállra! – hangzott a következő pillanatban a kurta vezényszó. Részemről a parancs, a saját véleményem szerint, szabályszerűen végre lett hajtva.

– Jaj, hát látjátok, hogy áll a kezébe az a puska? Az anyádnak azt a rücskös kurva istenit . . . lábhoz!

Én a puskát lábhoz tettem, amitől ez a csöpp ember tisztára megbolondult. Odaugrott hozzám, s pulykavörös arccal ordította:

– Vágd oda azt a puskát, te csipás, hogy vesztél volna az anyádba –, ezzel a nehéz fegyvert teljes erővel a lábam fejéhez vágta.

Az első pillanatban minden elsötétült szemem előtt az éles fájdalomtól, de ahogy kissé magamhoz tértem, felkaptam a puskát, s úgy mellbe vágtam Tropa őrvezető urat, hogy abban a minutumban hanyatt vágódott.

Na lett aztán erre irtó zenebona. Csipkés főhadnagy századparancsnoktól kezdve egészen a szolgálatvezető őrmesterig mindenki nekem rontott. Úgy ugattak körül, mint a pulikutya a nyájat. Szidtak, ahogy a szájukon kifért, megfenyegettek mindennel a világon. Aztán forsriftosan kihúzatták velem a bakancsszíjat, elvették a nadrágszíjam, és egy egész csomó ember kísért le a fogdába.

A fogdában rajtam kívül még két ember tartózkodott. Az egyik egy Cser nevű szobafestő, aki szintén regruta volt, s

azért került ide, mert a káplárjának duplán adott vissza egy pofont. A másik börtönlakó pedig a zászlóalj legöregebbik katonája, Nagy András suszter, aki immár isten segélyével – ahogy ő mondotta – ötödik esztendeje szolgálja őfelsége I. Ferenc József királyt hasonló körülmények között.

Miután elmagyaráztam idekerülésem okát, Nagy András kitűnő szakértelemmel jegyezte meg: – Huszonegy nap szigorított – mondotta csendesen, majd oktatólag hozzáfűzte –, tudod, öcsém, nem a legjobban csináltad a dolgot, mert ezért a huszonegy napért három fogát is kiverhetted volna. Nem mellbe, hanem pofán kellett volna vágni. Huszonegy nap így is, úgy is kijár, te tulajdonképpen még nem is vagy felesküdve, így neked huszonegy napnál többet nem adhatnak semmilyen körülmények között. Ennyit kaptál volna, hogyha csak leköpöd a freitert, ennyi jár akkor is, ha fellebbvalódnak kivered a szemét. Na jó, mellbe vágtad, elesett, fel is kelt, talán sajog is egy kicsit a helye a puskának, aztán ennyi az egész. Mit érsz vele? Minden sarzsi rajtad fog lovagolni. Ha nem folyt vér, fiam, akkor nem gilt az egész. A vértől megijednek az altisztek, s a vérontótól félnek. Na de most már mindegy. Piros a paroli, öcsém, ne szarj be, nesze egy cigaretta. – Ezzel kivett a sapkája mellől egy vékony Dráma cigarettát, s barátsággal megkínált vele.

Este, úgy nem sokkal a takarodó előtt, a zászlóalj-ügyeletes őrmester jött be hozzánk. Mindannyian felkeltünk, és feszes vigyázzban állottunk az ügyeletes személyisége előtt. Az őrmester körüljárta a fogdát, majd erősen rám kiáltott:

– Ki cigarettázott itt?

Nem szóltam semmit, ugyanezt tette Cser szobafestő is. Viszont az öreg suszter gúnyosan mosolygott bele az őrmester kipirult arcába. Erre az őrmester odaállott Nagy András elé, és magánkívül ordított rá:

– Mit vigyorogsz, te tömlöctöltelék, te! Biztosan te cigarettáztál, mi?

– Én – mondotta a suszter kurtán, miközben a gúnyos mosoly eltűnt az arcáról, és gyűlölettel nézett bele az őrmester szemébe. Aztán egynéhány másodpercig így néztek farkasszemet egymással, majd az őrmester ismét ordítani kezdett:

– Mit gondolsz most, te bitang?! Azonnal mondd meg, hogy mire gondolsz! De ne hazudj, mert vasra veretlek!

– Őrmester úrnak alássan jelentem, hogy én most azt gondoltam, hogy de jó lenne most az őrmester urat úgy seggbe rúgni, hogy visszaessen abba a büdös kurva anyjába, aki ilyen becstelen szart rakott ki erre a huncut világra, mint amilyen az őrmester úr.

Mindannyiunknak elállott a lélegzete. Én is, Cser is azt hittük, hogy ezután már csak a világ dűlhet össze. Az őrmester elsápadt, vagy kétszer szólásra nyitotta a száját, de a szavak helyett csupa értelmetlen szótagok hagyták el a torkát. Majd hirtelen kiment a fogdából, az őrsparancsnoktól kísérve.

Bennem a szívverés tökéletesen megállt. Midőn magamhoz jöttem, csendesen megkérdeztem a priccsen nyugodtan heverésző Nagy Andrást:

– Hát ezért mi jár, András bátyám?

– Semmi, fiam – hangzott a határozott válasz. – Ne félj, lelkem, nem fogja ezt jelenteni senkinek sem. Tulajdonképpen semmi hiba se történt. Én a szolgálati szabályzat rendelete szerint jártam el. A fellebbvalóm azt kérdezte, hogy mit gondolok, és én, mint rendes, fegyelmezett katonához illik, rögtön meg is mondtam, hogy mire gondoltam. Nincs ebbe öcsém egy hiba se. Kutyát a szőrivel gyógyítják. Mindig tudni kell, hogy miképpen csinálja az ember az ilyesmit. Ezelőtt három évvel, amikor egy négyhónapos kerületi fogház

után visszajöttem ide, sokkal cifrább murit csináltam. Földögre vertem egy főhadnagyot. A dolog úgy esett, hogy késő éjjel egy picinykét ittasan lementem a *Vöröslámpáshoz*. Ott találtam a 9-ik századtól Gödke főhadnagyot, aki olyan részeg volt, mint az ágyú. Rengeteg ganéj ember volt az a főhadnagy. Úgy verte a bakát, hogy rossz volt nézni. Na mondom, ennek elhúzom a nótáját, ha addig élek is, és vártam szép csendesen a szóra. Abban az időben volt a *Vöröslámpás* legénységi „kávéházban" egy leányzó, olyan gyönge, sovány, kevésszavú teremtés. Nemigen vitte azt szobára senki. A terem üres volt, csak az a lány, a főhadnagy, no meg a madám bóbiskolt a kasszában. A többi nép az mind szobán volt. A főhadnagy ott ült a díványon a lány mellett és garázdálkodott a sok italtól. A lány, akit Ilusnak hívtak, valahogy folyton húzódozott tőle, ez meg mind jobban ráncigálta. A lány ijedten nézett hol jobbra, hol balra, aztán a fene tudja, hogy mi állt bele, de egyszer csak felkelt, odahagyta a főhadnagyot és mellém ült az asztalhoz. Erre aztán a részeg főhadnagy kirántotta a kardját s irtózatos szitkozódással esett neki annak a szerencsétlen sikoltozó lánynak. A madám felijedt, kiugrott a kasszából, én meg szinte a levegőben kaptam el a kardját a főhadnagynak, és úgy hasba rúgtam, hogy eldűlt. Na aztán adtam én neki, úgy elvertem, hogy mozdulni se tudott. Szinte halva feküdt már a földön. A kardját darabokra törtem, az orrát dagadtra vertem, az arany gyűrűt pedig laposra tapostam az ujján. Aztán, mikor meg se tudott már mozdulni, otthagytam s kimentem a „kávéházból". Ez az Ilus lány utánam jött, nagyon meg volt ijedve szegény. Mi lesz most már velem, azt kérdezte, meg aztán biztosan szökni kell és erőnek erejével öt koronát akart a markomba dugni az útra. Na mondom, Ilus húgom, hát én nem szököm sehová. Ne féljen, lelkem, itt nem lesz semmi baj. Ez a dolog olyan rendesen meg van csinálva, hogy ebbe semmi hiba sin-

csen. Először is a főhadnagy úrnak semmi keresnivalója sincsen a legénységi kávéházban. Hogyha pedig mégis odahozta a részeg feje, akkor mért hagyta magán olyan apróra verni a tiszti becsületet. Rakja csak el húgom azt az öt koronát, jól jön az még magának. Inkább a szájára vigyázzon, Ilus, hogyha véletlenül megkérdezné valaki, mondja, hogy nem tudja, ki agyusztálta meg a főhadnagy urat, mondja, hogy valami idegen baka volt. Szóval ne adjon ki engem, lelkem. Aztán hogy a főhadnagy miként került haza, azt én bizony nem tudom. Azt mesélték a fiúk, hogy a készültség vitte el, de az bizonyos, hogy a kaszárnyában többet nem mutatkozott. Vagy két hét múlva olvasták aztán a parancsba, hogy át lett helyezve az ötödik honvéd gyalogezredhez. Azt láttátok volna, hogy miképp hálálkodtak a kilencedik századtól a fiúk, majd felfaltak örömükben. Meg lehet az ilyesmit csinálni mindig, csak ismerni kell a szolgálati szabályzatot. Szőrivel a kutyát, egye meg a rosseb. Az igaz, hogy utána rám járt a rúd. (Hiszen azért mindig a baka issza meg a levét mindennek.) Addig leselkedtek rám, amíg egyszer alva kaptak az őrségen, a hátsó kapunál. Azért aztán 3 hónapot kaptam, kerületit. De nekem bizonyisten megérte. Tavaly a hadgyakorlaton találkoztam az ötösökkel, azt mesélték, hogy olyan finom, puha ember lett a főhadnagyból, mint a vaj. Jól megneveltem a csipást.

Folyt a duma szinte egész éjjel. Nagyon kellemes hely az ilyen apró garnizonban a fogda. Sokkal nyugodalmasabb a csűrszerű legénységi szobánál, meg aztán a publikum is kellemesebb. Az öreg Nagy András egész éjjel mesélte hosszú kényszer-katonáskodásának épületes történetét. Úgy hajnalig. Kiderült aztán, hogy a zászlóaljnak alig van olyan sarzsija, akinek Nagy Andrással meg ne gyűlt volna a baja.

Alapjában véve furcsa ember volt ez a Nagy András. Nem volt ebben a világon semmi olyan magyaros kocsmavirtus,

sokkal csendesebb volt az átlagbakánál. Hogyha nem ült vason, akkor a zászlóalj-suszterájban ült, foltozta azt a rengeteg rossz bakancsot, amit a bakák széjjelrúgtak a lehetetlenségig. Még csak azt sem lehet mondani, hogy valami heves ember volt Nagy András. Ha valamire rátarti volt, hát csak arra büszkélkedett, hogy őt nem lehet megzabolázni. Különben a zászlóalj sarzsijai között rettenetesen rossz híre volt. Nemigen akadt már köztük olyan, aki bele mert kötni. Otthagyták néha hónapszámra a suszterájban. Kivonulásokon is csak igen ritka parádés esetekben vett részt. A zászlóalj tisztikara valahogy restellte Nagy Andrást, és így csak akkor vitték ki, hogyha a zászlóalj minden ingatlan vagyona kivonult a gyakorlótérre. Ilyenkor aztán a felsőbbségnek mindig meggyűlt a baja Nagy Andrással.

Emlékszem, egyszer, már káplár voltam, csuda dolgot csinált ez a Nagy András. Éppen nagygyakorlat előtt voltunk, és díszes kivonulást csináltunk a gyakorlótérre. Az öreg Tabajdi alezredes előtt kellett a zászlóaljnak díszmenetben elvonulnia. A dolog valahogy úgy történt, hogy a mi századunknál, a tizenegyeseknél éppen Nagy András lett a „középember", s mint ilyen, ő vezette az irányt. A zászlóalj oszlopokra fejlődött, s elhangzott a tizenegyedik század vezényszava:

– Irány a bakterház jobb-sarka! Század, indulj!

Erre a század kemény katona-lépésekkel elindult. Nagy Andrásnak kellett volna ügyelnie, hogy mindig a bakterház jobb sarkára takarjon fel pontosan. András úgy látszik valami rosszra gondolt, mert folyton irányt változtatott, amitől a század ökörhúgyszerűen harmonikázott a réten.

Jobbra állott Tabajdi alezredes, a zászlóalj parancsnoka egész kíséretével és rettentően meg volt botránkozva a tizenegyedik század borzalmas díszmenetén.

Amikor megfelelő közelségbe kerültünk a zászlóaljparancsnokhoz, Csipkés főhadnagy úr harsányan vezényelt:

– Díszmenet – század, jobbra nézz!

Erre Nagy András még sebesebben, másodpercenként változtatta az irányt, úgyhogy valami borzalmas vonalat mutatott ez a szerencsétlen menet.

Az alezredes nem bírta tovább, és torkaszakadtából ordítani kezdett: – Tizenegyedik század, ki vezeti az irányt?!

Nagy András mintha csak éppen erre várt volna, minden rang megnevezése nélkül visszaordított:

– Nagy András!

– Ki az a Nagy András?! – ordított ismét az alezredes. – Püspök?!

– Nem – kiáltott Nagy András harsányan –, suszter!

Az egész párbeszéd olyan komikus volt, hogy Tabajdi alezredes úrtól kezdve a kürtösig a hasát fogta mindenki a nevetéstől. A tisztek alig tudták megállítani a századot a nagy hahotától. Az egész zászlóaljban talán csak Nagy András maradt végig halálosan komoly. Ő demonstrálni akart, s a terve sikerült. Az alezredes magához hívta Andrást, és egy koronát adott neki a „jó viccért" és elküldte sört inni. András a vállára vette a puskát s ott hagyott bennünket a tüzes napon, s egyedül ballagott be a városba.

Nagy András ezek után hamarosan ismét bajba került. Azt vette be ugyanis makacs fejébe, hogy „eltolja a háztól Csipkés főhadnagy urat", aki már kétszer juttatta az öreg susztert a kerületi fogházba.

Az Osztrák–Magyar Monarchiának tipikus tisztje volt ez a mi Csipkés főhadnagyunk. Ebben a köpetnyi kis garnizonban ő volt a legsnájdigabb tiszt. A snájdigsága főleg abból állt, hogy ő tudott az egész tisztikarból a legtöbbet inni, ami az igazat megvallva nem volt kis dolog. A tiszti bordélyházban ő tudta a legjobban vezényszóra táncoltatni az asztalon a meztelenre vetkőztetett szerencsétlen prostituáltakat. Ő törte össze mindig a nagybőgőt a cigányok hátán a kaszinóban.

Egyszóval, ez a Csipkés főhadnagy módfelett vitéz ember volt. A századnál úgy féltek tőle a bakák, mint a tűztől. Jaj volt annak, akire rátette a kezét. Lucskos, sáros időben a gyakorlótéren éppúgy, mint a feneketlen sarú országúton óraszámra fektette pocsolyába a szerencsétlen legénységet. Aztán mikor kedve támadt, hazafelé jövet a bordélyházak felé vezette a századot, és ott „térdre! . . . imához!"-t vezényelt.

Ebben az időben Nagy András gyakran rukkolt ki a századdal tisztára a maga jószántából. Míg András a gyakorlótéren járt, borzalmas nagy bakancshalmaz gyűlt össze a szuszterájban, de András inkább a bevonulás után dolgozott, a kirukkolásról sehogy se akart lemaradni. Én sejtettem, hogy valami rosszban sántikál, meg is kérdeztem egyszer tőle.

– Te András, mondd csak, szerelmes komám, mi a nyavalyát mászkálsz te most annyit a gyakorlótéren? Ugyan kire tetted rá a nyerget?

– Erre a te főhadnagyodra.

– A Csipkésre?

– Arra.

– Aztán miért haragszol rá olyan nagyon?

– Koffervizitet tartott nálam a ganéj, és minden „Bőrmunkás"-t, amit talált, az orromhoz vagdosott. – „Szervezett munkás vagy?" – kérdezte, én meg azt mondtam neki, hogy semmi köze sincs a főhadnagy úrnak ahhoz, hogy micsoda a baka civilben. Na aztán igen ünnepélyesen megígérte nekem, hogy ismét be fog dugni a kerületibe. Az biztos, hogy be fog dugni, ha egyszer mondotta, de én előbb megkeserítem az életét.

Másnap vagy harmadnap aztán András tényleg elérte a célját. A főhadnagy úrnak jókedve volt, és a bordélyház elé vezette a századot imádkozni. Ahogy befordultunk a sáros úton, Csipkés főhadnagy úr harsányan vezényelt:

– Díszmenet – század, jobbra nézz!

A század éktelenül rúgta a sarat, a fiúknak tetszett a „muri", és oly szépen díszmeneteztek, mintha csak őfelsége előtt kellett volna elvonulniok. A gyakorlótéren legalább öt vagy hat „visszakozz" után sikerült csak ilyen szép parádémarsot kierőszakolni. Amikor a bordélyház elé értünk, a főhadnagy ismét vezényelt:

– Jobbra át! Térdre, imához! – A bakatársaság kemény frontot csinált és áhítatos pofával beletérdelt a pocsolyába.

Az egész századból csupán Nagy András állott vigyázz állásban és várta a következményeket. A főhadnagy sápadt arcát irtó haragpír öntötte el, kirántotta a kardját és magánkívül rohant a század közepén keményen álló Nagy András felé. A lányok az ablakon kihajolva szidták a főhadnagyot, aki ilyen módon űzött csúfot belőlük. Nagy András felé viszont egy csomó szívélyes szó szállott. A szegény lányoknak tetszett, hogy legalább egy ember akadt a században, aki nem volt hajlandó végigcsinálni e durva játékot.

– Térdre, te bitang! – ordított Csipkés főhadnagy kegyetlen haraggal.

Nagy András szoborszerű arccal állott a megvadult tiszt előtt, s halálos nyugalommal mondotta:

– Főhadnagy úrnak alássan jelentem, hogy Nagy András magyar királyi honvéd megtagadja az engedelmességet, mivel a főhadnagy úr parancsa lealacsonyító a magyar királyi honvédségre nézve; és így a szolgálati szabályzatnak súlyosan ellentmond.

A főhadnagy elsápadt. A katonák lélegzetfojtva várták a fejleményeket, a lányok hangosan helyeseltek a bátor szónak. Nekem azonban eszembe jutott Nagy András profetikus szava: „kutyát a szőrivel".

A főhadnagy borzasztó kínos helyzetbe került. Az egész század és ami sokkal több, az egész tiszti bordélyház előtt nyíltan megtagadták neki, Csipkés főhadnagynak az enge-

delmességet. Pár másodpercig sápadtan állott Nagy András honvéd előtt, majd észrevette a kritikus helyzetet, ismét ordítani kezdett:

– Bitang! Csirkefogó! Majd adok én neked, te rühes szocialista! Te lázadó! Te betyár! Te börtöntöltelék! Majd adok én neked szolgálati szabályzatot, te piszok! Bódi tizedes és négy honvéd – hozzám! Azonnal lefegyverezni ezt a lázadót és bekísérni a fogdába, majd adok én neked, te rabló!

Nagy Andrást lefegyverezték és szép csendesen bekísérték a fogdába. Midőn az összes bakaholmitól megszabadították, nyugodtan zsebre dugta mindkét kezét, s vidáman ballagott a szuronyos emberek között.

A század is elindult hazafelé. Szótlanul mentünk az úton, s ez alkalommal a nóta is elmaradt. A főhadnagy sápadtan menetelt a század élén és szemmelláthatólag súlyos gondjai voltak. Hiszen ő jól ismerte Nagy Andrást, s egész világosan látta, hogy ez az eset nem lesz könnyű lefolyású.

Szótlanul és lehangoltan értek a fiúk is a kaszárnyába. Megmagyarázhatatlan tisztelettel gondolt mindenki Nagy Andrásra, aki ugyanebben az időben nyugodtan hevert a priccsen.

Másnap délben az őrségváltásnál én kerültem őrsparancsnoknak a főőrségre és Cser Lajos volt a napos. Visszagondoltunk regrutakorunkbeli első fogda-napunkra, és anélkül, hogy erről egymással beszéltünk volna, mindketten bementünk a fogdába. Nagy András felkelt a priccsről, és szabályszerűen vigyázzba vágta magát:

– Tizedes úr, Nagy András honvéd, alázatosan kérem, hogy századkihallgatásra vezessenek.

– Miért? – tette fel a kérdést Cser tizedes hivatalosan.

– Panaszom van Csipkés főhadnagy úr ellen.

Cser felírta Nagy Andrást kihallgatásra, én pedig barátsággal szóltam Andráshoz:

– Na öreg, mit gondolsz, mi lesz ebből?

A suszter pihenjbe állt, s mosolyogva mondotta:

– A kutyát a szőrivel, fiú. Egy biztos, ezt a bitangot eltoltam a századtól.

– Jó, jó – mondtam én ismét aggodalommal –, de veled mi lesz?

– Hát én legközelebb, de egészen más okból, ismét bevonulok a kerületi fogházba, a Konti utcába. Ennek ez a sorja. Egyik holló nem vájja ki a másik szemét, de ez a ganéj főhadnagy menni fog. Nem lesz a zsiványnak semmi baja, azt én tudom, de a zászlóaljtól el fog takarodni a ganéj.

Este, amikor Cser jelentette a főhadnagynak, hogy Nagy András kihallgatásra jelentkezett, Csipkés főhadnagy úr nagy haragra lobbant. Rohant le a főőrségre, s velem együtt azonnal a fogdába, ahol Nagy András egyedül uralta a helyzetet.

– Mit akarsz, kihallgatást akarsz, te piszok?!

– Kérni fogom, hogy zászlóaljkihallgatásra vezessenek, alássan jelentem a főhadnagy úrnak – mondotta András nyugodtan.

– Miért, te csirkefogó?

– Panaszt akarok tenni a főhadnagy úr ellen, aki a magyar királyi honvédség tekintélyét sértette meg.

A főhadnagy toporzékolt, ordított, s aztán elment, de Nagy Andrást nem vitték kihallgatásra.

András másnap ismét jelentkezett kihallgatásra, a főhadnagy pedig újra meglátogatta a fogházban, de ez alkalommal sokkal csendesebb legény volt. Nemcsak hogy nem toporzékolt, de nagyon is halkan beszélgetett a fogoly honvéddel. Így ment ez azután vagy négy-öt napon keresztül, míg Nagy Andrást végül minden zaj, és persze minden kihallgatás nélkül kiengedték a fogdából. Viszont a főhadnagy úr mind ritkábban kezdett bejárni a kaszárnyába s egypár hét múlva aztán parancsba jött, hogy Csipkés főhadnagy úr „saját kérésére"

áthelyezést kapott a magyar királyi 2-ik honvédgyalogezredhez Gyulára.

A parancs hírét én vittem fel a suszterájba. – Na András, hát igazad volt. Megy a Csipkés.

– Hát mit mondtam én neked. Kutyát a szőrivel, az istent az anyjába. Mindig a szőrivel, szerelmes komám. Ellenben azt hiszem, hogy most hamarosan rám kerül a sor, megyek, testvér, megint a Konti utcába.

S valóban. Rövid idő múlva a tizedik századtól egy fiatal hadnagy Andrást „megfelelő megindokolással" katonai bíróság elé vitte, minekutána Nagy András ismét „bevonult" a kerületibe, ahol hosszú katonaidejének legnagyobb részét töltötte.

*

A mozgósításkor, amidőn a zászlóalj szürkébe bújt, ismét előkerült Nagy András. Rendesen, nyugodtan lejelentkezett és beállt a századba. Az új századparancsnok, aki Andrást csak hírből ismerte, külön tartott iskolát a részére és barátságosan felhívta András figyelmét a háborús törvények szigorúságára. Egy jó ideig aztán nem is volt vele semmi baj.

Ravaruszkánál, ahol először ütköztünk meg az oroszokkal, András valahogy lemaradt. Egy tartalékos hadnagy hajtotta be hozzánk a rajvonalba, ahol az atyaistennek se vett részt a lövöldözésben. Nem lehetett mondani, hogy félt volna, hiszen határtalan nyugalommal ásta az orra előtt a földet és csodaszép dekkungot épített ki magának. Hogyha csak egy órácskát töltöttünk valahol egy helyen, ott már Nagy Andrásnak elsőrangú fedezéke épült, pontosan olyan, ahogy az a katonaságnál elő vagyon írva. A fedezék tetején nyugodtan hevert a puska, meg is volt töltve, de egyszer se sült el. Eredeti, hogy egynéhányunkon kívül senkinek se tűnt fel, hogy a suszter nem lő. Az összes sarzsik meg voltak elégedve András hal-

latlan szorgalmával, amellyel a fedezéket ásta. Minden előnyomulásnál Nagy András csendesen lemaradt és minden visszavonulásnál elöljárt.

A boldogult osztrák–magyar hadsereg a háború első idejében rengeteg sok szuronyrohamot produkált és minden alkalommal befedte Galícia mezejét új szürkeruhás, halott katonákkal. Ebben a borzalmas tülekedésben Nagy Andrásnak külön, alaposan kifundált taktikája volt. Valahogy mindig megtudta idejében, hogy mikor lesz a roham, s ilyenkor szépen előre somfordált és körülbelül a két rajvonal közepén elhelyezkedett valami jó fedezékben, s itt várta be az eseményeket. A dolog nyitja az volt, hogy hátrafelé nem lehetett menekülni a rohamból, ellenben előre igen. A rohamoknál ugyanis a legveszedelmesebb az a pillanat, amikor a csapat irtó „rajta! rajta!" kiáltással felugrik, s az ellenség felé rohan. Ilyenkor szólalnak meg az összes géppuskák, és csudálatos pusztítást visznek véghez. Viszont ekkor már András a két rajvonal között biztos fedezékben feküdt, és vigyorogva nézte, miként süvítenek a golyók a feje felett. Két lehetőség volt. A mieink vagy elfoglalták az oroszok állását, vagy pedig bennünket visszavertek. Az első esetben András szépen utánuk kocogott, a második esetben pedig frissen szállította az irháját visszafelé.

Különösképpen a legválságosabb időben volt jókedvében. Rengeteg álhírt, konyhaparancsot gyártott. Összeszedett minden nótát, ami csak ebben a bolond időben divatba jött, valamennyinek kitekerte a nyakát, s szorgalmasan tanította a bakatársaságot ezekre a nyakatekert nótákra:

Megállj, megállj, kutya Szerbia
Nem lesz tied Hercegovina
Mert a magyar nem enged,
kiüríti Lemberget – „csupa stratégiából".

De szerzett a mi Andrásunk sokkal csípősebb katonanótát is, amit azonban a sarzsik előtt nem volt szabad énekelni. De annál népszerűbbek lettek ezek a nóták a legénység soraiban:

Ferenc Jóska nyergeltet kengyellel,
Masírozni szeretne a sereggel,
De jó magam nem megyek a királlyal.
Királlyal, a királlyal,
Úgyse győzném az öreget gatyával.

Rettenetesen szerették a fiúk az András csinálta nótákat, egyre-másra újat rendeltek nála. Híre is ment lassan az egész divízióban, úgyhogy még a tizenhetesek is hozzánk jártak nótáért. Egyszer egy tizenhetes freiter jött át hozzánk, s majd kilenc kilométert gyalogolt, hogy nótát rendeljen a mi rigmust csináló suszterünknél a saját maga főhadnagyáról. Vagy egy fél napig ültek együtt András dekkungjában, de aztán hozta is a nótát boldogan, szinte torkaszakadtából fújta egész úton:

Török Zoltán főhadnagy úr, nagy legény a mindenét,
ha csak egy szál puska dördül, összeszarja a lelkét.
Olyan büdös, mint a görény, mindene, mindene
ide-oda ájuldozik
idegsokkba kapálódzik,
Sej-haj,
Ott egye meg a fene.

Török Zoltán de bátor volt a kaszárnya udvarán
Szegény bakát ahol érte, ott pofozta szaporán,
de a fronton a nagy hősből ganéj lett,
ganéj lett.

Foga vacog, mikor beszél,
reszket, mint a nyárfalevél,
Sej-haj,
alig van benne élet.

Természetesen a korsó addig jár a kútra, amíg el nem törik. Egyszer a mi zászlóaljparancsnokunkról, Winter kapitányról csinált nótát, ami olyan gyönyörű volt, hogy eljutott magához a kapitány úrhoz is. E költői tevékenységéért Nagy András huszonöt botot kapott a megdühödött kapitánytól.

Egy galíciai urasági kocsiszínben hajtották végre az ítéletet rajta, mégpedig olyanformán, hogy az én öreg komámat hasra fektették egy hosszú fapadon, és Bata tizedes (aki a zászlóalj legocsmányabb altisztje volt) egy mogyorófa-pálcával kéjesen verte a huszönötöt Nagy András meztelen fenekére. András összeszorított fogakkal tűrte a borzalmas fájdalmat, valahol a tizennyolcadik ütésnél tarthattak, amikor véresre harapott ajkán mégis áttört a fájdalom, valami egészen állati ordításban. Bata tizedes szinte sajnálta, hogy nem verhetett többet verejtékező áldozatára. Andrást úgy kellett aztán felmosni. A vastag ülephúson felduzzadt a bőr, s itt-ott, ahol a pálca többször talált ugyanazon helyre, még vérzett is. Úgy segítettük szegény komámat lábra, bevezettük abba az istállóba, ahol a mi századunk volt kvártélyon. Lefektettük egy csomó szalmára, ahol az öreg suszter egy hang nélkül feküdt órákon keresztül.

A zászlóalj tartalékban volt, az agyongyötört legénység mélyen aludt, úgyhogy a reggeli ébresztőre is csak nehezen álltunk lábra. A kávéfaszolásnál vettük észre csak, hogy Nagy András honvéd nem nyújtotta viccesen a csajkát a szakács komája felé.

Nagy Andrást ettől kezdve nem látta többet a zászlóaljnál senki. Eltűnt.

A távol-keleti Szibériában a nagy razdolnojei hadifogolytáborban akadtam rá ismét Nagy Andrásra, mégpedig roppant érdekes foglalkozás közepette. A negyedik hadifogolyzászlóaljnál a hosszú fabarakkban jártam a megérkezésünk után való napon. Mint mindenki, én is ismerőst kerestem a rengeteg barakkban. Csendesen végigmentem a hosszú termen, s a túlsó végén nagyon érdekes társaságot találtam együtt.

Egy sima asztalra egy nagy kör, s a közepén egy kicsi kör volt rajzolva krétával. Körülötte egy sereg ember, az asztalra hajolva, halálos csendben, szó nélkül figyelt valamit. Én is közelebb húzódtam, de nem tudtam felfogni, hogy mit nézhetnek itt olyan nagyon a foglyok. Megkérdeztem egy tüzért, aki ugyancsak az asztal körül álldogált, hogy mi a látnivaló.

– Tetűverseny – hangzott a sajátságos válasz.

– Tetűverseny? – S erre én is az asztal fölé hajoltam, s valóban a nagy körben a sima asztalon öt tetű mozgott borzalmas lassúsággal. Négy közülük ott keringett a belső kicsi körben, vagy pedig a belső körön kívül és mintha elfáradtak volna, itt-ott meg is álltak egy néhány pillanatra. Az ötödik tetű viszont, úgy látszik speciális verseny-tetű lehetett, szinte céltudatosan, nyílegyenesen igyekezett kifelé a körből. Ahogy megtudtam, a szabályok szerint verseny közben kiabálni vagy beszélni szigorúan tilos, mert a zaj befolyásolja a versenyzőket. Ezért uralkodott az asztal körül templomi csend. Az asztal egyik sarkán öt mahorkából csavart cigaretta. Ez a versenydíj volt.

Végre az ötödik tetű elérte és büszkén átlépte „a demarkációs vonalat", amire egy szakállas honvéd a győző hangján kiáltott fel:

– Megvan, kedves barátaim, ez elsőrangú, finom telivér állat, már harmadszor fut be nekem. – S ezzel a kis szürke nap-hősét gondosan fölszedte az asztalról s visszarakta a hó-

na alá az ingbe. Az öt darab mahorka cigarettát bezsebelte, s győzelemittasan nézett körül.

Most ismertem csak rá az én öreg suszter komámra, s borzasztó örömmel üdvözöltük egymást. Késő éjszakáig együtt voltunk, miközben elmondtuk egymásnak, hogy ki min ment keresztül az alatt az idő alatt, amióta utoljára láttuk egymást.

Kiderült, hogy Nagy András a Bata-féle operáció után fogságba szökött, s azóta itt éli világát. A táborban finom szuszterájt rendezett be, és nem ment rosszul a sora. Bakancsokat „agyusztált", ami a fogságban, úgy látszik, nem volt tilos. A tetűversenyt nem szükségből, csupán kedvtelésből űzte, s az volt a véleménye, hogyha már az embernek tetűi vannak, hát legyen haszna is belőle. Kálváriájának egész históriáját borzasztó egyszerűen, az ő szokott humorában mesélte, és csupán akkor komorodott el, amikor megmondottam neki, hogy Bata Sándor tizedes a mi transzportunkkal jött és velem van egy századnál. Másnap Nagy András kihallgatásra jelentkezett a lágerparancsnokságnál és kérte, hogy helyezzék át őt a huszonkilencedik századhoz, ahol „az unokatestvére" – azaz én vagyok s így harmadnap szépen át is került hozzánk.

Az első időben csupán apró kellemetlenségekkel kedveskedett Bata tizedesnek, aki pont alattunk feküdt a priccsen. Mindenféle szemetet szórt le rá és egyéb aprósággal kínozta. Később álszent nyájassággal becsábította Bata tizedest a mi seggreverősdi kompániánkba (ami a leghíresebb volt az egész táborban). Itt ugyanis tisztára nyomorékra vertük egymás ülepét. Emlékszem rá, hogy Bata, aki egyáltalán nem ismerte a társaság ütését, egy teljes negyedórát tartotta oda nekünk keskeny fenekét, amit mi jobb sorsra való buzgalommal püföltünk anélkül, hogy szegény feje csak egyszer is eltalálta volna, hogy ki ütött. A legfájdalmasabb ütéseket Nagy And-

rás adta mindég. András sohasem ütött egész tenyérrel, hanem a mutató- és középsőujjával vágott oda, borzalmas élvezettel. Az ilyenfajta ütés pedig tudvalevőleg kimondhatatlanul fáj. Mi, akik egymás ütését ösmertük, azonnal eltaláltuk, hogy ki ütött, megismertük az embereket a „kezejárásukról". Hangya káplár például rettenetes nagyot tudott ütni, de ez nem volt olyan fájdalmas, mint az Andrásé. Az embernek inkább az volt az érzése, hogy ló rúgta meg, a fájdalom is éppolyan tompa volt. A dolog vége az lett, hogy Bata tizedes András ötödik ütése után kénytelen volt szégyenszemre megszökni, anélkül hogy eltalálta volna a tettest. Egynéhány napig nem tudott se ülni, se feküdni, mindig a gyomrán aludt a szerencsétlen. Másnap megmutatta a fenekét, ami valóban borzalmas állapotban volt.

Az ilyen apró kitolásokon kívül szisztematikusan lázította Bata ellen az embereket. Mindenféle pletykát gyártott róla, amely pletykák között nem utolsó szerepet játszott az az állítás, hogy Bata a lágerkomandó spionja. (Mellesleg szólva Bata egy szót se tudott oroszul.) Ezzel aztán elérte, hogy pár hét múlva Batával a világon senki szóba nem állt. Ha valakit beszélni láttak vele, az az egész társaság haragját vonta magára. Jellemző, hogy volt a századnál egy galíciai lengyelzsidó szakasz, akik a szóbeszédből egy árva kukkot se értettek, de a bojkottot ők is keményen tartották.

Mikor aztán a hangulat alaposan Bata ellen volt beállítva, András elérkezettnek látta az időt, hogy elbánjon Batával. Ma is borsódzik a hátam, ahogy erre visszagondolok.

Este, amikor a társaság elcsöndesedett, András elment a konyhába, és egy egész vödör csájavizet hozott fel a priccsre. Szappant és kefét vett elő, mintha csak mosni készülne, a vederbe dobott egy piszkos gatyát, majd hirtelen felborította a vedret. A forró víz gőzölögve folyt le Bata Sándor fejére, aki velőtrázó ordításban tört ki. Az egész barakk összeszaladt.

Jöttek az őrök, a barakkparancsnok, egy orosz altiszt, aki azonnal intézkedett, hogy a borzalmas állapotban levő embert kórházba szállítsák, ahonnan csak öt hónap múlva került vissza. Az egész feje kopasz volt, arcán borzalmas forradási sebek, a szülő édesanyja sem ismert volna rá. Nagy András ezért a „vigyázatlanságáért" kapott tizennégy nap áristomot de neki ez, úgy látszik, megérte. Ennek a „véletlen szerencsétlenségnek" igazi okát rajtam kívül senki sem tudta. Az emberek különben szinte meg voltak elégedve, hogy András ilyen nagyszerűen elbánt a „spionnal". Én közvetlen a szerencsétlenség után Andrást négyszemközt felelősségre vontam borzalmas bosszújáért. András szeme felcsillant s szinte a foga közt sziszegte: – A kutyát a szőrivel komám, mindig a szőrivel.

Nem sokkal ezután András megint kitüntette magát. A dolog úgy történt, hogy a mi öreg barakkparancsnokunkat leváltották és helyette egy undorító ukrán továbbszolgáló altisztet kaptunk. Ez a vörösképű altiszt minden kedvező alkalmat megragadott arra, hogy a gyűlölt „ausztricok" fogságát keservesebbé tegye. Ez hozta be hozzánk az éjjeli „proverka" institúcióját, két-három órakor sorakoztatta a mélyen alvó fogolytársaságot és jaj volt annak, aki nem ugrott be azonnal a sorba. Ez az altiszt csinált szinte hetenként személyi kutatásokat s ez alatt az ürügy alatt minden elszedhető holmit elvett a fogoly katonáktól. Hangya káplár titokban egyszer bevágta a fejét egy léccel, de ez nem sokat használt, mert amikor kijött a kórházból, még kutyább lett, mint azelőtt. Így aztán Nagy András eltökélte magában, hogy majd ő eltolja a háztól. András aztán el is bánt vele rendesen, igaz, hogy kicsin múlott, hogy valamennyien benn nem égtünk a barakkban. András egész egyszerűen belopódzott éjjel az ukrán altiszt szobájába, s meggyújtotta a szalmazsákot az alvó ember alatt. Természetesen nemcsak ez a szerencsétlen to-

vábbszolgáló altiszt égett majdnem benne, de kicsin múlott, hogy az egész zászlóalj hadifogoly-társaság ott nem hagyta a fogát. Mikor a szerencsétlen ukrán egy kissé kigyógyult csúnya égési sebeiből, önként jelentkezett a frontra, de vissza sohase jött hozzánk. Neki elég volt ennyi is Andrásból.

*

Vagy két esztendeig ezután megint nem láttam az én komámat, s 1918-ban a jaroszlavli felkelés idején hozott a sorsom ismét össze vele. A jaroszlavli internacionalista batalliont Geiger János dirigálta. Vele tanácskoztam afelől, hogy mit lehetne csinálni ebből a züllött magyar zászlóaljból. A dolog úgy volt, hogy ennek a katonai alakulatnak egy jó része borzalmasan öntudatlan emberekből állt, akik inkább a jobb ellátásért lelkesedtek, semmint Jaroszlavl felszabadításáért. Rettentő sok tisztára hajdú-lelkű ember akadt ebben a zászlóaljban. Igazán nehéz dolga volt annak a néhány fáradhatatlan orosz és magyar kommunistának, aki lelket akart verni egy ilyen csürhébe. Geigerrel elhatároztuk, hogy össze fogjuk szedni azokat az erőket, akikre támaszkodni lehet, és együttesen fogjuk megbeszélni a dolgot. Az emberek megválogatására szegény Geiger maga nem vállalkozott, ellenben melegen ajánlott nekem egy embert, akit ő „járatos embernek" nevezett. Geiger János annyit magyarázott az illető bölcsességéről, hogy én szinte alig vártam, hogy szemtől-szembe kerüljek vele. Hosszú ideig tartott, amíg előteremtették abban a nagy felfordulásban, és én módfelett megörültem, mikor a járatos emberben Nagy András komámra ismertem.

András egész rendes vöröskatona lett, habár a külseje egyáltalán nem vallott erre. Alaposan megviselt katonaruhában járt, a lábán rengeteg vihart és sarat látott csizma. Alig lehetett ráismerni a legendás és snájdig zászlóalj-suszterre. Ehhez

járult az is, hogy András módfelett megöregedett és borzalmasan komoly lett. Régi kitűnő humora csak itt-ott csillant fel egy-egy pillanatra és András ismét komoly hivatalos ábrázatot öltött.

Amikor az emberek összejöttek, Geiger János kurta, határozott szavakkal jellemezte a zászlóalj helyzetét, és egy tucatnyi ember mély gondokba merülve hajolt össze egy nagy asztal körül.

A helyzet az volt, hogy a 400–500 puskát számláló zászlóaljnak majdnem a fele nem jöhetett komoly harcosként számításba. S félni lehetett attól, hogy tömegesen dezertálnak, ami teljesen egyenértékű lett volna az egész zászlóalj szétzüllésével. Geiger azt ajánlotta, hogy a megbízhatatlan szakaszokat osszák széjjel más alakulatokba és így próbálják móresre tanítani őket. Geiger indítványát szinte valamennyien támogattuk, csupán Nagy András rázta a fejét hitetlenül, sehogy se volt megelégedve ilyen megoldással.

– Aztán mit gondolsz, András, lehet azokkal háborút kezdeni? – kérdeztem kíváncsian.

– Nem jó ez így, elvtárs – felelte András szokatlan komolysággal –, nem ez a nyitja ezeknek az embereknek. Mi a rossebet kell összekeverni a szép almát a rohadttal, hogy a többi is elrohadjék? A zászlóaljat kétfelé kell osztani, a jobbik felét vezesse Geiger és szálljon csatába vele, azt a csürhét pedig adjátok ide nekem. Majd meglátom, hogy mit lehet velük csinálni.

– Lehet, talán lehet – mondta András ravaszul. De valamennyien láttuk, hogy Andrásnak egészen határozott terve van. Belementünk a dologba és a zászlóalj szétosztását Andrásra bíztuk, minthogy meg voltunk győződve arról, hogy személy szerint is ő ismeri legjobban az embereket.

Ugyanezen az éjjelen András az egész zászlóaljat sorbaállította és egy titokzatos listából, amelybe a világon senkit se

engedett belenézni, egymás után olvasta fel azoknak a katonáknak a nevét, akik András szerint a szégyen-zászlóaljba valók voltak.

A megmaradt csonka zászlóaljnak Geiger János harsány „jobbra át"-ot vezényelt és sietve otthagyott bennünket ezzel a bandával. Még ugyanezen az éjjelen végignéztük a megmaradt 180 főnyi hordát, akiknek a külseje is elárulta már, hogy nem a legnagyszerűbb emberek. Pesti csibészek, lezüllött mesterlegények, egynéhány borzasztó módon tudatlan magyar és szerb paraszt alkotta ezt a „sereget", amellyel Andrásnak hajnalban, a terv szerint, ütközetbe kellett volna mennie. A hát- és kenyérzsákjuk rettenetesen ki volt tömve mindenféle összelopott holmival, borzasztóan zajongtak, az ember majd megsüketült tőlük. Súgva kérdeztem Nagy Andrást, hogy mi legyen most.

– Várj csak, komám, most vagy széjjelfut innen az egész banda az éj folyamán, vagy pedig reggelig megpatkolom őket. Nehéz, testvér, kutyából szalonnát csinálni, faggyú az is, egye meg a fene.

András a zajos tömegből kihalászott két embert, akiknek titokzatosan magyarázott valamit.

Az emberek ijedt ábrázatán látni lehetett, hogy András valami borzalmas dolgot mondhatott nekik, mert olyan arcot vágtak a dologhoz, mintha az akasztófájukat látnák ácsolni.

Ennek a társaságnak a fő baja az volt, hogy rettenetesen féltek s félelmükben egész akasztófaerdőt láttak lázas szemeik előtt. András éppen erre a pontra ütött, amint nekem el is mondotta:

– Várj csak, komám, most vagy megszökik a banda, vagy megszokik. Ennek a két hírharangnak megsúgtam „nagy titokzatosan", hogy a vörös divízió-komandó el fogja őket bocsájtani, minthogy úgysem akarnak harcolni, tehát menjenek inkább haza Magyarországra. Aztán meg azt mondtam el ne-

kik, ugyancsak „hétpecsétes lakat alatt", hogy a tiszti barakkban a tiszt urak minden vöröskatona hadifogoly nevét pontosan ismerik és ahogy átlépik a határt, úgy felakasztják őket, mint ősszel a magnak szánt kukoricát.

Éjjel alig hunytam le a szemem. A társaság egész éjszaka izgett-mozgott, apró csoportokba oszolva lázasan tárgyalták az eseményeket. A hang mind csendesebb lett, a pesti jasszok egyre kisebb legényekké váltak s szinte tömegesen járultak petícióval Nagy András elé, hogy könyörögje őket vissza a vörös divízióba, amely mégiscsak a legjobb. A 180 főnyi emberből vagy harminc elszéledt ezen az éjjelen, de vagy 150, aránylag rendes katonai formációban, ott állott Nagy András előtt és hajnal tájban elindultak Geiger János állásai felé. A reggeli harcot még magam is láttam, ez a csürhe szinte versenyt verekedett a Geiger-féle zászlóaljjal, s bátran tört előre a jaroszlavli kolostor irányába.

Amikor András komámtól búcsúztam, barátsággal ráztam meg a kezét:

– Na, András komám, ezt betyárul megcsináltad. Az igaz ugyan, hogy nem az öntudatra, hanem inkább a fiúk bőrére spekuláltál.

– A nehéz nyavalya essen bele az öntudatukba, mit törődöm én azzal, hogy miért lő. Azért-e, mert összeszarta magát félelmében, vagy pedig hirtelen elfogta az öntudat. Az a fő, hogy oda lőjön, ahová mi akarjuk.

És valóban, ezek az öntudatlan, nehezen fegyelmezhető emberek akkurátosan lövöldöztek pont oda, ahová a „járatos ember" kemény osztályakarata mutatott.

*

Nekem sejtelmem sincs arról, hogy Nagy András, ez a magyar mesterlegény, merre jár most. De az az érzésem, hogy él és dolgozik valahol. Az ilyen embert nem könnyű elpusztítani. Igaza volt Geiger Jánosnak: „Nagy András az járatos ember.” Egész biztos valahol a Szovjetunióban él, talán valami felelős állásból „gyógyítja a kutyát a szőrivel”.

Hiába, Nagy Andrásnak már ilyen a természete.

AZ ÉN DOBAI GÁBOR BÁTYÁM

Az én öreg Dobai Gábor bátyámhoz akkor szegődött be a baj, mikor egyetlen lányának, az Erzsinek az ura, a Szentgyörgy-napi vásáron az ispán bojtárját – akit ott evett a fene mindég az Erzsi asszony körül – úgy hozzávágta egy mézeskalácsos sátorhoz, hogy a sátor mézeskalácsostul, zsidóstul együtt összedőlt.

Még azon a szent napon kitették a majorból az öreg vejét, a Csete Pétert, cakonpakkostul, másállapotos asszonyostul együtt. A vén kerülő Gábor bácsit, aki teljesen magára maradt, ezzel mintha kicserélték volna. Harminchét álló esztendeig azt sem tudta, hogy mi is a jó vetett, puha ágy, mert ünnepnap, vasárnap, éjjel-nappal kerülte a hatalmas uradalmi jószágot. De ettől a naptól kezdve sokszor láttam esténként az uraság (a parasztgyerekek előtt olyan nagyon félelmetes) csőszét a falu végén álldogálni. Jól emlékszem rá, egy ilyen este, amikor az öreg botjára támaszkodva bámult bele a setét faluba, még meg is kérdeztem tőle:

– Hej! Gábor bá'! hát ki kerüli ilyenkor azt a rengeteg jószágot, mikor kend a falut nézi?

– A Tóninak szóltam, öcsém.

– Melyik Tóninak szólt kend?

– Hát az Antalnak. Azt kértem meg, kerüljön egy keveset.

– Milyen Antalnak? – faggattam most már nagy érdeklődéssel.

– A páduainak ecsém, a páduai Antalnak. Úgy gondolom annak is van ehhez a jószághoz annyi köze, mint nekem. Vigyázzík rá... Nem vót elég harminchét esztendő?

– Hiszen nekem elég volt, édes Gábor bátyám, nem tudom, hogy a kasznárnak elég-e?

– Hát ha nem elég, kerülje ű maga. – S az öreg dühösen nekivágott a sötét falunak.

Eleinte azt gondoltam, hogy részeg az öreg kerülő, de aztán egy pár nap múlva a magam szemével láttam, hogy a tisztes harminchét esztendőt szolgált Dobai Gábor a gazdája ellen fordult. A dolog úgy történt, hogy egy este hazafelé jöttem a rétről, hát látom ám, hogy a legszebb uradalmi csalamádéban áll a vén Boldog fuvaros, s nagy igyekezettel, de nyugodtan vágja a csalamádét és rakja a szekérre, mialatt az agyonhajszolt, girhes lova mohón habzsolja a dúsan elébe hányt gyenge életet.

– Hasznos munkálkodást, János bá'! – kiáltottam oda gúnyolódva a vén fuvarosnak.

– Részed legyék benne, szép öcsém – vetette vissza a szót a vén tolvaj, olyan hetyke hangon, mintha éppen az elébb tették volna elé az adásvételi szerződést az urasággal.

– Sűrű egy takarmány bizony ez a csalamádé – csipkelődtem tovább.

Erre aztán megszólalt valaki az árokból:

– Elég sűrű ez bizony, de hát én kerülöm – és az én Dobai Gábor bátyám emelte ki a dús fűből a fejét.

– Hiszen, hogy kend jól kerüli, azt már látom.

– Az aprajának kerülöm hé, az aprajának.

– Milyen aprajának, Gábor bátya?

– A falu aprajának, hé, a falu aprajának.

– Jó, jó, Gábor bá', de mi marad az uraságnak?

– A töve fiam, a töve. Az mind az uraságé marad.

– No, hiszen attól eszi meg a fene rakásra azt a rengeteg uraságí marhát!

– Nem az idesapádét eszi, hé – kiáltott rám az öreg nyersen –, nem az üvét – az uraságét, hé. A fene meg ott veszen magának, ahol talál, hé. Neked meg ott fájjék fiam, ahol ütnek.

– Hogyhogy Gábor bá'?

– Úgy, hogy ne az uraság marháiért egyen a fene, hanem a magatokéért. A ti tehenetek farcsontjára a szűröd akaszthatod, olyan bitangul áll az égnek. Arra legyék gondod.

Lekuporodtam az árokba az öreg mellé és engesztőleg szóltam hozzá:

– Hiszen nem gond a' nekem Gábor bá, de hátha meglátják az irigy emberek?

– Hát, ha meglátják, meglátják, ott egyen beléjük a kórság – pattogott az öreg dacosan.

– De kenddel mi lesz vénségére, Gábor bá', ha a kasznár megtudja, leteszi kendet a hivatalából.

A vén kerülő mereven maga elé nézett. A szemöldökét összehúzta ráncos homlokán, és sokáig bámult így maga elé. Közben a vén huncut Boldog jól megrakta friss élettel a szekér derekát s takarosan megköszönte a jó barátjának.

– Sose hálálkodj, János, van itt elég, a fene egyen rést a gazdáján. Szólj máskor is, János, ha úgy a kesék megéhülnének. Majd megmutatom, hogy honnan végy magadnak.

A vén Boldog vígan ült fel a szekérre, miután egy szálig összeszedte a lovak elől a drága csalamádét, és szép csendesen elkocogott. Jó messze járhatott már szekere, mikor Gábor bá' megint megszólalt:

– Hadd vigye szegény János. Egybéli komák vagyunk. Ráfér szegény fejire olyan rengeteg családdal.

Jó tíz percig ülhettünk megint a fűben, mikor az öreg újra megszólalt:

– Hát a Krizson gyerekkel beszéltél-e már?

– Nem én. Hát itthon van?

– Itthon biz'a. Rendes ember, csak reá gondol az öregekre. Pedig nem mehet Pesten rosszul a dóga, mert igen úriasan jön meg minden nyáron . . . Én beszétem vele.

– Na, aztán mit mond?

– Azt meséli, hogy járt az Örzsiéknél.

– Na?

– A' bizony. Mondja, hogy éldegélnek. A Péter valami villanyos mesterséget tanult. Kocsivezető, mondja a Krizson gyerek. Az Örzse meg a gyerekkel bajlódik.

– A gyerekkel? – kérdem csodálkozva – hát megvan már?

– Ahm! – mondta az öreg, miközben kialudt szürke szeme felcsillant. – Meg biz'a. Azt mondja a Krizson gyerek, hogy igen erős egy fattyú . . . Tisztára az Örzse . . .

– Na?

– A' bizony! Szegény Örzse gyermekem, idegenbe kölykezett meg, mint a világgá vert kutya. – S az öreg igen setéten nézett maga elé.

– Aztán hogy élnek Örzséék, Gábor bá'?

– Hát ki tudja azt? Nem üzeni az meg úgyse az igazságot! Hányszor fekhetik le szegény gyerekem éttelen, csak az isten tudja.

– Ugyan, Gábor bátyám, ne gondolja kend, hogy Pesten mindenki éttelen – próbáltam megnyugtatni a nekikeseredett vénembert.

De az öreg keserűen legyintett a kezével:

– Hadd csak ecsém. Cifra nyomorúság lehet az ott. Én

ugyan még nem láttam életemben, de el tudom gondóni. Hiszen nincs ott termőföld, egy szikra se, amit innen visznek, a' meg igen drága lehet. De hogy szokhatta meg azt az én szegény Erzsim, de hogy szokhatta meg... Hogy kívánkozhatik a kincsem egy kis hazai ciprét, szegény, szegény életem... Hej! az istenit a cafrangos anyjába a mihaszna kasznárnak, de világgá zavarta őket... Csak ne lenne olyan fene messzire, úgy utánuk mennék... A gőzös elviszi oda valahogy az embert, de aztán hová cihelődik már egy ilyen vínember, mint én, deres, esztelen fejjel. Pedig hej, de kívánnám látni az Erzsi gyerekét... Rendes fattyú lehet. Az Erzsi takaros, derék fehérnép, a Péter se maradt kicsinek, micsoda gyereke lehet egy ilyen pár cselédnek, mi?

Hümmögtem valamit, miközben majd a szívem hasadt meg a nekikeseredett, magáraszakadt vénemberen.

– Te?! – szólalt meg ismét egy hosszú hallgatás után a vén kerülő.

– No?

– Mikor mész vissza Pestre?

– Az ősszel, Gábor bátya.

– Mondd ecsém, nem vinnél el egy véka gabonát az én őszi kommenciómból?

– Kinek, Gábor bá?

– Nekik, ecsém – mondja szomorúan az öreg maga elé bámulva. – Hátha ehetnének az én szegényeim. Szegény, ártatlan cselédeim.

– Én vihetek Gábor bá', akár két vékát is, nem esik nehezemre. Meg aztán kendnek örömére válik.

– Jaj, áldjon meg az isten, édes ecsém, de nagy jót teszel velem – hálálkodott a vén kerülő, alig tudva visszatartani magát a rívástól, hirtelen felkelt és nekivágott a végeláthatatlan uraságı csalamádés táblának...

Az ősz kezdetén, mikor a gazdag táblák termését betakarították a feneketlen uradalmi magtárakba, Gábor bátyámnak kevesebb lett a dolga, meg aztán a ritkább gazban jobban látszott, ki merre jár, mit művel, úgyhogy a gyanút fogott kasznár is jobban utána tudott nézni az én Dobai bátyám dolgának. Rajta is kapták a Gábor bácsit, éppen akkor, amikor egy csomó drága lucernaszénát segített felrakni a Boldog János rozoga szekerére.

A kasznár aztán igen nagy zenebonát csapott a dologból. Erős csendőrfedezettel kísértette az mindenki által megbecsült és tisztességben megőszült vénembert keresztül-kasul a falun. Míg aztán elszállították tőlünk Bökényre.

Jól benne voltunk már a szüretben, mikor az öreg visszakerült a faluba. Olyan vénasszonynyaras vasárnap délelőtt volt, s a hivők ott állták körül a templom előtt a tiszteletes urat és hallgatták az istentisztelet előtti bölcsességeit, mikor a mindég igen áhítatos, istenfélő vénember, a tömlöcből jövet odaállt a hivők közé. A jámbor református hivők zavartan húzódtak félre a börtönviselt embertől (a vén Boldog János is, mert megszólják az embert, ha mindenkivel összeáll). a tiszteletes úr is igen nagy bajban volt, mert nem tudta ő se (igen öreg ember lévén), hogy melyik lábára álljék, a keresztényi megbocsájtás lábára-e vagy pedig a csendőrőrmester úr által magyarázott igazságszolgáltatás lábára. Szinte humoros volt nézni a zavartan erre-arra mosolygó vén papot. Nem tudom, hogy hová fejlődött volna a dolog, ha az én Dobai Gábor bátyám össze nem szedi magát és oda nem hagyja a hivők tisztes csoportját, azt se mondva nekik, hogy „papucs". Utánanéztek, de szó a dologról vagy őróla nem esett, csak úgy elcsendesedett a beszéd, mintha így hallgatva, meggyászolnának egy embert, aki majdnem negyven esztendőn keresztül volt áhítatos tagja az eklézsiának és jó hangú énekestársa a kántortanító úrnak. Aztán a tiszteletes úr folytatta

a beszédét a kereszténvi áhítatról és türelmességről. A vén Dobai pedig lassú, kísértetjáró léptekkel, útjában megállva, eljutott az uradalmi kancelláriához. Vasárnap lévén, a major urai ott állottak a kancellária előtt, tréfálkozva beszélgettek egymással. Ott volt a kasznár, az ispán, minden bojtárjával, a srájberek, meg az első gazda is.

Az öreg Dobai megtört tisztességtudással állott meg a nagy úr előtt és igen alázatosan köszönt:

– Adjon isten jónapot a tekintetes uraknak.

A kasznár igen kelletlenül fogadta a köszöntést, miközben éles, szúrós szemekkel mérte végig a galambősz cselédet.

– Azért jöttem volna, tekintetes uram, hogy hát a kommenciómat adná ki a tekintetes úr, mert mikor elvittek innen hát benn maradt a magtárban.

A nagy úr, a kasznár, paprikavörös lett a méregtől és dühösen kiáltott rá a kalapját forgató vén kerülőre:

– Menjen kend a dolgára, vén hűtlenkedő! Kendnek nincs itt semmi keresnivalója. Menjen kend a vén Boldog Jánoshoz, attól kérjen kommenciót, nem az uradalomtól.

– Tekintetes uram – mondta az öreg még mindig csendesen –, csakhogy én nem az öreg Boldogot szolgáltam harminchét esztendőn át, hanem az uradalmat.

– Én meg azt mondom kendnek, hogy a magtárból nincsen semmi követelnivalója. Érti kend?

– Nincsen-e? Pedig a magtárba hordták azt a rengeteg sok életet, amit én kerültem harminchét esztendeig – felelte a kerülő emeltebb hangon.

A kasznár magából kikelve ordított az öreg cselédre:

– Menjen kend a dolgára, orcátlan vén tolvaja, míg jól van dolga. Mindjárt zsandárokkal vitetem el kendet, vén gonosztevő.

– Hagyja csak a tekintetes úr a zsandárokat – válaszolta az öreg igen nyugodt és igen határozott hangon –, nincsen

itt szükség *még* semmiféle zsandárra. Elmegyen a vén tolvaj tekintetes uram, zsandár nélkül is, *még* megvagyok nélküle tekintetes uram. Áldja meg a nagy isten a tekintetes urakat, úgy ahogy megérdemelték – és az öreg csendesen beballagott a faluba, egyenesen a zsidóhoz, ahol pedig azelőtt alig volt kétszer életében.

Leült a nyitott ablak mellé, rágyújtott a pipájára s nagy fellegekben engedte a füstöt, miközben szürkés, kialudt szeme kutatva vizsgálta a nyitott ablakon keresztül a felhősödő eget. Majd szép csendesen befordult az asztalnak, leakasztotta a nyakából a zsíros, kopott szűrjét és hegyesen odaszólt a kármentőben szundikáló zsidóhoz:

– Márkus testvér! Adjék csak szaporán két deci pájinkát!

– Melyikből, Gábor bátya? Melyikből? – kérdezte a zsidó kedveskedve.

– A vastagjából, Márkus szomszéd, a bitangjából, abbul adjék kend nekem. Két decit.

Én vettem a boromat és átültem az asztalához.

– Ide ülnék, Gábor bátyám, ha nem neheztel érte.

– Csak ülj le, ecsém, hogyha nem röstellsz börtönviselt emberrel parolázni. De mondom, hogy megszólnak érte – mondta az öreg, igen egyszerű gúnnyal.

– Már mér restellném, Gábor bátyám?

– Csak mondom, ecsém, merthogy igen sokan röstellkednek.

A zsidó odahozta a hosszú nyakú pálinkásüvegben a szilvapálinkát.

– Én pedig nem restellkedem, Gábor bá', tudom én, hogy kicsoda kend.

– Na igyunk akkor, ecsém, ha tiszta szívvel rendes embernek tartasz.

Összekoccintottam a poharamat a hosszú nyakú pálinkásüveggel és hangosan mondtam:

– Jó egészséget, Gábor bátyám!

– Neked is, ecsém – és az öreg alaposan meghúzta a pálinkásüveget. Majd csendesen letette az asztalra, krákogott egyet, a pipát ismét rátette ritka fogaira. Kinézett az ablakon. Ismét hosszasan nézte a felhősödő eget, majd megint felém fordult és sokáig nézett rám szótlanul. Igen kínos csend volt ez. Többször szerettem volna mondani valamit, de nem tudtam, hogy mit. A börtönről nem illik kérdezgetni, ha ő nem beszél róla, mást meg mit mondjon neki az ember. Majd jó sokára az öreg mégis megszólalt:

– Mikor mész Pestre, hé?!

– Csütörtökön mennék, Gábor bá'; nem üzen valamit az Erzsiéknek?

– Nem én . . . Mit izenjek nekik, szegényeknek?

– Csak úgy gondoltam, mert hogy a nyáron mondotta kend, hogy . . .

– Az a nyáron volt, ecsém, most meg ősz van – felelte jelentőségteljesen. – Akkor azt hittem, hogy az őszi kommenciómból küldhetek szegény Erzsiéknek vagy egy véka gabonát, meg egy kis szalonnát . . . De most már találtam másvalakit, akivel a gabonát etetem.

– Csak tán nem annak a vén Boldognak akar kend adni megint valamit?

– Nem én! A Jánosnak, az én egybéli komámnak, akivel együtt szógáltam a 4-es féldandárnál, én már nem adok semmit az életemben . . . Elkerült máma a vén tolvaj. Hej, pedig de szépen tudott könyörögni, hálálkodni, amíg hivatalba vótam.

– Tudtam én azt, Gábor bátyám!

– Egye meg a fene a fajtáját neki. Legyen vele boldog . . . a vén gethes . . . De a fene tudja – mondja az öreg tűnődve –, talán igaza is van neki. Nagycsaládos ember, fuvaros ember, a népre van utalva. A zsandároknak is hord hol fát, hol

homokot, mit ellenkezzék velök . . . Embernek hitvány ökelme, de a fuvarosnak igaza van . . . Egye meg a fene. – Az öreg fenékig kiitta a pálinkáját.

– Hej, Márkus szomszéd, van-e még ebbül a majomecetbül? Adjék csak frissen még egy porciót.

A zsidó ismét megtöltötte az üveget s odatette az öreg elé. Gábor bácsi megint hosszasan nézett rám, mint aki igen tűnődik azon, hogy érdemes vagyok-e bizalmára, majd szép csendesen kivette a pipát a szájából, egész közel hajolt hozzám és szinte susogta:

– A gabonámat meg, ecsém, mással étetem meg. Érted? Nem az Örzsével meg a gyerekével . . . Mással! . . . Érted ecsém? . . . Mással . . .

– Kivel? – kérdem én is susogva.

Az öreg még közelebb hajolt hozzám:

– A veres kakassal étetem meg . . . a veres kakassal . . .

– A veres kakassal? – kérdem elámulva.

– Avval ides ecsém, avval . . . annak adom az egész őszi kommenciómat . . . Minden kommenciómat, ami az uraságtól jár harminchét esztendő kerülésért, az mind a veres kakasé – s az öreg szeme olyan fenyegetőn csillogott, hogy én megijedtem tőle.

– Jaj, hát hogy gondol ilyet, Gábor bátyám, hogy az isten áldja meg!

– Pszt! – szólt az öreg csendesen és bütykös mutatóujját a szájára tette. Merően rám nézett, miközben keserűen ugyan, de igen jelentőségteljesen mosolygott. Közben megmeghúzta az üvegét. Megest rám nézett, mutatóujját megint a szájára tette, s megint annyit mondott csendesen, hogy:

– Pszt!

Magam is ittas voltam egy igen keveset, az öreget meg egészen ittasnak tartottam, úgyhogy olyan nagyon sokat nem

értettem az egész dologból. Fájt nekem a vén ember sorsa kegyetlenül, és úgy iszogatva, fájlaltam keserves baját.

– Te! – szólott rám megint – ha úgy az Örzsééknél jársz, ha nem kérdik, hát ne mondd bajomat.

– Nem mondom, Gábor bá'.

– Eh, különben – mondd, elmondta már úgyis azóta a lene tudja hányszor a Krizson-gyerek, mondd el te is . . . Te jó ecsém, ha meg idesapádéknak híradással leszel, izenj egy-két szót nekik az enyéimről. Hátha eljut hozzám. Az Örzséről, meg a gyerekről . . . meg a Péterről is . . . Mi, ecsém? Ugye a Péter . . .? a Csete Péter ugye rendes ember, mi?

– Bizony rendes ember – feleltem rá szent meggyőződéssel –, ügyes, takaros, jóravaló ember, akárki mit mond.

– Ugye te?! Azért mégis meghurcolták azt is a zsandárok a szentgyörgynapi vásáron, mi?

– Hiszen attól lehet még valaki rendes ember, hogy ittott a zsandár a nyomában jár.

– Ugye, hogy lehet, ides ecsém?

– Már miért ne lehetne, Gábor bá'? Hát engem nem hoztak haza tavaly az enyedi csöndérek? Nem lettem én attól hitványabb.

– A' már aztán igaz, kedves ecsém, a legénynél nem írták fel ezt úgy, mint a béresembernél, a cselédembernél.

– Mindegy az, édes Gábor bátyám, mesterlegény-e, cselédember-e, az a zsandár viszi kendet is, aki engem.

– A' már aztán igaz kedves ecsém, a zsandár az zsandár, akár engem visz, akár téged, egye le a fene.

– Az bizony.

– Ugye te, nem lettem én se attul hitványabb, hogy úgy meghurcoltatott a kasznár?

– Ejnye, már mért lenne kend hitványabb – vigasztalgattam a vénembert. – Majd talál kend más hivatalt vagy dolgot valahol.

– Ugye?

– Az bizony, már hogyne találna Szerény, rendes ember volt kend világéletében mindég, tudja azt mindenki.

– A bizony – mondja az öreg nekigondolkozva keserűen – csakhogy öreg vagyok már, ecsém . . . Megöregedtem egy kicsit . . . Egy kicsit igen megöregedtem . . .

– Ugyan már, Gábor bá', azért talál kend még hivatalt, amilyen kendnek itt is volt. Amennyi kommenciót az uraság adott kendnek, annyit ad még más is.

– Kommenció – ismétli az öreg setéten. Az én őszi kommencióm . . . A' bent maradt a magtárba . . . Ott maradt . . . Nem adja ide a kasznár . . . Hej! Márkus szomszéd – ordít fel az öreg vadul –, a szűzmária istenit kendbe, ide még egy porciót ebből a karcosból . . . Igyál, ecsém, az irgalmas istenit a kasznárnak . . . rendes ember vagy te, a Péter is rendes ember, rendesebb mint a zsandárőrmester, aki hurcolt . . . Hát én nem vagyok rendes ember? – ordított az öreg magából kikelve. – Hej, ecsém, Márkus testvér, Márkus szomszéd, hát én nem vagyok rendes ember, a kutya istenit neki . . . Loptam én? Csaltam én valaha? Mi? Azért mégis – mondta szomorúan az öreg –, hogy elhúzódtak máma a templom előtt tőlem az emberek. Elhúzódtak ecsém . . . el bizony . . A Boldog János egykomám is, Márkus szomszéd, ez is elhúzódott tőlem, odahagytak mint a bélpoklost, odahagytak engem. – S kegyetlen zokogásba tört ki . . . Ott vigasztaltuk a Márkussal sokáig, de nemigen tudott megnyugodni

Jó estére járt már az idő, erősen alkonyodott és nagy szél támadt. Dobai Gábor bátyámmal egymást támogatva hagytuk el a kocsmát. Ő a major felé, én meg hazafelé tartottam. Mire hazaérkeztem, akkora vihar támadt, hogy úgy kellett betámasztani édesapámmal együtt a rozoga kapunkat, különben a szél darabokra törte volna Szegény megboldogult édesanyám pörölgetett még velem egy ideig, mert egy kicsit

ittasan jöttem haza, de én bizony a pörölés végét már nemigen hallottam, hiszen addigra igen mélyen aludtam.

Arra ébredtem, hogy édesanyám rázott és kétségbeesetten kiabált rám, hogy keljek fel szaporán, mert ég a major.

Énnekem rögvest eszembe jutott a vén Dobai Gábor, meg a veres kakas, meg az őszi kommenció, meg minden.

Édesapámmal együtt rohantunk a major felé, de akkorra már ott minden, minden lángban állott. Égett mind a három magtár, égtek az istállók, az összes cselédlakások, a kancellária, a tiszt urak házai. Ijedt, síró béresgyerekek ültek a hevenyében megmentett, s a rétre kihányt vackon, az istállóból kivert, halálraijedt bőgő marhák között. És a major égett, égett, szédületes gyorsasággal, leégett a földig . . .

A vén Dobai Gábort megint elvitték, de most már vagy hat esztendőre . . .

Azt hiszem, tíz esztendővel ezelőtt jártam otthon utoljára, akkor Gábor bátyám még életben volt. Kegyelemből lakott a községi bikaistállóban. Ő is, meg az esete is mindenki által régen elfelejtve. Szegény édesanyám beszélte, hogy az öreg manapság is gyakran emleget engem. Felkerestem. Ott ült szegény a gyenge őszi napsütésben az istálló előtt egy kövön, rongyokba burkolva. Hosszú, hófehér hajával és szakállával gyengén játszadozott az őszi szél, ott ült az öreg, majdnem vakon, majdnem süketen. Világtalan szeme üresen bámult bele a semmiségbe, a szájában pedig egy rossz pipaszár reszketett megfordítva Nem vette észre, hogy megálltam előtte, csak nézett tovább bárgyún a semmiségbe.

– Gábor bátyám! – ordítottam torkom szakadtából a fülébe – nem ismer kend? Én vagyok, a Juli fia, a pesti mesterlegény . . . hej, hej! Gábor bátyám!

De bizony az öreg Gábor bátyám nem ismert meg engem, reszkető keze reszketett reszkető térdein, fogatlan szája valami értelmetlenséget mormolt s csak nézett, nézett maga elé

Egy szivart adtam a kezébe és beleordítottam a fülébe, mert szegény öreg nem tudta, hogy mit tart a kezében.

– Szivar, Gábor bá', szivar, ehun a tűz, gyújtsék rá kend. – Savószínű kialudt szeme az öregnek gyengén felcsillant, s reszkető kezekkel mohón emelte ajkai felé, de alig találta meg a száját . . .

És ott élt a falu bikaistállójában kegyelemből az én szegény Dobai Gábor bátyám, a Wenckheim grófok vén kerülője, hajlott gerinccel, esztelen fejjel, világtalan szemmel – hogy megcsúfolja az ő sorsára váró cselédeket.

BACSA PÉTER ESETE

Hatvan s egynéhány forint adósság a Steiner zsidónál, egy düledező szalmafedeles viskó a faluszélen, két dögreéheztetett-dögredolgoztatott kehes ló a széljárta istállóban, s egy halni készülő vénasszony várta haza a katonaságtól Bacsa Pétert, három esztendei keserves szolgálat után.

A hajnali vonattal jött meg Péter Aradról, ahol olyan sokáig szolgálta kínos jóakarattal a császárt hat krajcár lénungért, meg azért a két fényes csillagért, minthogy káplári sarzsival obsitolt. Első útja az istállóba vezetett, ahol a két kehes ló böjtölve várta haza az új gazdát, és szomorú tekintetüket – amilyennel csak a lovak tudnak nézni – makacsul szegezték az összeszáradt zabostarisznyára. Péter megsimogatta a két éhes állat égnek nyúló farcsontját és komoran ballagott kifelé az istállóból.

Erzsi néne is kikelt az ágyból, kivonszolta fáradt testét az udvarba, szomorúan végignézett nagy, erős katonafián, s csendesen kérdezte:

– Megjöttél, Péter?

– Megjöttem, ides.

– Soká voltál oda, gyermekem . . .

– Soká, ides . . .

Aztán nem megyel-e vissza többet, Péter?

– Nem megyek, ides, sehová már . . . idehaza maradok már . . . de a kesék, ides, a kesék . . . igen megkoptak, ides. igen rossz bőrben vannak . . . Mivel tartja kend őket ilyen keserves soványan?

– Gazzal gyerekem, amit itt-ott kodulok, kapargatok összse . . . Amióta apád meghalt, nem látott ez a szegény ló egy szem zabot se, egy szemet se látott.

Bacsa Péter szótlanul ballagott ki az udvarból és nekivágott a csendes falunak. Lehajtotta fejét, s csak akkor emelte fel, mikor Balogh István portájához ért. Balogh Zsuzsa, a Péter szeretője, háttal állott az utcának és szaporán húzta egyik veder vizet a másik után a szomjas jószágnak, anélkül, hogy Pétert észrevette volna. Bacsa Péter szomorúan nézte a Zsuzsi izmos, dolgos testét, majd anélkül, hogy csak egy „jó reggelt" is mondott volna, elindult a zsido boltja felé. A vén Steiner zsidó éppen a cifra bojtú ostorokat aggatta ki cégérnek a kinyitott ajtofélfára, és egy kis hordó kocsikenőcsöt gördített az ajtó elé, mikor a legény tisztességgel reá köszöntött:

– Adjon isten jó reggelt, Stájner úr!

Az öreg zsidó igen megörült a hatvan es egynéhány forint vállalója jöttén és széles hálálkodásba kezdett. A legény elé egy vékony nyakú üvegbe szilvapálinkát tett, amit az odább tolt az asztalon és csendesen szólott:

– Stájner úr, a dologról szeretnék szólani . . .

– Ugyan, Péter öcsém, hiszen nem hajt a tatár, majd beszélhetünk a dologról azután is, inkább azt mondanád el szaporán, merre jártál, mit láttál, nehéz volt-e a katonaélet, könnyen tellett-e az idő?

– Letelt, Stájner úr . . . mennyi is volna a kis adósság? . . .

– No hála istennek, csakhogy letelt . . . az adósságot kérded, fiam? . . . nem sok az, fiam, valami hatvannégy forint

és huszonöt krajcár. A huszonöt krajcárt elengedem Péter, minthogy azon édesapádnak vett anyád egy kis pájinkát, mikor halálán volt a szegény, az orvosságnak ment, fiam, azt én nem számítom. Jó ismerősöm volt a Gábor, az isten nyugosztalja, már csak reá áldozom. Pedig magam is szegény ember vagyok, gyerekem, igen szegény.

– Hatvannégy forint?

– Annyi, édes fiam, éppen hatvannégy forint, minthogy a huszonöt krajcárt elengedem.

– Hatvannégy? . . . Édesanyám csak hatvanhármat mond . . .

– Hatvannégy forint az, szerelmes gyermekem, becsületemre hatvannégy.

– Na, hogyha a becsületére mondja, hát csak legyen hatvannégy, majd csak megfizetem valahogy.

– Dehogy kell azt megfizetni, Péter fiam. Itt a tavasz, nemsokára én meg építkezni készülök – adósságra építkezem gyermekem, adósságra –, majd csak lefuvarozod valahogy.

– Úgy is jó, Stájner úr . . . De hát, Stájner úr . . . nem tudna még egypár véka zabot addig hitelezni, merthogy nem lehet annyira lenyűgött jószággal munkához látni.

– Adhatok Péter, segíthetek, de csak forintért vékáját, tudod, hogy drágaság van fiam, igen nagy drágaság . . .

– Tudom . . .

Kora tavaszra aztán a Péter valahogy annyira hozta a két kesét, hogy munkába lehetett már kezdeni velük. Hajnaltól késő estig hordotta a kavicsot, a téglát a falubeli embereknek, de leginkább a Steiner zsidónak az adósság fejében. A buttyini téglagyártól háromszor is fordult naponta, pedig az olyan messze volt, hogy két jó lóval se volt gyerekjáték megjárni csak kétszer is ezt a nagy utat. Egy este aztán rá is szólott az öreg Erzsi néni a Péterre:

– Péter! . . . Csendesebben, gyermekem. Ne olyan serényen, Péter, meglásd, az úton hagy a Ráró, igen rossz bőrben van szegény.

– Jól van, ides, zabot veszek nékik holnap. Holnap már pénzért hordom a téglát a zsidónak. A délelőtti fuvar az megy az adósságra még, de a délutáni már pénzre. Egy véka zabot veszek nékik holnap a délutáni fuvarból . . . egy egész véka zabot adok holnap a lovaimnak, ides, hogy egyenek szegények . . .

Csendes májusi este volt. A vén erdélyi hold széles, derűs ábrázattal bújt elő a kornisi hegyek közül (Erdélyben a hold más, mint bárhol máshol a világon. Nagyobb is, meg sárgább is, mint máshol), és nappali fénnyel világította be a kiskúti országutat. Péter a szegényes vacsora elköltése után nyakába kerítette a megboldogult Bacsa Gábor kirojtozott rongyos szűrét és elindult a kiskúti ménes felé az agyonfáradt két lóval. Péter elöl ballagott csendesen, s időnként vissza-vissza nézett lovaira. Lehorgasztott fővel ment a fáradt jószág a fáradt gazdával a ménes felé, ügyet sem vetve az út jobb oldalán elterülő végeláthatatlan urasági lucernás táblára. Mikor elérték a kiskúti ménest, ahol a falusiak szokták legeltetni marháikat a kopaszra tapodott szegényes legelőn, Péter levette a kesék fejéről a kopott kötőféket, az egyikkel összekötötte a lovak lábát, a másikat meg letette egy fa alá a szűrrel együtt.

A két ló az istennek sem akart a falusi legelők felé menni, hanem megkötött lábukkal át akarták ugrani az árkot s az országutat. Az út jobb oldalán levő urasági lucernásba erőszakoskodtak mindenáron. Péternek nem kis fáradságába került visszatéríteni a becsületes útra az éhség által bűnbe igyekező keséket. A kesék végre belenyugodtak sorsukba és éhesen vetették magukat az agyonlegelt gyepre. Bacsa Péter pedig belegöngyölődött a vén szűrbe, a kötőféket a feje alá téve, végigdőlt a harmatos füvön. Egy darabig az eget nézte,

miközben sok mindenre gondolt. A Zsuzsára, a derék, dolgos Zsuzsára, akit isten segedelmével majd csak hazavisz a télen, a vén Bacsa Gábornéra, aki aligha éri meg ezt az időt, mert hogy az öreg ides igen készülődik kifelé a nyúlrétre az öreg Bacsa Gáborhoz, majd a két éhes kesére gondolt, akik nemigen bírják majd ki ezt az időt ilyen keserves munkában. Végre aztán Péter se bírta tovább és a meleg májusi szellő bizony mély álomba ringatta.

Reggel úgy fél öt óra fele járhatott már az idő, mikor felébredt. Szeme a lovakat kereste, de bizony azok nem voltak sehol. Lefutott a „Valeba", a békatóra, az országútra, de a kesék bizony nem voltak sehol. Futott fel s alá az országúton, és a két kesének nyomát sem találta. – A falu felől a Gecseiék szekere közelgett. Az öreg Gecsei már messziről kiáltott a felé igyekvő legénynek:

– A keséket keresed, Péter?

– Azt keresem, Imre bátyám.

– Na hiszen, keresheted azt már. Eppen az imént hajtotta őket az a vén tolvaj nagybátyád az uradalmi majorba, merthogy a tilosban jártak.

– A nagybátyám?

– Az a vén göthös. Csak venné el már a jó isten a szeme elől a napot a rühesnek, úgyis mindég éjjel jár, mint a bagoly. °

– Az én Kötél Ambrus bátyám? . . . - kérdezte Péter szinte hitetlenül.

– Az a kötélrevaló Kötél Ambrus bátyád.

– Hű, a megváltó istenit neki, csak tán nem?

És a fiatal Bacsa szomorúan ballagott az uradalmi major felé. A major kapuja előtt egy csoportban állott néhány majorsági ember, a béresgazda, az idős Szijgyártó Sándor meg mások, s az öreg Kötél Ambrus is köztük volt és kötekedve szólott a fejét lógató legényhez:

– Felébredtél, fiatalúr? . . . eredj csak, már vár rád a tekintetes úr.

A legény szó nélkül tovament egyenesen az irodába, ahol írásai fölé hajolva az asztalnál ült a Wenckheim grófok hatalmas kasznárja. Csúnya, nagy, formátlan ember volt a kasznár, őszülő haja igen nagy rendetlenségbe nőtt a ragyás ábrázatán akár kellett, akár nem. Inkább ott nőtt, ahol nemigen volt rá szükség, például az orra hegyét verte meg az isten egy csomó ilyen haszontalan hajzattal, vagy pedig a szempillái nőttek apró szemén olyan hosszúra, mint a disznónak, szóval, olyan szörnyűséges suta ember volt ez a nagy úr, aki előtt a mi Péterünk szomorúan megállott. A kasznár egynéhány percig várni hagyta a fuvarost, hogy az ijedelem nagyobb legyen, s az írásaiból sem nézett fel, úgy szólott a legényhez:

– Mi járatban vagy, Bacsa Péter? (Pedig be jól tudta a disznó.)

– A lovaimért jöttem, tekintetes úr, minthogy az Ambrus bátyám behajtotta őket ma hajnalban, merthogy a tilosba tévedtek. Alázatosan kérem a tekintetes urat, hogy engedje most az egyszer el a büntetést, merthogy nincsen pénzem, nemrégen jöttem haza a katonaságtól – és Péter tényleg úgy állott ott keményen vigyázzállásban, mintha a századnál állana a kapitány úr előtt.

A kasznár felállott és odaállt a legény elé.

– Úgy, Bacsa Péter, szóval a tied az a két macska, amelyik az éjjel az uradalmi vagyont rontotta, mi?

– Az enyém, tekintetes úr.

– Úgy, szóval a tied az a két macska, mi? Tehát a büntetés is a tied, Bacsa Péter, mi? . . .

– Alázatosan kérem a tekintetes urat, engedné el a büntetést, nincsen most tehetségem viselni.

– Nem, Bacsa Péter, ezt mi nem szoktuk cselekedni. A

két lóért büntetést fogsz fizetni, Bacsa Péter, három pengő forintjával fejenként, vagyis a két lóért hat pengő forintot, mégpedig hamarosan, mert hogyha ma délután három óráig a büntetéspénz le nem lesz fizetve, úgy Bacsa Péter holnap elgyühet az egyik bőrért, minthogy a másik bőr itt marad a büntetés fejében. Nálunk alku nem szokott lenni Bacsa Péter, mehetsz a dolgodra. Ha pedig még egyszer kerülnének a kesék a tilosba, úgy ide ne gyere többet, Bacsa Péter, mert még a bőrét sem adom ki, majd én megtanítom móresre ezt a rengeteg sok parasztot, miként tartsanak jószágot az uradalmi lucernán.

Péter lassan kiballagott az irodából és egyenesen a zsidóhoz tartott. Hat pengőre volt szükség, hogy a keséket ki lehessék váltani. Így hát a mai nap megint az adósságba ment, s a kesék megest zab nélkül maradtak. Estére kelve halálos fáradtan került haza, a ló is, meg a fuvaros is. Az öreg Erzsi néni elébe rakott valami kotyvalékot, amihez Péter alig nyúlt hozzá. Vacsora után aztán megint a nyakába vette az apja vén szűrét és a két kesével csendesen indult kifelé a legelőre. Már tizenegy óra felé lehetett az idő, amikor a legelőre kiért. Ugyanúgy, mint az előző estén, úgy ma is béklyót kötött a kesék lábára, de azokat az isten se tudta volna visszatartani, egyenesen az urasági lucernának tartottak. Péter egy darabig igyekezett visszatartani a két vén lovat a bűntől, de az árnyékra éhült lovaknak annyira a szájukba lehetett még a tegnapi lucerna íze, hogy nemigen fogadtak szót és bukdácsoltak béklyóba vert lábukkal, minden akadályon keresztül egyenesen az uradalmi lucernásba. Péter jó ideig ellene szegült a lovaknak, de egyszer csak olyan sajnálatot érzett agyonrobotolt lovai iránt, hogy a világért se tudta volna visszaterelni a két jószágot. Bacsa Péter körülnézett, sehol sem járt egy lélek sem, a határ kihalt és csendes volt. Kiment az árok partjára és leült a térdig érő fűbe, miközben csendesen mon-

dogatta magában, hadd egyen a ló, hiszen hat pengő forintot fizetett érte, tehát úgyse ingyen eszi, egyen a fene az ispánon meg a nagybátyján. Sokáig gondolkozott, vajon melyik hitványabb, az ispán vagy a kerülője? De akármiképp is forgatta fáradt fejében a dolgot, sehogy se tudta aljasabbnak vállalni az ispánt, mint tulajdon nagybátyját, a vén kárörvendő Kötél Ambrust, Erzsi néninek tulajdon testvérbátyját.

– Az a hitványabb – sziszegte a fogai között Péter –, mert ez a fészkibe rondító fecske, mégis ez a vén bestia. A kasznár az uraságé, az azért van, hogy pereljen, hogy a jószágunkra törjön... de az Ambrus bátya az más... az hitvány ember... vesszen ki a magja...

Miközben Péter így maga elé képzelte a vén sunyi Kötél Ambrust, amint a major kapuja előtt állva vigyorog az ő kárán, addig bizony a két éhes kese jó messze járt az idegen lucernásban. A telihold mind feljebb-feljebb húzódott az égre, a mi Péterünk pedig egyre lejjebb-lejjebb eresztette fejét és szempilláját, míg aztán csak elnyomta végre a buzgalom és álomba merült. De nemigen szundíthatott többet egy félórácskánál, mikor arra ébredt, hogy bizony a keséket hajtja valaki. Nyílsebesen ugrott talpra... Hát uramfia, bizony a két kesét már vígan hajtja kifelé a lucernásból a vén Kötél, miközben kárörvendezve biztatta őket:

– Na, na rühesek, ki az idegen vagyonból, tele zabáltátok már úgyis az aljas bendőtöket, ki az idegen vagyonból!

Bacsa Péter szörnyen megijedt, lassan elébevágott a lóhajtó kerülőnek s gyönge, alázatos hangon szólott hozzá:

– Ambrus bátyám?... Ambrus bátyám!... Ne hajtsa be kend a jószágomat, éhen pusztulok már velük. Hiszen alig haraphattak egyet-kettőt, hisz alig hogy elszunnyadtam...

– Szunnyadj csak, Péter fiam, egészségedre, ne búsulj a kesék miatt, majd ellátom én a kesék baját, aludj csak, Pé-

ter, ha eddig nem restelkedtél aludni, később gyere majd a majorba lóbőrért, talán majd megkapod az egyiket.

A fuvaros kegyetlenül meg volt ijedve s szinte síró hangon fogta könyörgésre a dolgot:

– Ambrus bátyám, ne hajtsa be édes bátyám a jószágomat, ne hajtsa be, kedves Ambrus bátyám, miből tartom el idesanyámat, az ides testvérhúgát kendnek? . . .

– Mi közöm nekem a te anyádhoz, a húgomhoz? A lú a tilosba járt, elhajtom.

Bacsa Péter elébe állt a vén embernek és szinte ríva kérlelte:

– Ambrus bátyám, lelkem Ambrus bátyám, ne hajtsa el kend a jószágomat. Ambrus bátyám, a Krisztus öt sebére kérem kendet, ne tegyék földönfutóvá, sohse fog többet erre járni a jószágom, csak ez egyszer eressze kend el lovaimat, ides Ambrus bátyám a Krisztus öt . . .

– Állj el az utamból, te kódis ivadék! – vágta ketté Péter szavát a vén kerülő – ne akassz meg a hivatalomban, te renyhe, mert rögvest zsandárkézre adlak, ebadta parasztja! . . .

Bacsa Péterrel forogni kezdett a világ. Mintha az urasági lucernástáblát a fejére fordították volna. A szédülésből az térítette észre, hogy a vén kerülő tolja félre az útjából kegyetlen káromkodással:

– Félre az útból, göthes paraszt, mert rögvest agyongázollak – miközben botjával végigvágott az egyik kese égnek meredő farcsontján, amitől Péter szemét aztán teljesen elfutotta a vér.

– Megálljék kend, Kötél Ambrus! – sziszegte Bacsa Péter magánkívül –, innen nem megy el kend a jószággal egy tapodtat se . . . Nem megyen kend, Kötél Ambrus, sehová se innen már . . . zsandárkézre sem juttatja kend Bacsa Pétert, vén rabló . . . ide azzal a két lúval, te vén akasztófavirág . . . ide azzal a két lúval . . . vesztél volna az anyádba, te göthös

istenverés . . . te . . . te . . . – és Péter két marokra fogta a vén kerülő vékony nyakát, és irtó erővel szorongatni kezdte – . . . te Kötél Ambrus. Kötél Erzsébet anyámasszony testvérbátyja sehova se megyel innen többet, verje meg az isten a fajtádat . . . Kötél Ambru-u-us-s . . . K-ö-t-é-l Am-bru-s-s-s, megdöglesz most, Kötél Ambrus . . . Kötél Ambru-u-s-s . . .

. . . A hold olyan barátságosan mosolygott lefelé az égről, mintha mi sem történt volna, a két kese is olyan jóízűen tépdeste a finom urasági lucernát, mint azelőtt, amikor a vén Kötél Ambrus élettelen teste végigterült a kövér urasági lucernába. Bacsa Péter lehajolt a holt nagybátyja fölé és sokáig nézte megkékült arcát. Először életébe fordult vele elő, hogy hasonlatosságot keresett a vén kerülő arcában. Hasonlatosságot az ő öreg édesanyjával . . . Megdöbbenve tapasztalta, hogy az öreg arca is olyan kifejezéstelen, mint az Erzsi nénié, olyan üresen mered ennek a szeme is a világba, mint az ő élő anyjának. Hosszan bámulta a vén kerülőt és mindent olyan csodálatosan szomorúnak talált ebben a hitvány világban. A két éhes ló vígan haladt vissza a gazdag legelőre, és Péter az öreget szerette volna eltakarítani a lucernából, hogy ne rondítsa a legelőt. De sehogy se tudta megfogni. Soha még olyan undor nem fogta el, mint ekkor. Többször nyújtotta ki reszkető kezét a hulla felé, de az undor mindannyiszor legyőzte gyenge akaratát. Egynéhányszor már elment a halottól, de valami mindig visszahúzta . . . Eltakarítani bármily áron is, eltakarítani ezt a hullát. Mikor aztán látta, hogy az égalja szürkülni kezd, behunyta a szemét, fogát összeszorítva megragadta az az öreg csizmás lábait és szinte futva vonszolta az árok felé. Úgy dobta be az árokba, hogy arccal essék lefelé. Nem akarta látni. De az öreg így se hagyta békén Pétert. A sárga kéz, a sáros csizma, az egész élettelen, mozdulatlan test, mindenminden bántotta. Gyorsan lucernát kezdett tépni, s vastagon az öregre szórta. Megtöltötte vele az árkot, és mikor az öreg-

ből semmi se látszott, jó messzire ment attól a helytől, ahol az öreg feküdt. Leült az árok partjára, és szeretettel nézte a két vidáman legelő lovat. Valahogy csak ez a két éhes, dolgos ló volt neki csupán e világon, amit ebben a pillanatban sajnált és szeretett. Senkit mást . . . se Balogh Zsuzsát, se az öreg idest, senkit, csak ezt a két szegény, dolgos lovat, akik miatt a baj történt. Megnyugodott . . . A lovakat a lucernásban hagyta, hadd lakjanak jól még utoljára, maga pedig visszament a hullához s leült az árok szélére és elszunnyadt. Kocsizörgés verte fel és egész világosra ébredt. A két ló egymás mellett állott tele hassal, már jó régen abbahagyhatták a legelést, minthogy csendesen pihentek és csak néha-néha emelte egyik vagy másik a lábát, hogy egy-egy hajnali legyet tovahajtson magáról. Péter felugrott, kihajtotta a lovakat a lucernából, leszedte a lábukról a béklyót, a kötőféket a fejükre tette, majd végignézett a lucernarakáson, amely az öreg Kötélt fedte és szép csendesen elindult útjára. Lassan ballagott a falu felé, mint akinek nincs sietős útja. A szembejövő falubelieket nagy kalaplevétellel köszöntötte, mint aki mindenkitől búcsúzkodik. Mikor a Balogh portához ért, a ház előtt a Zsuzsi állott, merthogy a tehenet csapta ki a község csordájára, és mosolyogva köszöntötte Pétert. Péter egy pillanatra megállt a lovakkal Zsuzsi előtt, akart valamit mondani, kereste, keresgélte a szavakat, de egyet se talált olyat, ami megfelelt volna Szerencsére a csorda közelért s a sok tehén elfedte Zsuzsi szemei elől a Pétert és így egy nagy „áldjon meg az isten, Zsuzsi" köszöntéssel továbbment. Otthon a ház előtt az öreg Bacsa Gáborné állt, már várta haza megkésett fiát. Péter, anélkül hogy köszöntötte volna a vén asszonyt, mereven végignézett rajta s kegyetlenül megijedt attól, hogy az öregasszony olyan nagyon hasonlít a Kötél Ambrusra. Sokáig nézte így az anyját, míg végre az öregasszony megszólalt:

– Hol maradtál olyan soká?

– Dolgom akadt . . .
– Megyel-e fuvarba máma vagy mi?
– Nem megyek, ides.
– Mért nem megyel, Péter?
– Nem mehetek ides . . . – ezzel Péter az istállónak vitte a két lovat. Szépen odakötötte őket az üres jászolhoz, maga pedig bement a házba. Tiszta inget, gatyát vett magára. Magára szedte az ünnepi lajbiját, a nyakába akasztotta az ünnepi szűrét és anélkül, hogy az anyjának csak egy szót is szólt volna, nekivágott a falunak. Egyenesen a csendőrlaktanyának tartott. Az udvaron a csendőrök disznai habzsolták a bőven elébük szórt kukoricát. A tornácon a csendőrlegények álltak, pipázgatva, kikötött bajusszal nézték, hogy miképpen hízik késre a disznó Pétert minden csendőr jól ismerte, mert hogy sokat fuvarozott nekik, hol sárga földet a tapasztáshoz, hol pedig homokot a disznók alá. Köszöntését hangos „adjon istennel" fogadták. Péter megállott a csendőr szakaszvezető előtt és csendes hangon kérdezte:
– Cugszfürer úr! tessék már megmondani kérem, felkelt-e már a strázsamester úr? . . .
– Felkelt bizony, Péter, mi járatban volnál?
– Egy kis sorom akadt, azt szeretném elmondani a strázsamester úrnak . . .
– Kerülj beljebb, Péter, az őrmester úr már benn van az irodában, ott találod, csak eredj szaporán, mielőtt el nem megyen.
Péter bement a sárgárafestett bútorú csendőrirodába, ahol az őrmester úr bámult ki az ablakon nagy pipaszó mellett. Olyan negyven-ötven közötti vén zsandár volt ez az őrmester, nagy bajusza kikötve s úgy kard nélkül fogadta a bajos legényt.
– Jó reggelt adjon isten, vitéz strázsamester úrnak – köszöntötte Péter a nagy urat.

– Neked is, Péter, ha nem tréfálsz – köszöntötte vissza az őrmester Pétert.

– Dehogyis tréfálok én, strázsamester uram, dehogyis tréfálok, nincsen arra kedvem, mert hogy bajom esett.

– No mi a bajod, Péter öcsém? . . .

– Hát bizony, strázsamester uram, ilyen baj még velem nem esett.

– No, ki vele, öcsém!

– Hát bizony, vitéz strázsamester uram, úgy történt a bajom, hogy a két lovam tegnap a tilosba tévedt, a nagybátyám, az öreg Kötél Ambrus meg ott kapta őket. Meg is büntetett érte a kasznár úr hat pengő forintra. Meg is fizettem . . . Aztán ma iccaka megint ott fogta őket Ambrus bátyám a tilosba . . .

– No és aztán – nogatja az akadozó legényt az őrmester.

– Hát hogy Ambrus bátyám megint be akarta hajtani a lovamat, akkor történt a baj . . . igen . . . én bizony megfojtottam az Ambrus bátyámat . . . Ott van az öreg, a határban fekszik . . . Az árokba dobtam . . . Betakartam lucernával . . . Ott fekszik az árokban . . . Az árokban, vitéz strázsamester uram . . .

A csendőrőrmester szép lassan levette a szája fölül a bajuszkötőt, a pipát kivette a szájából, a fogasról leakasztotta a kardját, ünnepélyesen felkötötte a derekára, majd kinyitotta az íróasztal fiókját, és jegyzőkönyvi formákat rakott maga elé az asztalra. Aztán csendesen az ajtóhoz ment, kinyitotta úgy félig, és kiszólt az ajtó előtt ácsorgó próbacsendőrnek:

– Márton! hozd csak be, fiam, a vasat . . .

NANA PARASZKEJEVA

Már apró gyerekkoromban sok gondot és mulatságot okozott nekem a Paraszkejeva néni. A falu szélén lakott a testvérével, a Nana Floricával, meg a nálam alig idősebb fiával, a Trajánnal.

Hiszen a Florica sem volt egész közönséges asszony: erőtlen, száraz nyári napokon paparugába járt. Körülkötötte magát zöld gallyakkal a feje tetejétől a lába sarkáig, és énekelve végigjárta a falut testvérével.

Kérték a jó istent, hogy adjon esőt a szomjazó termésre és a hűvösséget óhajtó emberekre:

Papa ruga ruga
Deje dumnezeu plaje . . .

Mi gyerekek velük együtt énekelve jártuk be a falut, miközben a parasztok egy-egy korsó vizet öntöttek a zöld gallyakba öltözött asszonyra, és egy-két krajcárt vagy egy kis gabonát vetettek a Paraszkejeva kosarába.

A faluvégi kéménytelen szalmáskunyhó feje mégis Paraszkejeva néni volt, a siratóasszony. Akárki halt meg a faluban, akár magyar, akár román, Paraszkejeva rögtön ott termett, és

olyan szép litániát mondott el zokogó jajgatással, hogy akarva, nem akarva mindenkinek vele kellett sírnia, jajgatnia. Otthon is ő tartotta a rendet. Ő vezette a háztartást, ő verte meg Trajánt, ha rossz volt, ő tépázta meg Floricát, ha a néhanéha eltitkolt háromkrajcárral betért a zsidóhoz egy féldeci gabonapálinkára. Paraszkejeva néni nem tűrte, hogy a Florica pálinkázzon.

– Elég az – szokta volt mondani –, ha a házból egy ember látogatja a zsidót.

Nagyon jól emlékszem még arra a sírására, mikor a szomszédunk, az öreg „bolond Szonya" meghalt. A bolond Szonya a mi falunk legrosszabb embere volt, istenkáromló, részeges, goromba, akinek semmi sem szent. Nagy román ünnepekkor, amikor a domnu parintye a legékesebben dicsérte az urat a templomban, Szonya a kocsma előtt hangos ordítással átkozta a papot, a jegyzőt, a bírót, de még az Istent is.

Mivel szomszédok voltunk, édesanyám is átment virrasztani és engem is magával vitt. A Paraszkejeva néni a halott fejénél öklömnyi könnyeket hullatva énekelte:

– Ó, te jó Mitru Szonya, te istenfélő drága jó ember, aki olyan szent, jámbor életet éltél a te édes jó családod javára, miért mentél el? Ó, miért hagytad itt a te világszép fiatal feleségedet, a Szófiát, meg a te drága jó fiadat, a Pólit, a másik szép fiadat, a Szimiont, meg a te édes kislányodat, a Jevát és a te tündéri unokáidat! Ó, miért hagytad itt a falut, a jó embereket, akik téged annyira szerettek és tiszteltek. Ó, Mitru, Mitru! – Erre azután olyan kétségbeesett zokogásba tört ki, hogy kőből kellett volna lennie annak a szívnek, amelyik meg nem indult volna. Rítt, zokogott ott mindenki. Mikor aztán jól kisírtuk magunkat, új strófába kezdett a Paraszkejeva néni, melyben aprólékosan ismertette az öreg bolond Szonya bokros érdemeit. Természetesen ezt is egy kórus rívás követte. Így folyt ez reggelig. Temetés után

azután adtak Paraszkejevának fél véka búzát, egy kis zsírt, meg két-három hatost. Ebből élt a testvérével meg a fiával.

Úgy harmadéves inasgyerekkoromban visszakerültem a falumba. Az iparvasúti mozdonyokat javítottuk ott a mesteremmel meg néhány Aradról jött segéddel. Mikor az első mozdony kész volt, vonalpróbára mentünk öt-hat kis vagonnal.

A kiszindai bakterháznál megálltunk. A mester és a segédek leszálltak a hajtószerkezetet és a csapágyakat megvizsgálni, nem tágult-e vagy nem melegedett-e át. Egy tizennyolc év körüli román fiú, az egyik fékező, megállt a masina előtt és bambán bámult fel rám. Rögtön megismertem a játszótársamat, a Trajánt. Némi büszkeséggel, úgy a mozdonyból kihajolva szóltam le hozzá:

– Szervusz, Traján!

– Szervusz – mondta ő férfiasodó hangján.

– Hát te fékes vagy?

– Nem látod?

– Dehogynem, csak nem ismertelek meg mindjárt. Megnőttél.

– Te is megnőttél, de azért én mindjárt megismertelek. Mondd, jó lesz most már a masina?

– Hát persze, hogy jó lesz – mondtam olyan hangon, mintha az egész munkát én végeztem volna.

– Akkor jó, legalább nem lesz annyi munka vele. Már az üres vagonokat sem tudta felhúzni.

– Ne félj tőle, most felhúzza majd akár az egész falut is. Jól megcsináltuk.

– Mikor jövünk le?

– Majd estére.

– Csak el ne késnék a komédiától – mondta, nagy aggodalommal nézve végig a mozdony körül foglalatoskodó embereken.

– A komédiába akarsz menni?

– Öhöm. Segítettem tegnap gödröt ásni a sátorhoz, aztán azt mondta a komédiás, hogy majd bemehetek máma ingyen. Nem jössz velem?

– Nem engednek be.

– Dehogynem, engem jól ismer a komédiás, megmondom majd neki, hogy a testvérem vagy.

– Akkor beenged?

– Persze, hogy beenged.

– Jó, akkor este majd elmegyünk.

Közben a mesterék elkészültek és egy nagy „fékauf"-ot sípolva elindultunk. A Traján menetközben ugrott fel a legutolsó vagonra. A fék mellől boldog mosollyal integetett nekem a masinára.

– Mi az – kérdi a mester –, már összebarátkoztál ezzel a fékező gyerekkel?

– Ismerem jól már régen. Míg itthon voltam, mindég vele jártam.

– A fene a derekadat, te mindenkit ismersz, mindenki a pajtásod, te kölyök. Nemhogy a dolgod után néznél.

Nem szóltam semmit. Tudtam, hogy a mesterem nem szívesen veszi, ha mesterember létemre parasztgyerekekkel barátkozom.

A masina bevált, úgy fél hat tájban már betolattuk a fűtőházba. Nekem még le kellett egy kicsit törölgetni az olajat a gépekről. Mikor a mester a segédekkel eltűnt a falu irányában, behívtam a Trajánt, hogy segítsen. Mikor készen voltunk, csavartam egy cigarettát. A Traján sóvár szemekkel nézte az én teli pakli hetesdohányomat és félénk hangon szólt:

– Adjál nekem egy fél cigarettát.

– Neked nincs dohányod?

– Nincsen. Anyám mindig elveszi tőlem a pénzt, pedig nekem már szabad volna cigarettázni. Hát neked?

– Nekem is szabad, ha a mester nem látja. Nesze, gyújts rá.

Vígan füstölve zártuk be a fűtőházat és ballagtunk befelé a faluba. Jóval hét óra előtt értünk a piactérre, ahol egy nagy kerek sátor volt. A sátor bejárata előtt sok román gyerek állott, mi is közéjük vegyültünk és bámultuk az ajtó előtt reklámot csináló komédiásokat. Egy frakkba öltözött ember, akinek lovaglóostor volt a kezében, az lehetett a főnök közöttük, mert a többiek igazgató úrnak szólították. Mikor odaértünk, az igazgató úr éppen akkor kérdezte a mellette álló lisztes arcú bohóctól:

– Hát még mi látható a mi világhírű cirkuszunkban?

– Az indiánust nyelő kard.

– Maga szamár, Auguszt. Nem az indiánust nyelő kard, hanem a kardot nyelő indiánus. Hát mi látható még azonkívül?

– Huszonöt métert ugró emberbolha. Hehehe.

Erre az igazgató úr úgy képen törölte az Augusztot, hogy az hármat bukfencezve begurult a cirkuszba, a bámészkodó emberek és gyerekek nagy kacagása közben.

– A huszonöt métert ugró bolhaember látható nálunk kérem. Azonkívül birkózás, ahol maga Czája János mérkőzik a híres muszka birkozóval. Továbbá a kalusert táncoló ló, bemutatva az igazgatóné által és záradékul egy némajáték: „A halálos kézfogás". Tessék-tessék a jegyeket megváltani, amíg el nem kelnek. Első hely húsz krajcár, második hely tíz krajcár, állóhely öt krajcár. Az előadás azonnal kezdetét veszi.

Mikor az igazgató befejezte a mondókáját, oldalba böktem Trajánt, aki levett kalappal állt az igazgató elé:

– Domnu igazgató! Engedje be a testvéremet is a komédiába.

– Van pénzetek? – kérdi az igazgató szigorú hangon.

– Nincsen, de én segítettem a gödröt ásni a sátorkaróknak.

– Elmenj innen, mert mindjárt kapsz egy pofont.

– Igazgató úr – vetettem közbe –, a Traján ásta a gödröt, hát legalább őt eressze be.

– Elmenjetek innen, mert mindjárt rátok uszítom a kutyákat. Sok haszontalan kölyke . . . – s ezzel már ott is hagyott bennünket, sietett be a komédiába.

Csalódottan néztünk egymásra a Trajánnal, és a bámészkodó nép nevetésére szégyenkezve húzódtunk félre.

– Gyere, menjünk haza, Traján – mondom szomorúan.

– Nem megyek – felelte dacosan –, azért is megnézzük a komédiát.

– Hát hallod, hogy nem eresztenek be.

– Mégis megnézzük.

– Hogy fogjuk megnézni?

– Majd keresünk egy lyukat a ponyván, és ott fogunk bekukucskálni.

Erre körüljártuk a sátort, kerestünk egy lyukat vagy nyílást, ahol beláthatnánk, de olyan gondosan zárva volt, hogy erről szó sem lehetett. Egy helyen, ahol a sátorkarónál két ponyvavég össze volt fűzve, akadt ugyan a spárgák között egy nyílás, de ott már három nagy legény is leskelődött.

Közben a nép tódult a cirkuszba. Mi szomorúan jártuk körül újra meg újra a sátrat, kétségbeesetten keresve legalább egy pici kis lyukacskát, ahonnan csak valamit is láthatnánk. De nem volt azon egy gombostűnyi sem. Egyszerre valami trombitaféle szólalt meg. Megálltunk, hogy legalább halljunk valamit. Valami indulót játszott a trombita dobkísérettel, majd hallottuk, hogy egy ló szaladgál körül a cirkuszban. Borzasztó izgalom vett rajtunk erőt. A fülünket jól a ponyvára szorítottuk, nehogy egy szót is elveszítsünk. Egy világért sem adtuk volna, ha láthatjuk a körbe szaladgáló csodalovat. Egyszerre csak az induló elhalt, a lódobogás is megszűnt és az igazgató harsány hangját hallottuk:

– Műsorunk következő száma a kardnyelő indiánus.

Traján nagy kék szemével kétségbeesetten nézett rám. Helyzetünk leírhatatlan volt. Benn most kardot nyel valaki, hosszú nagy kardot, méghozzá egy indiánus, és mi itt kívül állunk és nem láthatjuk!

A Traján szeme egyszerre felvillant. Rongyos szűre ujjából kapkodva előkotorta a pirosnyelű bugylibicskát. Elálló lélegzettel figyeltem. Remegő kézzel egy szép szabályos négyszögletes lyukat vágott a kifeszített sárga ponyván. Mohón nyomta oda egyik szemét, a fejét annyira rászorítva, hogy egészen benyomta a ponyvát. Valami gyönyörűt láthatott, mert egész testében remegve egyre hajtogatta:

– Vaj damnye! Oh! . . . Oh! . . . Oh!

Megrántottam a kezét:

– Engedj engem is nézni, Traján!

De Traján annyira elmerült a gyönyörűségben, hogy a világért sem vett volna tudomást rólam.

Miközben Traján a kardnyelő indiánus produkcióját a legfurcsább mozdulatokkal kísérte, én észrevettem, hogy egy marcona komédiáslegény közeledik lábujjhegyen, a ponyva mellé lapulva, kezében egy nagy ásóval.

– Fuss, Traján! Komédiásu vinye! – kiáltottam kétségbeesve. Vad futásnak eredtem. Jó távol megálltam, hogy megnézzem, mi van a barátommal.

Traján, a látottaktól egészen elbűvölve, csak nehezen tudta levenni szemét a lyukról, de akkor már felemelt ásóval állt előtte a komédiás, aki a ponyván esett kár láttán egészen megvadult. A következő pillanatban az ásó élével akkorát ütött a szoborként álló Trajánra, hogy az halk sikollyal azonnal összeroskadt.

Én őrült lármát csaptam. Futkostam a sátor körül, és magamból kikelve ordítoztam magyarul, románul segítségért. A komédiás egy ideig utánam is futott, de mikor látta, hogy nem ér utol, a cirkusz bejáratánál állva maradt. Ordítozá-

somra összefutottak a komédia előtt ácsorgó urasági béresek, asszonyok, gyerekek. Valamennyien odasereglettek szegény Traján köré. A cirkuszból is kitódultak az emberek. A csendőrök kiváltak a nézőközönségből, és elfogták a cirkusz bejárata előtt még mindig dacosan álló komédiáslegényt. Mivel időközben sötét lett, egy karbidlámpát hoztak a cirkusz kaszszájától, és ennek világánál próbálták mosogatni Traján véres fejét. A vér még mindig bugyogott belőle, de élet már nem volt benne.

Jó félórája heverhetett már ott, mikor felhangzott valahonnan az utca végéről a Nana Paraszkejeva jól ismert jajgatása. Ahogy először csendült a fülünkbe, a román béresek és erdei munkások levették a kalapot és csendesen keresztet vetettek. Mikor odaért, szótlanul nyitottak utat az ordítozó asszonynak. De abban a pillanatban, amelyben Paraszkejeva a saját egyetlen gyermeke véres holttestét meglátta, mintha borotvával vágták volna el a jajgatását. Elhallgatott... Kialudt szürke szemének dús könnyhullása. Megállott... Tágrameredt szemmel sokáig nézte hangtalanul a fiát. Állott, állott, nézte a fiát, majd szép csendesen lekuporodott melléje. Egyszer vagy kétszer megsimogatta a gyerek véres arcát és jó sokára megszólalt, inkább becéző, mint síró hangon:

– No kicsi csirkém nekem! Kicsi pulyája az anyádnak! Hát ki bántott téged?... No?... Bántottak, Trajánkám?... Mi?...

Hogy a fiú nem felelt, tanácstalanul, kérdőleg nézett a körülállókra, azután megint a fiára. Hangtalanul, keményen megrázta, mikor pedig az erre sem mozdult, velőtrázóan felsikoltott:

– Szvinta Marija, je o morit!

Azután egészen leült a hulla mellé és mozdulatlanul, egy könny nélkül nézte, míg az emberek el nem vitték előle.

Másnap, mikor a mesterem megtudta a dolgot, kegyetlenül elnáspángolt . . .

Harmadnap, vasárnap temették a Trajánt, anyámmal én is ott voltam. A Paraszkejeva néni ott sem sírt. A feje egy rossz fekete kendővel volt bekötve. Úgy ballagott a koporsó mögött egy szó nélkül.

A temetés után sokszor láttam, amint a ház előtt a kecskét legeltette. Ott ült a földön, könyökét a térdére támasztva, tenyerében a feje, és szótlanul bámult maga elé. Két hét alatt teljesen megőszült, de sírni egyszer sem sírt . . .

. . . Ezután még sok esztendőn keresztül siratta a Paraszkejeva néni a magyar és a román embereket . . .

GYÁRI APRÓSÁGOK

I. A „direkt akció"

Borzalmas nagy volt a megbotránkozás. Szinte mindenki hajlandó lett volna azonnal leállni. Leállítani az egész Ganz-gyári nagy motor- és turbinaosztályt. Az emberek csoportokba verődve tárgyalták az osztályon esett szégyenletes sérelmet.

Voltaképpen nem történt semmi különös, legalábbis nem történt más, mint ami szinte naponta megesett a Ganz-gyári prolikkal. A gyári latrinákon egy túlbuzgó tűzoltó már a harmadik embert büntette meg az osztályból cigarettázásért... A baj csak abban volt, hogy a harmadik ember, akit ezen a napon megbüntettek, az éppen Ambrus Sanyi volt, aki pedig ilyen gyalázatot nem nyelt le olyan könnyen. A büntetés sem volt nagy. Három korona, ami ebben az időben körülbelül egy félnapi keresetnek felelt meg. No de hát nem azért tartotta magát Ambrus Sanyi „anarchistának", hogy olyan könnyen engedjen. Szinte percek alatt futotta be az egész hatalmas gyárat. Bejárta a malomosztályt, a kocsiosztályt, az acélkovácsműhelyt és dühös káromkodással tért vissza hozzánk a motorosztályra.

Sanyi, az alacsony, tüzes, fekete szemű gyergyói gyerek sohasem volt megelégedve velünk, szocialista szervezett mun-

kásokkal és folyton azt hangoztatta, hogy csak azért van ebben a rohadt sárga szakszervezetben, mert jobb nincs és hogy alapjában véve mi sem vagyunk jobbak, mint a MÁV-gyári keresztényszocik. Az egész különbséget csupán abban látta, hogy a mi „pápánk" nem Huszár, hanem Miákits. Éppen ezért Sanyi magát hol „orosz nihilistának", hol pedig „olasz anarchistának" vallotta.

Elképzelhető tehát, hogy milyen tüzet csinált abból, hogy dohányzáson kapták a latrinán, és három korona pénzbírságra büntették.

– Atyafiak – agitált Sanyi, félig székelyes, félig pesti dialektussal –, az anyjába a kisbicskát annak a hóhányó tűzoltónak, hát ez tönkretesz valamennyiönket. Hány három koronát reszeltünk mi már össze ennek a csipásnak. Le kell állítani a gyárat, követelni kell, hogy bocsássák el ezt a rücskös tűzoltót.

Borzasztó forróság volt, úgy július közepe lehetett, a fiatalság melegen támogatta az Ambrus-féle indítványt. Az ifjúság inkább a Duna-partra kívánkozott ebben a kánikulában, de a családosok ellene szólaltak. Viszont a hangulat olyan erős volt Sanyi sérelme mellett, hogy szinte az egész bizalmiférfi testületet mobilizálni kellett a „mozgalom" leszerelésére.

Leállt mindenki. Csoportok szerint tárgyalták a dolgot. A bizalmiak a főbizalmival az élükön csoportról csoportra járva magyarázták az embereknek, hogy ilyesmiért nem lehet leállni, hogy ez a sérelem nem érinti az egész munkásságot. Sőt, a főbizalmi annyira ment, hogy a tűzoltó mellett foglalt állást, mondván, hogy végeredményben rendnek muszáj lenni. Mi lesz, ha egy szép napon cigarettázással felgyújtjuk a gyárat, vajon érdeke-e ez e munkásosztálynak. Persze az összes mesterek, sőt az öregek is a főbizalmi pártjára állottak s így a fiatalság is lógó orral ugyan, de visszaállt a satukhoz. Csupán egyik-másik jegyezte meg sajnálattal:

– A frász jöjjön ezekre a fejesekre, azt hittem, hogy már mehetünk a Lágymányosra.

De Ambrus Sanyi nem nyugodott bele a főbizalmi bölcs ítéletébe és egész napon át járta a maga útját.

Nem tudom, hogy honnan hallotta azt a szót, hogy „direkt akció", de folyton azt hangoztatta, hogy ő „direkt akcióba" megy, hogy mi valamennyien „evangélisták" vagyunk, és hogy milyen szépen illene a kezünkbe az ó-testamentum, vagy az olvasó. Mikor aztán már szinte senki se hallgatott az örökös brummogásra, Sanyi eltűnt a láthatárról és egész nap nem került elő. Folyvást kint járt a klozettek körül és apró, szúrós fekete szemét egy pillanatra sem vette le a hórihorgas, csontos tűzoltóról.

Ez a tűzoltó egy kicsapott, nagy darab pesti rendőr volt, akit valami lopásért tettek ki a budapesti államrendőrségről és régi dicsőségét a Ganz-gyárba kérődzte vissza, tűzoltói minőségben. Ügybuzgón leste a hosszú latrinák körül, hogy melyik reteszből tör elő a corpus delicti cigarettafüst formájában, és azonnal odacsapott a színhelyre, elvette a munkás gyári számát, s a többi már a nagy iroda dolga volt. Egy korona, három, négy, öt korona büntetés, akit pedig még az öt koronán túl is rajtacsípett, azt a munkást menthetetlenül elbocsátották a gyárból.

Ambrus vagy három napig leste a gyűlölt tűzoltót, a fene sem tudta, hogy mi van vele. Ez alatt az idő alatt, dacára minden akkordmunkának, alig dolgozott valamit.

Végre a harmadik napon délután, amikor a latrinák körül a forgalom igen nagy, megtörtént a „direkt akció".

A Ganz-gyári latrinák olyanok voltak abban az időben, mint a legtöbb pesti gyárban. Hosszú pöcegödör, felette egy hosszú széles gerenda, a gerenda mentén 60–70 centiméter széles fülkék s a fülkékben a sajátságos ajtó, amelyen alul is. felül is be lehetett látni.

A szükségen levő proli aztán ezen a gerendán gubbaszkodott, borzalmasan kényelmetlenül mindaddig, amíg törvényes dolgát el nem intézte. (Azért csináltatta a bölcs gyárigazgatóság ilyenre, nehogy a „proli ott nyaraljon" a latrinán, hogy az „ülés" mentől kevesebb ideig legyen kibírható.) Az ilyen szisztémájú latrinán aztán az ember egész szépen láthatta a szomszéd fülkében szenvedő embertársa meztelen fenekét és ezt a latrinaépítkezési szisztémát használta ki aztán Ambrus Sándor a „direkt akcióra."

A volt rendőr-tűzoltó buzgón leste egész délután a forgalmas reterátot, el is kapott közben egy szerencsétlen félmeztelen acélkovácsot, de úgy négy óra tájban rajta is erőt vett az a hatalmas természeti törvény, ő is behúzódott úgy a latrina közepe táján egy éppen üresen álló fülkébe.

Ambrus Sanyi egy méteres-forma deszkadarabbal gyorsan utánament a tűzoltónak és halkan megkérte a szomszéd fülkében a dolgát éppen elvégző kocsiosztályi asztalost, hogy engedje át neki a helyét.

Sanyi halkan, minden zaj nélkül, a szomszéd fülkéből szépen a tűzoltó meztelen feneke alá tolta a deszkadarabot, és felséges nyugalommal nézte, hogy miképp karikázik szép csendesen a tűzoltó hangos nyögései közepette a sárga bélsár az alája tartott deszkára. Amikor aztán egy jó félkilónyi ganaj gőzölgött a deszkán, a tűzoltó éppen hogy abbahagyta a nyögést, és a kezében levő papirost dörzsölte puhára, Sanyi az egész gezemicét odavágta pont arra a helyre, ahonnan a deszkára rakták, és nyílsebesen kifutott a latrina-sorból.

A tűzoltó egész feneke és minden egyebe tiszta ganéj lett, s a kezében egy csöpp, egészen más célra szánt kis papírszelet. Kimenni a fülkéből ilyen állapotban az öngyilkossággal lett volna egyenlő. Az a rengeteg sok ember, aki már úgy „fejrant" felé ott levegőzött a latrinák körül, halálra röhögte volna magát az épületes látványon. Aztán meg nem lett volna

maradása a gyárban a gúnyolódó emberektől. Bizony, még máig sem tudom, hogy miképpen került az a rengeteg ganéj oda, ahova eredetileg utasítva volt: a pöcegödörbe. De az tény, hogy a mi buzgó tűzoltónk egy jó húsz percig motoszkált a fülkében. Egy rezsi-lakatos közben benézett, s azt mesélte, hogy a szerencsétlennek inge-gatyája ráment erre a „direkt akcióra".

Ez után az „akció" után Sanyi úgy rontott be az osztályba. Nekidőlt egy fúrógépnek, és az ájulásig kacagott. Egy jó félórába került, míg el tudta mondani nekünk a történteket.

Sanyi erre az ő „direkt akciójára" hosszú ideig nagyon büszke volt.

A tűzoltó tényleg megjámborodott ez eset után, és sokkal reálisabban kezdte látni a Ganz-gyári élet szükségszerű szabálytalanságait.

Ambrus Sanyi viszont nagy büszkeséggel magyarázta meg nekünk, hogy ennek a vad, túlbuzgó tűzoltónak csodálatos megváltozása az ő nagyszerű „direkt akciójának" eredménye.

Én nem tudom, hogy ez az ideológiai változás a mi tűzoltónknál milyen mélyen szántott, de annyi bizonyos, hogy ezt a boldogtalan tűzoltót többet senki se látta a latrinákon. Szegény máshol végezte el a dolgát és nem ebben a mi demokratikus intézményünkben.

Hiába, végeredményben ez is „akció", igaz, hogy olyan Ambrus Sanyi-féle.

II. Az erőskezű ember

„A mázolóknál ocsmányabb nép nincs a világon", legalábbis ezt vallotta minden gyári csízióhoz értő ember nálunk a Ganzban. Minden gazemberségben, ami ebben a hatalmas gyárban

történt – pedig nagyon sok történt –, a mázolók mindig benne voltak.

Jaj volt annak, akire ezek a zsiványok rátették olajos kezüket. Ezek festettek borzalmasan nagy kereszteket azokra a szerszámládákra, amelyeknek gazdája vallásos ember hírében állott. Nincs az a drága lakk, amit ezek a betyárok rá ne mázoltak volna valamire, vagy valakire, ha a „zrí" megkívánta.

Nagyon erősen szervezettek voltak ezek a mázolók. A gyárigazgatósággal is gyakran kitoltak. Egyszer aztán a gyárigazgatóság megsokallta és egy „erős kezet" küldött rájuk, hogy valahogy móresre tanítsa őket. Ez az erős kéz egy pecsovics volt, aki valaha szervezett munkásból cseperedett fel a mesterek uborkafájára.

Működését azzal kezdte, hogy el akarta bocsátani azokat a mázolókat, akiket ő „feleslegesnek" tartott (valóban rengeteg sok nép volt a mázoló műhelyben, hiszen egész nap valami huncutságon dolgoztak).

Ez persze nem ment, mert a banda nagyszerűen összetartott, az egész társaság leállott és röhögve néztek bele a dühöngő mester szemébe. A mestert behívták az irodára és megmagyarázták neki, hogy a dolgot óvatosabban kell csinálni. Így aztán az elbocsátást lefújták.

Ez a mester olyan vidéki spóroló János volt, aki még a feleségére sem merte bízni a háztartása vezetését és a gyárba jövet maga vásárolt be olcsón minden holmit a háztartás részére. Egy reggel a banda azt látta, hogy a mester egy zsákban valamit becipel a gyárba és gondosan beteszi az irodaszekrényébe.

Természetesen a társaság alig várta, hogy az „erős kéz" kitegye a lábát az irodából. A mázolók mindenfelé dolgoztak, így kénytelen volt ide-oda járni a különböző munkahelyekre, és akarva, nem akarva el kellett hagynia a műhelyt.

A társaság azonnal rávetette magát a zsákra, amelyben

szép, fekete, őszi retket találtak. Az összes retket összeszedték és széjjelhordták a gyárban a különböző osztalyon dolgozó haveroknak (mi délben valamennyien retket ettünk az ebédhez), és a zsákot döglött gipszdarabokkal töltötték meg.

A mester a Kálvária téren lakott, s így ezt a gipszes zsákot a Kőbányai úttól egész a Kálvária térig cipelte, miközben borzasztó izzadságcsöppek peregtek le kopasz fejéről az arcára.

Hogy a „zrí" mentül populárisabb legyen, a világraszóló eseményt végigharangozták az egész gyárban. Délben aztán az emberek százával kísérték ki a mestert a kapun, sőt olyan is akadt, aki egészen a Kálvária térig gyönyörködött a művezető úr teherbíró képességében.

Ebéd után a művezető borzalmas méreggel jött be a gyárba, de persze meg sem kísérelte, hogy a retekért valakit felelősségre vonjon. Hiszen ennek a reteklopásnak a gazdáját úgysem lehetett volna megtalálni, s így beérte azzal, hogy apróbb szekatúrákkal tisztelt meg minden mázolót, akinek ezekben a napokban dolga akadt vele. Mi sem természetesebb, hogy ez a mázolókból újabb akciót váltott ki, melynek ezúttal két szerencsétlen csirke lett a tárgya.

A retek-eset után vagy két héttel, egy reggel két szép csirkét ajánlottak a művezető úrnak igen olcsón, egy kis citromos ládában. Az ajánlat olyan kedvező volt, hogy nem tudott ellenállni garasos tulajdonságának, s vesztére, megvette a csirkéket.

A kis citromosládával a hóna alatt sietett befelé az Orczy piacon keresztül a gyárba. Taba, az egyik legnagyobb betyár a mázolók közül, majdnem felkiáltott örömében, amikor a ládás művezetőt a Kőbányai úton látta lépkedni, habár fogalma sem volt arról, hogy mi van a ládában. De a láda tartalmát már ekkor halálra ítélte a mázolók agyafúrt társasága.

A művezető ezúttal óvatosabb volt. A csirkéket betette ládástul az íróasztala alá, és az irodaajtót gondosan bezárta.

Mint aki igen jól végezte a dolgát, bajusza alatt gúnyos mosollyal ballagott a vagon-osztály felé, az ott dolgozó mázolókat agyusztálni. A vagon-osztályi mázolók feltűnő béketűréssel hallgatták a mester felesleges utasításait és alázatosan kértek tőle felvilágosítást a legmagátólértetődőbb munkákra. Zsíros művezetői hiúságának hízelgett, hogy milyen nagy szaktekintélynek tartják őt ezek a régi, tapasztalt mázolók, és egy órás szakelőadást tartott nekik a kocsimázolás művészetéről. A banda kajánul, ártatlan pofával hallgatta a „bölcs tanácsokat", hogy miként kell spaklizni s hogy kell azt pixensteinnel lecsiszolni, belakkozni stb. . . . A hosszú előadás végén a mázolók szokatlan alázatossággal megköszönték a művezető úr szakoktatását, és a markukba röhögve bújtak el a vagonok mögé.

Ez alatt az idő alatt a műhelyben megtörtént az operáció. Egy rezsi-osztálybeli lakatossal, akinek a zárnyitás külön specialitása volt – kinyittatták az iroda ajtaját, és sáska módra vetették rá magukat a két boldogtalan csirkére. Egypár percig tanácskoztak arról, hogy mit csináljanak. Különböző javaslatok hangzottak el. Az egyik azt ajánlotta, hogy lopják el a csirkéket, és tegyék a ládába a szerszámosztály vezetőjének nagy, fekete kandúrját. A másik azt ajánlotta, hogy bele kell rondítani a ládába, amibe majd a csirkék belefürödnek, s ilyen alapon nem lehet majd hozzájuk sem nyúlni, nemhogy megenni őket. Viszont a címfestők, akiknek nem volt ínyükre az ilyen kulturálatlan megoldás, azt indítványozták, hogy ők majd átfestik a csirkéket kakadu madárnak. Ebben azután az összeesküvők társasága igen rövid idő alatt meg is egyezett.

Minden perc drága volt, s a fekete művésznyakkendős címfestők azonnal hozzáláttak a munkához. Egy csomó különböző színű festéket és lakkot véve magukhoz, elvitték a ládát a malomosztályba, és ott a két csirkét a szivárvány minden színével, tiszta papagáj madárrá festették át. Olyan vastagon

mázolták a legfinomabb festékeket és zománcot a két kendermagos csirkére, hogy szegények végül már mozdulni sem tudtak a rájuk kent festéktől. Amikor a két szegény falusi csirke már teljesen városi pompában díszelgett, a fejük búbján levő tollat valami népszerű vastag zöld festékkel hegyes papagájbóbitává képezték ki. A csőrüket vérpirosra festették, a lábukat szintén, és íme, kész is volt az Úrnak olyan ritka madara, amilyet még a természet szeszélye sem eszelt ki eddig.

A pépes festékkel átmázolt két jószágot visszarakták a ládába, és a ládát elhelyezték eredeti helyére az íróasztal alá, majd a rezsi-lakatos az ajtót ismét gondosan bezárta.

Nem tudni, miért, azért-e, mert a csirkék illetlen dolognak tartották ilyen ünnepi köntösben csirke módra ugrálni a ládában, vagy pedig nehéz volt a mozgás annyi rengeteg drága festék birtokában, de kétségtelen, hogy a két szegény állat szinte mozdulatlanul várta sorsa változását.

Ez alkalommal a mázolók még nagyobb felhajtást csináltak. A gyár minden osztályát összejárták, és mindenkit meghívtak a nagy látványosságra. Össze is gyűlt délben annyi nép a mázolóműhely körül, hogy egy kisebbfajta demonstrációnak is beillett volna.

Délben az „erős kéz" visszajött a műhelybe. Az irodában levette szürke köpenyét, felvette a kabátját, a csirkésládát a hóna alá véve el akart indulni, s csak akkor vette észre a nagy gyülekezetet, ami a műhely köré sereglett. A művezető már az ajtóban állott, de a nagy tömeg láttára, rosszat sejtve, csendesen félretolta a citromosláda tetejét, és gondterhes arccal nézett bele.

A derék mester belesápadt a látványba, és kiejtette kezéből a citromosládát, mire a két csirke nehéz, lusta lépéssel elindult a műhelyben.

A mázolók, mintha mi sem történt volna, közömbös pofá-

val hagyták el a műhelyt, csupán az idegen osztálybeli nézőközönség ajkán tört ki a csodálkozás moraja.

– Nini, tisztára paradicsommadár! – mondotta egy szerszámlakatos.

– Az anyád kínja – mondotta a másik –, nem látod, hogy kakadu.

S erre irtó röhögés tört ki mindenfelé. Az emberek csuda hahota közepette tárgyalták az érdekes eseményt, a művezető pedig visszahúzódott az irodába.

Leült az íróasztala mellé, fejét gondterhelten a tenyerébe hajtva, szinte magánkívül bámult a műhelyben nehezen ide-oda tipegő csirkékre. Csak akkor mert kibújni az irodából, amikor az emberek szétszéledtek, és se jobbra, se balra nem nézve rohant haza a Kálvária térre.

Aznap délután be se jött a gyárba, s vagy három napig kinn maradt. Állítólag súlyos betegen feküdt ódahaza. Ez alatt az idő alatt egy öreg csoportvezető helyettesítette.

Végre negyednap sápadtan, új fekete ruhában ismét bejött a műhelybe. Hóna alatt csomag s abban olyan fehér köpeny, amilyet a mérnökök szoktak viselni. A szerencsétlen demonstrálni akart.

Szegény ez alkalommal is vesztére jött. A déli órában valamelyik áldott kezű ember hófehér cinóber festékkel bemázolta a szép fehér köpeny belsejét, amitől a gyönyörű fekete új ruha tisztára fehér foltos lett.

„Az erős kezet" ezután senki se látta többé a gyárban.

Azt mesélték a mázolók, hogy megbolondult szegény.

Én nem tudom, hogy igaz-e vagy nem. Lehet, hogy meg sem bolondult, csak úgy ment világgá. Nem tudom. Hogyha megbolondult volna, az sem lett volna csoda ilyen bandában, amilyenek ezek a Ganz-gyári mázolók voltak.

Hát nem igaz?

III. Az abzeccolás

Jaj de megáldott engem a gondviselés azzal az én Duhaj Imre nevű földimmel és szaktársammal. Nem éppen azért, mintha olyan nagyon „duhaj" lett volna ez az Imre (habár erről az oldalról sem elég tiszta ember), hanem inkább azért, hogy a Magyarországi Vas- és Fémmunkás Szövetség minden hibájáért engem vont mindig felelősségre.

Ez úgy adódott, hogy amikor Imre Pestre jött, édesanyám megadta neki a címem, és így én hoztam be a kvártélyba, a munkába, egyúttal a szakszervezetbe is.

Kinn dolgoztunk mi Imrével annak idején Szentlőrincen az Orenstein és Koppel gyárban. Én szerszámos voltam, az Imre pedig bányakocsikat gyártott, napi két forintokért. A kocsiosztályon lett kovács az Imre, és mindjárt a mesterségből kifolyólag támadt az első baja a gyári felsőbbséggel.

Imre ugyanis falusi kovácslegény volt és halálos véteknek tartotta a kovácsolást „abzeccolás" nélkül. Aztán szerencsétlenségére a ráverője is falusi volt (valami Heves megyei bigott katolikus ember), így aztán ez a két vad, falusi kézikovács olyan rettenetes zajt csapott az üllőn, hogy az egész gyár összeszaladt a csodájára.

Az első időben még elnézték Imrééknek ezt a borzalmas csilingelést, de mivel a nézőközönség nem apadt ki soha, a főművezető, aki cseh ember lévén, különben sem szenvedhette azt a rengeteg hiábavaló zörgést (azt hiszem, botfülű is volt), így egyszerűen megtiltotta az „abzeccolást".

Meg kell adni, Imrében megvolt minden jóakarat arra nézve, hogy szót fogadjon a gyári hatóságnak, de a munka egyszerűen nem ment. Abzeccolás nélkül sehogy se ment a munka. Majd kiverték egymás szemét a ráverővel. Az a szerencsétlen katolikus ember mindig akkor ütött oda, mikor nem kellett volna, és nemegyszer verte hatalmas nagy kalapácsával

Imre handhammerét Imre fejéhez. Úgy dőlt szegényből a vér, mint a vágott marhából.

A dolog vége aztán az lett, hogy Imre megverte a ráverőjét, aki keresztényi türelemmel elszenvedte, de ismét abzeccolni kezdett.

Persze a cseh művezető azonnal odarohant, és éktelenül ordítani kezdett Imrére:

– Marha – mondta –, nicht absetzen, nicht absetzen!

Imre kétségbeesett arccal futott hozzám a szerszámműhelybe, és a legenergikusabban követelte, hogy a szakszervezet nevében követeljük azt, hogy neki lehessen „abzeccolni".

Én próbáltam megmagyarázni neki, hogy ilyesmit nem lehet. Memorandumot kell benyújtani a gyárigazgatósághoz. De bizony ezt Imre kevés meggyőződéssel vette tudomásul és elégedetlenül brummogta:

– Hát mi az anyátok kínjáért vagytok akkor szervezett munkások, hogyha nem tudjátok megvédeni a mesterembert. Mi kár van abban, hogy én abzeccolok, ki csinál többet nálam?

– Akár többet csinálsz, akár nem – mondottam törvénytisztelő hangon –, hogyha a művezető azt mondja, hogy ne abzeccolj, akkor inkább csinálj kevesebbet, de ne abzeccolj. Végeredményben ez gyár, nem pedig Kada Mózes bátyám kovácsműhelye Gyergyóban.

Imre elment megint. Egy darabig hallani lehetett, hogy igyekszik engedelmeskedni, minthogy rettentő bizonytalanul szólott az üllő abzeccolás nélkül, de megint valami baj történhetett, mert Imréék szinte provokálólag kezdtek csilingelni az üllőn. Én láttam, hogy a cseh művezetőnk pulykavörös arccal futott a kézikovács műhelybe, de aztán később csak azt hallottam, amikor futva jöttek értem, hogy menjek, mert Imréék ketten agyonvernek mindenkit a ráverőjükkel.

A dolog úgy történt hogy a dühbe jött művezető Imrét ép-

pen forrasztás közben meglökte. Erre aztán Imre is meg a ráverője is nekimentek a művezetőnek és kegyetlenül összeverték. Amikor én odaértem, szinte öntudatlanul hevert vérében az a nagy, kövér ember. Én kapaszkodtam bele Imrébe, aki tisztára nekibolondult és még a földön is rugdosta a szigorú mestert.

Jött Bánhidi, a főbizalmi és Kakos, az asztalosok bizalmija, no és még egypár ilyen bizalmiférfi és irtómód átkozni kezdték Imrét.

– Marha paraszt – mondotta Bánhidi magánkívül –, ne menj gyárba dolgozni, hogyha nem tudsz gyári módszerrel kovácsolni.

– Bánhidi szaktárs – mondta Imre szelídebben –, hát magát azért választottuk mi, hogy a mester pártját fogja?

– Igenis, ha a mesternek van igaza, akkor én a mester pártját fogom. Én az igazság mellett vagyok mindig.

– De szaktárs, hát hogy lehet igaza a művezetőnek? – kérdezte Imre dühösen.

– Azt maga nem érti, mit politizál mindig. Marha paraszt! Mindig okosabb akar lenni, mint más.

– Jaj, az anyátoknak azt a büdös, pecsovics, kurva istenit – tört ki Imréből a kétségbeesett káromkodás –, hát akkor miért fizetek én nektek harminchárom krajcár tagsági díjat?

Szó szót követett, és miközben a művezető feltápászkodott, Imre úgy vágta pofon a főbizalmit, hogy az majd eldőlt tőle.

Ebből aztán nagy kavarodás, irtó parázs verekedés lett. Vagy hatan estek neki szegény Imrének, úgyhogy én sem nézhettem tétlenül, hogy verik agyon a földimet, és magam is meg a ráverő is beleavatkoztunk a verekedésbe.

Úgy dobtak ki mind a hármunkat a gyárból, alaposan összevert ábrázattal.

– No – mondom –, Imre testvér, te aztán kiabzeccoltál bennünket innen elég rendesen.

– A te „szaktársaid", nem én – mondta Imre gúnnyal –, az anyjukba azt a pecsovics istent.

A dolog a szövetség vezetősége elé került aztán, és kicsin múlt, hogy ki nem zártak bennünket ezért a buta abzeccolásért. Pedig közben a hevesi katolikus ráverőt is behoztuk a szakszervezetbe.

Rá másfél évre aztán Németországban, Hannoverben kerültünk ki Imrével megint egy kócerájból, hasonló körülmények között. Ott meg a kócost vertük meg, és a főbizalmi ott is a kócos pártjára állt.

– Nesze neked, Vasmunkás Szövetség – mondotta Imre keserűen.

DOKTOR HÓKA TALPRA ÁLL

Sovány, kicsi legény volt, bár az egész család évtizedeket koplalt végig érte. Egy hatgyerekes pesti „postaaltiszt", magyarán mondva, levélhordó fia volt, aki szintén borzasztó kicsire és soványra száradt, csak azért, hogy a Hóka család legidősebb sarjából valahogy úr legyen. Egy ideig, amíg a középiskola osztályait rótta, a Tóni fiú órákat is adott, gazdagabb kispesti zsidó családok botfejű csemetéit segítette által a vizsgákon s ezzel itt-ott lazított valamit az öreg Hóka István szorosra fogott nadrágszíján. De később, az egyetemre kerülve, a különböző bajtársi szövetségek elvonták ettől a módfelett prózai munkától, s Hóka Antal egyre mélyebben merült bele társadalmi kötelezettségeibe. Ő is a tányérsapkában járt, mint „bajtársai" s aktívan vette ki részét az egyetemi „murikból". Pontosan megjelent a szövetség bajtársi vacsoráin, amely minden esetben öt pengőt vont el a kisebb Hóka gyerekek éhes szája elől. Ezek a bajtársi vacsorák csaknem minden alkalommal vállalkozó szerencséjű verekedésekkel végződtek. Egy farsangon például nagyszerű eredménnyel vertek széjjel a Dob utcában egy zsidó ifjúsági bált, viszont a kispesti munkásdalárda megtámadása idején Tóninak két makkegészséges fogát verte ki egy Lipták-gyári laka-

toslegény, mindössze azért, mert a bajtársak a dalárda ellenállását tapasztalva nyílsebesen „elpucoltak", Tóni keskeny kis öklére bízva a főiskolai bajtársi szövetség feslett becsületét. (E nevezetes verekedés után Tóni még csak azt sem mondhatta meg, hogy az illető Lipták-gyári lakatos a tulajdon testvéröccse, Hóka József volt, minthogy családja alacsony társadalmi helyzetét fölötte restellte. Atyjáról azt szokta mondani az egyetemen, hogy „postatisztviselő" vagy szerényebb óráiban „postaalkalmazott".) Hóka Antalnak különben sem volt szerencséje ezekben a bajtársi csetepatékban, minthogy kötelezettségi érzete, tevékenységi vágya egyáltalában nem állott arányban testi erejével, kézügyességével s ebből a diszproporcióból kifolyóan bizony gyakran került haza az egyszobakonyhás pestszentlőrinci postáslakásba dagadtra vert szájjal vagy öklömnyi setétkék „monoklival" szürke szemén.

Bokros társadalmi tevékenykedése dacára jól tanult, vizsgáit sikeresen tette le, s annak rendje és módja szerint hamarosan megkapta tanári oklevelét. Állást szerezni azonban még a szövetség lanyha protekciójával sem tudott, mivel a lassan üresedő tanári állásokba az individuális protekcióval rendelkező jobb családok gyermekei kerültek be. Közben Tóni otthoni helyzete egyre tarthatatlanabb lett s ennek következtében minden lehető és lehetetlen állást megpályázott. Megpályázta a községházán az egyik megüresedett napidíjas írnoki állást – nem kapta meg. Börtönőrnek akart elszegődni a Gyűjtőfogházba – elutasították. Segédtanári állásra pályázott Dunapentelére – szintén eredménytelenül. Hónapokig futkosott feslett cipőben, kopott ruhában, korgó gyomorral valamilyen foglalkozás után, hogy este, holtfáradtan, az elhelyezkedés legkisebb reménye nélkül essen rá a rossz ruganyú, poloskás díványra.

Egy kora tavaszi napon az öreg Hókát ágynak döntötte valami betegség és nem egészen két hét alatt végzett is vele.

Hóka István halálával viszont a család vezetésében alapos változás állott be. Tekintettel pénzkeresői minőségére, a Liptákgyári lakatoslegény, Hóka József vette át a kommandót s automatikusan lépett az elhunyt családfő örökségébe. Jóskában viszont – ellentétben az elhalt családapával – az égvilágon semmi megértés nem volt a tanár fitestvér társadalmi pozíciójával szemben s a legközelebbi szombaton a következő szavakkal nyújtotta át heti keresetét özvegy Hóka Istvánnénak:

– Mama, itt a pénz. Huszonkét pengő és ötven fillér. Kettő ötvenet megtartottam cigarettára és villamosjegyre. Erzsinek találtam helyet Brock művezető úrnál, húsz pengő havidíj és teljes ellátás. Elsején beléphet. Tónit is el lehet helyezni. A Hofherrnél, szerszámkiadónak. Tanári oklevéllel kaució nélkül is felveszik. A Hofherr ugyan nem fizet sokat, de heti tizenhat pengő sem kutya, amíg jobb nincs.

Hóka tanár egy ideig szólni sem tudott, rémülten bámult hol az anyjára, hol pedig Józsi öccsére, aki miután a családi szentenciát ilyen kurtán kiadta, nyugodtan cigarettára gyújtott.

– Te Erzsit szolgálni küldöd? – kérdé végre magánkívül Tóni.

– Igen – mondotta Jóska, nagy füstöt eregetve széles mellkasából. – Te pedig dolgozni fogsz.

– Nem fogok . . . Én nem lehetek gyári munkás. Az én társadalmi hely . . .

– Elég! A társadalmi helyzetedre fütyülök. Abból nem lehet megélni. A három kicsit fel kell nevelni. Punktum. Hétfőn be fogsz lépni a Hofherrhez, vagy pedig . . .

– Józsi – szólt közbe Hókáné ijedten.

– Semmi Józsi. A fiatalúr elmegy pénzt keresni, vagy pedig elpusztul a háztól. Elég volt. Az én pénzemen ne viseljen tányérsapkát és ne adja itt a bankot. A gyerekeknek cipő kell,

enni kell, én pedig nem ettem meszet, hogy az egész családért egymagam gürcöljek.

– Józsikám – mondotta Hókáné kezeit tördelve. – Hátha kap valami állást hamarosan. Várjunk még egy kicsit, fiam. Ha már ennyi éven át taníttattuk. Nem bánom, ha úgy akarod, az Erzsi menjen el szolgálni. Istenem, hiszen én is szolgáltam fiatal koromban. De a Tóni . . .

– De a Tóni, de a Tóni – legyintett Jóska dühösen. – A Tóni huszonhét éves. Erzsi meg csak tizenhét. De azért az Erzsi csak menjen. A Tónika meg a hasát mereszti a napnak, mi? Köszönöm szépen. Élni kell, mama. Érti, élni kell. Dolog nélkül pedig mi nem tudunk megélni. Nem vagyunk mi bárók.

– Vedd tudomásul – mondotta a tanár indulatosan –, hogy ha Erzsi cseléd lesz, az én egész karrieremnek befellegzett. Sose fogok tisztességes álláshoz jutni. Értsd meg végre, hogy ez énrám nézve diffamáló.

– Mondom, hogy fütyülök a társadalmi helyzetedre. Legfeljebb azok a tányérsapkás dologkerülők kiteszik a frakkod. Mondjad már, milyen nagy eset. Különben, ahogy tetszik. Itt tovább potyomra élni nem lehet, haver. Már csak azért se, mert én ezt a te ingyenélésedet sokkal diffamálóbbnak találom, mint minden mást. No, de ez a te dolgod. Mondom, ahogy akarod. Vagy-vagy. – S Jóska ezzel a fejére húzva sapkáját, elment hazulról.

Tóni sokáig magyarázta a mindennel egyetértő anyjának, hogy mennyire tarthatatlan helyzetet teremt ez a deklasszálás, mindennek dacára hétfőn korán reggel már ott állott a Hofherr és Schrantz-gyár kapuja előtt egy halom felvételre jelentkező munkanélküli között.

*

Hóka Antalnak borzasztó nehezére esett új, gyári élete. Reggel hatkor kelni, s hétre odaállni a szerszámbódé ablakához s szerszámot adogatni ki este ötig. A munka még csak hagyján. Hiszen nem került sok fizikai megerőltetésébe, ellenben a publikumot nem bírta. A világért se beszélt volna többet, mint amennyi a munkához feltétlenül szükséges volt. Az egész helyzetet különben csak átmeneti állapotnak tartotta, s a külvilág előtt gondosan igyekezett fenntartani társadalmi helyzetének változatlanságát. Az első fizetéséből névjegyeket csináltatott magának, s igyekezett azt minden kedvező alkalommal rátukmálni ismerőseire s egyetemi barátaira. A névjegy persze úgy nyomatott, hogy „Dr. Hóka Antal okl. tanár", s hogy még csak a látszatát is elkerülje holmi asszimilálódási lehetőségnek, mintegy véletlenül, a szerszámpulton felejtette névjegyének egy példányát, hadd lássa az a sok bugris, hogy úriemberrel van dolga. Az eredmény persze éppen az ellenkezője lett annak, amit ettől a kis ártatlan bemutatkozástól várt. A munkások mintha csak erre vártak volna, a legagyafúrtabb módon kötöttek bele.

– Adjon csak doktor úr egy srégzeccert – mondotta egy alkalommal a kézikovácsok csoportvezetője.

– Mit? – kérdé Tóni.

– Srégzeccert, tanár úr, de gyorsan, csak nem képzeli, hogy estig fogok magára várni.

– Mi az a srégzeccer?

– Miit? Hát azt se tudja, hogy a srégzeccer micsoda? No hallja, kérje vissza hamar a tandíját. Mi az istennek járt maga egyetemre, hogyha még azt sem tudja, amit minden valamire való kéthetes kovácsinas tud.

– Az egyetemen ilyen baromsággal nem foglalkoznak – mondotta Tóni dölyfösen. – Mondja meg magyarul, amit akar, különben nem szolgálom ki.

– Miit, hogy nem szolgál ki? – kérdé a kovács, s a feje-

búbjára tolta zsíros sapkáját. – Még csak az hiányzik. A srégzeccert srégzeccernek híják. Vagy tudja valaki, vagy nem. Gyerünk, gyerünk vele, tanár úr, mert megharagszom.

Egy arra haladó művezető avatkozott bele az egyre hangosodó vitába, s megmutatta Tóninak a sose látott szerszámot, a kovács pedig elmenőben epésen vágta oda a művezetőnek:

– Na, Berger úr, maguk is bevásároltak ezzel a doktorral. Buta ez, uram, mint a csirke.

Tónit hallatlanul felbőszítette minden ilyen jelenet, de ezzel csak a „kitolások" újabb lavináját zúdította magára. A legfantasztikusabb szerszámneveket szedték elő inaskori emlékeik legmélyéből. Kértek tőle kaplimachert, kirnert, klóbnit, dornit, rájbert, egyszóval az égvilágon mindent, ami csak egy magyar lakatos, esztergályos, kovács vagy marós komplikált szótárában felkutatható. Tóni halálosan gyűlölte ezeket a kormos arcú embereket, már a közeledésükre is dühbe jött.

Közben érezte, hogy ilyen elszigetelten egyszerűen nem lehet élni. Valakire, valamilyen szövetségesre feltétlenül szükség van, különben a helyzet tarthatatlan. A munkabér-irodában összesen három tisztviselő dolgozott, ezekhez szeretett volna közeledni. Viszont az irodavezető valami Silberstein nevezetű, idősebb, kopasz zsidó volt, akinek a barátsága mán elvileg sem kívánatos. A másik hivatalnok egy fitos orrú, kifestett leányzó, Mancika kisasszony, aki köztudomásúan az osztályvezető főmérnök szeretője, s a gyárban abszolút közutálatnak örvendett. Csak a harmadik tisztviselő jöhetett számításba barátkozási szempontból. Ez a harmadik úr ugyanis régi magyar nemesi családból származott s nevét felsőeöri Eöry Kajetánnak írta. Eöry úr viszont a képtelenségig ostoba s az okádásig beképzelt fiatalember, aki raccsolva beszélt és monoklit hordott. Mindennek dacára egy április végi ebédszünet idején Tóni megmosta kezét, felvette egyetlen felsőkabát-

ját, megfésülködött, s így állt meg Eöry Kajetán íróasztala előtt:

– Doktor Hóka Antal vagyok, kérlekalássan – mutatkozott be, s fejét kissé meghajtva nyújtotta át tisztára mosott kezét az asztalon.

A számtiszt bárgyú arcára valami borzasztó fagyosság ült, tollát görcsösen jobb kezében tartva, sértően visszamagázta:

– Mit kíván, uham?

Tóni arcába szökött a vér, de mindennek ellenére, jobb kezét még mindig kinyújtva tartva, nyugodtan mondotta:

– Bemutatkozni akarok nálad, kérlekalássan. Doktor Hóka Antal, okleveles tanár vagyok, kérlek.

A borjú arcú ember viszont nem jött zavarba, s rendületlenül tovább magázva raccsolta:

– Nagyon sajnálom, uham, de én ismehetlen uhakkal nem ismehkedem. Én önből csak azt tudom, hogy szehszámkiadó, és hogy tizenhat pengő a heti béhe. Egyéb viszont engem, máh bocsánatot kéhek, nem is éhdekel. – S ezzel, mint aki erről a tárgyról nem kíván többet beszélni, újra írni kezdett valamit az előtte fekvő bérszelvényre.

Tóni halálsápadtan vonta vissza kezét, s forogni kezdett vele a világ. Egynéhány másodpercig állott így szótlanul, csupán az alsó ajka rángatózott. Az első pillanatban arra gondolt, hogy egyszerűen bele fog köpni a számtiszt simára borotvált arcába, de azután meggondolta, kihúzta magát, s a tőle telhető leghatározottabb hangon, minden szótagot külön hangsúlyozva mondotta:

– Uram, ön engem megsértett, kénytelen vagyok öntől elégtételt venni. Még a mai nap folyamán el fogom küldeni önhöz segédeimet.

Eöry Kajetán úr azonban, anélkül, hogy az írásaiból még csak egy pillanatra is feltekintett volna, nyugodtan mondotta:

– Ne fáhassza az uhakat kéhem, elégtétellel én csak táhsaságbeli uhaknak szolgálok.

– Ostoba, üres barom! – kiáltotta Tóni magánkívül.

Erre a számtiszt felállott, levette jobb szeméről a feketekeretes monoklit, az ajtóra mutatott, s erős, de nyugodt hangon mondotta:

– Takahodjon!

Most aztán Silberstein úr és az irodaszolga gyöngéden kitolta Hókát az irodából, Mancika kisasszony fojtott röhögése közepette.

A bérirodában lefolyt jelenetnek rögtön híre ment a gyárban, és még aznap valamelyes enyhülés állott be Tóni és a munkások közötti feszült viszonyban. Minden átmenet nélkül a bórer helyett fúrót és a különböző fazonú frézerek helyett marókat kezdtek tőle kérni. A múltkori srégzecceres kovács, Szele Lajos, nagyon barátságos és nyilvánvalóan rokonszenvező formában tette szóvá a bérirodai esetet:

– Hallottam, hogy az a monoklis marha megsértette, Hóka úr.

Bár Tóninak jólesett az emberi hang, egyelőre azonban tartózkodóan válaszolt:

– Majd elégtételt fogok venni érte.

– Mi az, hogy elégtételt vesz, csak nem akarja párbajra hívni azt a nímandot?

– De igenis, ki fogom hívni. Nem hagyok a becsületembe gázolni! – mondotta Tóni indulatosan.

– Marhaság – mondotta a kovács legyintve. – Semmi értelme sem lenne. Nézze, Hóka úr, ezek a pasasok a világon semmihez sem értenek, de egy szegény prolit összev gdalni, az nekik pipafüst. Ez a marha minden szombat este valami vívóteremben tréningel Pesten, úgy összeaprítja magát, mint a gulyáshúst. Aztán mehet a sóhivatalba. – Most Szele Lajos egészen bedugta fejét a szerszámlyukon és susogva folytatta:

– Az ilyennel másképp kell elbánni, Hóka úr, tudja, úgy parasztosan. Meg kell várni valahol este, és egy doronggal úgy fejbe kell kólintani, hogy csak úgy mutogasson.

– Nem, Szele úr. Én ezt nem tehetem. Nekem ki kell állanom vele szemtől szembe. Erre szabályok vannak, és én nem vonhatom ki magam e szabályok alól.

– Na, ahogy akarja, Hóka úr, utóvégre a maga dóga. De ne haragudjon, én mégiscsak marhaságnak tartom. Le kell ütni azt a ruhagyurit és kész. Mi a fenét kell itt ceremóniázni.

Tóni munka után sietett haza, megmosakodott, idegesen nyelt le egy-két falatot és rohant be Pestre, az egyetemre. Ellenben a villamoson eszébe jutott, hogy egyetemi bajtársait nem kérheti fel szekundálásra, hiszen az inzultus a gyárban történt, s így a felek tárgyalásai alkalmával nyilvánosságra fog kerülni jelenlegi foglalkozása, talán még a lakásán kell majd fogadnia az ellenfél segédeit. És ez a lakás, a mama, Erzsi húga, a szolgáló, Józsi, a lakatoslegény brrr... Tóni megrázkódott. Elhatározta, hogy egyik végzett barátjával, Soós kereskedelmi iskolai segédtanárral fogja megtárgyalni az ügyet, azonban közvetlenül Soós lakása ajtajából visszafordult, s szinte futva sietett haza Szentlőrincre.

A párbajból ezek után persze nem lett semmi. Ezzel szemben Kajetán úr gondoskodott arról, hogy Tóni el ne felejtse a bérirodai incidenst, s a legközelebbi fizetési napon a tizenhat pengőnyi hetibéréből a bériroda tizenegy pengő és nyolcvankét fillért húzott le egy kicsorbult maróért.

Tóni kétségbeesve állott a pénztárablak előtt, rémülettel szorongatta kezében a csaknem üres borítékot, és tanácstalanul bámult a fizetésüket számláló munkásokra.

– Mi történt, Hóka úr? – kérdezte Szele kovács, borítékját belső zsebébe gyűrve.

– Csaknem az egész fizetésemet levonták.

– Fenét... Aztán miért?

– Egy kicsorbult frézerért.

– Tyűh, az árgyélusát neki! Na, magával kitoltak, Hóka úr. Mondtam, hogy el kellett volna verni azt a nímandot. Nem hallgatott rám. Na, de most már mindegy. A dohányt ellenben meg kell kapni. Gyerünk a főbizalmihoz, Hóka úr.

Mint egy kis iskolásgyereket, úgy cipelte Szele Lajos Tónit a lokomobil osztályba, a főbizalmihoz, és anélkül, hogy a szerencsétlen kárvallottat szóhoz engedte volna jutni, lázas aktivitással követelte a főbizalmi haladéktalan beavatkozását. Ezek után már hárman mentek vissza a bérirodába. A főbizalmi előadta a sérelmet, ellenben Silberstein úr csaknem a bőréből bújt ki, annyira védte a levonás törvényességét. Felsőeöri Eöry Kajetán az egész vita alatt olyan pléhpofával ült az íróasztala mellett, mintha az egész dologhoz semmi köze sem volna.

– Miért is vontuk le ezt a kis összeget? – kérdezte Silberstein úr a monoklis számfejtőt.

Eöry úgy tett, mintha most látná először Hókát, s mintha az eddigi párbeszédet nem is hallotta volna:

– Milyen levonáshól van szó, kéhem?

– Hóka Antal szerszámkiadótól levontunk tizenegy pengő nyolcvankét fillért. Milyen darabról van szó, Eöry úr? Nézzen csak utána kérem.

A számtiszt nagyképűen kutatott papírjai között, majd egy hosszú büntetés-listáról a következőket olvasta le:

– 428-as törzsszámú Hóka Antal, 39 362-es számú felületi maróért 11 P 83 fill. Hendben van, kéhem.

– No lám – mondotta Silberstein úr diadalmasan. – Szántó úr kérem, ez tisztára az önköltségi ára a 39 362-nek. Mi egy krajcárral sem vonunk le többet.

Most Szele avatkozott bele az ügybe, s elkezdte veregetni Silberstein úr asztalát:

– Hallja, mióta húzgálnak maguk pénzt szerszámkopásért?

Kinek akarja maga bedumálni, hogy egy csorbult frézerfog ára tizenkét pengő? Mi az, már fényes nappal rabolják ki a munkásembert?

Csodálatos módon, a mindig arrogáns, de nyugodt számfejtő most idegeskedni kezdett. Leszedte szeméről a monokliját, és egész normális hangon, minden raccsolás nélkül mondotta a nagy darab kovácsnak:

– Szele úr kérem, ne tessék idegeskedni, majd újra fogjuk vizsgálni az egész ügyet.

– Mi az, hogy újra vizsgálják? Mit kell itt vizsgálni? Megvan a frézer? Megvan. Használható? Igenis, használható. Dógozott ez az ember ezen a héten? Dógozott, egy perc mulasztása sincs. Mit akar maga itt vizsgálni? Az időt húzni? Ennek az embernek élni kell, a betyár istenit neki. Adják ki neki a fizetését rögtön, vagy olyan cirkuszt csinálunk itt, amilyent még sose láttak.

– De Szele úr kérem – kérlelgette Silberstein és Eöry csaknem egy időben a dühtől kipirult kovácsot.

– Brennöljenek az urak, amíg nem késő.

És az urak valóban „brennöltek". Tóni rögtön megkapta a visszatartott pénzét.

A kapuban vált el Szele Lajostól, s az egész dologból semmit sem értve kérdezte:

– Mondja, Szele úr, miért olyan jó ember maga. Hiszen én nem vagyok magának se rokona, se barátja, miért törődik annyit az én bajommal?

– Nem szeretem, ha a prolit bántják.

– Dehát, én nem vagyok proli.

– Marha maga, Hóka úr – mondotta Szele barátságosan. – Maga csak el szeretne rugaszkodni tőlünk, de nem megy, Hóka úr, nem megy. Már bocsásson meg nekem.

És Tóni, valami sosem érzett melegséggel, hosszasan szorongatta Szele Lajos hatalmas tenyerét.

A következő hétfő reggel Hóka Antal csaknem félórával a munka kezdete előtt, fütyörészve ballagott befelé a gyárba. A friss, tavaszi szél vidáman játszott hosszú, szőke fürtjeivel. A kapu előtt álldogáló munkásokat hangos jóreggelttel köszöntötte, s egyikkel-másikkal még le is kezelt. Az áprilisi napsugár bearanyozta a gyárépület számtalan ablakát; a levegőben is, a munkások hangjában is valami különös vidámság vibrált.

Tóni még sose találta ennyire kellemesnek a szerszámbódét, mint ezen a reggelen. A szerszámlakatosokkal sorban lekezelt, levette a kabátját, magára vette kék munkásköpenyét s szokatlanul friss mozdulatokkal adogatta kifele az igényelt szerszámot. A gúnyos „doktor úr" vagy „tanár úr" megszólítással, mintha csak összebeszéltek volna, senki se fordult hozzá. Sőt, egy fiatal, kommunista hírében álló, Tavasz nevezetű esztergályos egyszerűen „Hóka szaki"-nak szólította.

– Kérek egy tizenötös fejezőt – nyújtotta be valaki szerszámbárcáját, amire Tóni a régi „kitolást" szelíden visszafordítva, ilyen szavakkal nyújtotta ki a lyukon a kért szerszámdarabot:

– Tessék, egy tizenötös kaplimacher.

– Nézd csak, nézd, hogy megtanulta. Elég jó feje van magának, hallja.

– A fej, az még csak hagyján – mondotta Tóni nevetve –, de a tanítómesterek valóban remekek.

Tóni az elmúlt szombat este óta különös változáson ment keresztül. Először tapasztalt életében igazi emberi részvétet és támogatást. Eszébe jutott a múltkori Eöry-féle affér, a magáramaradás az egész eddigi életében. Látta a feneketlen sötétségét annak az üres világnak, amelyben eddig élt, ahol egyetlen teremtett lelket sem talált, akihez őszintén, nyíltan folyamodhatott volna bajában. Annyi sok évi kitartó ragaszkodás után még csak annyira se ment, hogy megbocsátották

volna alacsony származását. És íme, itt, ezek között a kormos, rongyos, szorgalmas emberek között, az ellenséges hangulat is egy pillanat alatt megváltozik, hogyha a gyárigazgatóság csak valamivel is durvábban nyúl az elesett ember kenyeréhez. Tetszett neki a határtalan finomság, ahogy ezek az emberek, ezek az egyszerű munkásemberek magukhoz tudják ölelni az elnyomottat, minden üres pátosz és cifra handabanda nélkül.

Tizenegy óra tájban, az irodaszolga dugta be nagy bajuszos fejét a szerszámkiadó lyukon:

– Hóka Antal, a nagyságos Bárány osztályfőmérnök úr hívatja.

Az osztályirodán karosszékébe süppedve ült az osztályvezető főmérnök. Aranykeretes cvikkerén keresztül írásait nézegette, s anélkül hogy nagy, zsíros fejét felemelte volna, szólott rá a már harmadszor is figyelmeztetően köhécselő Hókára:

– Nézze, Hóka – mondotta lanyha hangsúlyozással –, meg kell mondanom, hogy nem vagyok megelégedve magával. Elvártam volna, hogy maga intelligens, tanult ember létére, bizonyos tekintetben a mi emberünkké lesz az üzemben. Várakozásom ellenére azonban maga a munkásokat az igazgatóság ellen izgatja.

– Én?! – kérdezte Tóni csodálkozva.

– Igenis maga – mondotta most már erősen belenézve Tóni szemébe. – Azt a szombat esti felhajtást nem fogom magának megbocsátani. Szombaton elmehet.

– De főmérnök úr kérem – próbált tiltakozni Hóka –, önt helytelenül informálták. Itt egyszerűen arról volt szó, hogy csaknem az egész heti keresetemet levonták.

– Na és? – kérdé a főmérnök kihívóan.

– De kérem, főmérnök úr, a levonás igazságtalan volt.

– Vegye tudomásul, fiatalember, hogy az igazgatóság igaz-

ságtalanul nem von le senkitől semmit. Ez rágalom, a leghatározottabban visszautasítom.

– De főmérnök úr, hiszen a reklamálás után a bériroda rögtön ki is fizette a visszatartott összeget, s feltételezem, hogy csupán azért, mert a levonás hibásnak bizonyult.

– Nem azért, fiatalember, hanem azért, mert maga intelligens emberhez méltatlanul, bolsevista elemek segítségét vette igénybe törvénytelen követelése kierőszakolására.

– De ez egyszerűen nem igaz – mondotta Tóni most már indulatosan.

A főmérnök felállott, arca még vörösebb lett az indulattól, durván rákiáltott Hókára:

– Vegye tudomásul, hogy én nem hazudok. Tiszteletlen kifejezését visszautasítom, most pedig takarodjon innen!

Tóni kiment az osztályirodából s tétova léptekkel bandukolt a szerszámműhely felé. A szerszámbódé ajtajában azonban már Szántó főbizalmi, Szele Lajos és a kommunista hírében álló fiatal esztergályos várta.

– Mi történt, Hóka elvtárs? – kérdezte a főbizalmi.

– Szombaton el kell hagynom a gyárat – mondotta Tóni szomorúan. – Kidobnak, amiért reklamáltuk a bérlevonást.

– Felháborító! – mondotta a fiatal esztergályos.

– Na-na – hümmögött Szele, de kiálló pofacsontján veszedelmesen mozogni kezdett a cigányosan barna bőr.

– Szóval ezért hívatta a főmérnök? – kérdezte a főbizalmi.

– Igen – sóhajtott Tóni.

– Na, rendben van, akkor majd én próbálok beszélni vele.

– Megállj csak, Sándor – fogta meg Szele a főbizalmi karját. – Itt nem neked és nem a főmérnöknek kell beszélni. Itt, öcsém, máshonnét fúj a szél. Ezt az ügyet, hadd csak énrám, meg a Tavasz szaktársra. Majd mi eligazítjuk. Itt, kedves barátom, a bériródát kell munkába venni, ahhoz meg én jobban értek, mint ti.

A főbizalmi csendesen mosolygott:

– De balhé nélkül, Lajos, ha lehet. Az üzem nincs előkészítve nagyobb akciókra.

– Eredj már azokkal a nagy akciókkal – mondotta a nagy darab kovács nevetve. – Mi a nyavalyának kell ide akció? Megy ez minden akció nélkül. Én meg Tavasz szaktárs, estefele majd bemegyünk a bérirodába, és azt mondjuk, hogy így meg úgy, meg hogy miegymás, meg miegymás, hogy a munkásság fel van háborodva a Hóka-eseten, s hogy mindenért a bérirodát okolják, és hogy manapság nem lehet tudni, hogy mi minden sülhet ki ebből, mi lehet a következménye ennek az egész marhaságnak, hiszen a kispesti utcák nem valami jól vannak kivilágítva, a munkásság pedig mostanában nagyon ideges, a nyavalya essen beléjük, egyik-másik még bicskát is hord magánál... Szóval vissza kell csinálni a balhét. Világos, mi?

– Igen. Ez elég világos – hagyta helyben a főbizalmi.

Persze, nem lehet pontosan tudni, hogy mi történt a bérirodában, bizonyos azonban, hogy a Szele–Tavasz-féle látogatás után, Silberstein és Eöry sürgősen felkereste az osztályfőmérnököt, s behatóan, hosszan tárgyaltak vele. Az is kétségtelen, hogy a Hóka-affér szép csendesen elaludt. Nem vonták ugyan vissza de jure az elbocsátást, azonban de facto Tónit mégsem bocsátották el.

– Mondja már, Szele úr, mit csinált maga azokkal a pasasokkal a bérirodán, ha nem vagyok indiszkrét? – kérdezte Tóni egy héttel az eset után Szele Lajostól.

– Beszélgettünk velük egy picikét – mondotta nevetve –, persze nem úgy, ahogy maga szokott, hogy így meg úgy, kérlekalássan, valamivel egyszerűbben. Beszélgettünk minden marhaságról, azonban kiderült, hogy az urak a bérirodában a legnagyobb elvi kérdésnél is többre becsülik a maguk pici kis oldalbordáit. Ennyi az egész.

Hóka Antal lassan elszakadt régi világától, s most már új vizeken evezett. Úgy tűnt fel, mintha gyermekkora színhelyére érkezett volna vissza sok évi távollét után. Mintha homályosan emlékezne helyekre, emberekre. Tavasz Gáborhoz, a fiatal kommunista vasesztergályoshoz, valami ilyen régi emlék alapján közeledett, bár valójában most találkozott vele először. Tavasz Gábor sovány, csillogó fekete szemű ember volt, a háború utáni munkásfiatalság egyik vezető embere. Elég komoly politikai, társadalomtudományi ismeretekkel rendelkezett, nyugodt, bátor, kissé makacs, mint általában a kommunisták, amikor nem kommunista környezetben vannak. Kétszer ült már börtönben s mindkét esetben „az állam és társadalmi rend erőszakos felforgatása" című 1921-es törvénnyel gyűlt meg a baja. Tóni abban állapodott meg vele, hogy megpróbálnak tanulni egymástól. Azonban rövidesen kiderült, hogy Tóni széles ismeretanyaga nem sok gyakorlati jelentőséggel bír, ellenben ebből a fiatal munkásból szinte dőlt a konkrétum. Barátságuk első idejében Tónit módfelett boszszantotta Tavasz makacssága s véleményéhez való kitartó ragaszkodása, bár az érvek súlya alatt gondolatban mindig új barátjának adott igazat, ellenben egyetemi képzettsége, régi előítélete fellázadt benne.

Egy dolog azonban mindenért kárpótolta. Nevezetesen, Gáborral csak őszintén lehetett beszélni. S Tóninak annyi sok esztendei hazugság után éppen egy ilyen őszinte, tiszta viszonyra volt szüksége. Itt nem kellett fantasztikus ősöket s korgó gyomorral tündéri jólétet hazudnia. Tavasz mindennel tisztában volt. Éles fekete szeme átlátott az egész Hóka Antal-féle homályon. És Tóninak jólesett ez a tiszta helyzet, úgy érezte magát, mint aki hosszú, kényelmetlen frakkviselés után házi ruhába bújva papucsot húz.

Szele Lajossal is összebarátkozott, bár ez a viszony egészen más természetű volt. Tóni nagyra becsülte a kovácsban a szo-

lidarítás magasan fejlett érzékét, tetszett neki, hogy mennyi finom értelem és érzés van elrejtve Szele Lajos durva beszédében. Szele különben olyan régi magyar szervezett munkás volt, amilyen még mindig sok van Pesten. Tagja volt a kispesti szociáldemokrata pártszervezetnek, magát két évtized óta szociáldemokratának vallotta, de baráti köre és cselekedeteinek karaktere csaknem mindig kommunista volt. Tónival szemben valami atyai ragaszkodással viseltetett, ez azonban nem akadályozta meg őt abban, hogy a durvaságig őszinte ne legyen a gyárba szakadt tanárhoz.

Úgy július közepe táján, a munka vége felé, nyugtalanító hír terjedt el a gyárban. Azt beszélték az emberek, hogy a gyárigazgatóság augusztus elsejére új bérleszállításra készül. Ezen az estén Tóninak egyetlen új barátjával sem sikerült szóba állnia, mindegyik titokzatos mosollyal rázta le a nyakáról. Tavasz, Szele, a főbizalmi, valamennyi sietve hagyta el a gyárat, s Tóni egyedül ballagott hazafelé Szentlőrincre. Jól tudta, hogy a munkásság valamire készül, vezetőinek ma fontosabb dolga akadt, mint az ő háborgó lelkét csitítgatni, de mégis fájt, hogy így kihagyták mindenből.

– Hol jártál tegnap, Gabi? – kérdezte másnap reggel Tavasz Gábort.

– Lepkefogni voltam, Tónikám – felelte nevetve.

– Nekem nem szabad tudni, hogy mit csináltok? – kérdé Tóni szomorúan.

– Talán szabad, testvér, de egyelőre nincs szükség rá. A mi időnkben ne tudjon az ember többet, mint ami rátartozik. És rád, Tónikám, egyelőre – már megbocsáss – nem sok tartozik.

– Hát nekem semmi hasznom sem vehetitek, Gabi? Hát ilyen semmirevaló vagyok én?

– Na, elég! Nem szeretem a lírát a komoly dolgokban, Tóni. Az üzem bérharc előtt áll, ez ami rád is tartozik, de ezt

te is tudod. A helyed pedig, ha helyet akarsz a harcban, meg fogják jelölni az arra illetékes emberek. Ami most folyik, azt előkészületnek hívják. Ide pedig nincs szükség a félvilágra. Remélem tudod, hogy dobbal nem lehet verebet fogni. Aztán nézd, Tóni, nem kell megharagudnod érte, de te nem vagy kipróbálva. A munkások pedig bizalmatlanok, azok csak tetteknek hisznek. Az, hogy az én haverom vagy, ez még nem sok. Meg kell nézni, hogy milyen legény vagy a gáton.

Tóni hirtelen dühbe jött.

– Hát azt hiszed, hogy rosszabb vagyok én, mint a többi? Csak nem gondolod, hogy be vagyok gyulladva?

Tavasz barátságosan megveregette Tóni vállát.

– Ezt, pajtás, nem hinni, hanem tudni kell. Tudni pedig akkor fogjuk, ha látjuk. Addig azonban ne aprehendálj. Különben mondom, a teendőket, ha ilyen akad majd részedre, ma este fogod megtudni Szelétől.

A gyárban ezen a napon óriási nyugtalanság uralkodott. Az emberek nem dolgoztak, ide-oda futkosva sugdolództak. A gyár villanytelepének kapcsolótábláin a műszerek alig mutattak valami terhelést. Az esztergapadokba befogva állott a munka, a transzmisszió forgott, de a pad állt. A satukba szorítva reszelőre várt az acél, a kovácsok tűzhelyeiben gyönge vörös-melegen pihent a vas. A művezetők idegesen futkostak ide-oda, úgy tettek azonban, mintha mit sem látnának, mintha minden a legnagyobb rendben volna. Alkalmatlan volt most a hangulat művezetői beavatkozásra. A főbizalmi egész nap tárgyalt, csak néha-néha jelent meg az osztályon, ahol néhány susogó szót váltott egyik-másik bizalmival, aztán megint eltűnt. Csak Szele Lajos futkosott egész nap. Ez a nagy, cigányképű kovács most elemében volt. Gyors léptekkel sietett egyik osztályból a másikba, minden valamirevaló embert megfogott, izgatottan magyarázott s ment tovább.

Tóninak nem akadt semmi dolga. Senki sem kért szerszá-

mot, nem volt rá szükség. Hóka egész nap a szerszámlyukon keresztül nézte a szokatlan nyüzsgést, s estefelé Szele Lajos surrant a szerszámbódé elé.

– Hóka úr – mondotta susogva. – Holnap reggel sztrájk van. Érti?

– Értem.

– Na, szóval holnap nem dolgozunk. A bérleszállítás fiatal. Meg vagyok értve?

– Szele úr – mondotta Tóni idegesen. – Mondottam már, hogy értem. Csak azt nem értem, illetve nem tudom, milyen szerepet szántak nekem ebből az egész mozgalomból? Vagy nem tartanak megbízhatónak?

– Ne lamentáljon, Hóka úr, várja be, amíg a végére jutok a dumának. Mit pattog itt, mint juhszar a deszkán? Maga ho nap reggel fél hatkor elmegy az Árpád utcába. Ott talá ja majd a kis Tropa Sanyit. Az ad magának utasítást, és maga aszerint jár el. Érti?

Tóni félrehúzta a száját:

– Szóval engem majd egy kis inasgyerek utasít. Úgy, ez lesz a vezérem? No hiszen, nagy itt a bizalom, Szele úr.

Szele Lajos mosolygott:

– Nézze, Hóka úr, mi hetekig agitáltunk egy Eszterházy herceget, hogy vállalná el ezt a nagy munkát. Nem ment bele a disznó. Azt mondta, hogy neki a Hofherr-sztrájkhoz semmi köze s így kénytelenek voltunk a kis Tropára bízni a sztrájkbizottság üzenetét.

– Ez nem vicc, Szele úr, ez nagyon komoly dolog.

– Hiszen én is annak tartom, Hóka úr – mondotta Szele komolyan. – Hogyha nem tartja méltóságán alulinak részt venni a mi küzdelmünkben, akkor oda fog állani, ahová a sztrájkbizottság állítja. Függetlenül attól, hogy kinek a száján keresztül jön az utasítás. Ellenben, hogyha közben a nadrágjába csúszott volna a szíve, úgy csak ki vele, mondja meg őszintén, gyáva ember úgyse való sztrájkposztra.

Tónit elfutotta a méreg, s csaknem kiáltva mondotta:

– Kikérem magamnak ezt a hangot. Vagyok olyan bátor, mint akárki más.

– Na-na – morogta Szele nyugodtan. – Az majd kiderül a vallatásnál. Mindenesetre egyelőre ne ordítson, nem vagyunk kocsmában. Szóval holnap reggel fél hatkor pontosan – el ne aludjon Hóka úr – az Árpád utcában lesz és meg fogja kérdezni a Tropa Sanyit, hogy hol kell posztot állnia. És oda fog állani, ahová ez a mi ifjúmunkásunk állítja. Ne féljen, az egy betyár gyerek. Életében sem volt még magának ilyen kommendánsa. Maga tanulhat még attól valamit. Szóval, ott fog majd állani és egy teremtett lelket sem fog beengedni a gyárba? Érti?

Tóni összeszorította a fogát:

– Értem.

– Nna, végre – veregette meg Szele Tóni vállát nevetve. – Milyen nehéz feje van egy ilyen tanárnak. El ne késsen, Hóka úr – és Szele most továbbment, de egy pár lépés múlva visszafordult, jobb tenyerét felemelve jelezte, hogy valami fontos dolgot felejtett el:

– Hóka úr, aztán el ne felejtsen botot vinni magával. Jó nehéz botot, ha lehet. Tudja, ez a sztrájkposzti mesterség olyan, hogy néha botra van szükség, már a nehezebb fejű pasasok szempontjából. Persze, ütni nem kell rögtön. Előbb megmagyarázza annak az öntudatlan jánosnak, aki be akar menni dolgozni, hogy így meg úgy. Érti? Hogy nem szabad a másik proli kenyerére törni. Hogy az nem szép, meg miegymás. De azért sokat ne agitáljon. Erre a sztrájkposztság nem való. Vagy megérti a jó szót a pacák vagy nem. Ha megérti, akkor szépen eltakarodik onnan, ha nem, akkor maga botot ragad és üt, mint a bolondóra. Üt, Hóka úr, és nem nézi, hogy hová. Ilyen helyen nem szabad finomkodni, Hóka úr, különben magát verik el.

Hóka Antal doktor, okleveles tanár, egész éjjel nem hunyta le a szemét, annyira izgult. Mennyivel kisebb izgalommal járt tanári vizsgáinak letétele, mint a most következő vizsgája az életnek... Reggel sápadtan, véres szemmel, egy nagy fütykössel, már öt órakor ott kószált az Árpád utcában.

*

A sztrájk két nap alatt győzött. Az igazgatóság visszavonta a bérleszállítást s órák alatt minden a régi kerékvágásba jutott. A sztrájkot követő napon Szele Lajos minden szó nélkül a Magyarországi Vas- és Fémmunkás Szövetség belépési nyilatkozat formuláját nyújtotta be Tóninak a szerszámlyukon. Tóni az ebédszünet alatt töltötte ki a blankettát s munka után adta át Szántó főbizalminak.

– Jól van, Hóka szaktárs, el fogom intézni – mondotta a főbizalmi mosolyogva. – Különben éppen akartam beszélni magával. A bizalmiférfi testület megelégedését szeretném tudatni a sztrájk idején kifejtett energikus, bátor és elsősorban osztálytudatos magatartásáért. Mi valamennyien nagyon örülünk, Hóka szaktárs, hogy rövid idő alatt ilyen rendes munkásemberré lett. Legyen meggyőződve arról, hogy mi meg fogjuk becsülni magát s minálunk nem fog kárba veszni a maga egyetemi képzettsége sem.

Tóni nagyon meg volt hatva, valami olyast makogott, hogy köszöni a támogatást, a bizalmat, hogy bibliai tékozló fiúként visszavették őt abba a nagy családba, amelyből egy időre elszármazott.

Kimenőben Szele Lajos csatlakozott hozzájuk és Hókát minden átmenet nélkül Tóninak kezdte szólítani és tisztességtudóan letegezte.

– Betyár gyerek vagy, Tónikám.

És Hóka Antal boldogan, energikus, biztos léptekkel ment kifelé a gyárból.

Szombat este volt, csendes, vihar előtti fojtott meleg nyomta a szentlőrinci poros utcákat s éppen amikor hazaért, eredt meg a nehéz, nyári záporeső. Miközben az öreg Hókáné az ebédet tálalta, Tóni mosolygó arccal bámult ki a szakadó esőre. Aztán, amit még sose tett meg, fütyörészni kezdett, s az ablakon veregette a taktust hozzá. S amikor Józsi öccse összevissza ázva befutott a kis postáslakásba, hangosan, nevetve pacskolgatta csuromvizes vállát, s mint kisgyerek korában, az öccsét Józsikámnak szólította. Aztán minden látható ok nélkül megcsókolta özvegy Hókáné fonnyadt arcát, a gyerekeknek húsz-húsz fillért adott, s jó étvággyal ült neki a forró krumplilevesnek.

Hóka József evés közben lopva figyelte bátyja vidám arcát, majd szokatlan melegséggel mondotta:

– Találkoztam Szele Lajossal, Tóni . . . Nagyon dicsért téged.

– Nnoo? – kérdé Tóni kellemes csodálkozással.

– Igen, azt mondta, hogy büszke lehetek a bátyámra.

– Fenét?!

– Igen, Tóni. Nagyon be vagy vágódva a gyárban. Azt mondják, hogy stramm srác vagy.

Az öreg Hókáné boldogan nézte a két habzsoló legényfiát, s amikor ebéd után egymás karjába karolva, vidáman elmentek hazulról, hosszan, hosszan nézett utánuk:

– Nézd csak, nézd, hogy megemberesedett ez a Tóni – mormogta magában. – Olyan feszesen jár, mint egy kapitány.

*

És doktor Hóka Antal, okleveles tanár, a Hofherr-gyárban valóban keményen talpra állt.

1938. február.

A PROTOKÓL

Alig egy hónap alatt már harmadszor járták végig a falut. Jöttek, ahogy jönni szoktak, elöl a végrehajtó, finom, bagaria csizmában, széles sonkanadrágban, zöldhajtásos vadászkabátkában szarvascsont gombokkal, pörge bajusz és pörge kalap disznósörtével. A végrehajtó lovaglókorbácsot viselt, s hetyke mozdulatokkal suhogtatta a levegőben. Időközönként a farzsebéhez kapott, végigsimogatta hegyes körmű ujjaival a Frommert, s kihívóan mustrálgatta a kapukban álldogáló ijedt, falusi népet.

A végrehajtót nyűtt ruhás, sovány, borotválatlan arcú írnokféle kísérte s lomhán verdeste combjához a kövérre tömött irattáskát, az írnok után pedig erős, napbarnított arcú csendőrlegények lépkedtek vagy négyen, rátarti, katonás léptekkel, miközben a koraőszi, még mindig heves nap vidáman játszott a fényes szuronyon s a módosan lengő kakastollon.

A községházán a bíró, egy-két esküdt módos paraszt s az elmaradhatatlan kisbíró csatlakozott a menethez, és megindult a szomorú processzus.

Itt egy utolsó koszos kis ártánydisznót kötöttek kötélre a hátsó lábánál fogva, miközben a süldő sikítását csak a végrehajtott kubikosasszony kétségbeesett ordítozása szárnyalta túl,

amott egy gyönge üsző, még arrább, a falu végén szegényes zsellérholmik, tulipános láda meg ágynemű került a végrehajtó feneketlen szekéraljába.

A szekerek bakjain idegen falusi fuvarosok ültek lehajtott fejjel, mélyen szemrehúzott kalappal, szemmelláthatóan restellték a keserű hivatalt.

Az urak ez alkalommal siettek. Délután három óra tájban az utolsó szekér is elhagyta már a sivár falut. A községházán a hivatalos emberek szótlanul ültek a bíró szobájában, nem mertek egymás szemébe nézni, mintha valami nagy gaztettnek váltak volna részeseivé. Csak a vén kisbíró szívta egykedvűen üres pipáját a községháza lépcsőjén ülve, s deres, bús bajusza alól nagyokat sercintett a kavicsos járdára.

A régi és a frissen kárvallott emberek újra Kokora Gábor kovácsműhelye előtt gyűltek egybe, izgatottan tárgyalták a falun esett újabb szerencsétlenséget.

– Ennek mán sose lesz vége, meglátjátok – mondotta az öreg Szekeres István, egy alacsony lópatkolóbakon ülve.

– Ennek nem – hagyta rá egy katonaviselt, nagyon sovány paraszt, akinek nagy feje erőtlenül lógott le hosszú nyakáról, véres, zavaros szeme kifejezéstelenül meredt a műhelyajtó előtti pataforgáccsal vegyes poros földre.

Mindenki mondott valamit, ki káromkodva, ki csak úgy panaszkodva, ki-ki a vére, a természete szerint. Csak az öreg Kokora hallgatott. Hallgatott, még makacsabbul, mint szokta, még csak nem is hümmögött, mint ahogy közönségesen tette, amikor nem akart nyíltan szót emelni valami mellett vagy valaki ellen.

Kokora Gábor általában furcsa ember volt. Fiatal legény korában került a faluba, valahonnén Felső-Magyarországból. A boldogult Tamás Elekhez szegődött ide annak idején legénynek, s aztán, hogy Elek bácsi lánya felcseperedett, hát feleségül kapta s vele a falu egyetlen kovácsműhelyét is. Fia-

tal korában se volt valami nagyon hangos legény, akkor is inkább hallgatni, mint beszélni szeretett, ami tekintettel a falusi kovácsműhelyek nagy szóforgalmára, igen jó tulajdonsága egy falusi kovácsmesternek. Jó, mert a sok szónak sok az alja, csak bajt szerez az ember vele. Aztán összekalapált a házhoz és a műhelyhez egy pár hold földet, egy-két szép jószágot, rendes házi holmit és elment a világháborúba. Oda is volt öt esztendeig. Persze, ez idő alatt a jószág is, a holmi is megkopott, vagy pedig ráment a háborúra, minthogy Zsuzsa három gyerekkel várta vissza az urát. Kokora meg is jött egyszer, egy esős, őszi éjszakán, s tovább verte a vasat egy mamlasz, nagy darab inassal. Híre járt, hogy Kokora Gábor valami komisszár volt odakinn Oroszországban és hogy rettentően sok embernek parancsolt De az ilyesmi vagy igaz, vagy se, az biztos, hogy Kokora maga sohase szólt erről egy szót se, ha kérdezték, csak hümmögött, mint mindig. Békén volt vagy tíz esztendeig. Dolgozott és hallgatott. Hogyha a kárvallott parasztok az urakat szidták gatyamadzag-szakadásig, Gábor bácsi megértően mormogott valamit. De csaknem ugyanúgy morgott akkor is, amikor a modosabb gazdák a magas napszámbérek miatt átkozták halálra a zselléreket s a napszámosokat. Hogy Kokora Gábor mit gondolt, azt eddig nemigen tudta senki.

A mai ekzekúción a kovácsmester is kárt vallott. Elvitték az egyetlen svájci tehenét, melyet olyan sok bajon keresztül őrzött meg mind a mai napig. Zsuzsa meg a gyerekek sírtak, kiabáltak itt is, mint amiképp máshol szokták az asszonyok, de Kokora Gábor hirtelenül dühös lett s bottal zavarta be házanépét a lakásba:

– Ne rimánkodjatok hé, a fene egye meg a fajtátokat – mondotta haragosan –, még majd kezet csókoltok holmi rossz tehénért ennek a pojácának vagy minek. Ha teheti, hát vigye,

vigye el azt a nyomorult tehenet. Hadd vigye, ha hagyjuk Hadd vigye. A szegény ember jószágának ez a sorja.

– A szegény ember fizesse meg az adóját – mondotta a végrehajtó nyersen.

Kokora azonban erre semmit sem szólt, hanem azzal a husánggal, amivel a családját űzte be a házba, rámutatott a nyitott kapura. A végrehajtó tapasztalt ember volt, jól tudta, hogy most aztán menni kell, el is ment minden baj nélkül, csak az utcán mondotta meg véleményét a bírónak:

– Nézd csak, nézd a tetvest, mekkora legény.

A bíró nem felelt rá.

Miközben így összevissza beszéltek az emberek, Kokora a műhelyajtóhoz támaszkodva hallgatott. Hallgatott, bár ez esetben látszott rajta, hogy nagyon szeretne mondani valamit. Vagy kétszer is szóra mozdult a szája, de mindannyiszor visszatartotta a szót, pedig e nehéz hallgatástól csak úgy dűlt végig az izzadság hosszú, cigányosan fekete ábrázatán

A műhelyajtó másik szárnyát Varga Vince, régi szervezett munkás, a hektikás, halódó kubikos támogatta Ez az alacsony, utolsó napjait élő ember már nehezen tudott beszélni, a sír felé tekingető szemét fáradtan emelte az éppen beszélő emberre, végre maga is megszólalt, halk, rekedt hangon:

– Így lesz ez mindig, amíg rossz ló módjára mindegyik másfelé húz. Szervezkedni kell, testvérek, szervezkedni – mondta csendesen köhécselve.

A parasztok úgy látszik sokszor hallhatták már Vince szervezkedésre hívó szavait, amint mániákusan ismételgette a régi szocialista jelszót, mert egyik-másik mérgesen, egyik-másik sajnálkozva intette le a haláláig verekedő agitátort.

– Eredj már, Vince öcsém, avval a szervezkedéssel – mondotta az öreg Szekeres. – Bot kell ide, öcsém, nem szervezkedés.

– Az a', bot kell ide, amit kend majd az ágy alá dug, ahogy

meglátja valaki kendnél – tört elő a szó végre Kokora Gáborból.

Az emberek csodálkozva nézték a kovácsmestert, aki, hogy most már kinyílott a torka, tovább mondta:

– Valóban ott a hiba, jó emberek, hogy nincs szervezkedés. Szervezkedés nélkül a bot nyavalyát se ér. Az egyes ember hiába ágál, hiaba hadonászik, az egyes embert csak elemésztik. De hogyha minden kárvallott ember valamilyen takaros kommandóra egyszerre emelne botot, aztán oda is ütne, ahová kell, ott alig nőne fű többé.

Varga Vince élénken „úgy van"-ozott, míg a műhely többi vendége kissé csodálkozva hallgatta a ritka szót.

– Itt – folytatta Kokora Gábor –, kedves barátaim, azt kell tenni, amit odakint a muszkáéknál csináltak. Össze kell híni a népet, és meg kell csinálni a protokólt.

– Mit kell megcsinálni? – kérdé az öreg Szekeres István csodálkozva.

– A protokólt kell megcsinálni, István bátyám – felelt a kovács határozottan. – Protokól nélkül semmit se lehet csinálni. Az oroszok is így csinálták.

– Plotokóllal? – kérdezte csodálkozva valaki.

– Nem plotokóllal, hanem protokóllal – igazította ki a kovács szigorú hangja.

– Hát a' mi lenne te, Gábor? – kérdé a vén Szekeres.

– Az, István bátyám – mondotta ünnepélyesen a kovácsmester –, az a népakarat. Az egy olyan kontraktus, ahová beleírják a nép baját és az lesz a szegény ember törvénye. Az urak is így csinálják, azért tudnak így elbánni velünk. Azok összegyönnek az országgyűlésen, vagy a vármegyeházán, meghányják-vetik, hogy miképpen lehet kitolni a szegény emberrel, beleszerkesztik a protokólba, amit akarnak és aszerint nyomják el a népet. Aztán kiadják rendeletbe és megy minden, mint a karikacsapás.

– Azt kellene csinálni a szegényeknek is – javasolta Pálfi Bálint, egy csaknem meztelenre végrehajtott kisgazda.

– Azt bizony – mondotta kórusban majdnem az egész gyülekezet.

– De tudni is kéne ahhoz, hogyan kell csinálni egy olyan protokólt vagy mit.

Most egy fiatal suszterlegény állott fel egy rossz szekérderék agyáról, ahol eddig üldögélt:

– Gábor bácsi biztosan tudja, hiszen ő járt odaki Leninéknél.

– Én tudom is – mondotta Kokora Gábor, behajtott hüvelykujjával szétsodorva a bajuszát –, én írtam is már olyat.

– Aztán vérrel írják aztat, vagy pedig öreg ember könnyel – kérdezte Kárám Péter, egy idősebb barkácsoló ember, aki híres mesemondó volt a faluban.

Azt tisztességgel írják, Péter – felelte Kokora –, merthogy aki azt aláírja, saját keze írásával, az tisztességgel kitart mellette halála napjáig.

– Mondd már, Gábor, aztán Lenin is úgy csinálta? – kérdi a vén Szekeres.

– Úgy – felelte a kovács határozottan. – Azt tette odaki, hogy összehívta a népet és azt mondta nékik: nézzétek továrisok, továris az annyit jelent oroszul, hogy testvér, szóval azt mondta, hogy hát, nézzétek továrisok, így meg úgy áll a dolog. Az urak egyre-másra rabolnak ki benneteket, ma az egyik, holnap a másik feje alól hordják el a párnát. Egyszerre nem viszik el, mert akkor a nép összeröffenne, de az egyes emberrel könnyű elbánni. Azt kell tehát tenni, hogy minden szegény fogjek össze, az is, akiét már elhordták, az is, akiét csak ezután fogják elcepelni. Szóval, mondotta, hadd fogjon össze a nép, kapjék mindenki kaszára, kapára és kész. Aztán meg kell választani a szovjetet. Az annyi, mint az uraknál a kormány, és hadd igazítsa a nép a saját maga baját. Hogyha

a szegény igazítja a szegény ember sorsát, akkor minden jó lesz, mondotta Lenin elvtárs, merthát látjátok, mondotta, most, hogy a gazdag igazítja az ország kerekét, hát milyen jó dolga van minden úriembernek. mert a holló nem vájja ki a holló szemét. Éppen így, mondja, majd ha a dógos nép lesz elöl, az se fogja bántani a másik dógos embert.

– Tiszta igazság – mondották többen.

– Persze, hogy igazság – folytatta Kokora Gábor – életibe se mondott az valótlant... Aztán megkérdezte a népet, hogy elfogadják-e a szovjetet. Azok persze mind azt mondták, hogy elfogadják. Na, mondotta Lenin, hát akkor szavazzunk, emberek. Aki a szovjet mellett van, mondja, az emelje fel a jobb kezét. Erre a nép felemelte a jobb kezét, amire aztán azt mondotta Lenin, hogy az pedig, aki ellene van, az emelje fel a bal kezét. De nem emelte fel senki se, minthogy arra a gyűlésre csupa szegény embert híttak. No, mondja erre Lenin elvtárs, hát akkor csináljuk meg a protokólt. Aztán ott mindjárt helyben kiválasztottak egy írástudó mesterembert, az aztán írta. Beleírták, hogy a nép fegyverre kel, hogy megválasztatik egy komité, ami oroszul annyit jelent, mint az oficirszkorpsz volt Ferenc Jóskáéknál. Szóval a komitébą beleválasztották a nép elejét, a többi pedig aláírta, hogy engedelmeskedni fog minden parancsnak. Aztán, mikor mindenki aláírta, akkor a komité beosztotta a népet kompanikba és batallionokba s csak adta kifelé a parancsokat. Azt mondja a komité, hogy ki a végrehajtóval. Erre a nép már űzte is őket. Azt mondja, le a zsandárral. Erre már szedték is el tőlük a puskát. Azt mondja, földet a népnek. És már jöttek is az inzsellérek és kérdezték: hány családod van, testvér. Azt mondja erre a szegény ember, hogy öt családom van. Azt mondják erre az inzsellérek, hogy öt család és ti ketten a feleségeddel, az hét lélek. Ez emberi lélekre jár három hold föld. Ehol van neked jó ember huszonegy hold termőföld,

ennyi meg ennyi legelő, ennyi meg ennyi erdő. No, most a másik, a harmadik, aztán így egy-kettőre széjjelosztották a földet.

– Ejha! – tört ki Pálfi Bálintbol a csodálkozás. – Ezek aztán megcsinálták. Oszt még azt mondják, hogy buta a muszka. Ilyesmit kellene itt is csinálni. Én úgy aláírnám azt a protokólt, mint a pinty.

– Én se gondolkodnék rajta – mondotta Kárám Péter.

– Nálunk is össze kék híni a népet – javasolták többen is.

– Persze, hogy össze kell híni – mondotta a fiatal suszter –. hadd döntsön a nép saját maga. Meg kell csinálni azt a protokólt, különben sose lesz vége. Gábor bácsi, maga tud hozzá, maga járt arrafelé. Hívja hát össze a népet.

– Én összehívatom, de nehogy aztán valaki a papot vagy a leventeoktató vitézt invitálja ide. A protokólhoz titkos emberek kellenek, különben egy-kettőre ide csődítik a zsandárt, még mielőtt csinálhattunk volna valamit.

– Az igaz – mondotta Pálfi –, az ilyet titkosan kell csinálni, úgy, ahogy az oroszok csinálták. Azok tudnak hozzá.

– Csakis úgy.

*

Másnap este vagy nyolcvan férfiember gyűlt össze Kokora Gábor műhelye előtt. Az emberek templomi csöndben álltak a műhely előtt, egyik se beszélgetett a másikkal, de még csak pipára se gyújtott senki. Ájtatos csöndben álltak és vártak. Az utca túlsó oldalán az asszonyok verődtek össze, valami különös félelemmel kevert várakozással. Senki se tudta, hogy mi fog történni, de mindenki valami nagy dolgot várt. Az öreg, bőbeszédű Szekeres Istvánné is csak súgva mondta oda szomszédjának, hogy „meglásd Eszti, ebből megint háború lesz. Nem szeretem, amikor az emberek csomóba szaladnak. Így volt ez tizennégyben is. Akkor is addig-addig gyülekez-

tek, hogy kitört a háború." A fiatalabb asszonyok csöndre pisszegték a sugdolódzókat, s lélegzet-visszafojtva lesték, hogy mi történik odaát az emberek között.

Az utcán különben, a férfiak és az asszonyok e két nagy csoportján kívül, nem volt semmi élet. Valahogy mindenki tartózkodott attól, hogy közelébe kerüljön e veszedelmes gyülekezetnek, hiszen ki tudja, hogy mi lehet még ebből. Azok a nagygazdák, akik a Kokora-féle kovácsműhely szomszédságában laktak, eloltott lámpa mellett, leeresztett függöny mögül lestek ki a sötét tömegre.

Ugyanilyen feszült várakozásban s ugyancsak sötét szobában hatan üldögéltek a községházán is: a jegyző, a leventeoktató vitéz, a pap, a tanító, a bíró és a törvénybíró, s ugyancsak susogva tárgyalták az eseményeket. A jegyző és a vitéz úgy vélte, hogy egyszerűen telefonálni kellene K . . .-ra a csendőrökért és szétjelugrasztani a bandát.

– Nem szeretem én azt, amikor a nép magától gyülekezik – mondotta a tapasztalt, öreg jegyző –, sose végződött jól még ilyesmi. A háború után is gyűléssel kezdték, aztán mekkora forradalom lett belőle.

A pap ezzel szemben azt mondta, hogy oda kell menni valakinek a gyűlésre, s fel kell világosítani a népet a tilos gyűlés veszedelmes következményeiről, s rá kell bírni őket arra, hogy maguktól széjjeloszoljanak. A papot a tanító támogatta, azzal a hozzáfűzéssel, hogy nem szabad csendőrökkel komplikálni a dolgot, mert a rendszeres végrehajtások következtében úgyis túlságosan izzó a hangulat. – A legjobb lesz, hogyha valaki odamegy közülünk, uraim – tanácsolta végül.

De ahogy az illető személyt akarták kiválogatni a jelenlevők közül, kiderült, hogy senki se vállalkozik ilyesmire, hanem különböző indokolással a bírót, vagy a törvénybírót rekommendálta a négy úr, mint a „nép közül valókat". Viszont az öreg Pejva Sándor bírónak egész más volt a felfogása a

dologról. Az azt mondta, hogyha már összejöttek, hát hadd beszélgessenek, nem lel ki a hideg attól senkit. Hadd mondják csak, ameddig van mit mondani, ha kifogy, úgyis hazamennek aludni. Odamenni valakinek a hatósági emberek közül nem tanácsos – mondotta az öreg bíró –, csak felharagítja az úgyis haragos népet. A csendőrökről pedig ne is álmodjanak az urak – mondotta bolcsen az öreg bíró –, hiszen folyton a falu nyakán vannak már úgyis. A szolgabíró itt tartja őket a mi költségünkre. Több forspontot követelnek, mint az egész esztendőre szóló községi munka, tisztára tönkreteszik a falut.

Közben a műhelyajtóban megjelent Kokora Gábor és Tutai Imre, a cipészlegény. Nyolcvan komoly ember meg se mozdult, csak az utca túlsó oldalán levő asszonyseregen futott keresztül holmi mozgás. Kokora mester ráállott a szerszámsámlira s akadozott, csendes beszéddel, amit azonban a túloldalon levő asszonyok is pontosan hallottak, ekként szónokolt:

– Testvérek, szóval hát hogy is mondjam, igen nagy a szerencsétlenség. Szóval, elszednek már tőlünk mindent. Kinek a barmát hajtják el, kinek a holmiját hordják .. Szóval rossz világ van, emberek. Maholnap a fene eszen meg mindannyiunkat ... Dógozunk, dógozunk, asztán még sincs semmi. Szóval úgy volt ez odaát Oroszországba is, ott is így ölték a népet, ölték kegyetlenül ... odaát Oroszországba ... szóval a nagy háború idején, meg talán előtte is ... igen, szóval mondom, nagyon ölték őket. Asztán egyszer csak összebeszélt a nép, azt mondták, hogy gyűlést kell tartani, mondják, hogy szóljanak hozzá, hogy mi legyen. Asztán Lenin továris, az ott testvért jelent, szóval ez a Lenin elvtárs, asztán mondta is, hogy azt mondja, addig lesznek kendtek kutyák, testvérek, ameddig akarják, mondja. Hogyha eccer beleunnak, akkor mingyár vége ennek a kutya világnak. Azt mondta, hogy összse kell fogni a népnek, mintha csak egy lílek volna és kell

választani egy komitét, az testverek egy olyan parancsnokság, mint amilyen a Ferenc Jóskánál az officirszkorpsz volt. Asztán az majd megszervezi a népet és kiadja a befélt. Mondjuk, ha föld kell valakinek, hát az adja a földet, vagy ha házépítéshez erdő kellene, hat azt is ád. Vagy ha beteg valaki, akkor doktort fizet neki a komité. Vagy ha a csendór okvetetlenkedik a szegény emberrel, hát azt móresre tanítja, mert hat a szegeny ember se kutya, az isten benne, hogy mindenki üthesse, aki csak nem rest. Nem igaz?

– Igaz bizony . . . színigazság – mondották többen.

– Na látják, testverek. Szoval nekünk is így kell csinálni, meg kell választani öt embert, akik majd a parancsot osztogatják és vezetik a népet.

A sötét műhely előtti lóvasalo-rafozoszin alatt az emberek fészkelodni kezdtek. Összevissza sugdostak, de név szerinti ajánlattal senki se jött elő.

– No emberek – mondotta Kokora Gabor szemrehánvó hangon –, úgy látszik nem nagyon sok muszkakurázsi szorult benn magukba. Pedig úgy egymás fulibe mindegye lázadozik. Nekem testvérek három családom is van, a dolog is vár rám ebbe a műhelybe, de ha engem megtisztelnek, en nem bánom, ha akármi is lesz velem, én szívesen vállalom.

– Éljen Gábor bácsi! – kiáltja Tutai Imre. – Ő jó lesz az egyiknek, Oroszországban is járt, tudja a módjat, a másik meg legyen Szekeres István.

– Vín vagyok én má' ahhoz, fiam – védekezett ijedten az öreg gazda –, inkább Varga Vincét kellene helyettem, az jobban tud hozzá. Az a kommunizmusba is benne volt tizenkilencbe.

– Menjen má', Pista bácsi – szolt közbe Pálfi Bálint –, hány bűrt húzna le arról a szegeny Vincéről, hiszen úgyis azt ráncigálják folyton, ahogy valaki elkurjantja magát. Ne feljenek má' olyan nagyon, látják, az oroszok se gyulladtak be,

asztán milyen hamar megszabadultak ettol a sok széltolótól. Mi meg az adótól, meg ettől a rengeteg ingyenélő vitéztől már szuszogni se tudunk. Válasszanak meg engem másodiknak, ha nincs más rá, majd én odaállok, ahová kell, egye meg a fene

(A túlsó oldalon Pálfi Bálintné csendesen elsírta magát az asszonyok közt.)

– Éljen Pálfi Bálint – kiáltotta újra a suszter –, legyen a harmadik ifjú Demeter Elek, az nem ijed meg a maga árnyékától.

– Hát ha kellek, én vállalom – mondotta a fiatal nyerges-legény –, de neked se illik kimaradni belőle, Imre Olyan az írásod, akár a jegyzőé.

Jó fél órába telt, míg így kiválasztották a szükséges öt embert, főleg az onként vállalkozók közül, „a komitéba".

– Na most – mondotta Kokora Gábor – mi bemegyünk a műhelybe és megírjuk a protokólt. Maguk testvérek pedig csak várjanak, mert azt azon melegibe alá kell írni édes mindannyiunknak, különben nem gilt az egész.

Kokora gyertyát gyújtott a műhelyben, rácsöppentette a faggyút az üllőre és belenyomta az olvasztott faggyúba a gyertyavéget A „komité" körülállta az üllőt, ahonnét gyenge, sárga fény lepte be az öt komoly férfiember elszánt arcát.

A kovácsmester diktálta a protokólt a suszternek, aki nagy, kacskaringós betűkkel a következőket írta egy árkus kockás papírra:

Protokól

arról, hogy mi, alulírott M. M. . . .i lakosok a felsőség által nem hagyunk magunkkal kitolni és ellene állunk a bitangságnak. Evégett választottunk egy orosz-fajta komitét, ami áll Kokora Gáborból, ifjú Demeter Elekből,

Pálfi Bálint, Tutai Imre és K. Galamb Gábor M. M. . . .i lakosokból.

Megfogadjuk az egy igaz istenre, hogy ezen társainknak, akiket jómagunk választottunk vezetőnkül, szárazon és vízen engedelmeskedni fogunk és az ő vezérletük alatt becsületes magyar emberhez méltóan harcolni fogunk az igazságért.

Isten bennünket és családunkat úgy segélje.

Kelt M. M. . . .ben, 193 . . . október hó 17-én.

Mire a protokól elkészült vagy tíz ember csendesen kereket oldott, köztük a vén Szekeres István is. De az ottmaradt, mintegy hetven ember az üllőnek dőlve szép sorjában szó nélkül aláírta „az orosz protokólt".

Amikor Kokora felolvasta ezt a sajátságos jegyzőkönyvet és az írásnak ahhoz a részéhez ért, hogy „szárazon és vízen", a vén Szekeresné az utca túlsó oldalán keresztet vetett magára s oldalba bökte a szomszédnőjét:

– Mit mondtam, Eszti, látod, hogy háború lesz. Már mondják is, hogy „szárazon és vízen".

*

Az események aztán így követték egymást:

Másnap éjjel vagy ötven csendőr szállta meg a falut, s letartóztatta „az orosz komité"-t. Az öt embert éjjel fél tizenkettőtől reggel tízig szakadatlanul verték a protokólért. Az emberek véreztek, néha állati hangon ordítottak, de a protokólról senki se beszélt. Délelőtt tízkor a csendőrök vagy húsz parasztembert zavartak neki Kokora Gábor kertjének. Mintegy másfél órai ásás után, a harangozó a kerítés alá ásva megtalálta a protokólt. Kokora Gábor egy konzerves dobozba forrasztotta be. Ahogy ez ilyenkor szokás, elkezdték az embereket a lista szerint püfölni és minden egyes emberen külön

keresték az ilyenkor kétségtelenül feltételezett „moszkvai", vagy legalábbis „budapesti agitátort". Természetesen ennyi ember között nagyon sok olyan akadt, aki tizenöt agitátort is látott kínjában, s mindennap más-más agitátor személyleírásával próbált megmenekülni az embertelen veréstől. Ezzel kapcsolatban a környéken vagy tíz jámbor házalót és ügynököt is elfogtak, összekötözték, összeverték szegény ártatlanokat, a „lázadás értelmi szerzőiként". Csak a pesti ügyészségen engedték szabadon őket, hosszú hetek múlva.

Az összeesküvők nagy része megúszta két-három hónappal, viszont „az oroszfajta komité" tagjai kettőtől négy évig terjedő fegyházat kaptak.

A pestvidéki fogházban az öreg Kokora Gábor egy Oroszországot járt és ott polgárháborút viselt magyar kommunistával került össze, akinek gyermekes őszinteséggel elmondta az összeesküvés teljes és hiteles történetét.

Kokora Gábor módfelett csodálkozott azon, hogy milyen méregbe jött az elvtárs e história hallatára. Hosszan káromkodott, köpködött, szegény Gábor bácsi egy pillanatig szinte attól tartott, hogy megháborodott az elvtárs.

– Jó, jó, Gábor bácsi, megértem, hogy tudatlanságból összeharangoztad az egész falut. Hogy úgy hűbelebalázs módjára egy ilyen „oroszfajta komitét" csirizeltél össze. De mi a fészkes fenének kellett neked az a protokól?

Kokora Gábor bácsi felállt az ágyról és gyanakodva, tetőtől talpig végigmustrálta az elvtársat:

– Mondd csak, hé, valóban jártál te Oroszországban vagy csak a híred olyan?

– Igen, igen, jártam, valójában jártam, de arrafelé ilyen baromságot sohasem hallottam.

– Asztán vereskatona vótál-e odakint?

– Voltam, voltam, no és?

– Akkor azt mondd meg nekem, öcsém, hogy írtak-e az oroszok protokólt vagy nem írtak? – kérdezte diadalmasan.

Az elvtárs megint mérges lett. Újra káromkodva járt fel és alá a zárkában, köpködött, majd megállott az öreg kovács előtt:

– Hát persze, hogy írtak, te világ bölcse. Hanem ott nem adnak ám négy esztendőt egy protokólért, és nem verik nyomorékká a fél falut érte, te . . . te, jaj, mit is mondjak, hogy mi vagy.

Kokora Gábor elgondolkozott, lassan kiverte a hideg verítéket, egy kissé el is sápadt, aztán újra leült az ágyra s csak jó idő múlva szólott:

– Hát ez igaz, látod, ott aztán nem csuknak be senkit a protokólért. A fene egye meg. Erre nem is gondoltam. Látod. ezt tisztára elfelejtettem.

KOMMUNISTÁK

Berci férjhez megyen

A Jászság egyik községét rendszeresen elöntötték a kommunista röpiratok. A falu lakossága eleinte kis csoportokba verődve olvasgatta a tiltott gépírásos lapokat, amikor azonban a csendőrök hajszolni kezdték a röplapok olvasóit is, már csak úgy titokban, párosával búják az írást. Jó ideje folyt már ez a csendes háború a falu lakossága és a hatóság között, de sose tudtak nyomára bukkanni a röpiratok titokzatos forrásának.

Azt, hogy az írások ártalmasak, mi sem bizonyíthatja jobban, mint hogy egyre több baja akadt a falusi hatóságnak a jászi emberekkel. A csendőrséget meg kellett erősíteni. Az eddigi öt darab dologtalan zsandárlegény helyett most kilencnek is folytonos munkát adott a forrongó földmunkások gombamódra elszaporodott, apró-cseprő bakafántoskodó csoportja. Már nemcsak hogy a községházát ragasztották körül dühös röplapjaikkal, de itt-ott a tettlegességig is elmerészkedtek. Egyszer az árulkodó kisbírót nyújtották meg egy vaksötét, esős éjszakán, mégpedig saját háza kapujában, másszor pedig a csendőrőrsvezetőt adjusztálta meg valamelyik hithű kommunista oly módon, hogy be kellett szállítani a szolnoki csendőrkórházba.

De hiába volt minden. Sem a röpiratos embereket, sem pedig a zsandár és a kisbíró keresztapját – aki kezejárásából ítélve egy és ugyanazon személyiség lehetett, minthogy corpus delictiként mind a két esetben egy-egy hatalmas szőlőkarót és egyetlen ütéstől eredő fejsebet találtak a tett színhelyén – nem sikerült kézrekeríteni. Hiába jöttek az apáti csendőrök, hiába szaglászott két szolnoki detektív is a titokzatos emberek nyomában, nem ért semmit. Pedig néha harminc gyanúba fogott embert is becipeltek a csendőrségre, ütötték-verték őket nyakló nélkül, az emberek mégis hallgattak, akár a sír. Némelyik még csak azt sem mondta meg, hogy minek hívják. Ez se használt. A népség nemcsak hogy nem hagyta abba az urakkal való csatát, hanem egyre haragosabban okvetetlenkedett. A jegyzőnek, a bírónak, a papnak, a postamesternek, a leventeoktatónak alig köszönt már valaki, a zsandárral pedig még kérdezve sem állt szóba egyetlen teremtett lélek. Adót se igen fizettek. A jegyző mindig felbuzdult, hogyha valamelyik csodabogár azzal állított be a községházára, hogy hát adót akar fizetni. Az ilyen embert szivarral kínálta meg, sőt a nevét is kidoboltatta a faluban, követendő, de valójában elrettentő példaként. Tudniillik az ilyen önként fizetőnek nem volt maradása. A falu találékony népe ezer módot keresett arra, hogy az ilyen ritka féreg valahogy békességben ne maradjon többé. Néha hajnalban állítottak be az ilyen serény adófizetőhöz.

– Jó reggelt.

– Adjon isten.

– Koma?! Adjék má öt pengőt kölcsön.

– Én e? Ugyan miből?

– Hát amiből az adót fizette kend.

– Nincs már abbú semmi, egybéli komám.

– Nincs-e? Hát kend is oda viszi, ahol úgyis sok van? Mi meg éhen haljunk?

– Azt a törvény követeli meg, egykomám.

– Hát arra, hogy a komáján segítsen, arra nincs törvény?

Se vége, se hossza nincs az ilyen beszédnek. Aztán amikor mégis a végere jut valahogy, minden esetben azzal jár, hogy a jámbor adófizetőtől minden egybéli komája örökös haraggal válik el, akinek segítségére ebben az életben már nemigen számíthat.

Erre a konok, harcos összefogásra a postamester fiatal bojtárja hozta rá a bajt, olyanformán, hogy egyszer hosszabban eredt szóba Veder Mihállyal, akitől aztán olyan dolgot tudott meg, amit nem kellett volna az orrára kötni. Össze is ültek az urak, a jegyző, az őrmester, a postamester és takarosan kifundálták, hogy mit tegyenek. A többi aztán már gyorsan ment. Nemsokára Veder Mihály elvtárs jelentette, hogy a postás ifjút sikerült „megagitálnia". S hogy mekkora haszna lehet ebből a sejtnek s mennyivel könnyebb lesz, ha majd postán lehet szállítani az irodalmat, s mennyi költségtől és fáradságtól lehet majd megkímélni a csoportot s főleg Berci elvtársat.

Az elvtársak húzódzkodtak egy keveset, de Mihály olyan szívrehatóan tudta védeni tanítványát, hogy a csoport mégiscsak úgy döntött, hogy meg kell próbálni. A próba persze be is vált. Az első csomag rendesen megjött Pestről, nem volt abban semmi hiba. Veder elvtárs vette át a falu szélén késő este s boldogan hozta a drága holmit kopott kabátja alá rejtve. Az egyik csomagot követte a másik, a harmadik, végre Mihály elérkezettnek látta az időt arra, hogy az új elvtársat bevonják a sejtbe. Most aztán még kevesebb volt az ellenkezés. Egyedül Berci kapálódzott ellene, de őt alig hallgatta meg valaki.

Az új sejttag a kommunista keresztségben „Laci" nevet kapott, s igen „radikálisan" látott neki a munkának. Alig merült fel kérdés, feladat, amire „Laci" ne vállalkozott volna. Az elvtársak boldogan állapították meg, hogy milyen nagyszerűen söpör az új söprű. Szinte haragudni kezdtek Bercire, aki nem-

csak hogy nem hagyott fel ellenséges magatartásával, hanem a leghatározottabban azt kezdte magyarázni az elvtársaknak, hogy az új párttag, ez az igyekvő „Laci": spicli. Olyan makacs volt, hogy ha az új elvtárs jelen volt valahol, Berci egy szót se szólt.

Ki tudja, meddig tartott volna ez a veszekedés, hogyha hamarosan le nem csap közéjük a villám, ami aztán eldöntötte ezt a szomorú vitát. „Laci" büszkén mutatott rá minden emberre s pontos magyarázattal szolgált minden pártfunkcionáriusról. Vagy nyolcan kerültek csendőrkézre. Napokig ütötték-verték az embereket, de többet, mint amennyit „Laci" tudott, nem lehetett kiverni a konok földmunkás emberekből. Negyednapra aztán mégis összeszedték azokat, akiket „Laci" érdemesnek tartott arra, hogy Szolnokra kerüljenek. Két asszonyt eresztettek útjára csupán, az egyik Varga Gáborné, a másik pedig Berci, polgári nevén Balog Mária volt.

– Ez a két kurva – mondotta „Laci" a jól értesült ember fölényességével – csak strozsákja volt a sejtnek. Sose szóltak ezek egy szót se. Kár velük bajlódni.

Veder Mihályt, Varga Gábort, Fábián Imrét viszont főcinkosoknak állította be az újdonsült Sherlock Holmes. Így jutott a hat jászsági kommunista a szolnoki ügyészség kezébe.

Pontosan hat hétre rá Vargáné meglátogatta az urát Szolnokon, s egy szerencsés pillanatban el tudta neki mondani, hogy a múlt hét kedden este „Lacit" valaki elnáspángolta. Mégpedig tisztességesen. Eltörték a jobb karját, kiverték két fogát és két ökölnyi daganatot vertek a szájára. Futótűzként terjedt a hír a börtönben a jászsági kommunisták között, akik boldogan nevettek össze a reggeli séta közben s örömmel sugdosták egymásnak:

– A Berci.

– Betyár egy vászoncseléd.

*

Amikor az embereket elvitték, Berci egyedül maradt. Vargánénak éppen elég baja akadt a gyerekeivel így ember nélkül, aztán meg egy kicsit mintha meg is ijedt volna. Nem járt ő csendőrkézen soha, s úgy gondolta, hogy tőle elég ennyi is. Pedig elkelt volna a segítség, sok volt a munka, sok volt a gond. De a legnagyobb gondja Bercinek mégiscsak a „Laci" volt. Egy holdtalan sötét estén, amikor fejés után hazament, találkozott vele. Halálra fájlalta a kifent-kikent ficsúr gúnyos röhejét, amellyel feléje közeledett. Berci azonban nem olyan fából volt faragva, akit csak úgy haragra lehet lobbantani és ostobaságokra ingerelni.

– Na, mi újság a sejtben, Berci elvtárs? – kérdezte egy alkalommal.

– Nekem elég volt a politikából, fiatalúr.

– Na, csakhogy megjött az eszed.

– Nem is ment el az soha, fiatalúr. Én csak úgy jártam oda hallgatni, hogy mit beszélnek az emberek.

– Tudom lelkem, azért is szabadítottalak ki a csendőrségről. Nem akartam, hogy ártatlan emberek szenvedjenek – mondotta nagyképű fennhéjázással.

– Köszönöm, fiatalúr, nem is fogom elfelejteni a jóságát.

Aztán hogy esett, hogy nem, de másnap este vak setétben, valaki leütötte a fiatalurat. Valaki, egy erős, haragos, fogcsikorgató szótlan férfiember.

A dolog úgy történt, hogy Bercinek már régen tette a szépet egy majorbeli legény, bizonyos Virág Dániel nevezetű, aki olyan komenciós béresember számba ment az uradalomban. Berci se idegenkedett a legénytől, az tartotta vissza csupán, hogy a fiú nem mutatott hajlandóságot a mozgalom iránt, meg egy kicsit vallásos is volt. Azon az estén, amikor „Laci" megszólította Bercit, Danival is összetalálkozott. Éppen csak hogy elköszönt a postatiszttől. A legényt vad féltékenység gyötörte, s karon ragadta a lányt:

– Úgy, te híres kominista, ugye ez kell neked, nem a magadféle ember?

– Dani! Először eressze el a kezem, mert úgy vágom szájon, hogy mutogat... Úgy ni. Most aztán mondja meg, hogy mit akar?

A fiú csendesebb lett. A lány nyugodt, okos beszéde mindig lehűtötte és szemrehányóan mondta:

– Miért komázol vele, Mari, hiszen ez árult el benneteket?!

– Komázik vele a nehéz nyavalya. Úgy jár a nyomomba, mint az árnyék. Most mondta éppen, hogy miért nem áztatott be engem a csendőröknél, azt hitte a nyavalyás, hogy hálótársat talál.

Danit elfutotta a méreg.

– Szóval hálótársat keres a beste.

– Azt hát – mondta Berci merész taktikával. – Aztán maga meg ahelyett hogy segítene az emberen, még nekem támad.

– Nem tudtam Marika, ne haragudj. Ne bánd, majd abbahagyja.

És Daninak igaza volt. A postásbojtár valóban abbahagyta. Mivel Dani másnap este úgy elintézte, hogy mire felépült, önként ment el a községből, szentül meggyőződve arról, hogy a kommunisták az életére törnek. Másnap este Dani büszkén állta útját a lánynak:

– Na, ma nem jött el a fiatalúr? – kérdezte kötekedve.

– Nem jött, Dani.

– Na látod. Csak szólj máskor is, ha úgy sorod akad valakivel. Ne félj, majd én eligazítom.

Mari valamitől mérges lett:

– Nem kell nekem a kend segítsége, Dani. Nincs szükségem kurafihajtóra, magam is elzavarom, ha éppen kell.

Dani kérdő csodálkozással bámult a lányra.

– Mit bámul, mit akar maga tőlem?

Dani ellágyult:

– Mondtam már, szeretném, hogyha hozzám jönnél.

– Minek?

– Mondtam már, Marika, feleségnek.

– Én is mondtam már magának, hogy csak kommunistához megyek.

– Hát az más ember, mint én vagyok?

– Más.

– Azért, mert azt a csendőr hajtja folyvást?

– Azért, meg másért.

– Hát ha csak az kell, ne félj, majd engem is hajtanak. Megagyusztálok egy csomó embert és már visznek is.

– Akkor kocsmabetyár lesz maga, a legcsúnyább fajtából. Ahhoz nem kell kurázsi.

– Hát mihez kell kurázsi?

– Ahhoz, hogy a felsőbbség ellen merjen tenni valamit. A szegénységért, magáért, a testvéréért, valamennyiért.

– Aztán azt hiszed, azt nem merném megcsinálni?

– Ezt nem merni kell, Dani. Itt tudni kell, hinni kell, és tenni kell.

Dani megvakarta a fejebúbját:

– Ej te lány, te lány, mire viszel te még engem.

– Viszi a nyavalya magát valamire is – mondotta Mari dühösen. – Ott rohadjon el az urasági ganéjba. Bánja a fene. Húzza, ameddig bírja. Nyalja meg az ispán kezét, hogy kenyeret ad a véres verítékéért. Majd oda jut maga is, ahova az apja, kegyelemkenyérre.

Dani szomorú lett. Lehajtotta a fejét és csendes sóhajjal mondotta:

– Te is megszólod az apám szegénységét.

Berci megsajnálta a nagy legényt, s gyöngéden megsimogatta erős karját:

– Nem szólom én meg magát, Dani. Hiszen éppen azt mondom, hogy szegény idesapja sorja mutatja az utat. Egész

életén át dolgozott, kínlódott, háborút viselt, aztán mikor már nem volt benne erő, akkor odakerült, ahol van. A bikaistállóba, kegyelemkenyérre. Én azt szeretném Dani, ha maga nem kerülne már erre a sorra.

Mind a két erős cselédember ellágyult. Dani megfogta Mari kezét:

– Marika?

– Na?

– Ugye, buta ember vagyok én nagyon?

– Az.

– Nem jártam én Pesten soha, te meg vótál arra. Neked valahogy jobban forog az eszed kereke. Mondd csak, lelkem, hogy mit kell csinálni, én majd megcsinálom . . . Aztán, hogyha majd jó leszek neked embernek, akkor majd szólsz.

– Szólok, Dani.

*

A Jászságban újra fellendült a mozgalom. Megint bejárta az írás a falut, a majort egyaránt. Újra tízesével hurcolták az embereket a csendőrségre. Fájdalmas ordítás tartotta ébren a községet. A csendőrlaktanya körül éhes komondorok vonyítottak versenyt ordító gazdáikkal. Az asszonyok rongyos gyerekeikkel sírva járták végig a falut s a magtár előtt verődtek össze, akárcsak komenció osztás idején. Az öreg Virág Imre is kicammogott a kiáltozó asszonyok közé, világtalan szemét erőltetve húzta össze a sötétségben.

– Imre bácsi – kiáltott oda egy fiatalasszony –, a maga Danija is benn van.

– Hol? – kérdezte az öreg eszelősen.

– A zsandároknál. Verik valamennyit holtra.

– A Danit? – kérdi az öreg.

– Azt is, meg az enyémet is. Mindnyájunkat vernek.

Az ispán csitítani próbálta az asszonyokat, hogy hát majd csak előkerülnek.

– Igen, majd nyomorékon – kiabáltak mindenfelől.

– Ha rászolgáltak, akkor úgy – veti oda az ispán.

Erre a vén Virág csendesen sírni kezdett. Egész testében reszketett, sírt olyan keservesen, ahogy csak gyerekek és nagyon öreg, nagyon megtört emberek tudnak zokogni. Mintha egész keserű életének szörnyű fájdalmát akarná most egyszerre elsírni. Az asszonyok eleinte csitítani akarták, de aztán őket is elfogta valami keserű, sohase tapasztalt dühös sírás. Vagy harminc ordító, rívó béresasszony vágott neki a községnek. A községháza előtt azonban csendőrök várták őket, s hogy megszabaduljanak a zajtól, a tűzoltószínbe zárták az asszonyokat, s így szinte a fél falu bekerült a községi urak rabságába.

A jegyzőék a megyei uraknak természetesen már egy egész revolúcióról tettek jelentést. Kora reggelre aztán autókon egy sereg szolnoki úriember érkezett, rengeteg csendőrtől kísérve. De ott volt erre már az egész falu s az egész major aprajanagyja, s borzasztó zenebonát csaptak.

– Agyonverik a népet!

– Mi lesz már itt – kiáltott fenyegető hangon egy éltes kisgazda –, hát így bánnak az urak a magyar emberrel?

Az alispán elvegyült a nép közé s jóakaratú mosollyal közeledett az egyre hangosabban ordítozó kisgazda felé, barátságosan a vállára tette a kezét, s leereszkedőleg szólt:

– Na mi történt, öregem?

– Az történt, tekintetes uram, hogy se ide, se oda, becsukták a fél falut.

– Miért?

Erre a csendőr őrmester tört utat a tömegen keresztül az alispán felé, katonásan jelentette:

– Kommunista röpiratot terjesztettek a községben, méltóságos uram.

– Az apja f....t! – kiáltotta egy fenyegető, öblös férfihang a tömegből.

– Ki terjesztette? – kérdezte egy kövér parasztasszony belepirulva.

– Még nem állapítottuk meg – mondotta az őrmester, az alispánnak felelve a parasztasszony kérdésére –, a gyanúsítottak tagadásban vannak.

– Hát persze, hogy nem állapította meg – kiáltott az előbbi kisgazda fenyegető hangon –, de a falut már nyomorékra verték, azt a betyár istenit neki.

Az alispán látta a veszedelmes hangulatot, s kissé szónokolva nyugtatta a háborgó embereket:

– Menjenek csak haza szépen, emberek, rögtön kivizsgáljuk a dolgot, és mindenkit kiengedünk, aki ártatlan. Mi ártatlan embereket nem bántunk.

– Nem ám! – kiabálta kórusban a tömeg.

Az alispán kijelentésére a jegyző is, a csendőr őrmester is egyszerre megszelídült, atyailag csitították az izgult hangulatot, de a tömeg nem oszlott, tovább őgyelegtek a községháza körül.

A megyei urak a községházán hallgatták meg a jegyző és a csendőr őrmester jelentését, mely szerint az utóbbi időben tömegesen osztogatnak a kommunisták röpiratot, folytonos engedetlenségre szítják a népet, és hogy a mozgalom élén egy Balog Mária nevezetű ismert kommunista nő áll, akinél valami levelet találtak, mely szerint Péter-Pálra aratósztrájk előkészítésére valamilyen röpiratot ígérnek. Dacára annak, hogy már második napja „vallatják", nem hajlandó megmondani, hogy honnét és mily úton jutott a levél birtokába. Rövid tanácskozás követte a jelentést, majd Bercin kívül mindenkit kieresztettek.

Bercit az urakkal jött csendőrök vitték be Szolnokra, ott is tartották hosszú ideig. Késő ősszel azonban mégiscsak haza

kellett engedni, minthogy a városi urak sem mentek vele többre, mint a falusi csendőrök. Berci mindvégig néma maradt.

Berci szabadulása után harmadnapra, valamilyen tanyai szénapadláson jött össze a sejt. A tanyához vezető utat erős fiatal parasztfiúk és béreslegények szállták meg. A jász . . . i ifjúmunkás sejt állt őrséget.

Bercit nagy tisztességgel fogadták. Az értekezlet minden különösebb ceremónia nélkül kezdődött, bár Virág Dániel jelentése valahogy mégis nagyon ünnepélyes volt. A sejt tagjai helyeslően bólogattak, közbe-közbeszóltak valami biztató, nagyhitű mondást. A telihold bevilágított a nyitott padlás száján, kellemes, sárgás fényt vetett a sejttagok komor ábrázatára.

– Miután Berci elvtársat elvitték – jelentette Dani –, mi láttunk hozzá a harc megszervezéséhez. A legnagyobb gondunk persze az irodalom volt. Jól tudtuk, hogy minden utat meg fognak szállni, hogy biztosan nyakoncsípik azt, aki a röpiratot hozza. Aztán Gecsei elvtárs segített rajtunk . . . (Az öreg Gecsei Sándor szégyenlősen lesütötte fejét.) Péter-Pál napján az uraság Szolnokról hajtott hazafelé, szokása szerint most is maga hajtotta a lovat, és Sándor bácsi fia, ifjú Gecsei Sándor mint parádés kocsis hátul ült az ülésre, de az ülés alatt ott volt a röpirat. – Berci boldogan mosolygott és le nem vette a szemét a csendesen, komolyan beszélő Daniról. – Persze másnap az aratók azon frissiben leálltak. Gyűlést tartottunk, röpiratot osztottunk, tüntettünk, és az érett gabonához senki se nyúlt hozzá. Aztán valahogy az idő is nekünk kedvezett, olyan száraz napok jöttek, hogy csak igen nagy kár árán lehetett volna tovább húzni az aratás megkezdését, a kasznár aztán be is adta a derekát. A követelésünket megkaptuk és az idén egykilencedért arattunk. Szervezetileg is erősödtünk azóta, tizenegyen vagyunk párttagok, van egy erős, aktív ifjúmunkás sejtünk és erősen benn vagyunk a földmunkás szerve-

zetben is. Te, Berci elvtárs, arra jöttél haza, hogy kilegyen a tucat. Szeretettel vártunk, testvér.

Berci nem tudott szólni. Reszkető kézzel szorongatta az elvtársak kezét, a torkát valami boldog sírásféle csiklandozta, borzasztó erejébe került visszatartani könnyeit.

Gyűlés után együtt ment hazafelé Danival. A legény csendesen lépkedett mellette s hosszúkat hallgatott. Néha úgy oldalvást rá-rápislogott a lányra s nagy zavarában fütyörészett. Berci érezte nyakán, a kezén a legény égető tekintetét, rettenetesen ellágyult tőle. Egyre attól félt, hogy minden teketória nélkül, csak úgy a nyakába fog ugrani. A legény mintha érezte volna, hogy mi megy végbe ebben az erős, szép lányban, s nagyon szeretett volna könnyíteni rajta. Megpróbálta a régi legénykedő kötekedést, de valahogy nem illett bele ebbe a hangulatba. Aztán gondolt egyet, s úgy egyszerűen, ahogy a kommunisták szoktak beszélni egymás között, megszólította Bercit:

– Berci elvtárs!?

– Mit akarsz, Dani? – kérdezte a lány szelíden.

– Úgy emlékszem, Berci, hogy megígérted, ha emberségesen viselem magam, hát mondasz valamit. Azt hittem, hogy elhoztad Szolnokról ezt a jó szót.

– Elhoztam, Dani – tört ki Berciből a Mari, s annak rendje és módja szerint lesütötte a szemét.

– Na ide vele, hé – mondotta Dani, s keményen magához szorította a lányt.

– Igen, hát most már lehet. Most hogyha kellek, most szívesen lennék a feleséged.

– Hogy kellesz-e? – s a legény földhöz vágta a sapkáját.

*

Íme, jó emberek, ekként ment férjhez Berci.

BÉKÉS TALÁLKOZÁS

A lacsony, harcsabajszú magyar taposta a feneketlen alföldi sarat. Nyűtt csizmája lomhán süllyedt bele a hideg októberi pocsolyába, miközben minden egyes lépésnél sáros, fekete esőlé bugyborékolt elő hangosan szortyogva a hitvány lábbeli számtalan lyukából. A magányos gyalogos vállán kötéllel egymáshoz kötözött kubikos szerszámot, csákányt, ásót, lapátot viselt, amely tompán zörrent össze a lustán bandukoló ember nehéz lépéseire. Néha-néha megállott egy-egy rövid percre. Rongyos kabátja ujjával végigtörülte izzadó homlokát, mutatóujja tövével kétfelé sodorta a szomorúan alákonyuló, gondozatlan fekete bajuszt. Ilyenkor levetette nehéz zsíros kalapját és úgy tekintett fel az égre, mintha csak fohászhoz készülne, de mégsem szólt semmit. Aránytalanul nagy, csontos kezével megsimogatta gyér, izzadt haját, rátette a viharvert kalapot, nagyot köpött a sárra, és lassú tempóban tovább taposta az őszi, végtelen magyar reménytelenséget.

Amikor a dűlőről felkapaszkodott a valamivel tisztességesebb szentesi országútra, egy másik kubikos embert látott maga előtt.

Ez a másik egy halom útjavításhoz hordott kavicson ül-

dögélt és pörkölt tökmagot ropogtatott sárga fogai között, olyan nyugodtan és oly nagy figyelemmel, mintha a világon ezenkívül semmi gond se nyomná békés lelkét.

Pedig a kavicson ülő ember is rongyos volt. Rettentően megviselt és agyonfoltozgatott kabátot, rossz bársonynadrágot viselt, s rövid, komisz bakancsából kíváncsian kukucskált elő széles hüvelykujja. A kavicscsomó mellett pihent a rozoga talicska is, mindenféle kubikosholmival telehányva. Különben úgy termetre és arcra mintha hasonlítana is a dűlőről jövő kollégára. Ez sem lehetett valami nagyon magas, legfeljebb hogyha vállban volt szélesebb valamicskét, a bajusza is olyan bánatosan kajla volt, mint a másiké, a kalapkarimája is olyan csáléformán lógott le, s a dús szemöldök alól éppen olyan ravasz, apró fekete szempár pislogott elő.

– Adjon isten – köszönt rá a fáradt vándor a tökmagot ropogtató atyafira.

– Adjon! – felelt az készséggel. – Hová, hová?

– Szentesre – mondja a másik.

– Minek?

– Odavalósi vagyok.

– Én is Szentesre iparkodok, bár én szállási vagyok.

– Minek megyen akkor Szentesre? – kérdi amaz, leemelve válláról a szerszámcsomót.

– Valahová csak kell menni, ha már él az ember vagy mi . . . Üljön le, ha ráér.

– A sok dolgomtól bizony leülhetek – mondotta, s odatelepedett a szállási kolléga mellé, gondosan maga mellé fektetve a szerszámos köteget. – Micsoda ganyé egy sár van errefelé – szólalt meg egy kis idő múlva.

– Az van . . . sár meg csöndér . . . Abba hiány nincs – mutatott a szállási ember Szentes felé, ahonnan két kakastollas csendőr közeledett kimért, katonás léptekkel a kőrakás felé.

– Igen, ebből a fajtából van elég, egy kicsit még sok is.

– Sok... Egyen egy csöpp tökmagot, bajtárs, ha szereti... persze egy kalap szőlő jobb lenne, no de evvel is múlik az idő – s egy jó marék pörkölt tökmagot öntött a szentesi ember kezébe. – Az imént adta az egyik tanyai asszony, csak éppen hogy a kenyeret felejtette el melléje adni, pedig kenyérrel jobb íze van neki... Merre járt, ha szabad kérdeznem?

– A bolondomat jártam – felelt a szentesi, legyintve.

– No?

– Igen... Valaki hírül hozta, hogy dolog van Cegléden, azt voltam oda megnézni.

– Aztán látta legalább?

– Igen, a kész munkát.

– Az nem nagyon érdekes, bár én azt sem láttam, az időt sem tudom, hogy mióta. Tudja, a kész munkát nem szeretem, ahhoz már nincs köze az embernek, a csinálatlant meg másnak adják, nem nekünk... Én az igazat megvallva, már nem is igen keresem a dolgot, úgyis hiába. Én már csak úgy megyek, amerre a szemem lát.

– Én is olyanformán vagyok... Most is egy krajcár nélkül térek meg.

– Pedig várják, mi?

– Hogy várnak-e? Heten... – sóhajtott a szentesi egy nagyot.

Egy kis ideig csendben ropogtatták a tökmagot, s haragosan köpködték ki a héját a nedves útra.

– Engem már talán nem is várnak – mondotta a szállási maga elé nézve. – Pedig nálunk se üres a ház: három család, az asszony, meg a két öreg. De az ember így üres kézzel nem mer hazamenni... De minek is? Bajnak?

A szentesi bólogatott.

– Tudja, cimbora – folytatta a szállási ember a szomszéd

felé fordulva –, én már azért se merek hazamenni, mert attól félek, hogyha a hazai nyomorúságot látom, hát még kárt találok tenni valakiben... Igen nehéz nézni őket, amikor az ember ennyire tehetetlen. Nehéz.

A két kakastollas közben odaért a kőcsomóhoz. Alaposan megnézték a két nyűtt embert, végre az idősebbik őrmester szigorúan rájuk szólt:

– Mi az istent ténferegnek maguk itt?!

– Hát hol ténferegjünk? – kérdezte vissza a szentesi, nem éppen barátságosan.

– Álljon fel, ha velünk beszél! – kiáltott rá a másik csendőr a szentesire, aki nagylustán felállott, de most aztán a szállási ember vette át a szót.

– Pihenünk, tekintetes urak. Elfáradtunk, aztán gondoltuk, hogy megpihenünk itt egy keveset, hiszen a kőnek nem árt.

– Hallja, magát már mintha láttam volna valahol? – kérdezte a fiatalabbik csendőr gyanakodva.

– Színigazságot mond kérem, a múltkor a vásárhelyi országúton állta utamat a tekintetes úr.

– No ugye? Nekem jó szemem van ám. Akit én egyszer megnézek, azt húsz esztendő múlva is újra megesmérem.

– Szeme az van a tekintetes úrnak, a' már igaz.

– Hová való maga?! – kérdi most újra az idősebbik csendőr.

– Én szállási vagyok, instállom.

– S mi a fenét keres a szentesi határban?

– Dolgot.

– Itt keres maga munkát?

– Hát hol keressek, tekintetes urak, máshol sincs több, mint amennyi errefelé van. Valahol meg csak kell lenni az embernek, nem igaz?

– Hát valami papírféléje, igazolványa van-e?

– Egyebem sincs, tekintetes úr – mondotta a szállási ember, és egy csomó mindenféle írást szedett elő feneketlen belső zsebéből. – Ez itt a munkakönyv, ez pedig a személyazonossági iromány, ez itt a leszerelési papiros, ez a községi bizonyítvány, ez meg a születési levél, azaz anyakönyvi kivonat, itt ez az erkölcsi bizonyítványom, ez pedig az elbocsájtási írás a kecskeméti áristomból, arról szól, hogy azt a nyolc napot, amit verekedésért kaptam, tisztességgel leültem. Ez a papír a kolera ellen . . .

– No elég már – állította meg a csendőrőrmester a papírzáport –, azt hiszi maga, hogy nekünk egyéb dolgunk sincs, mint a maga írásait olvasgatni?

Közben a másik csendőr a szentesi ember munkakönyvét vizitálta meg, minekutána szép komótosan továbbálltak.

A két ember szótlanul nézett egy ideig a módosan lépegető csendőrök után, s miután már mintegy száz lépésnyire jártak a kőcsomótól, csak akkor ültek vissza régi helyükre.

– Jól néznek ki az őrmester urak – szólalt meg végre a szállási ember, ravaszul hunyorgatva –, tisztára örül a szívem, amikor ilyen jó húsból való népeket látok.

A szentesi nem felelt, merően bámult a csendőrök után, de a szállási tovább kötekedett:

– Jól tartják üket, úgy látszik.

– Ezeket jól – felelt a másik –, tömik minden jóval.

– De meg is érdemlik – kacsint a szállási.

A másik gyanakodva végigméri a tökmagot ropogtató cimborát, de megnyugszik tüstént, amikor annak ravasz mosolyát látja. Félresodorja lelógó bajuszát s csak jó idő múlva adta vissza a szót.

– Meg a kötelet.

– Ahon.

– Meg a hideglelést.

– Azt is.

– A múltkor csaknem a karom csavarták ki.

– A karját?

– Azt, meg puskatussal agyusztálták a mellyemet. Azt hittem már, hogy a lelkem köpöm ki semmiért.

– Semmiért?

– No igen, tisztára szóbeszéd miatt.

– Szólt valamit talán?

– Nem sokat. Azt találtam mondani a városháza előtt, amikor a kódislisztre csábították össze a népet, hogy ej, de sokan vagyunk. Erre azt mondja az egyik ismerős pajtásom, hogy hát lehetnénk többen is. Igen, mondom lehetnénk, hiszen, mondom, a földesúr sincs itt, a pap se, a jegyző se, a zsandárkapitány sincs itt, mondom, de a pízes zsidó se a bankbul, pedig mondom, azokkal kellene megétetni ezt a csöpp férges lisztet, meg a rothadt krumplit.

– Abba pedig igaza volt kendnek.

– Ugye? Aztán mégis bevittek érte vagy ötünket – mondotta a szentesi ember elborulva –, tisztára csak a szóbeszéd miatt.

– Jaja – bólogatott a másik részvéttel.

– Kommunista, büdös zsidó vagy – mondták –, árulod elfelé a magyar hazát. Már hogy árulnám, tekintetes úr, mondom, hiszen nem is az enyém, de az őrmester csak mondja, hogy áruló vagy, mondja, az anyád jordány istenit! Azt mondja, ne félj, mi mindent az égvilágon tudunk, még azt is, amit álmodban gondolsz, te tetves, mondja, add elő hát hamar a röpiratokat, amiket, azt mondja, a pesti zsidóktól kaptál. Ide vele hamar, mondja, na áncváj! Én meg persze mondtam, hogy egy mukkot sem tudok semmiféle röpiratról, hogy így, meg úgy, a színét sem láttam neki. No de ezek nem hitték. csak mondják, hogy azokból a röpiratokból lázítottam az embereket a városháza előtt, hogy abból akartam felforgatni a társadalmi rendet. Őrmester úr, mondom, dehogyis nyúlok

én olyasmihez. – A szentesi ember lemondóan legyintett. – No de hiszen beszélhettem én ott, ami csak jólesett. Úgy ütöttek, hogy már se élő, se hótt nem voltam. Tudja, nemhogy úgy vertek volna módjával, ahogy hát az emberek között szokás. Ezek csak ütöttek, ahogy jött, bikacsekkel, hol puskatussal, hol derékszíjjal, amelyiken rajta volt a teli patrontáska. Szégyen ide, szégyen oda, tudja, de én bizony végtére már rimánkodni kezdtem. Attól tartottam már, hogy agyonvernek örökösen, hiszen mi ezeknek egy szegény kubikos? . . . Mondtam, hogy semmi nemzetségem se volt zsidó, sem kommunista, hogy a „Szív" újságon kívül semmiféle pesti írás se járt a kezembe, de mondom, azt is kiűzöm a házbul örök időkre, csak az életemnek kegyelmezzenek meg, hiszen mi lesz nélkülem azzal a sok családdal a Krisztus nevében?

– Aztán elengedték?

– El, harmadnapon, amikor már éppen hogy csak hált bennem a lélek, de erőm már jártányi se volt, annyira összedemoláltak.

– Hiába, ahhoz értenek, azt meg kell adni nekik – felelte a talicskás ember elismerőleg. – Ütni meg kutatni jól tudnak, hiába.

– Nálunk is kutattak – mondotta a szentesi ember gyönge mosollyal –, felhányták az egész házat, szuronnyal döfdösték a padlást, meg a falakat, a végén már minden vakondtúrásnak ásóval mentek neki a kertbe, annyira odavoltak azokért a pesti röpiratokért.

– No és mégse találták meg? – kérdezte a szállási, ravaszul hunyorgatva.

– Azt nem – mondotta a szentesi –, azt csak szerették volna megtalálni, csak szerették volna.

– Akkor jó –, mondta a szállási koma s igen ünnepélyesen levette fejéről a csajla, nagy, zöldes kalapot, mintha csak hajbókolni lenne kedve, de rögtön utána a kalap belsejében, a

bőr izzadságfogó alól két piszkos és nagyon gyűrött cigarettapapirost kotorászott elő. Erős, durva ujjai között szép gondosan kisimította őket, s egyiket szó nélkül odanyújtotta a kárvallott cimborának, míg a másikat a legsarkától fogva a szája szélébe csipesztette, majd foltos lajbija zsebéből egy kis csupapor dohányt piszkált elő, amit testvériesen megosztott a másikkal. Csendesen rágyújtottak és belefújták a füstöt a párás októberi levegőbe.

– Szóval magát is elagyusztálták már az effajta írásért? – kérdezte a szállási ember jó idő múlva.

– El engem, alaposan.

– Azért, mert tavaly engem talpaltak meg érte Halason – mondotta a szállási huncut mosollyal. – No de, tudja, az igazat megvallva, én meg is érdemeltem, isten bizony meg.

– Na?

– Meg, cimbora, én nemhiába kaptam. Én arra a rengeteg verésre tisztességgel rászolgáltam... Mert buta ember ne vegye kezébe az ilyesmit, ha bánni se tud vele. Nem igaz?

A szentesi ember erre hümmögött valamit, majd a másik nyugodtan folytatta:

– Tudja, ez odahaza történt vagy két esztendővel ezelőtt az emberpiacon. Az egyik régi pajtásom adott nekem egy csomó ilyen kommunista írást. Ők röpcsinek hívják az ilyet. Szóval adja a koma szép titokba a papirost, azt mondja, hogy: „Itt van egy kis röpcsi, egy igaz komám, neked is okulásra – mondja ez az én pajtásom –, olvasd el figyelmesen, aztán add tovább ügyesen valami rendes embernek, de olyannak ám, aki nem hozza rá a nyakadra a zsandárt érte – mondja. – Vigyázz, sokáig ne kotolj rajta – mondta a cimborám –, mert az írás nem nagyon ártatlan."

Jó... Viszem én haza a holmit, nyitom kifelé, látom, hogy a pajtás igazat beszélt, mert az bizony alaposan megadta nekik. Az egyik olyanforma volt, mint az irka, vagy húsz lapból

is állott, a hegyibe sarló és kalapács volt pingálva, a sarló alatt meg szép nagy betűkkel, hogy: „Kommunista". Aha, mondom, szóval így vagyunk. Jó . . . Kezdtem én szépen olvasni azt a „Kommunistá"-t. Mingyárt az elején mondom magamba, hogy hát nem éppen az újtestamentumba való szavak ezek, de hát olvasom tovább, egészen a végéig. Aztán elővettem a másikat. Olvasom. Azon csak egy lapra volt szerkesztve, de annál mérgesebb. Tyhű, a hétszentségit – kiáltok fel –, ez aztán megmondja nekik a szemükbe! – Mit? – kérdi erre a feleségem. Hát erre elolvasom újra az asszonynak, az csak úgy vakargatta a kontyát, aztán újra elolvastam édesapámnak, a vénember csaknem leesett a padkáról nevettében. Dehogyis adtam én tovább ezt az áldott írást, ahogy a koma megparancsolta, hanem megtartottuk és persze olvasgattuk derűre-borúra. Már kívülről tudtuk szinte. Jó. Megyek a dolgom után, járok városról városra, persze a röpcsiket cepelem magammal mindenfele. Ahol módja adódott, ott olvasgattam belőle, néha csak úgy magamnak, néha bizony másnak is. Így kerültünk el Halasra, ahol egy csöpp dolog is akadt. Csuda rossz kubik volt, derékig állott az ember a vízbe, a keresetnek meg nyoma se. Szóltunk a mérnöknek, hogy hát a bér kicsi akkora roppant munkához, ő meg azt mondja, hogy többet nem ád. No, mondjuk mi, akkor álljon maga bele, ebbe a szerencsétlenségbe. Mi ilyen kevés pénzért nem dolgozunk. Jó, mondja a mérnök, ha maguk nem dolgoznak, majd dolgozik más. Hozott is hamarosan másik hat embert. Nem tudni, hovavalósiak lehettek, de biztos, hogy nem volt kubikosnép. Úgy kaptak a dolgon, mint a kacsa a nokedlin, még azt sem kérdezték, hogy mit fizet. Mi persze mondjuk nekik, hogy így meg úgy, nem szép dolog, így rámennek a másik szegény kenyerére, hogy hát bagóért is elvégzik ezt az embertelen dolgot, és hogy most a mi családunk szájából szedik ki a falatot. De fenét ért itt a beszéd, ránk se hallgattak, úgy mentek

neki a víznek, akár a ludak. Hát persze hogy erre mi úgy félig agyonverdestük őket.

– Az olyanok meg is érdemlik – bólintott a szentesi.

– Az ám, de mire végeztünk volna, már ott is voltak a nyakunkon ezek. Vagy tíz kakastollas esett ránk puskásan, mi a fenét lehet itt csinálni? Trancporálnak bennünket befelé a laktanyába. Én persze nem gondolok semmi rosszra s akkor jutott eszembe a röpcsi, amikor már kutatták is a bandát. Persze, hogy meglelték. – No zsidó – mondják –, hát hol szerezted ezt a piszkot? – No, hát mit szólhat erre az ember. Nem adhattam ki a régi pajtásom, bár az ott állott mellettem és olyan szemet meregetett rám, hogy attól tartottam, hogy agyonszúr vele, hát erre mondom, hogy ide-oda esztendeje, hogy a kecskeméti piacon kaptam egy ilyen meg olyan embertől, akinek annak előtte se hírét, se színét nem láttam. – Úgy? – mondja erre a halasi őrmester. – Szóval így vagyunk – mondja –, no, majd megmondod.

Erre elvittek valahol hátul a pincébe és tüstént elkezdték az agyabugyát. Először persze csak úgy képen törülgettek, de erősen. No hát kitől kaptad ezt a kommunista szemetet? Én meg azt mondom, mit először mondtam. Most aztán gúzsba kötöttek és a pucér talpamat kezdték bikacsökkel agyusztálni. Tudja, hogy összerondítottam magam kínomban? Kérdik újra, én meg újra csak a Kecskemétet mondom. Erre újra kezdik. Te jó isten, hogy mit csináltak azok velem, azt elmondani se jó. Ütöttek-vertek irgalmatlanul, a talpam, a fejem, a fenekem, a kezemet tördelték óraszámra. Kitől kaptad? – kérdik, én meg mondtam, amit először mondtam, egy szót se többet. Így vertek engem, akár hiszi, akár nem, két nap és két éccakán keresztül. Itt-ott pihentünk csak egy-egy órácskát. Harmadnap reggel aztán a tököm kezdték ki. Azt ütötték kedves cimbora, bottal. Persze az embernek ez a része érzékenyebb, mint a feje és így egykettőre igen nagyra da-

gadt. Igen ám, csakhogy én ekkorra már nagyon mérges voltam. Gondoltam, csak üssetek betyárok, amíg beleszakadtok, most már azért se mondok még annyit se, mint amennyit idáig szóltam. Az ilyen latrokkal én nem beszélek, gondoltam. Nem is szóltam többet egy hangot se. Erősen összezsugorítottam a fogam és úgy hallgattam én jó ember, hogy szinte a víz csurgott rólam. Kérdeztek, én meg hallgatok: kérdik a nevem, hogy miképpen hívnak és hogy hová valósi vagyok. Én semmit. Dögöljetek meg, gondoltam magamba, az ilyeneknek még a nevem se mondom meg többet. Végül aztán nemcsak én dűltem ki a veréstül, hanem a csöndérek is. Kénytelen-kelletlen abbahagyták és elvittek bennünket Kecskemétre. Ott toszogattak még egy kis ideig, aztán nyolc-nyolc napot adtak a banda minden egyes tagjának a verekedésért... Egy szobába ültem azzal a pajtással, akitől a röpcsit kaptam. Ez aztán mondta, hogy milyen nagyon sajnált. Bizony, mondta, a szívem is fájt, amikor azt láttam, hogy mennyire ölnek, testvér, mondotta, de egy kicsit azért örültem is. Még jó, mondotta, hogy nem a kalapodba tűzted ki azokat a röpcsiket, mint a violát. Azóta testvér, ha én valami ilyesmihez hozzájutok, elolvasom egyszer-kétszer, aztán már adom is tovább másnak. Nem jó ellazsukálni az ilyesmit, higgye el.

A vékony kis cigaretta már régen a tövéig égett, a kihűlt icipici csutkát kifricskázta az út közepére, s kényelmesen szedelőzködni kezdett.

– Megyünk?? – kérdi a szentesi felállva. Nagyon jól elüldögéltem pedig – mondja a vállára vetve a szerszámot.

– Megyünk szomszéd, mert ránk talál esteledni. – Nyakába vette a gurtnit és lassan tolni kezdte a nyikorgó kubikoshintót Szentes felé.

Jó ideig szótlanul haladtak egymás mellett a kövesúton, végre a szentesi ember szólalt meg újra:

– Jól mondja maga azokról az írásokról, hogy megmondják őszintén az igazságot . . . Az éppen úgy igaz

– Ugye?

– Tudja – kezdte a szentesi bizalmasan a talicskatoló koma felé fordulva –, én is olvastam egy ilyet a földről. Nagyon szép egy röpcsi volt.

– No?

– Tudja, az is megmondta ám, hogy csak úgy porzott . . . Tiszta öröm. Ha akarja, magának adom, mivel éppen nálam van.

A talicskás megállott. Leakasztotta a gurtnit a nyakáról s ravasz, kerek arcára huncut mosoly ült.

– Szóval tovább akarja adni a bajt? – mondotta hamis kacsintással.

– Hát nem éppen azért, de hát hadd olvassa maga is, ha kedve van rá. – S ezzel kikotorászott a rongyos mente zsebéből egy négyrétre hajtott papírlapot s odanyújtotta a cimborának.

A szállási ember körülnézett, aztán rendesen, figyelmesen széjjelnyitotta az írást és olvasni kezdett, miközben a másik figyelmesen szemlélte az olvasásba merült kerek ábrázatot.

– No – kérdi, mikor amaz a végére ért –, mögjárja?

– Ez igen – mondotta a szállási megelégedve –, más nincs?

– Azt hiszem, hogy még egy akadna talán, ha nagyon keresném. Ez az adóról szól, ha szereti.

– Mutassa csak, hadd lássuk, mit mond.

Most a másik röplapot is végigolvasta rettentően komoly ábrázattal, majd mind a kettőt gondosan összehajtogatva zsebre vágta.

– Ez is szép – mondotta megelégedve –, több nincs?

– Nincs. De hiszen elég lesz magának ennyi is egyszerre. Nem?

– Nekem elég, de magának is elég lesz, hogyha a párját magánál kapják. Mi a neve magának?

– Engem Nagy Istvánnak hínak. Hát magát?

– Engem meg Kis Istvánnak.

– No hát akkor isten éltesse.

– Magát is.

– No gyerünk akkor, koma, mert csakugyan esteledik – mondotta a szentesi ember indulásra készen.

– Megálljon csak még egy picit – szólt Kis István, gondosan körülnézve a sáros pusztaságon. – Valahogy nagyon megkönnyebbült maga az én rovásomra.

A szállási ember most odatolta a talicskát a legközelebbi kőhalomhoz és rámolni kezdte kifelé a tartalmát a kavicsra, aztán felfordította a roggyant talicskát és az egyik fenékdeszkát óvatosan kihúzta. A deszka helyén egy másik deszkába mélyedés volt vésve s abban egy csomó litografált írás.

– No koma, itt a „Koma"! Ne mondja, hogy én semmit se adok a röpcsiért – szólt a szállási ember ravaszul. – De azt mondom, hogy ennek aztán gondját viselje ám, a jó istenit, mert az olyan nagyon teli van, hogy az tisztára borzasztó. Ha ezt magánál kapják, ezért úgy kifordítják kendet, akár a pöndölyt.

Most aztán Nagy is körülnézett s a kétrétbe hajtott „Kommunistát" négyrét hajtotta s figyelmesen a csizmaszárába dugta.

– Hát köszönöm a barátságot, Kis István, ha már annak híjják magát.

– Vagy annak, vagy se. A „Koma" attól se jobb, se roszszabb, nem igaz?

– Az igaz... Én csak azért mondom, merthogy nem néz ki maga Kis Istvánnak, már ne haragudjon.

– Nem, ugye?

– Nem, de ez a maga dolga.

Továbbmentek, alig szóltak azután valamit egymáshoz. A város szélén elváltak. A szentesi ember kezet fogott a szállási emberrel s levágott az országútról a Czondra-tanyának, a másik meg tolni kezdte a talicskát Szentes felé.

Nagy István azonban, mintha hirtelen eszébe jutott volna valami, utána szólott a talicskásnak.

– Álljon csak meg még egy percre, szomszéd, valamit elfelejtettem.

A szentesi ember visszasompolygott a talicskához, a jobb keze bütykös mutatóujját felemelte és meglóbálgatta, mintegy előre jelezve mondanivalójának nem közönséges jelentőségét.

– Azt akartam mondani, hogy hát azért engem se hínak ám Nagy Istvánnak.

– Ugye nem? – mondotta a másik vidám mosollyal.

– Persze hogy nem, ez csak olyan pártnév, tudja . . . Aztán azt akartam még megmondani, hogy a zsandárok csakugyan nem akadtak rá a röpcsire, pedig ott volt vagy harminc darab.

– Ott, ugye?

– Persze hogy ott volt, csakhogy jól el volt téve a szem elől – mondotta nevetve –, akárcsak a maga talicskájába.

– Hát akkor szerbusz, elvtárs – parolázott bele a szállási ember a szentesi koma nagy, csontos tenyerébe. – Úgy látszik, téged se kell már kitanítani arra, hogy hogyan kell a fületlen csizmát felhúzni. – Jóízűen nevettek, barátságosan rázogatták egymás kezét, és roppant tisztességgel letegezték egymást, mint ahogy rendes elvtársakhoz illik, majd mindegyik továbbment a maga útján.

Közben békés alkony borult a végtelen és feneketlen alföldi sárra.

ÁDÁM JÚLIA ASSZONY

Alig hajnalodott, amikor Ádám István hitvány agyagviskójának „Népszavá"-val beragasztott ablakát megverték a csendőrök.

Hideg reggel volt, a dúsan nőtt dudvát az udvaron vastagon belepte a dér. A kis szalmafedeles ház úgy állott az udvar közepén, kerítés nélkül, mintha a gondviselés azért dobta volna ide a nagy magyar Alföldre, hogy hangosan figyelmeztesse a tapasztalatlan járókelőt arra, hogy kincses Magyarországon jár. A porta kihalt, se disznó, se tehén nem zavarta a reggeli csöndet, sőt a csendőrre hagyományosan haragvó kutya se ugatott. Ugyan kinek van ebben a nehéz világban módja arra, hogy kutyát tartson a kóbor emberek ijesztgetésére. Régen elmosódott már minden határ a csavargó és a dolgos alföldi kubikos között. Valahogy a verebek is máshová hurcolkodtak, minthogy ló nagyon kevés akad már az ilyen kubikoslakta vidéken, minden élőlény menekül a magyar agyagházak környékéről, hiszen nemcsak eleséget, de lassan már vizet sem talál itt sem állat, sem ember. Szomorú, üres, gazos udvar közepén, széljárta hitvány agyagviskó, ez a kubikos magyar palotája. Az eresz alatt egy kerékkel az égnek fordított rogy-

gyant kubikostalicska jelzi csupán, hogy a házban laknak, sőt hogy maga a gazda is idehaza van.

A két csendőr, kinek ezen a szomorú portán ily kora reggel dolga akadt, közönséges jól táplált alföldi zsandár volt, arcukról nem kopott még le a nyári napsütés, éppen úgy, ahogy az éjjeli dínom-dánom borgőze sem párolgott el szűk koponyájukból. A fiatalabbik káplár rázta az ablakot, míg a rangidős őrsvezető hetyke állásba vágta magát, s arra várt, hogy megszólaljon az élet a kunyhóban.

Az első zörgetésre mintha fel se figyeltek volna odabenn. A káplár éppen a második, sokkal erőteljesebb zörgetésbe fogott, amikor az elnyűtt deszkaajtó nyikorogva kinyílott és hajadonfővel, ingbe-gatyába Ádám István dugta ki a fejét az ajtónyíláson.

A házigazda csak éppen hogy valamivel járt túl a negyvenen, de deres, hathetes, borostás szakálla, gyéren nőtt ősz haja, kora-rokkant, horpadt melle egyre azt bizonygatta, hogy hatvan esztendő sem esne már szégyenére. Nyugtalan, apró szeme idegesen pislogott a csendőrök felé, egy ideig mintha szavak után kapkodott volna, s aztán ijedt, akadozó hangon kérdezte:

– Mi . . . kellene . . . instálom?

A zordon csendőrlegények levették vállukról a puskát, a szuronyt a gazda felé fordítva közeledtek az ajtóhoz. Az őrsvezető egy fél lépéssel rangosan elébb állott, s boros, rekedt hangon kiáltott az ijedt kubikosra, anélkül, hogy csak egy mozdulattal is köszöntötte volna:

– Hogy hívják?

– Ádám István volnék, instálom.

– Az volnál-e, vagy az is vagy? – kérdi az őrsvezető vérszegény tréfával.

– Az vagyok, jelentem alássan.

– Katona voltál-e? – kérdi ismét a csendőr, élesen szemébe nézve Ádám Istvánnak.

– Igenis voltam, jelentem alássan. A hunderteincba szolgáltam a dritte batallionban, náinte kompani, cveite cug... cugszfírer voltam, isntálom – mondotta az ijedt gazda kissé hangosabban.

– A fronton jártál-e?

– Igenis, őrsvezető úr, harminckilenc hónapot töltöttem odakinn.

– Fogságban voltál-e?

– Nem én.

– Azt kérdem, hogy muszkafogságban voltál-e hadifogoly?

– Nem voltam én, kérem.

– Szóval nem voltál... hm. No, aztán rendes magyar embernek tartod-e magad, Ádám István?

– Az vagyok én, kérem. Nem is tudok másképpen egy hangot sem, mint magyarul.

– Hm – mondja az őrsvezető, gúnyosan. – Hát ha olyan rendes magyar embernek tartod magad, akkor mit keres nálad az a büdös pesti kommunista?

– Nincs énnálam senki, instálom.

– Majd kiderül mindjárt, hogy van-e vagy nincs. Mars be.

A gazda ijedten húzódott be a házba a két szurony előtt, s idegesen tekingetett hol a csendőrökre, hol a kietlen, üres konyhára.

A ház egyetlen kis szobából s egy füstös, szabadkéményes konyhából állott, melyen keresztül fütyörészve sétált ki-be a hideg októberi szél. A szobában egyetlen faágy, huzatlan ágyneművel. Az ágyban nagy darab, csontos, sovány asszony feküdt, mellette mintegy háromesztendős, sápadt arcú, sovány gyermek. A szoba közepén kecskelábon gyalulatlan asztal, előtte egy deszkából tákolt lóca, melynek párján a fal mel-

lett tizenkét-tizenhárom esztendős fiúgyerek aludt. A gyerek sáros, piszkos lába kilógott a nyűtt takaró alól s arcára rászállt egy késő őszi, nagy, zöldes légy.

A gazda ijedten állott a csendőr előtt s szeme tanácstalanul kereste az asszony nyugodt, hideg tekintetét.

A csendőrök a szuronyos puskát „készbe" tartva állottak az ajtó előtt. A szobában reszketve állott az ijedt kubikos, míg az ágyban nyugodtan feküdt a száraz, szigorú arcú asszony.

Néhány másodpercig szemlélték a csendőrök a nyomorult szobát, majd az őrsvezető szigorúan kérdezte:

– Hová dugtátok azt a kommunistát?

Ádám István tehetetlenül tördelte kezeit, esdeklő hangon sopánkodni kezdett:

– Őrsvezető úrnak alássan jelentem . . . nincs nálunk senki . . . nincs itt semmiféle kommunista. Hát honnan is lenne, kérem . . . tessék elhinni, instálom, hogy nincs itt senki.

– Hol a kommunista, az anyád betyár istenit – ordít most már a csendőr torkaszakadtából –, az éjjel itt volt. Itt járt. Nálad volt, te bitang, hazaáruló. Adod elő tüstént, vagy a beled taposom ki.

A nagy ordításra mind a két alvó gyermek felriadt, a kicsi gyámoltalan nyafogásba kezdett, a nagyobbik pedig felült a vackán, szemeit dörzsölve pislogott. A lócán ülő kisgyerek, aki feltűnően hasonlított csontos arcú anyjára, ugyanazzal az álmos, szürke tekintettel nézte a csendőröket, s a megütközésnek semmiféle nyomát sem lehetett felfedezni koravén gyermekarcán.

A csendőrőrsvezető mintha valami újat gondolt volna, odaugrott az egykedvűen bámészkodó fiú elé, durva, nagy markával összefogta a fiú nyakán a feslett ingecskét s alaposan megrázta:

– Hol az az idegen ember, fattyú, aki az este nálatok járt? Mondd meg rögtön vagy megöllek.

A szürke, nagy gyerekszem kissé haragosan meredt a vad ábrázatú legényre, de az arca tovább is olyan nyugodt maradt, mint egy vén flegmatikus emberé, akit már régen semmi sem hoz ki a sodrából.

– Nem járt itt senki – mondta öreges nyugalommal.

A csendőrőrsvezető újra megrázta a gyereket:

– Ne hazudj, te ördögcsemete, mert rögtön kifordítom a bőrödet – mondotta fogait vicsorgatva.

Az asszony, aki eddig nyugodtan feküdt az ágyon, most lassan felemelkedett, s csendes, hosszú, kimért léptekkel, mint egy kísértet, egyetlenegy hosszú szál paraszti asszonyingben a csendőr elé állott. Szürke szemét a megvadult mámoros csendőrre emelte s csontos kezét a fiú vállára rakva, halálos nyugalommal mondotta:

– A gyereket ne bántsa.

Az őrsvezető egy pillanatra meghökkent, végignézte a nagy darab, csontos asszonyt.

– Mondom, hogy ne bántsa a gyerekemet – ismételte szárazon –, ha valami sora van velünk, itt vagyok én.

A csendőr elengedte a fiút, egészen az asszony felé fordulva, valamivel csendesebben kérdezte:

– Hol van az a kommunista?

– Ha nem hiszi az úr, hogy itt nincs semmiféle kommunista, és hogyha baja van az úrnak a kommunistával, akkor keresse meg. De rajtunk ne kutasson kommunista után, mert ha én tudnám is, hogy merre jár, akkor sem mondanám meg.

Az összetört kubikos ember mély aggodalommal pislogott a feleségére s könyörögve kérte:

– Juli te, ne beszélj így az őrsvezető úrral, az isten áldjon meg.

– Bizony velem ne beszéljen így, mert ellátom a baját – mondotta a csendőr ismét az előbbi hangon.

– El-e?

– Juli – kérlelte ismét a megijedt kubikos.

– Apjuk – mondotta az asszony kissé nyersebben –, ha nem tud kend a dologhoz, akkor ne szóljék bele. Majd én megmondom az őrsvezető úrnak.

Juli asszony nyugalma mintha egy kissé megbűvölte volna az őrsvezetőt, csendesebben kezdett beszélni. A fiatalabb káplár pedig mintha szégyellné magát, a világért sem emelte volna szemét a szikár asszonyra, s tanácstalanul pislogott, hol a beijedt gazdára, hol pedig a saját csizmája orrára.

Az őrsvezető közben élesen tónust változtatott, s minden átmenet nélkül magázni kezdte Juli asszonyt, s a hangjában volt valami kérő is:

– Nézze, jó asszony, mondom magának, hogy semmi bajuk se lesz, mondja meg, lelkem, hogy hol van az az ember, aki tegnap este a faluban járt? Tudja, hogy kire gondolok?! Arra az idegen emberre, arra a pestire.

– Mondottuk már, hogy itt nincs semmiféle ember.

– Ha nincs, akkor volt. Hová lett?

– Nem volt, s nem is tudhatom, hogy hová lett.

– Megmondja vagy nem mondja meg!?

– Nem tudok rúla – mondotta az asszony nyugodtan.

– Nem-e? – kérdezte a csendőr indulatosabban. – Hát az írásokról se tud, amit hozott? Arról se tud semmit?

– Nem tudok semmi írásról. De hogyha az úr jobban tudja, hogy mi van az én házamban, mint saját magam, akkor csak keresse.

– Hallja – kiáltott a csendőr újra indulatosan –, velem aztán így ne beszéljen, mert el találom látni a baját.

Az asszony alsó ajka egyik szélét kissé lehúzta, az arcára valami keserű gúny ült:

– Aztán nem lesz-e nagyon nehéz, tisztelt úr, így kettejüknek elbánni egy asszonnyal?

A csendőr ismét nekivadult:

– Hol az a kommunista, te vén kurva?!

– Az anyád kurva, te csipás – mondotta az asszony közelebb lépve a csendőrhöz, s szürke, nagy szeme gyűlölettel meredt az őrsvezető apró, fekete disznószemébe.

Ádám István ijedelme a tetőfokra hágott. Kétségbeesett pillantást vetett a feleségére. A tapasztalatlan káplár idegesen toporgott, a kisgyerek az ágyban keserves rívásba kezdett, csak az anya meg a nagyfiú állott nyugodtan a csendőr előtt. Néhány kínos, csöndes másodperc következett, mely idő alatt világosan lehetett hallani a megijedt légy zümmögését, s érezni lehetett, hogy ebben az állott levegőben valami csodálatos harc folyik láthatatlanul, hallhatatlanul, a csendőr és Ádám Júlia között. Másodpercről másodpercre egyre világosabb lett, hogy ezt a csatát nem a csendőr nyeri meg.

A kényelmetlen helyzetből az őrsvezető akként menekült, hogy hátat fordított hirtelen az asszonynak, s harsány hangon kiáltott rá a megzavart csendőrkáplárra:

– Házkutatás!

A csendőrök bizonyos undorral hányták fel a kopott, rongyos ágyneműt, szuronnyal szórták szét a gyerek vackát a lócán, majd a falon lógó rongyos kabátok zsebeit kutatták át.

Az őrsvezető kiment a konyhába, belepislantott a fazekakba, a kemencébe, a kéménybe, majd óvatos, de gyakorlott léptekkel felkúszott a padlásra.

Miközben az őrsvezető kint járt, a káplár abbahagyta a kutatást, zavartan nézett körül a nyomorúságos szobában. Aztán a szoba közepén álló családot nézte, egyiket a másik után. A kisgyerek a házkutatás miatt lekerült az ágyról, s rémülten kapaszkodott bele az anyja hosszú ingébe, éppoly gyámoltala-

nul, miként apja járatta fáradt szemét az asszony szigorú, szoborszerű arcán.

A káplár már egynéhányszor próbálta szóra nyitni a száját, de valahogy mindig megijedt a saját bátorságától, csak jó sokára jött ki a torkán valami jóindulatú figyelmeztetés, s félig susogva szólt oda az asszonynak:

– Nem kell így beszélni az őrsvezető úrral, jó asszony... Nagyon nagy természetű ember... Hallgatni kell.

– Én is azt mondom neked, Juli lelkem – kapott a szón a kubikos.

Juli asszony a csendőrkáplár emberséges szavára nem válaszolt. A nagyobbik fiát gyöngéden magához vonta s merően maga elé bámult.

Néhány percnyi kutatás után a csendőrőrsvezető is visszajött a szobába, láthatóan megnyugodva. A szoba közepén állva újra körülnézett, s aztán mintha csak unalmában tenné, odalépett az ablakpárkányhoz, s az odahányt újságpapírok között matatott.

A kubikos elsápadt. Az ablakpárkányon két-három példány régi „Népszava" és egy szociáldemokrata agrárprogram hevert. Az őrsvezető mohón kapott a nyomtatványok után, s szinte kéjjel tartotta a szegény összetört kubikos orra alá:

– Hát ez micsoda?

Az asszony ránézett a nyomtatványokra, nyugodtan válaszolt a hebegő Ádám István helyett:

– „Népszava".

– Úgy – mondta a csendőr gúnyosan –, szóval a cugszfirer úr zsidó újságot olvas magyar ember létére, „Népszavá"-t, mi?

– Aztán nem szabad? – kérdi az asszony kissé gúnyosan.

– Hogy szabad magyar embernek ilyen szemetet olvasni! – felelte a csendőr rosszalló hangon. – Hát olvashat ilyet a tisztességes keresztény ember?

– Nézze csak, őrsvezető úr. Én azt az újságot nem olvasom. Szegény uram leli benne örömét. De hát miért is olyan nagy baj az?

– „Népszavá"-t olvasni? – kérdi a csendőr őszinte csodálkozással.

– Azt. Nem bolondult meg még attól senki. Úgy olvassák azt éppen, mint a „Szív"-et, meg a „Friss Újság"-ot. Ha olyan tilos dolgot írna, ne féljen őrsvezető úr, nem engednék nyomtatni a pesti urak odafent.

Az őrsvezető elhallgatott. Nem tudta, hogy mit lehet erre válaszolni, csak jó sokára ajánlotta, inkább magánbeszélgetés, mint hivatalos szó formájában, hogy azért inkább a „Szív"-et kell olvasni, minthogy az biztosan keresztény újság, amelyet magyar emberek írnak.

Juli asszony csendesen mosolygott, a kubikos is megnyugodott, amikor azt látta, hogy a csendőr visszarakja a „Népszavá"-t az ablakpárkányra.

A csendőrök súlyba vették a puskát, készülődtek kifele a szobából, az ajtóban állva azonban az őrsvezető még visszafordult:

– Mondják, jó emberek, igazán nem járt maguknál az a kommunista? A szolgabíró úr huszonöt pengőt fizet, ha megmondják, hogy merre van.

– Nem járt az itt, kérem – mondja a gazda megnyugodva.

– Hát a „Népszavá"-t ki hozta? – kérdezte a csendőr ravaszkásan.

– A posta – felelt Juli gúnyosan.

Mikor a csendőrök jó távol jártak Ádám Istvánék házától, a kubikos csak ekkor szólalt meg szemrehányó hangon:

– Ugye Juli, hányszor mondtam, hogy ne engedjük be a házba a Sanyit?

– Mondta kend.

– Mekkora bajba hozott majdnem.

– Kit?
– Hát minket.
– Kendet? – kérdi az asszony gúnnyal.
– Hát engem is, meg a családot.
Az asszony ránézett a nagyobbik fiára. Tekintete megenyhült, szúrós, ólomszínű szeme lágyan pihent a gyereken, aki érezve anyja simogató tekintetét, gyerekesen odasimult hozzá:
– Az én Pistámat.
– Eredj csak eredj, csak kényeztesd azt a kommunista kölköt, majd rád hozza egyszer a bajt.
– Az én Pistám? – kérdezte Juli büszkén. – Már minthogy te, Pistuka?
A gyerek szeretettel ölelte át az asszony csontos derekát, hűséges, szürke szeme nyugodtan pihen Ádám Juli mosolygó ábrázatán.
Juli asszony lágyan simogatta a fiú fakó haját:
– Betyár kis Pistukám nekem.

*

Ki lehet az áruló – ezen tűnődött Juli asszony egész nap. Végigvette az egész sejtet, emberről emberre siklott fürge gondolata. Senki. Valahogy maga is restellte, hogyha valamelyik elvtárson hosszabb ideig állott meg ide-oda kapkodó gondolata. Az öreg Táltos? Nem. Az sehogy se lehet. Öreg, kipróbált embere a mozgalomnak. A Barát-fiú? Nem. Arra sem lehet mondani. Különben az nem is tudott arról, hogy Sanyi náluk járt. Gáspár? Az se lehet. Orosz fogságban volt, régi vöröskatona. Hosszú időt töltött már börtönben is, mindenhol megállta a helyét. Ehhez se férhet gyanú. Csaba Károly . . . Csaba Károly. Juli asszony abbahagyta Ádám István csupafolt kabátjának legújabb foltján való munkáját, erős, csontos kezében elkezdett reszketni a tű. Csaba Károly . . .

s gondolatban végigfutott a gyanúba jött ember egész életén. Az apja kurátor az eklézsián, az egész család a pappal tart. Károly két és fél esztendőt szolgált Horthyéknál Szegeden. Zupás volt. Pokróclopásért csapták ki a katonaságtól. Nagy, csíkos katonapokrócokat lopott. Az öreg Csabáné, ha hideg leli, most is ezzel a pokróccal takargatja dagadt lábait... No, de más szempontból nézve. Károly most rendes elvtárs, akárki is volt régen. Fáradhatatlan, a legtöbb „Kommunistá"-t ő adja el, a legtöbb röpiratot ő helyezi el, úgy szóra is a leghangosabb valamennyi között. És a múltkori sejtülésen milyen alaposan lehordta a Táltos leányt azért, hogy nem idejében hordta ki a röpiratokat a Kondor-majorba. Nem. Károly se lehet. S újra foltozni kezdte a viharvert dolmányt, de ez a gondolat csak nem hagyta békén. Újabb és újabb terhelő adatok merültek fel. Eszébe jutott, hogy virágvasárnapján Károly a jegyzővel beszélgetett a templom előtt és hogy milyen hirtelen hagyták abba a beszédet, ahogy feléjük közeledett. A múlt vasárnap pedig, igén, a múlt vasárnap berúgva látta a kocsmában. Miből iszik?

Ádám István jött be a szobába, szó nélkül tett-vett egy ideig, ide-oda motoszkált, látszott rajta, hogy mondani szeretne valamit és nem tudja, hogy hol kezdje. A kisgyerek a lába alatt motoszkált, dühösen arrább tolta:

– Ereggy a fenébe!

– Mondtam már kendnek, hogy ne lökdösse azt a gyereket – mondotta Juli asszony szigorúan –, mi baja van vele?

– Ne csoszogjék folyton a láb alatt. Van az embernek elég baja anélkül is.

– Van-e?

– Van, van. Az egész falu ujjal mutat már ránk. Mindenki tudja, hogy reggel a zsandárok jártak itt.

– Úgy, aztán olyan nagy baj az? – kérdi az asszony befejezve a varrást, s felakasztotta a kabátot az ajtóra. –

Mondja, apjuk, hát olyan nagyon fáj kendnek, hogy itt jártak?

– Azért, mert én tisztességes ember vagyok – tört ki az indulat Ádámból –, nem akarom, hogy örökké csendőrök járják a házat. Hol vannak a röpiratok, amit az a szélcsap hozott? Pusztítsd el a házból, tüstént!

Juli sápadt arcát gyenge pír lepte be, egypár másodpercig gondolkozott, majd az előbbi nyugalommal szólott:

– Nem hozott az a „szélcsap" semmiféle röpiratot, apjuk. De ki is mondott magának ilyesmit?

– Hadd csak, ne szépítsd, azt hiszed, nem tudom? Most kérdezte éppen a Károly, hogy nem lelték-e meg a csendőrök minálunk?

Az asszony összeszorította a száját, kissé csendesebb hangon, félig-meddig sziszegve kérdezte:

– Milyen röpiratokról beszélt az a . . . Károly?

– Milyenről? Arról, amit az este hozott az a . . .

– „Az a" nem hozott semmiféle röpiratot, semmifélét, hiszen tudja kend.

– Dehogy tudom én, dehogy tudom. Én nem is akarok tudni semmit. Én nem megyek fejjel a falnak veletek. Érted? Nem megyek, nem megyek!

– Ne tüzeljen, apjuk. A fene se híjja kendet a falnak. Nem arra való kend. Olvassa csak kend tovább a pesti evangéliumot, ne féljen, azért nem harapják le az orrát. A falnak meg hagyjon békét kend . . . Aztán hol kérdezte kendtől azt a micsodát a Károly?

– Úgy hívott félre a községháza előtt, sugdosta, mint egy gonosztettet.

Juli asszony elhallgatott. Az arca nyugodt volt, mint mindig, bár a feje majd szétrobbant. – Károly . . . Csaba Károly . . .

Ádám is elhallgatott, szó nélkül motoszkált a szobában, a

bográcsot szedte elő az ágy alól, kihányta belőle a belehullott szalmát, aztán egy rozsdás kanalat rakott bele az üres, kopott szőrtarisznyába s kissé megbékélve szólott:

– Juli, reggel elmegyek M . . . . .-be. Ne hozzál bajt ránk, Juli.

– Pista, én kendre nem hozok bajt, ne féljen. Csináljon kend, amit akar, de nekem hagyjon békét. Már én csak megmaradok annak, ami vagyok.

– Mondd, csak mondd, hogy kommunistának.

– Mondom István, ha úgy akarja. Igen, megmaradok kommunistának, ma is, holnap is, mindig. De maga is beleunhatna már mindig erről beszélni. Engem kend ne féltsen, csak hallgasson. Ne szóljék arról, hogy ki mindenki jár ide, a többi az legyék az én gondom. A . . . Károlynak se szóljék semmit. Egyébként reggel én is kenddel megyek M . . . . .-re.

– Minek?

– Sorom van ott.

– Messze lesz az gyalog, hé!

– Majd csak odaérünk lassan.

Az ember tétován csóválta deres fejét, aztán kicsoszogott az udvarra s a roggyant talicskáját próbálta valahogy talpraállítani. Juli ezalatt a nagy fia fekvőlócájának alsó deszkájáról lefejtette az odaszögezett röplapokat, elrejtette a kebelébe, s csendesen elindult a falu felé.

Az öreg Táltos előtt tárta fel szörnyű gyanúját.

A vén Táltos tapasztalt, ravasz ember volt. Egykettőre átlátott a szitán. Módosan, lassan, egy nagyon huncut kelepcét agyalt ki s ezt kötötte erősen Juli lelkére.

Ugyanezen az estén Juli asszony felkereste Csaba Károlyt is, s szívélyes mosollyal, mintha mire se gondolna, barátságosan szólott hozzá:

– Károly elvtárs, az este Sanyi járt itt a kerületből. Veled szeretne mindenáron beszélni.

– Lehet, Juli néném, lehet – mondotta Csaba Károly, roszszul leplezett örömmel. – Aztán mikor?

– Azt mondta, hogy holnap este kilenckor szeretne találkozni veled, a Katalin-határi itatónál.

– Ott leszek, Juli néni.

*

Hajnalban Ádám Istvánék útra keltek. Juli a Pista gyerekkel sugdolódzott jó ideig, a gyerek ugyanolyan susogva felelt az anyjának, s ha valamit megértett, háromszor is bólogatott a fejével hozzá.

– Pisti gyerekem, szóval, hogyha az éjjel nem jönnék haza, úgy holnap reggel elmegyel az öreg Táltos bácsihoz, s megmondod neki, hogy elmaradtam.

– Megmondom, ides.

– Aztán majd eljársz hozzájuk gyakran. Ő majd híradással lészen neked rólam, meg a dologról. Pétörkére vigyázz ám, lelkem. Hogyha valahol dolgod akadna, hát vidd el az öreg Botánéhoz, a' majd gondját viseli addig, amíg lesz velünk valami. Érted, gyerekem?

– Ertem, ides.

Ádám István már az udvaron rakodott a talicskára. Csákány, lapát, ásó s egyéb kubikos szerszám között hevert a feslett pokróc, a tarisznya s az összevissza horpadt bográcsi. Juli visszafutott még egy percre a szobába, s szigorúan szólt rá a fiúra:

– Aztán, Pisti, ha a nyelved vágnák is ki . . . tudod?

– Tudom, ides.

– Egy hangot se, gyerekem. A vén Táltoson kívül senkinek se szólj.

– Nem szólok.

– Ha vernek, akkor se.

– Hát mikor szóltam én, ides? – kérdi a gyerek.

Az anya arca megenyhült, szeretettel nézte végig a koravén gyereket, nagy, csontos keze szeretettel pihent a fiú értelmes fején.

– Nem szóltál még sose, Pisti, de most se szólj. Nagyon nagy baj szakadt ránk, fiam, most vigyázz a nyelvedre. Áruló van köztünk.

A gyerek öregesen összeráncolta a homlokát, indulatosan kérdezte.

– Ki az?

– Majd megtudod idejében, fiam. – Juli kezet nyújtott a fiúnak, erősen rázták meg egymás kezét, mint ahogy két felnőtt ember szokta, s Juli kiment a szobából.

Keserves nyikorgással haladt a talicska a göröngyös országúton, a rosszul táplált Ádám István kegyetlenül beleizzadt már az alig egy órás tolásba. Ráncos homlokáról rőt szakállára folyt az izzadság. Juli oldalról nézte a megviselt embert, s valahogy megsajnálta. Maga előtt látta a régi, fiatal Pistát, a régi szervezett kubikosmunkást, úgy látta maga előtt, mint régen, amikor nem törte még olyan apróra az élet, azt az Ádám Istvánt látta, aki még bátran szállott szembe a csendőrrel, aki neki is lelkes, jó tanítója és áldott, szerető embere volt. De most, a helyett az újtalicskás, kemény, harcos kubikos ember helyett, itt megy mellette Ádám István szerencsétlen, üldözött árnyéka, aki ijedten, ványadt izmokkal, magába roskadva tolja rozzant talicskáját a bizonytalanságba és talán már nem is fáj neki. Juli asszony szeretett volna valami jót, valami szívélyeset mondani, hiszen amióta ennyire elvált az útjuk, sose beszélt hozzá jó szóval. Mindig mélyen megvetette álmos meghunyászkodásáért, ijedt, kapkodó mozdulataiért, pedig talán nem is oka szegény. Hiszen a nyomorúság olyan nagyon erős, s az egyes, szétszórt, magára maradt, kiéhezett kubikos ember olyan nagyon-nagyon gyönge ekkora szerencsétlenséghez.

Jó ideig haladtak így egymás mellett szótlanul, miközben az asszony folyton azon gondolkozott, hogy mit mondhatna neki valami olyat, amitől megbékélne egy kissé megzavart lelke. Semmi se jutott eszébe. Aztán valami másra gondolt s hirtelen megfogta Ádám István karját:

– Adja ide, Pista, azt a talicskát, hadd toljam én is egy darabig.

– Nehéz az teneked, Juli.

– Adja csak, adja, még tolhatja eleget. – Szinte erővel vette ki a kezéből a talicskát. Erős keze keményen feküdt a két fogón s hosszú alakja belefeküdt a talicskatolásba. Amikor egy nagyobb göröngy állta útját a nyikorgó keréknek, Juli arca mindannyiszor megkeményedett, minden erejét összeszedve tört át az országút apró akadályain, mintha ezek keresztülgázolása valami más gondolattal párosulna makacs fejében.

Ádám István csendesen ballagott az ő „nagy természetű" asszonya mellett, s mintha megérezte volna, hogy mire gondol Juli, ő is végigtekintett azon a tizenhat esztendőn, amit együtt töltöttek. Eszébe jutott minden apróság abból az időből, amikor mind a ketten még fiatalon, erősen, vidáman dolgoztak az urasági cséplőgépnél, emlékezett az esti hancúrozásokra, a régi nótákra és az ő nagyon botrányos házasságukra. (Az Ádám-pár volt az első a faluban, akik pap nélkül házasodtak össze.) Emlékezett a hosszú háborúra, a hosszú vándorlásra s a hosszú nyomorúságra. Majd enyhe haraggal gondolt a kommunistákra, akik talán örökre elszakították tőle ezt az asszonyt, aki mióta összekerült velük, idegen úton járt. Milyen más volt Juli, amikor még együtt olvasták a „Népszavá"-t s együtt adtak igazat minden sorának. Juli csak addig volt asszony, az ő hűséges, dolgos életepárja, aki tűzön-vízen keresztül követte őt. Juli most nem asszony, Juliból ember lett. Ember, olyan, mint egy másik férfiember, haragos, dacos, a maga útját járó ember. Sosincs igaza s mégis úgy beszél,

hogy nem lehet ellene szólni. Nincs még egy ilyen asszony az egész határon

Ádám Istvánból csendesen elpárolgott a harag, az utolsó esztendők házi harcainak keserűsége, s kissé büszkén nézett végig a talicskát toló Juli asszonyon. Szótlanul haladtak a kihalt, göröngyös országúton, egyik sem szólt a másikhoz, de mindketten érezték, hogy most egymással beszélgetnek. Mintha Julinak tetszene az ember gondolatbeli közeledése, kemény arcára szelíd mosoly terült, sőt néha, mint akkor régen, ravaszkásan rá is nevetett az emberre.

– No, bírod-e még, rezedám? – kérdezte szelíden Ádám István.

– Bírom, violám – vágott vissza Juli pajkosan.

– Azért add má' ide, mán talán egy órája tolod, még el találok lustulni ebbe a nagy tétlenségbe.

Az asszony meggyorsította lépteit, a talicskát még keményebbre fogta s vidáman mondotta:

– Hagyja csak, Pista, tolhatja még, ha lesz hol. Én már aligha tolom egyhamar.

– No? – kérdi az ember elkomolyodva –, mire készülsz már megint?

– Azt hiszem, baj lesz, Pista.

A kubikos arcára visszatelepedett a régi ijedelem, megfogta az asszony karját:

– Juli?! – mélyen a szemébe nézett az asszonynak. – Miért nem mondasz nekem soha semmit, hát elárultalak-e én valaha is benneteket? Miért nem szabad nekem tudni arról, hogy mi van veled?

– Hagyja, Pista, külön járunk mi már régen. Az igaz, hogy még nem árult el, de elárulhat.

– Mármint én? Hát szóltam valamit én életemben? A tegnap reggeli csendőröknek sem mondtam semmit.

– Az igaz, nem szólt kend semmit, féltett kend engem,

meg a családot, mert minket kedvel. De ha nem *rólunk*, hanem *mirólunk* lett volna csak szó, biztosan mondott volna valamit. Hiszen mi nem vagyunk kendnek se inge, se gallérja.

– Juli!

– Hagyja csak, Pista, nem tud maga a mi bajunkról semmit.

A talicska keservesen nyikorgott s Juli arca újból, mint közönségesen, szigorú lett.

A férfi megállította a talicskát.

– Mi történt, Juli?

Az asszony néhány másodpercig farkasszemet nézett az urával, majd nagy szomorúsággal mondotta:

– Baj történt nálunk, Pista.

– Tán csak nem lett áruló valaki?

– De igen, áruló akadt – mondotta fogait összecsikorgatva, s a talicska ismét elindult.

– Ugye, mindig mondottam, hogy sok a spion a kommunisták között – szólalt meg István gyenge kárörömmel.

Juli dühösen földhözcsapta a talicskát s kegyetlen haraggal kérdezte:

– Örül kend neki?

Az ember elrestellte magát, mentegetődzni próbált:

– Mán hogy örülnék, Juli, csak úgy mondom, merthogy valóban sok a spion köztetek.

– Az igaz. Nálunk van belőlük elég, talán lesz is még sokáig. No, de azért nincs maguknál. Ott nemigen lesz spion senki, hiszen az urak nemigen kíváncsiak arra, hogy mi a fenét fecsegnek maguk összevissza. Tenni úgyse tesznek semmit, csak a mellüket verik fél téglával, azt is úgy, hogy ki-ki a magáét. Ki a fene fél az ilyen beszélő masinától? Különben se sokra mennének maguk nélkül, hiszen maguk tartják bennük a lelket.

– Mármint én, te? – kérdezte Ádám István dühösen.

– Nem kend, hanem kendtek.

Az ember csendesebb lett. Felvette a földre dobott talicskát, elkezdte tolni s egy hosszabb hallgatás után újra megszólalt:

– Aztán ki a spion?

– Majd megtudja, ma este megfogjuk.

Ádám István gondolkozni kezdett. Eszébe jutott, hogy fiatal legény korában ők is félholtra vertek egyszer egy felvidéki aratót, aki köztük kémkedett s hordta a híradást a számtartónak.

– Aztán ember-e az a spion vagy asszony? – kérdezte egy kis idő múlva.

– Az se nem ember, se nem asszony, az áruló, az ganéj.

– Az igaz – hagyta jóvá Pista –, aztán ki fogja meg azt a nyavalyást?

– Én – mondotta Juli haraggal.

– Hm.

– Én, Pista. Én megfogom ma este, megfogom, ha beledöglök is.

Lassan elérkeztek a Katalin-határi erdőhöz s Ádám István fejében sokféle gondolat motoszkált. Valahogy szégyellni kezdte magát a régi, verekedő, katona- és háborúviselt Ádám István előtt. Elgondolta, hogy ez az asszony most spiontfogni készül. A leghitványabb, a legbecstelenebb emberfajtát, akit anya a világra szült. És ő, a régi szocialista, régi munkásmozgalmi ember, még csak azt sem tudhatja, hogy ki az. Ismét Julira nézett, az összeszorított szájjal haladt mellette.

Amikor az erdei határmezsgyéhez értek, ahonnét látni lehetett már a tisztáson az urasági itatókutat hosszú vályúival, Juli megállott.

– No, Pista, most ballagjék már egyedül tovább, én itt maradok.

– Itt van dolgod, Juli?

– Itt.
– Aztán nagy baj lenne, hogyha én is itt maradnék?
– Nem kell ide kend, Pista. Elég vagyok én ide magam is. Meg aztán estére ide fog jönni egy elvtársam is.
– A te elvtársad?
– Az enyém.
– Aztán az nekem nem is elvtársam talán?
– Aligha, Pista. A mi elvtársunk, az magának „szélcsap".
– Talán csak nem Sanyi jön?
– Nem. Más.
– Hadd maradjak én is itt, Juli.
– Minek?
– Látni akarom a spiont.
– Mit lát kend rajta?
– Hát csak úgy meg szeretném nézni. Bele szeretnék én is nézni a szemébe egy kicsit.

Az egész délutánt együtt töltötték. A talicskát jó mélyen elrejtették az erdőbe s hosszú esztendők óta nem töltöttek még így egy napot, mint ezt. Juli beszédes volt, beszélt, mesélt sokat, mindenről. A pártról, Oroszországról. Ádám István hallgatta, mint amiképp Pista gyerek szokta hallgatni tágra meredt szemmel, amikor az anyja a csodálatos nagy Oroszországról és az ottani emberekről beszél. Csak egyetlenegyszer jegyezte meg, azt is inkább évődésből, mint hitetlenségből:

– Aztán honnan tudod, hogy úgy van ott minden, ahogy te mondod?

Juli összeráncolta a homlokát és szigorúan kérdezte Ádámot:

– Apjuk, emlékszik-e még, amikor a Karácsonyi gróféknál arattunk, egész fiatal házasok voltunk. Emlékszik?
– Hát ki ne emlékeznék ilyesmire.
– Emlékszik mi mindent mesélt nekem arról, hogy messze

Burkusországban milyen jól vannak szervezve a munkások, hogy mennyivel jobban élnek arrafelé a népek.

– Már hogyne emlékeznék.

– Mondja, kérdeztem-e én akkor kendet, hogy járt-e kend Burkusországban, vagy hogy látott-e egyetlen élő burkus embert?

– Nem kérdeztél te semmit, az igaz.

– Ugye, hogy nem kérdeztem, mert amit kend akkor mondott, az volt a mi igazságunk, akár járt kend arra, akár nem. Annak úgy kellett lenni, mert nekünk úgy volt jó. Ami pedig most odaát van a Szovjetunióban, az a munkásembernek paradicsom. Akár járt kend ott, akár nem. De én hiszem, apjuk. Én hiszem, minden erőmmel hiszem és beste semmirevaló lennék, hogyha nem törekednék rája.

– Az igaz, Juli.

– Na látja kend – mondotta pajkosan az asszony, és szelíden hátba vágta az urát.

*

Este nyolc óra után mind a ketten behúzódtak a deres árokba s szó nélkül lesték az országutat. A gyönge holdfénynél valami öreges járású ember bandukolt feléjük, egy hatalmas botot tartva kezében. Amikor csak egy lépés választotta el a jövevényt az árokban fekvő házaspártól, Juli kiállott az árok szélére. A most jött ember az öreg Táltos Gábor volt s csendesen köszöntötték egymást:

– Nem egyedül vagyok, Gábor bácsi.

– Aztán ki van veled?

– Az emberem – mondotta Juli halkan.

– A Pista, nézd csak, nézd – mondotta az öreg örömmel, miközben kezét nyújtotta az árokból tápászkodó kubikos felé. – Hát hogy kerültél megint közénk, te?

– Hát csak itt vagyok, Gábor bátyám.
– Csak úgy vagy itt? – kérdezte az öreg csendesebben.
– Úgy.
– Kár, Pista. Teneked másképpen kellene itt lenni.
– Talán még leszek is, Gábor bátyám.

Mind a hárman behúzódtak az árokba s csendesen, susogva beszélték meg a tennivalókat. Mivel Csaba Károly csak Juliról tudott, úgy határozták, hogy amint Károly megjön, Juli megy majd feléje, mintha M . . . . .-ről jönne, míg a két ember, innen az árokból lesi majd a történteket. Juli az erdőn keresztül, vagy másfél kilométerre az emberektől, kikerült az országútra, s messze látó szürke szeme egy háromtagú csendőrjárőrt fedezett fel, amint ugyancsak M . . . . . felől közeledtek a katalini itatók felé. Juli behúzódott az erdőbe, onnét lesett a tovamenő csendőrök után. Tehát valóban Csaba Károly az áruló. Lám, milyen hamar értesítette a csendőröket.

Az árokban fekvő két kubikos lélegzetvisszafojtva leste a csendőrök minden mozdulatát. A járőr az itatóvályúkkal pontosan szemben, az erdőben bújt el, s onnan figyelték a kutat.

Mintegy húsz percnyi várakozás után, valahonnét a falu felől egy alak közelgett. A kubikosok lesték a csendőröket, a csendőrök az itatót, Juli pedig az országutat A falu felől közelgő alak sietve tartott az itató felé, az új jövevény természetesen Csaba Károly volt.

Ádám Juli alaposan feltűrte szoknyáját, nehogy messziről lássék rajta az asszony, hosszú férfias léptekkel közelgett az itatóvályú felé. Az áruló már ott ült az egyik vályún, s nyugtalanul nézett hol az országút, hol az erdő felé.

Juli egész pontosan látta, hogy amikor pár lépésnyire került a kúttól, az erdő szegélyén megmozdult valami, de ezzel mitsem törődve egyenesen Károly felé tartott, s szótlanul kezet nyújtott neki. A csendőrök e pillanatban kiugráltak az erdőből s élesen kiabálni kezdtek:

– Állj, fel a kezekkel! – és három fényes szurony vette körül Juli asszonyt.

A csendőrök csalódottan néztek egymásra, amikor a várt „pesti agitátor" helyett mindössze egy csontos, nagy darab kubikos asszony állt előttük.

– Hol az agitátor, hé?

– Milyen agitátor? – kérdezte Juli gyermeki ábrázattal.

Csaba Károly elsápadt. E zajos társaságban ő értette meg egyedül, hogy kelepcébe esett.

A csendőrök azon tanakodtak, hogy vajon nem túl korán bújtak-e ki az erdőből s vissza akartak húzódni, amikor Csaba Károly félrehúzta az őrsvezetőt és hosszasan sugdolódzott vele, ami után újra körülvették Julit s csúnya szitkok között vallatni kezdték:

– Hol van az a kommunista, te büdös kurva?

Juli ismét nyugodt volt, ő most már biztosan tudta, amit tudni akart.

– Nincs.

– Szóval úgy bolondítottál ide bennünket – ordított az őrsvezető.

– Nem én, magukat nem híttam. Magukat ez hítta itt, ni – s megvetően mutatott rá a spiclire.

Csaba elvesztette a fejét, ordítani kezdett:

– Hol van az a Sanyi, maga tudja, magának tudni kell?! Maga csalt ide engem!

– Az igaz, csendőr urak, hogy ezt itt én híttam ide, mert tudni akartam, hogy ki járatja a csendőr urakat mindig az én nyakamra. Most már tudom. Az urakat én nem híttam.

A csendőrök is, Csaba is lökdösni kezdték Julit, aki egyetlen hang nélkül tűrte. Miután egyéb híjában voltak, a magukkal hozott láncot a kubikos asszony csontos kezére csatolták.

Amíg ez a huzavona tartott, az öreg Táltos Gábornak éppen elég baja támadt Ádám Istvánnal, akit alig lehetett vissza-

tartani attól, hogy rá ne rohanjon az asszonyát lökdöső fegyveres emberekre.

Amikor a csendőrjárat elhaladt M..... felé a megvasalt Juli asszonnyal, a két kubikos is feltápászkodott, sietve követték a kihalt országúton egyedül ballagó Csaba Károlyt. Ádám István kezében szorongatta rozsdás csákányát.

*

Másnap délben az urasági cselédek, arccal az árok fenekére dobva, holtan találták Csaba Károlyt, mintegy két kilométernyire a Katalin-itatótól. A ványadt fű alaposan le volt tapodva az árok partján, a sok vérnyom pedig arra mutatott, hogy itt az éjjel véres csata folyt. Csaba Károly fejét valami kemény szerszámmal törhették össze.

Heteken át kutattak a tettes után. Nem találták meg. Ádám Istvánt vagy tízszer is becipelték M.....-be, de még a jegyző se tudott rá semmi rosszat mondani. Így a hivatalos vizsgálat a legendás „Sanyit" kutatta körömszakadtáig és Ádám Juli asszonyt, mint Sanyi bűntársát fogták benn Szegeden.

*

Egy vasárnap délelőtt a csendes, nyugodt, mintarab aszszonyt beszélőre hívták. Ádám István várta a két gyerekkel. A kis gyermek kissé idegenkedve húzódott az anyjától, de a nagy fiú boldogan ölelte át édesanyja derekát. Ádám István legényesen, frissen borotválkozva, kipödört bajusszal ölelgette a feleségét. A szemük úgy villant össze, mint valamikor régen, az aratósztrájkok idején, amikor a csendőrök vallatták egyiket a másikra. Juli csontos keze szótlanul ölelte át a korahajlott embert.

A főfegyőr közeledett feléjük s leereszkedően kérdezte a rab asszonyt:

– Ki ez az ember, Ádámné?

Juli elengedte a férjét, szürke szeme sírt is, nevetett is:

– Ez főfegyőr úr – mondotta büszkén –, ez az én uram . . . ez a másik itt meg a fiam, az én drága, nagy fiam.

És a család összenevetett. Nevetett még a megijedt kicsi is.

BÖRTÖNBEN

Az élet minden viszonyai, körülményei között akadnak emberek, akik – ahogy mondani szokták – vígan és kellemesen róják az élet útját és mindenhol megtalálják azt a kis sugaracskát, amely bevilágítja azt a bizonyos göröngyös utat.

Itt van például a budapesti Markó utcai fogház. Alapjában véve kellemetlen intézmény, amellett köztudomásúan piszkos is. A paraziták múzeumát lehetne itt berendezni, minden új tőkebefektetés nélkül. Van itt poloska, bolha, patkány, egér és svábbogár, és itt vannak azok a híres ruhatetvek, amelyeknek gácsér-ruca módjára kunkorodik a farkuk az égnek. Az itt élő emberek is tarkák a lehetetlenségig. Akad itt egész apró kis ruhatolvaj, ezek valahogy emberileg is igen aprók, aztán előkelő betörők, szélhámosok, liliomtiprók, lopáson kapott leventeoktatók s kisebb állami hivatalnok panamisták. (A nagyja eme szortának külön szobát szokott kapni az emeleten.) Ide kerülnek ezenkívül az igazán magyar és tehetséges írók és művészek, mert a tehetségteleneket rendesen az Akadémiába szokták küldeni. No aztán akad itt kommunista is. Én is ilyen minőségben kerültem ide, „irattanulmányozásra". Jáger úr, az első emelet osztályvezetője nem sokat gondol-

kozott, és becsukott engem a híres tizenötösbe, vagy ahogy a vagányok nevezik ezt az átmeneti tartózkodó helyet, „az átutazó szobába".

Mintegy tizenöt ember lakta ekkor e sarokszobát s kínos tökéletességgel képviselték a magyar társadalom minden idekerülhető rétegét.

A társaságot a szoba egyik sarkában találtam csomóba gyűlve, ahol egy választékosan öltözött szemüveges, hitlerbajuszos, negyven körüli urat vettek körül. Külső kinézésre ez az úr egész szépen odaállhatott volna valamelyik pesti leánygimnázium katedrájára, ebben még talán az sem zavarta volna, hogy a magyar nyelvet úgyszólván a legdivatosabb jassz-szavakkal és mozdulatokkal spékelte, hiszen a mai Budapesten csaknem minden társadalmi rétegben polgárjogot nyert az Angyalföld s a Franzstadt filológiája. Ezt a választékosan beszélő urat különben Barkóczy Zoltánnak hívták, szakmájára nézve csaló és szélhámos, aki karrierjét – mint csaknem mindenki e szakmában – az egyik magyar minisztériumban kezdte, megfelelő szolgálati fokon, s a bűnöző világ ajtaját egy botrányos váltóhamisítási afférral rúgta be. Különben már valamivel több mint tizenegy esztendőt töltött az ország különböző fegyintézeteiben, kisebb-nagyobb megszakítással. A pasas sokat beszélt, a lehetetlenségig önhitt modorban, s szemmelláthatóan tetszelgett magának a mindentudó s joghoz értő bölcs szerepében.

Amikor én is odaálltam hallgatói széles gyűrűjébe, éppen egy tehetséges és nagyon művelt magyar írónak és publicistának magyarázta meg bántó fölénnyel, hogy a hatóságok helyesen cselekedtek akkor, amikor becsukták azért a közismert pamfletért, amelyet Barkóczy úr különben nem is olvasott.

– Na hallja – mondotta leereszkedően –, ilyen marhaságért sitibe kerülni? Maga, fiam, húsz esztendőt ülhet itt ilyen és ehhez hasonló baromságért és sose fogja megtudni, hogy

miért ül... Ugyan hagyja, micsoda szamárság: „emberi jogok, szabadság, demokrácia", ki a fenének kell ez? A népnek pénzre van szüksége, uram. Pénzre, és sok pénzre. Aki ezért küzd, pénzért, azaz az életért, az ilyen ember okos ember. Aki pedig „ideákért" pistul meg annyira, hogy képes leülni értük, anélkül, hogy csak egy garas haszna is legyen belőle, az ilyen ember, enyhén szólva, marha.

Az író kétségbeesetten nézett körül, mintha csak segítséget várna a környezettől, de egy kis alkalmi tolvajmunkást és két kommunistát kivéve mindenki nevetett rajta.

– Legjobb lesz – folytatta Barkóczy úr –, ha befogja a száját, kedves barátom. Maga író ember. Hallgassa csak meg ezeket az embereket, akik itt vendégeskednek, nagyszerű népek. Akár nehéz, akár könnyű fiú, valamennyi egy bizonyos balhéért van itt. Mindenkinek van egy balhéja, mint ahogy mindenki született valahol. Balhétlan ember itt magán kívül nincs. No jó, maga sreibolt valami marhaságot Horthy ellen... Mondja már, hát meg fog ettől dőlni a világ? Hatalom mindig volt és mindig lesz. Még mindig jobb, összehasonlíthatatlanul jobb, hogyha úriemberek ülnek a bársonyszékben, semhogy holmi „elvtárs" vagy valami marha paraszt vegye kezébe a kormánykereket. Végeredményben rendnek muszáj lenni.

Az író sóhajtott, kitolakodott az embergyűrűből, s fáradtan vetette magát az egyik távoleső ágyra s hosszú ujjú sovány kezével befedte sápadt arcát.

A vagányok gúnyosan néztek utána s elégedett pillantást vetettek a hitlerbajuszos úrra.

Már az íróval folytatott beszélgetés közben, egy dunaföldvári parasztlegény tett kísérletet arra, hogy a maga „balhéját" tűzze napirendre, de Barkóczy úr rendszerető ember volt s nem engedett meg semmiféle közbeszólást mindaddig, míg erre külön engedélyt nem kap az illető. A legényt azért hozták

ide, mert valahol Földvár körül valami halálos kimenetelű bicskázásnak lett hírneves hősévé. Barkóczy irigylésre méltó szaktudással magyarázta meg a rücskös késelő legénynek, hogy teljesen tőle függ – mármint a legénytől –, hogy három évet fog-e kapni ezért a másvilágra küldött földvári legényért vagy tizenötöt.

– Kedves barátom – mondotta –, itt az a fontos, miképpen sikerül beadni az esetet a bírónak. Hogyha erős felindulásban elkövetett egyszerű emberölésről van szó, szóval véletlenül, előre megfontolt szándék nélkül, anélkül, hogy maga akarta volna, a pasas rosszra ment, ez egyenlő három évi fegyházzal. Viszont, hogyha „az előre megfontolt szándékosat" akasztják a nyakába, haver, az tíztől tizenötig terjedő jogerős sitit jelent.

– Hű, a jóistenit neki! Hát ezt hogy lehetne megcsinálni, tisztelt úr? – kérdezte a legény izzadt üstökét vakargatva. – Hiszen a disznóölő kést nálam lelték a csöndérek. A nyavala essen beléjük, azért mondják, hogy készültem rá. Mi az istent lehet erre mondani, ha már a csizmaszárba lelték azt a nyavalát?

– Megálljon csak – kérdi a jogász élénken –, hol volt maga akkor, honnan jött, amikor az eset történt?

– A szőlőből – felelte a legény nem egészen értve a dolgot.

– Van-e maguknál a szőlőbe köszörűkő?

A legény eltátotta a száját, és csodálkozva nézett Barkóczyra.

– Volt, vagy nem volt?

– Hát hogy az istenbe ne lett vóna, persze hogy vót. Ott van az még most is.

– Na látja. Akkor meg is van a rendes felelet rá. Maga kiment a szőlőbe kést köszörülni. Disznóölésre vagy valami hasonló alkalomra. Visszafelé jövet véletlenül összetalálkozott a haragosával, mármint az illető rosszuljárt fiatalemberrel, aki magát természetesen durva szitkokkal, esetleg ütlegekkel in-

zultálta. Maga persze előbb jó szóval próbálta észretéríteni a nekivadult fiatalembert, akin azonban a szép szó nem segített. No és erre maga erős felháborodásában, hogy jogilag fejezzem ki magam, erős felindulásában, természetesen védekezett. No és mivel véletlenül éppen magánál volt az a frissen köszörült kés, megszúrta azt a nem tudom minekishívják atyafit, amiután kétségbeesve konstatálta, hogy a pasas rosszra ment és a többi és a többi. Szóval, ha sikerülni fog magának így adni be a zrít a bíróságnak, az előre megfontolt szándék vízbeesik.

A civil és fegyencruhás rabok ámulattal, abszolút helyeslésel nézték Barkóczyt, majd mosolyogva néztek egymásra, s ebben a mosolyban a derék jogász szemmelláthatóan bőséges honoráriumot talált. A disznóölőkéses parasztlegény himlőhelyes ábrázata felderült s boldogan köszönte meg a kitűnő tanácsot.

A következő káros ember, aki Barkóczy úr jogi tanácsára szorult, valamelyik alföldi kálvinista eklézsiának volt az egyházfija. Alacsony, ötvenes, zömök paraszt, rettentően dús és hosszú szemöldökkel, tekintélyes, deres harcsabajusszal. Miközben beszélt, apró, ravasz szeme élénken pislogott elő a dús szőrzet alól s a kelleténél többször tisztelte meg jogi tanácsadóját „a tekintetes úr" titulussal. Jó, bőséges magyarsággal ecsetelte az esetet, miközben jó néhányszor figyelmeztette a hallgatóságát arra, hogy ő nem valami jöttment himpellér vagy istentelen éhenkórász, hanem kálvinista egyházfi és módjával mondva, nagygazda.

Az eset maga különben egészen közönséges volt. A gazduram tizennégyben berukkolt katonának s kikerült a frontra. Ott, valószínűleg unalmában, valamilyen ehhez értő áldott embertől eltanulta a pénzcsinálás mesterségét s a krízis beálltával, egyéb hiányában ötpengősöket kezdett fabrikálni nagy mennyiségben.

– Tudja tekintetes úr, gyönyörű egy pénz volt – mondotta az öreg lelkesen. – Horthy Miklós őfőméltósága csakhogy meg nem szólalt rajta. Tisztára mosolygott arról az ötpengősről. Nagyon szép volt. Aj, de milyen szép volt . . . De volt is keletje. Úgy kapkodtak érte a népek, mint kutya a légy után. Alig győztük fabrikálni a fiammal.

– Na és hogy bukott le mégis? – kérdezte Barkóczy úr.

– Jaj, ne is kérdezze tekintetes úr – mondotta a pénzverő keserűen. – Tudja, ezt is a zsidók csinálták. Tisztára ők csinálták. Meg talán én is serénykedtem egy kicsit, valahogy nagyon nekiiramodtam. De tudja, olyan jó keletje volt ennek az én ötpengősömnek, hogy mondom, megpróbálom, hogyan kél az én pénzem a szentmiklósi országos vásáron. Mondom, ott járatos, ravasz népek laknak, vajon fogy-e ott is? Hiszen, mondom, tekintetes úr, gyönyörű egy pénz volt, teremtő egy isten, de szép volt.

– Na jó, jó, ne hantáljon annyit. Gyerünk a tényálladékkal öreg – türelmetlenkedett a jogász.

– Na jó, szóval eregetem az én ötpengősömet, tekintetes úr, eregetem egyiket a másik után. Fogy. Rettenetesen szépen fogy. Adom a marhakupecnek, veszi. Adom a csizmadiának, veszi. Adom a szűrszabónak, veszi. A mézeskalácsosnak, a komédiásnak, veszik tekintetes úr, veszik. Erre aztán tovább megyek az országos vásáron, s egy pántlikás zsidó elé érek. Tudja, olyan mindenféle asszonyoknak való holmit árult: fésűt, pántlikát, hajkenőcsöt meg brosstűt, szóval efféle hitványságot. Ordít, kiabál az én zsidóm, a fene egye ki a torkát, kínálgatja rettenetesen a portékáját. A nép meg csak úgy nyüzsög körülötte. Venni nemigen vett tőle senki, inkább csak a szép szót meg a tréfás nótáját hallgatták. Ágált az ebadta kegyetlenül. Erre aztán én is odaálltam, mondom, megnézem már mit tud ez a zsidó, hogyha már olyan nagyon aprehendál. Kérdem, hogy ez a brosstű, szomszéd? Azt mond-

ja erre, hogy egy pengő harminc fillér, gazduram. Mondom, ideadja maga hatvan fillérért is szomszéd. Erre ő azt mondja, hogy hatvanért nem adhatja, de nekem kilencvenért odaadja. Na mondom, kell hetven? Azt mondja a zsidó, nem kell. – Hát nyolcvan kell-e? Erre ő azt mondja, hogy vigye el, gazduram. Én persze kiguberálom a magam ötpengősét, csak úgy odavetem neki. A zsidó megfogja, pengeti ott azon a kődarabon, amivel a ponyváját fogta le, hogy a szél el ne hordja a portékát, aztán forgatja, nézi, megharapja, megint nézi, na így. Én meg gondolom: nézd csak, nézd, egye ki a fene a szemed az odvából, gyönyörű egy pénz az, hiába. Erre mintha csak szél érte volna, elkezd az én zsidóm kiabálni: hamis ez az ötpengős, hamis! Én meg, tudja tekintetes úr, vén marha létemre, ahelyett hogy elvettem volna tőle a magam ötpengősét és adtam volna neki egy kincstárit, odaálltam vele aprehendálni. Mondom, hallja azt a jordán istenit magának. Ilyet aztán nekem ne mondjon. Velem itt ne ágáljon, azt a leborult istenit magának. Ilyen igaz pénzt még sose tartott a kezében, ebadta zsidaja. Mert hát tényleg nagyon megharagudtam. A fene a testit egye meg. Hát mindenkinek jó az én pénzem, csak neki nem. De a zsidó csak mondja. Mondja a beste, hangosan mondja, kiabál, hogy ilyen meg olyan vagyok, hogy megcsalom az államkincstárt meg a szegény kiskereskedő társadalmat. Mondok, én csalok, te csipás, te?! És már nyúlok is a torka felé, amikor hátulról csak belekap valaki a cakumpakomba, kegyetlen erősen megfogták a szűrt rajtam, nézem, hát a csöndérek voltak, tekintetes úr, a csöndérek.

– Erre aztán jött a házkutatás, jegyzőkönyv-felvétel, magától értetődően töredelmes beismerő vallomással. Így volt apuska, nemde? – kérdezte szakszerűen a jogász.

– Mármint én, tekintetes úr? – kérdi az egyházfi méltat-

lankodva. – Ugyan már, dehogyis ismertem én be valamit. Tagadásban vagyok én uram mind a mai napig.

– Hát nem találták meg magánál a szerszámot?

– Dehogynem találták. Ott hevert az, kérem, a jászol alatt.

– Na és maga mit mondott erre?

– Én, azt mondtam, hogy nem az enyém ez a micsoda, tekintetes úr. Ezt, mondom, az ellenségeim szerkesztették ide a jászol alá, hogy kárt tegyenek bennem.

– No és hamis pénzt találtak-e?

– Hát persze, hogy találtak. A lajbizsebemben is volt még vagy nyolc darab. Meg aztán odahaza a sifonérban is leltek vagy negyvenet.

– A magánál talált pénz belepasszolt-e a jászol alatt talált formába?

Az öreg paraszt ravaszul pislogott:

– Hát persze, hogy belepasszolt, hiszen éppen azzal csináltam.

– No öreg, akkor megsütheti a tagadását. Az eset teljesen bizonyított, megdönthetetlen perrendszerű bizonyítékkal, így aztán kedves bácsikám, négy évi fegyház jogerős – mondotta az ügyvéd határozottan.

– Mennyi? – kérdi az öreg ijedten, s a fejebúbjára tolja fel fekete bárányból sapkáját.

– Négy év, apám. Négy év, papuska – mondotta Barkóczy úr szemmelláthatóan gyönyörködve a paraszt megrökönyödésén.

– Négy év? Tekintetes úr, négy év! Hát lehet ez, kérem? Hát hol itt az igazság, teremtő isten? Ilyen munkáért négy esztendő?

– Csak nem gondolja, hogy ki fogják tüntetni a pénzhamisítás terén kifejtett maradandó munkájáért, maga marha.

Az öreg egyházfi kétségbeesett. Idegesen hadonászott kezével, ide-oda fordulva beszélt, magyarázott az embereknek,

mintha csak a bíróság előtt mentegetné magát, kétségbeesetten tekintgetett, mintegy segítséget várva hol az egyik, hol a másik rabra. Aztán elhallgatott, néhány másodpercig bambán bámult maga elé, majd valamitől felvidult az arca, úgy látszott, mintha hirtelen eszébe jutott volna valami, s újra a szemére húzta kucsmáját és élénken kérdi:

– Mondja már, tekintetes úr, vajon rajtam nem segíthetne valamit az az erős felgerjedés?

– Micsoda felgerjedés?

– Azt, amit az imént a komának rekomendált a tekintetes úr.

– Erős felindulásban elkövetett bűncselekményre gondol?

– Az, az. Mondjuk, hogyha azt mondanám a bíró uraknak, hogy hát igen felindultam és így esett meg a baj.

– Neem, papuska. Ez magán nem segít. Erős felindulásban sok mindent csinálhat az ember, lehet embert ölni, verekedni, még a liliomtiprást is lehet adott körülmények között erős felindulással indokolni, de a pénzhamisításra ilyen mentőkörülmény nincs.

Az egyházfi erre kegyetlen dühbe gurult s kiabálva mondotta:

– Úgy, hát amikor a miniszterek csinálták a francia pénzt, akkor lehetett felindulni, hogyha meg a szegény ember csinál egy kis keresetet, hogy az adóját megfizesse, akkor meg nem lehet. Hol itt az igazság, tisztelt úr, meg a jó isten.

– Hohó! – tört ki az ügyvédből a politikus – hát így vagyunk. Nézd csak nézd, mi mindent képzel be magáról egy ilyen marha paraszt. Hogy meri magamagát Windischgrätz herceghez és az országos főkapitányhoz hasonlítani? Vegye tudomásul, hogy azok az urak hősök voltak. Igenis, hősök voltak, akik Magyarország szanálása érdekében, hazafias felbuzdulásukban az ország javára cselekedtek, míg maga a saját zsebét tömte, maga közönséges pénzhamisító.

Az író, aki eddig csöndesen feküdt az ágyon, most izgatottan felugrott, gyorsan fúrta át magát az embergyűrűn s újra Barkóczy elé állott:

– Bocsásson meg, kérem – mondotta –, de a bácsikának alapjában véve igaza van. Végeredményben, hogyha a főkapitánynak és Windischgrätz hercegnek lehetett francia frankot nyomni, miért ne lehetne a bácsinak rendes magyar ötpengősöket verni? Mert vagy tiltja a törvény a pénzhamisítást általában, s akkor nem lehet kivételt tenni, ha pedig nem, úgy mindenkinek szabad. A bácsinak igaza van, kérem.

– Ugye hogy igazam van, tisztelt úr – kapott a szón az egyházfi.

– Menjen már azzal a marha demokráciával – mondotta Barkóczy indulatosan. – A két eset között lényeges különbség van. A frankhamisítási afférban személyes érdeket mint indítóokot feltételezni sem lehet, míg ez esetben a személyes érdek egészen kézenfekvő dolog.

Az író izgatottan vágott bele a siti-jogász szavaiba:

– Bocsásson meg, uram, ez az eset éppen visszafele kézenfekvő: először is, a pénzhamisító urak zsebe egyáltalában nem maradt üres a frankhamisítás közben.

– Hát persze, hogy zsebeltek a bitangok – hagyta helyben az egyházfi méltatlankodva. – A molnár ruhája is liszttel van tele, a pénzcsinálóé pedig pénzzel.

– Másodszor – folytatta az író –, míg a bácsika csak saját magát kompromittálta, addig a frankos urak az egész nemzetet tették ki a világ megvetésének.

Barkóczy úr erre már nem tudott felelni s ezért, mint minden szélhámos, gorombaságokkal próbálta túlkiabálni az igazságot. A társaság két pártra oszlott. A két kommunista és a kis alkalmi tolvajmunkás, valamint az érdekelt egyházfi az író mellett foglaltak állást, míg a vagányok Barkóczyt támogatták hangos handabandával. A legmelegebb vita hevében

egyszer csak kinyílik az ajtó, s Jáger úr, az osztályvezető kiabált be rajta:

– Reformátusok, templomba!

A társaság elhallgatott, jó fele kisietett a folyosóra, ahol istentiszteletre sorakoztak a börtön kálvinistái, miközben lázasan, dugva cserélgettek inget, tükröt, fésűt cigarettára.

Az író magából kikelve járt fel és alá a zárkában s a fejét fogva hadarta:

– Mit lehet itt tenni, no, mondják már, kommunisták, hát mit lehet itt tenni? Cselekedni haszontalan, tétlenkedni lehetetlen.

– Írjon még egy pamfletet, uram – mondotta az egyik kommunista –, aztán írjon még egyet, aztán megint egyet, csak arra vigyázzon, hogy ezt a pamfletet el is olvassa valaki. Hogy az emberek a maga hangját vegyék körül úgy, mint ezét a vagányét. Emberek nélkül semmire se megy. Mindenhez nép kell, uram, mindenhez.

– Hát ez a banda itt nép? Hát érdemes ezeknek írni?

– Mindenkinek érdemes. Ha nem maga ír, akkor más ír nekik.

Kinn a folyosón megszólalt egy rekedt orgona, hamis, nyújtott hangon, elkezdték énekelni a szép kálvinista zsoltárt:

„Mint a szép híves patakra
A szarvas kévánkozik."

Az író megállt sétájában, egypár másodpercig hallgatott, majd lemondóan legyintett kezével, s visszafeküdt az ágyára.

A zsoltár egyre hangosabban hangzott, s pontosan ki lehetett venni, amiként Barkóczy úr a pénzverő egyházfival együtt testvéri együttesben fújja:

„Lelkem úgy óhajt Uramra,
És hozzá fohászkodik."

Az író újra befedte kezével arcát, mintha csak a hang elől menekülne. A két kommunista egy ideig sajnálkozva nézte a vergődő embert, majd egy sarokba vonulva csendesen beszélgetni kezdtek.

A BAJUSZ

Gyönyörű bajusza volt Tokos Mártonnak. Fekete, dús, engedelmes bajuszka. Márton az imádásig szerette ezt a kis szőrcsomót ott az orra alatt, s óriási gondot fordított rá. Korán reggel kelt, megmosakodott, aztán elővette „a valódi Gáspár-féle bajuszkötőt" s gyakorlott, sikkes mozdulattal akasztotta a fülére a furcsa szerszám kantárját, a tarkóján pedig összecsukta a patentzárat. A Gáspár-féle bajuszkötő alaposan kifeszült s ettől felsőajka kegyetlenül benyomódott, míg az ajak alsó része csaknem az orra alá kunkorodott fel, amitől Márton ábrázata módfelett komikus kifejezést öltött. Aztán kezébe vette azt a pici tükörcserepet, amit egy felsőgallai bányász hagyott ott ajándékba, míg másik kezével egy erre a célra hegyezett fenyőforgáccsal elkezdte bökdösni a valódi Gáspár-féle bajuszkötő alá szorult gyönyörűséget. A bajusz két végét merészen felfelé szurkálta, míg a többi részét szépen ívelő vonalba böködte össze.

Csak ez után a mindennapi toalett után látott neki az egyéb börtönmunkának. Kitakarította a zárkáját, kivitte a nehéz és büdös fekete kiblit, megvetette az ágyát, kenyeret faszolt és egypár szívélyes szót váltott a klozetten az elvtársakkal. A bajuszkötő miatt persze a szó furcsán buggyant elő

Márton lekötött szájából, de mindennek dacára különös örömmel beszélgetett ilyenkor s láthatóan gyönyörűséget okozott neki saját pösze hangja. A bajuszkötőt csak akkor vette le, amikor a munka megkezdése előtt az ügyeletes házimunkás elvtársak a mindennapos köménymagos levest tolták be a zárka ajtónyílásán.

Nem lehet azt mondani, hogy a kommunista fegyencek valami nagy lelkesedéssel nézték volna Márton túlzott bajuszkultuszát, már csak azért sem, mert a smasszerek éppen ezekért a reggeli bajuszműveletekért nevezték Mártont „jó magyar embernek". No de megszokták, mint a megannyi egyéb börtönfurcsaságot s egy-két csípős megjegyzésen kívül alig méltatták valamire ezt az egész bajusz adjusztálást.

Pedig szegény Mártont bántotta egy kissé, hogy az elvtársak ilyen részvétlenül haladtak el e mellett az egész bajuszprobléma mellett s nagyokat sóhajtva gondolt a közeli szabadulás napjára, amikor majd meg kell válni ábrázata ékességétől és a valódi Gáspár-féle bajuszkötőt el kell majd tennie arra az időre, amikor újra börtönbe kerül. Tudniillik ezt a szép bajuszt Márton egy egész sajátságos eset kapcsán a civil életben nem viselhette.

Az esetet magát Tokos Márton így mesélte el:

– Tudjátok, úgy kerültem haza Győrbe, hogy a bedó zrí végett kidobtak a Ganzból. Egy ideig kínlódtam Gödön, szép nyári idő volt s mi kell még egyéb az embernek. Magamra vettem egy kis fürdőnadrágot, vettem egy kiló kenyeret, pár falat szalonnát, s ezzel megvoltam, nyaraltam. Egy alkalommal aztán jött a Gizi. Ismeritek a hosszú Gizit? Nem, nem a szemüveges Gizi, a másik, az újpesti, a kopasz Sanyi kamelója. Az, az a pisze orrú. Szóval jön egyszer a Gizi egy kora vasárnap délelőtt és mondja, hogy másnap estére jelszavas randim van egy elvtárssal. Persze mindjárt tudtam, hogy vége lesz a szép, szabad gödi életnek, beugrottam még néhány-

szor a vízbe, hogy legalább jól kifürödjem magam. Másnap aztán elmegyek a randira. Odasurranok a terézvárosi templom elé, pont tizennyelc óra huszonöt perckor, ahogy mondva volt. Az elvtárs már ott várt. A személyleírás passzolt, a jel rajta van, odamegyek hozzá. Így meg úgy, szóval mondom a kérdést, az elvtárs feleli rá a zrít. Megvan. Elmegyünk onnét és betérünk egy kiskocsmába. Én rendelek egy házmestert, az elvtárs rendel egy limonádét. Erről persze rögtön tudtam, hogy egy fejes elvtárssal van dolgom. Az elvtárs tett valami gyönge megjegyzést az én házmesteremre, de aztán rögtön rátért a tárgyra. Azt mondja: – Ricsi elvtárs, te ugyebár győri ember vagy? – Igen – mondom –, odavaló vagyok. – Nagyszerű, mondja az elvtárs, akkor a legális elhelyezkedésnek semmi akadálya. Erre aztán mondom, hogy elhelyezkedni ott nem tudok, mert Győrben meló egyáltalán nincs, s ott kell majd talán hónapokig lógnom a mutter nyakán. Erre az elvtárs megörült s azt mondja, hogy hát a muttered is ott lakik? Ez nagyszerű – mondja. Nem olyan nagyszerű, mondom én. A mutter nyugdíjat kap az öreg után, vagy harminc pengőt, abból nem valami vidáman fogunk élni ketten. Kérdi erre az én fejes elvtársam, hogy mi volt a faterem. Mondtam, hogy váltóőr volt a vasútnál. Erre megint azt mondja, hogy nagyszerű, és hogy pont ilyen ember kell neki. Én persze nem nagyon akartam hazamenni, s egyre kérdeztem, hogy miből fogok megélni Győrben? Láttátok volna a pandrót. Erősen rám nézett, azon az ablaküvegforma maké szemüvegen keresztül és elkezd balhézni. Hogy hát itt miből élek, hiszen itt sem dolgozom, és hetek óta lógok már Gödön és tarhálom az elvtársakat, pedig bizonyisten nem tarháltam. Tisztára a magam emberségéből éltem. De azt hiszitek, lehetett vele beszélni? Utazol és punktum – mondja. Hát mit lehetett erre csinálni. Csak nem hagyom magam kizáratni a pártból? Szóval kaptam az elvtárstól tizenöt pengőt és kapcsolatot, s a más-

napi esti vonattal utaztam is haza. Megérkeztem minden baj nélkül. A mutter persze örült szegény, azt se tudta, hová tegyen, elébem rakott mindent, hogy csak egyek, és hogy milyen jó lesz most, mondja, mert úgyis olyan nagyon egyedül van. Aznap este aztán már találkozni kellett az öreg Ambrus elvtárssal. Ismeritek a vén pandrót? . . . Mit, hogy az egy stramm elvtárs? Csak dolgoznátok vele együtt, megtudnátok, hogy ki ez a prosztó . . . Igenis, prosztó, hiába beszéltek. Attól, hogy valaki egy téglagyárban dolgozik, attól még nem lesz igazi proli. Hallottátok a hantáját? . . . Nohát, mit akartok? tiszta prosztó. Úgy káromkodik, mint egy kocsis, és sohase jó neki semmi. Mi a nyavalyáért tesznek egy ilyet kerületi titkárnak, a fene tudja. Zsörtölődik folyton, mint egy vénasszony, gorombáskodik és olyan fukar, hogy a szunyogot is megnyúzná. Szóval jelentkezem nála, mondom, hogy így meg úgy a KB küldött, hogy jelölje meg a beosztásomat. Erre az öreg mindjárt azzal kezdi, hogy itt éppen elég dolog volna, de ő nem nagyon bízik meg bennem. Erre én kikértem magamnak, mondom, hogy én már ötéves párttag vagyok, s a kilencszázhuszonnyolcas augusztusi muriban is benne voltam. Az öreg erre azt mondja, hogy ez annál rosszabb, hogy öreg párttag létemre ennyit fecsegek. Azt mondja, hogy ez alatt a tíz perc alatt, öcsem, egy félesztendőre valót karattyoltál össze. Nem jó, hogyha egy kommunistának úgy jár a szája, mint a ruca segge. Azt mondja, hogy itten egész biztosan le fogok bukni, ilyen közlékeny természettel. Nagyon mérges voltam, legjobban szerettem volna felülni a vonatra és rögtön visszautazni Pestre, de persze az ilyesmi nálunk egész fiatal. Az öreg rögtön megrakott melóval. Másnap estére ki kellett menni T . . .-re, valami fontos falusi sejtülésre. Én persze kértem pénzt vasúti költségre, mert mégiscsak hét kilométer oda, hét vissza. Szóval tizennégy kilométert gyalogolni olyan forróságban nem nagyon kellemes. Azt láttátok volna, hogy felfortyant azért az

egy pengő ötvenért. – Mit?! – mondja – a párt pénzén akarsz kocsikázni? Erről mondjál le, öcsém, mink egy büdös vasat sem adunk útiköltségre. Még szép, hogy ringlispilre nem kérsz pénzt a párttól, egyen meg a fene. A jó kommunista az gyalog jár a kerületben és nem fiákeren. – A guta majd megütött. Ott akartam hagyni a vasúti töltésnél, de nem mertem. A vén prosztónak nagy tekintélye volt a kerületben s egy szavába kerül és kivágnak a pártból. Elmentem gyalog. Éjjel kettőkor jöttem haza, dögfáradtan, porosan. Ez aztán így ment napról napra. Egy percre se hagyott békén. A cipő kezdett lefesleni a lábamról s így kénytelen voltam leszedni a padlásról a régi biciklit és kijavítani, hiszen gyalogosan tisztára lehetetlenség volt kibírni ezt a hajszát. Azt láttátok volna, hogy megörült a tahó, amikor meglátta a biciklit nálam. – Ez aztán derék dolog, Ricsi öcsém – mondja. – Ezzel a vascsikóval sokat lehet csinálni. Alaposan meg fogja gyorsítani a közlekedést a kerületben. Sejtitek, hogy ezután hétszámra se csináltam egyebet, mint a „közlekedést gyorsítottam". Úgy nyomtam a pedált, mint egy messzenzser boj. Én hordtam ki a röplapokat, én jártam kerületi randira, sejtülésekre futkostam, sőt egyszer Pestre is felzavart a postáért. Erre aztán kitörtem. Követeltem, hogy hívja össze a kerbizt, ott aztán kipakoltam. Elmondtam, hogy teli hátizsák illegális irodalommal hajszol biciklin a pesti országúton, és hogy milyen borzasztó konspirációs veszélyt jelent az ilyesmi, csak egyszer állítsanak meg a csendőrök és máris végem van. Nagy nehezen elértem, hogy a kerbiz megtiltotta ezeket a biciklis pesti utakat, de csak a konspirációs veszélyre való tekintettel. Az, hogy ezen a háromszáz kilométeres ide-oda úton nekem a térdemig lóg ki a nyelvem, evvel senki se törődött. Múlik egyik hónap a másik után, én az öreggel mindig fasében voltam. A leglehetetlenebb feladatokat tűzte ki olyan pléhpofával, mintha a legközönségesebb dolgokról volna szó, s ha csak va-

lamit mertem ellene vetni, az öreg prosztó a fogait csikorgatta dühében. Eljött az ősz, a tél, jártam én biciklin ide-oda, számtalanszor bőrig áztam, és olyan taknyos lettem az állandó náthától, mint egy kölyök. Karácsonyra aztán újra fel kellett mennem Pestre, mert egy csomó irodalmat ígértek a központból. Jön az öreg prosztó s egy negyedóráig dumál nekem arról, hogy miképpen viseljem magam, hogy vigyázzak az irodalomra, s hogy ne járjon a szám sehol, szóval ilyen marha prédikációt tartott, mintha csak ma vontak volna be pártmunkába. Na, egye meg a fene – gondoltam –, nem szólok semmit. Hadd beszéljen. Reggel korán érkeztem a Nyugatira, és mindjárt kimentem a nővéremhez Szentlőrincre. A sógorom, az vasutas s ezen a napon éppen disznót vágtak. Strammul bepofáztam, a svesztim egy nagy csomó disznóságot pakolt be a hátizsákba a mutternek. Estefelé aztán bejöttem Pestre, mert fél hatra volt randim a központi sajtóssal Budán. Jön a sajtós rendes időben és hozza a pakkot. Képzeljétek, ez éppen az egyik haverom volt, egy csepeli drehus. Nagyon megörültünk egymásnak. A haver átadja a csomagot, én meg nagy örömömbe, csak úgy belevágtam a majdnem öt kilós irodalomcsomót a hátizsákomba, miközben teljesen megfeledkeztem arról, hogy ott már egy rosszul csomagolt, zsíros, kolbászos pak van. Felveszem a hátamra az egész gezemicét s gyalogosan ballagtunk befelé Pestre. Átmegyünk a Margit-hídon, leérünk a Nyugatihoz, erre a haver azt mondja, hogy neki más randija nincs és hogy nem mennék-e be vele a Sturmhoz. Tudjátok, ez ott van a Nyugatival szemben. Nekem a vasút indulásáig még jó három órám volt, gondoltam, jobb lesz tényleg bemenni, mintsem az állomáson csavarogni ekkora paksamétával, ahol egymás hátán a hekus. Bemegyünk mink a Sturmhoz, ettünk egy kis pörköltet, s megittunk egy-egy hosszúlépést hozzá. A haver fizetett, mert ő melózott. Egyszer csak elsápad az én szakim, csendesen odaszól hoz-

zám: – haver, pucc az istenit, itt ül szemben két politikai hé . . . ne nézz oda, te marha. Szedd a batyut, haver – mondja –, és vidd a büdöst. Én még itt maradok, nehogy mind a kettő utánad lógjon. Feltétlenül pucolj meg tőlük, különben olyan ruhát szakítsz, amilyet még sose láttál. – Tényleg, a csomagban borzasztó sok minden volt. Volt „Új Marci", „Koma", röpcsik, egy csomó „Inprekor" és egy félkilónyi sokszorosító kocsonya. A havernek igaza volt, ha ezzel a holmival lebukok, feltétlenül összetörik a pacedlimet, hogy ne is beszéljek arról, hogy mit művelt volna odahaza az öreg prosztó. Sejtitek, hogy kicsinált volna. Szinte már hallottam, hogy mint szónokol a kerbizen, hogy „muziba mentem a párt pénzén", és „odaadtam a hének a kerület egész irodalmát". Nem is jó rágondolni. Kijövök a Sturmtól, sietek felfele a Lipót körúton, megállok egy kirakatnál, figyelek . . . Az egyik hé tolja utánam a szelet. Pucc . . . Befordulok a Vígszínháznál, lógok összevissza a Lipótvárosban . . . A hé jön utánam. Kimegyek a Váci útra, nekivágok az Angyalföldnek, be a Gömb utcába, be a ligetbe, a ligeten keresztül az Erzsébetvárosba s annyira begyulladtam, hogy még akkor is vittem a büdöst, amikor a hekus már régen lemaradt rólam. Sejtitek, hogy dögfáradt voltam, amikor pontosan öt perccel a vonat indulása előtt beugorhattam a győri személyvonatba. Reggel értem haza. Rögtön kinyitom a hátizsákot, csaknem elájultam. A hosszú ide-oda lógásban Pesten mind a két csomag kibomlott, a disznóháj, az irodalom és a lila sokszorosító kocsonya tisztára tönkretette egymást. Hogy a vén Ambrus mit csinált, azt jobb el se mondani.

– El tudom képzelni – veti közbe az egyik győri kommunista.

– A Duna-parton kellett volna átadni a holmit, persze, én az irodalom helyett csak őszinte vallomással szolgálhattam, pontosan elmondtam neki az egész históriát. Szóval, azt

mondja – kávéházba jársz Pesten a kerület költségén? Erre én kikértem magamnak, hogy nekem ilyet mondjon, hiszen pontosan ötven fillérrel adott többet, mint amennyibe a vasúti jegy került. Az pedig tudvalevőleg villamosjegyre sem elég. Szóval csuda zrít csinált az öreg prosztó, hónapokig ette a zúzámat. Azt az egyet elértem, hogy jó ideig nem küldött Pestre többet. De húsvét előtt megint egy nagy csomagot kellett lehozni és hát természetesen egy ilyen komoly útra mégiscsak jó volt a Ricsi. Prédikációba persze most sem volt hiány. Hogy így, meg úgy, vigyázzak magamra, mert tönkre fog tenni, hogyha megint valami disznóságot csinálok. S hogy ideje, hogy benőjön a fejemlágya. És hogy kerbiz tag létemre sokkal komolyabban kellene viselkednem. Szóval elutazok, de a nyavalya tudja, ebben az időben állandóan pechem volt. Direkt a balszerencse üldözött.

– Megint szalonnás röpcsit hoztál Pestről? – kérdezte egy szegedi elvtárs.

– Nyavalyát, sokkal cifrább balhé volt az. Egy egész hátizsák literatúra tajtra ment – mondotta Marci nagyot sóhajtva –, tajtra ment, kedves elvtársaim, a saját magam konspirációs könnyelműsége folytán. Vagy húsz friss „Marci", ötven darab „Koma", harminc „Pártmunkás", s vagy kétszáz darab helyi röpcsi, amit a kerület részére csináltak a központban. Tajtra ment, kedves hevereim, egy csomó agitprop anyag és az én bajuszom. Mindent elvitt ez a büdös út.

– A bajuszodat egye meg a fene – mondotta egy öreg alföldi parasztkommunista. – Azt újra meg lehet nevelni. De az írásokért én megvertelek volna.

– Mi az, hogy egye meg a fene – fortyant fel Marci –, azt hiszed, az semmi? – az ember neked nem számít?

– Jó, pandró, ne murizz – mondotta egy pesti ifi –, dumálj csak tovább.

– Nincs igazatok – lázadozott Marci –, végeredmény-

ben aż ember is valami. Hogy a bajuszom, vagy a fejem vesztem el egy ilyen úton, az nektek smafu, de ha két „Koma" rosszra megy, akkor rögtön gyászba borultok. Az emberrel is törődni kell, elvtársak.

– Na jól van, ha akarod, rögtön sírva fakadunk a bajuszodért – mondotta a pesti ifi –, de egyelőre gyerünk a históriával.

– Szóval megyek én újra Pestre, randi a Mária téren. Hozza az elvtárs a pakkot, zsupsz, bele a rükzakba. Csinálok két búcsúkört és ki a Nyugatira, felülök a vonatra. No, gondolom, ezt eddig megúsztam minden baj nélkül. Stramm. Bemegyek egy harmadosztályú kocsiba, tele van. Megyek egy másikba, egy harmadikba, de telt ház van végig. Akkor jutott eszembe, hogy éppen nagyszombat napja van. No, gondolom, egy finom konspirációs út lesz, a vonat tele van hazautazókkal, ennyi ember között a kommunista vidáman utazhat. Végre az egyik kocsiban találok egy üres helyet, éppen egy stramm fekete nő mellett. Na, gondolom, Marci, itt be lehet házasodni. „Szabad kérném" – mondom. A nő rám emeli szép fekete szemét, mosolyog, mint a fakutya és azt mondja, hogy „kéremszépen". Persze rögtön lecsapok a helyre, a hátizsákot a lábam között becsúsztatom az ülés alá s körülnézek. Az ablaknál egymással szemben ül két pasas, beszélgetnek. Az egyik valami urasági ispánfélének látszott, nagy, kövér ember, sárga bagaria csizmában, vadászkabátban, disznósörtés kalappal, stuccolt, vöröses bajusszal, a másik viszont úgy nézett ki, mint valami vidéki iparos. Barna civilruha volt rajta, angol bajusszal, sovány volt, szóval úgy nézett ki, ahogyan a vidéki iparosok szoktak kinézni. A kövér ispán mellett ült egy öreg paraszt, s mellette egy fiatal, sovány parasztasszony. Ahogy később kiderült, lánya az öregnek. A pad végén valami kofaasszony terpeszkedett s egészen hangosan káromkodott. A mi padunkon az ablaknál ült mondom a

vidéki iparosféle, mellette ültem én, énmellettem a szép fekete nő s a pad végén egy rossz ruhás sovány proli. A többi fülkében körülbelül ugyanez a publikum.

A vonat elindult. A kofa, hogy a vonat zaját túlkiabálja, még hangosabban káromkodik. Szidta a pesti urakat, valami olyasmit mondott, hogy kiveszik a nép szájából a falatot, hogy maholnap a levegőt is kartellbe szedik s hogy maguk az urak csaptak fel kofának. – Nem lehet már a szegény embernek élni – kiabálta. A milimárik is nagyságos asszonyok lettek Pesten. Gyümölccsel, zöldséggel is ők kereskednek. A szegény ember meg forduljon fel éhen. Micsoda világ ez, kiabálta dühösen. A finánc most má, nemcsak a szűzdohányt meg a kisüstön főtt pálinkát hajszolja, hanem a szegény ember tejeskannájába is beleüti az orrát. Essen beléjük a nyavalya.

Az öreg paraszt élénken helyeselt, a sovány lánya pedig folyton ráncigálta az öreg kabátját és esdekelve kérte, hogy hallgasson. Az első pillanatban csaknem én is beleszóltam a vitába, de aztán eszembe jutott a hátizsák, no meg az én szép szomszédom is kezdett már reagálni óvatos közeledésemre s vissza-visszanyomkodta könyökével az oldalamat. No, gondoltam, a politika fiatal, én a nőé vagyok. Szóval, greifolok szorgalmasan, a Mari, a drága, egész közel húzódik hozzám, s hagyjuk a tömeget politizálni. Egymás oldalát és combját nyomkodtuk energikusan. Így ment ez egy jó órán át, s közben az egész dologhoz olyan pofát vágtunk, mintha csak mi figyelnénk a legnagyobb érdeklődéssel a körülöttünk folyó beszédet. Szinte az egész vagon részt vett a vitában, még a kalauz is odaállott és figyelmesen hallgatott minden szóra. A leghangosabb a kofa volt és az ablaknál ülő két pasas. Az ispánforma ember nagy kormánypárti lehetett s egyre azt magyarázta, hogy a főváros élelemmel való ellátásának kartellizálása Budapest lakosságának érdekében történik, mert így a tejhamisítást ki lehet küszöbölni s hogy ugyanilyen okból csi-

nálják meg most a hús és a hagyma kartellt is. Viszont a szembeülő sovány iparosféle bátran szembeszállt az ispánnal s kijelentette, hogy az egész kartellpolitika zsiványság és hogy fütyülnek az urak a székesfőváros egészségére, nekik a székesfőváros pénze kell. Ez az iparosféle olyan strammul beszélt, hogy én kezdtem felfigyelni s kezdtem szégyellni magam. Na, Marci, gondolom, te is jó kommunista vagy, itt folyik egy nagy vita, az elvtársak szépen védik a párt álláspontját, te pedig itt greifolod a Marit. Az egyik kezem ugyan még otthagytam a nő combján, de a másikkal már én is kezdtem beleszólni a hantába. Evvel az iparosfélével együtt aztán adtunk mi az ispánnak. Az egész vonat persze nekünk helyeselt. Eleinte, amint mondom, még két fronton harcoltam, a barátságot a nőnél is fenn akartam tartani, de hogy a vita folyton élesedett, kézzel-lábbal kezdtem védeni a kommunista álláspontot. Láttátok volna a nőt, hogy megharagudott. Előbb elfordult tőlem, aztán hogy az átelleni fülkében megürült egy hely, tüntetően odaült. Én egy kicsit sajnáltam a Marit, mondom, nagyon stramm nő volt, de gondoltam, az elv az fontosabb. Addig dumáltunk, amíg a bandát el nem nyomta az álom. Elaludt már a kofa is, az öreg paraszt is hortyogott a lánya vállára dőlve, elaludt az ispán is, csak én, meg az iparosféle beszélgettünk tovább. Hallgatni viszont már csak a rossz ruhás proli hallgatott. Az én partnerem egészen képzett elvtársnak látszott, annyira a vonalban beszélt, hogy csoda. Ahogy így már csak hárman maradtunk ébren, még jobban megeredt a nyelve. Elmondta, hogy ő egy szombathelyi cipészmester, nekem meg külön megsúgta azt is, hogy kommunista.

– Na hiszen, finom kommunista lehetett az, hogy csak úgy meggyónt neked – „meglátni és megszeretni őt egy pillanat műve volt" – jegyezte meg cinikusan a pesti ifi.

– Hagyd csak, haver – legyintett Marci szomorúan –, én

voltam ott a marha, nem ő. Ő tudta, hogy mit csinál, veszett volna az anyjában. Szóval erre a nagy bizalomra kezdek én olvadozni. Avval kezdtem, hogy elköptem neki, hogy én is ká vagyok s hogy aktívan dolgozom stb. Persze, hogy milyen organizációban dolgozom, azt nem mondtam meg, gondoltam, hogy ez nem tartozik a tárgyhoz, de a pasas nem is kérdezte. Elkezd nekem panaszkodni, hogy mennyire elhanyagolja őket a központ, hogy hónapszámra sem látnak senkit a fejesek közül és hogy az időt se tudja, mikor látott utoljára „Új Marcit" és „Komát". – Tíz évet adnék oda az életemből egy friss „Marciért" – mondotta, s akkorát sóhajtott, hogy megesett a szívem rajta. Szóval folyik a duma bizalmasan, susogva, már a rongyos ruhájú proli is horkolt, miközben mi egyre többet és többet vallottunk be egymásnak. Végre aztán én marha, benyúlok a hátizsákba, nagy kínnal kikotrok egy „Marcit" és egy „Komát" s csendesen odacsempészem neki. A pasas ránéz az írásra, az arca felderül, s hálásan kezdi szorongatni a kezem. Köszöni szépen, szóval majd szétesik a boldogságtól. A pandró gondosan a zsebébe dugja a lapokat, miközben én figyeltem a publikumot. Senki se látott semmit, csupán mintha a szembeülő ispánféle nézett volna oda leeresztett pilláin keresztül. Erre én rögtön szólok a „havernek", de az azt mondja, hogy attól nem kell tartani, az egy világraszóló barom, éppen akkora marha, mint amennyit nyom. Különben is, mondja, ő ismeri, az is szombathelyi ember. A vonat nemsokára befutott a győri állomásra, én meg kapom fel a holmimat, hogy pucoljak lefelé a vonatról, erre aztán megszólal az én „elvtársam":

– Várjál csak, öcsém, mi is leszállunk itt – és tényleg az ispánféle mintha sose aludt volna, felállt, és szép lassan jönnek velem kifele a vagonból. Erre persze én már mindent megértettem. Legjobban szerettem volna beleverni a fejem a falba. Nem tudom, hogy a tyúk értette-e, hogy miről van szó,

vagy nem, de nagyon gúnyosan mosolygott rám, mintha csak azt mondta volna „így kell neked, Jankó". Ezer gondolat űzte egymást a fejemben. De egy mindig, mindig visszatért. Időt kell nyerni, különben végem van. Úgy tettem, mintha semmit sem értenék, megyek lassan kifele a vagonból. Elöl megy az ispánféle kinézésű hekus, utána én, és közvetlen a hátam megett „a szombathelyi suszter". Buta pofával odaszólok neki susogva, de úgy, hogy az előttünk menő hekus is meghallhassa: nézd, elvtárs, adom neki a marhát, engem itt kell várjon egy zöldkalapos, lódenkabátos, szemüveges fiatalember, akinek át kell adnom a literatúrát. Én, mondom, nem látok messzire, nagyon rossz a szemem mondom, nem látod itt valahol az elvtársat? – A két pandúr szétnéz, les jobbra, balra, de tőlem egy lépéssel sem távolodnak el. No, Marci, gondolom, véged van. Azonban a szemüveges fiatalembert beszopta a két marha, és hangot változtattak: „hol kell várnia az elvtársnak"? – kérdezte a suszter susogva. Mondom, hogy vagy a peronon, vagy a restiben. Lesi az én két hekuson a peront, keresik a lódenkabátos elvtársat, persze nem lelik sehol. Bemegyünk a restibe, és leültetnek engem maguk közé egy asztalhoz. Várják a lódenkabátost. Bár hideg, áprilisi hajnal volt, de rólam csak úgy ömlött az izzadság. Várjuk mi, várjuk az elvtársat, miközben az én fejem csaknem szétrobban. Mi legyen most? Nem messze a mi asztalunktól nyílott a férfiklozett, s amikor egy-egy ilyen hajnali utas benyitott oda, mindig hozzánk csapódott a szaga, mintha csak figyelmeztetni akarna arra, hogy arra van a menekülés útja. Odasúgtam a „suszternek", hogy vigyázzon egy kicsit a rükzakra, ami előttem feküdt a padlón, mert ki akarok menni a klozettbe. Erre az int az ispánfélének a szemivel, aki szó nélkül jön velem befelé a budiba. Úgy tettem, mintha nem vettem volna észre ezt a szemezést, nyugodtan mentem a klozett felé. Na, gondolom, ez is vízbe esett. A pandró nem marad le rólam. A fér-

fiklozett teljesen üres volt. Az ajtótól jobbra is, balra is, a piszoárok bűzlöttek, a szemben levő fal mellett húzódtak a vécé-fülkék. A peronra nyíló ablakok nyitva voltak, az ablak alatt pedig egy öreg ember sepregetett vagy mit csinált. Ez is fiatal. Ha az ablakon át ugrom ki a peronra, ott mindig találok annyi léhűtőt vagy rendőrt, amennyi egy mesterember elfogatásához szükséges. Bemegyek az egyik fülkébe, ráültem a klóra, anélkül, hogy a nadrágom leeresztettem volna, elkezdtem nyögni. Nyögtem én kedves testvéreim akárcsak egy szülő asszony. Nyögtem, részben kínomban, részben makéból, hogy az „ispán" gyanúját más irányba tereljem. Na jó, viszont örökké csak nem nyöghet az ember. Figyelem a pandrót, az ott toporog a bejárati ajtó előtt, az istennek se megy ki a klozettból. Na, gondolom, mindegy, más út nincs. Ha az ablakon keresztül nem megy, akkor úgyis vége mindennek. Leeresztem a vizet, mintha végeztem volna, nagy lustán gombolom befelé a ki se gombolt nadrágot, az egyik szememmel lesem a nyitott ablakot, ahol az öreg ember motoszkált, a másikkal a hét figyelem. Egy lusta lépést tettem a kijárat felé, ami elég volt arra, hogy a hekus is kifelé igyekezzen. A pandró szemmelláthatóan elunta a parfőmillatot. Még egy lépést teszek az ajtó fele, majd egyetlen ugrással felugrottam az ablakpárkányra és zsupsz, ki a peronra. Futok, mint az őrült, végig a peronon, ki a pályára, le az átjáró híd felé, s egy pillanat alatt átugrottam a kerítésen. Persze lövöldöztek utánam a sötétbe, no de gondoltam, a nyavalya belétek. Tehettek egy szívességet. Rohanok végig a raktárak előtt, fel az útra, neki a temetőnek, vagy hatszor estem át a sírokon, míg elértem a kerítést, aztán át a kerítésen, neki a rétnek, futottam én, elvtársak, mint a bolond. Körülszaladtam az egész várost, mint a veszett kutya, virradni kezdett, mire hazaértem. Persze, nyakig csupa sár voltam. A mutter sejtette, hogy valami baj történt, de nem szólt semmit. Az én mutterom nagyon

stramm asszony. Felkelt szegény, vizet melegített, tiszta fehérneműt készített elő, én meg gyorsan megmosakodtam és leborotváltam a bajuszom.

– Ahá – mondta az öreg alföldi elvtárs –, szóval itt maradtál el a bajuszodtól?

– Itt, elvtársak – felelte Marci szomorúan –, a bajuszt le kellett vágni, mert ilyen bajusza senkinek se volt a városban.

– Na jó, a bajuszod elhagytad, essen bele a kórság. Inkább azt mondd el, hogy mit csinált veled az öreg Ambrus. Valld be őszintén, hány frászt mázolt le érte? – kérdezte a győri elvtárs nevetve.

– Mi az, hogy hány frászt mázolt le? – kérdezte Marci sértődötten. – Azt hiszed, hogy gyerek vagyok, akit úgy ruházhatnak, ahogy akarnak? Az igaz, hogy erővel a torkom akarta megfogni, amikor megtudta, hogy mi történt, de én energikusan kikértem magamnak az ilyen viselkedést. Erre aztán az öreg prosztó azt mondta, hogy így, meg úgy, az anyád megváltó istenit, jó, azt mondja, nem bántalak, de a pártból most kirepülsz, te csirkefogó! És tényleg, anélkül, hogy kihallgattak volna, kikapcsoltak a munkából, s vagy két hét múlva, egy elvtársnőn keresztül tudatták velem, hogy a kerbiz, mint haszontalan fecsegőt és megbízhatatlan nímandot kizárt a pártból. Persze, nem nyugodtam bele. Fölmentem Pestre és a havereken keresztül beadtam a fellebbezést. Nemsokára aztán jött a KB-tól értesítés, hogy a kerbiz határozatát helyben hagyják s hogyha vissza akarok kerülni a pártba, úgy Győrben kell magam újra érdemessé tennem arra, hogy visszavegyenek.

– No aztán visszavettek? – kérdi a pesti ifi.

– Persze hogy visszavettek – mondotta Marci büszkén. – Azt hiszitek, hogy ilyen elvtárs, amilyen én vagyok, az árok szélén terem?

– Ne hencegj, Marci – mondotta a győri kommunista. – Vért pisáltál hatszor, míg a vén Ambrus megbocsátott neked.

– Hát persze hogy nem volt könnyű. Az öreg sokáig nem állt szóba velem, csak úgy Bözsin keresztül küldözgette a megbízásokat. Te atyaúristen, milyen megbízásokat. Tudjátok, ilyesmit csak egy olyan kicsinyes öregember tud kigondolni – mondotta Marci keserűen. – Eleinte a köpködőben osztogattam röpcsiket, aztán a rakodó munkások sztrájkjánál egy olyan helyre küldött el sztrájkposztnak, ahol a ruha holtbiztos volt. Jaj, de elagyabugyáltak ezek a marha sztrájktörők. Hetekig jártam olyan monoklival, mint az öklöm. Ebben az időben találkoztam egyszer a prosztóval, megnézett a ronda s úgy mosolygott a csúnya harcsabajusza alól. Na, gondoltam, csak vigyorogj, vén disznó, én mégiscsak párttag leszek, ha a nyavalya tör is. Akármit parancsolt, mindent megcsináltam. Szervezzek munkanélküli bizottságokat. Megcsináltam. Akadályozzam meg a proli kilakoltatásokat. Megcsináltam. Szervezzek meg egy akciót a Siket Gyuszi ellen, aki provokátor lett. Gyuszi megkapta a ruhát. Így ment ez egész a nagy építőmozgalomig. Itt már mint pártmegbízott vettem részt a sztrájkbizottságban. – Lebuktunk. De ugyanakkor az öreg prosztó is velünk bukott. Rosszul konspirált a tahó.

– Hazudsz, Marci – mondotta a győri elvtárs csendesen. – Mit mocskolod itt az öreget? Nagyon jól tudod, hogy a kerbiz megbízásából vett részt ezen az értekezleten.

– Igenis, nem kellett volna neki ott lenni. Végeredményben én ott voltam a párt részéről.

A győri elvtárs lemondóan legyintett a kezével.

– Mit integetsz – mondotta Marci nekihevülve. – A kerületi titkár ne járjon sztrájkbizottsági értekezletekre.

Erre a kommunista rabok között nagy vita indult meg arról, hogy lehet-e kerületi titkárnak ilyen helyre menni vagy

nem, de az öreg alföldi kommunista visszaterelte a szót eredeti medrébe:

– Jó' van, Marci öcsém, hogy hol van a kerületi titkár helye alkalomadtán, az a kerületi bizottság dolga. Most pedig nem a kerületi bizottság viselt dolgait tárgyaljuk, hanem a tiedet. Ezt mondd csak tovább.

– Szóval – folytatta Marci – bevisznek bennünket a rendőrségre s elkezdik a bunyót. Az öreg Ambrus gyanúba lehetett náluk, mert folyton róla kérdezgettek. Persze, én egy szót sem szóltam. A többiek is azt vallották, hogy csak véletlenül került oda. Vertek bennünket vagy négy napig, de az ötödik napon a vén Ambrust kiengedték. Az öreget is megtalpalták egypárszor, úgyhogy erősen sántítva ballagott kifelé s tőlem barátságos mosollyal búcsúzott. Én meg gondoltam: egyen meg a fene, vén marha, most legalább látod, hogy ki az a Tokos Marci. Más is állta volna így a ruhát érted, vén tahó – gondoltam.

– No, aztán? – kérdezte tovább az öreg alföldi.

– Aztán, hogy az öreget kiengedték, az én ispánforma hekus ismerősöm bunyózott bennünket, azért a szép fekete bajuszos fiatalemberért, aki Pestre szokott járni irodalomért. Ott álltam én, testvérek, csupasz pofával és kopasz fejjel s fogalmuk se volt arról, hogy kit püfölnek. Pedig „a szombathelyi suszter" is megnézett vagy kétszer.

– És hogy vettek vissza a pártba?

– Az később volt már. Az ügyészségi börtönbe hoztak egyszer egy ifi fejest, az mesélte, hogy a kerbiz az öreg Ambrus indítványára visszavett a pártba.

– Na látod – mondta a győri elvtárs szemrehányóan.

– Mit látok? Semmit se látok. Én nagyon jól tudom, hogy Ambrus elvtárs kicsoda. Nekem nincs ellene kifogásom. Csak nem szeretem, hogy mindég ő a világ közepe és hogy azt beszélik róla, hogy ilyen, meg olyan igazi proli. Egy paraszt és

semmi más. Az igazi proli, az én vagyok, meg a többi ipari munkás, aki . . .

– Na ebből elég ennyi – szakította félbe az öreg alföldi elvtárs Marcit. – Ezt majd elmondod máskor, ha sor kerül rá. Most a bajuszról van szó. Öcsém, egye meg a fene a bajuszodat.

– Igen, a bajuszt, azt le kell vágni. Ilyen bajusszal én Győrben nem sétálhatok. Ennek vége – a proletárdiktatúráig vége.

És Marci gyöngéden, mintegy búcsúzva simogatta meg szép fekete bajuszát.

A MACKÓS

Kegyetlenül politikus világot éltünk. Minden teremtett lélek politizál. Azok a társadalmi rétegek, amelyek sok mérföld távolságra állottak mindig a politikától, ma komoly vagy komolytalan politikai tényezőkké lettek. Itt van például a börtönvilág. Még ide is befészkelte magát a politika. A régi jó időkben itt főleg szakmai kérdések körül pergett a beszéd, amit megtörtént vagy csak elképzelt dorbézolások históriája tarkított. Ma azonban itt is politizálnak. A börtön vezető körei azt mondják erre, hogy ennek a kommunisták az okai, mert a kommunizmussal együtt vonult be ez a műfaj a tömlöcbe. No de a börtönvezetők híresek arról, hogy ők tudnak legkevesebbet a börtön belső életéről. (Ez különben nagyon helyes is, így legalább nem könnyen találják meg azt a sok maké-holmit, amit fantasztikus ügyességgel dugdosnak el a rabok.) Persze a szegény kommunisták a politika eme új térhódításáról alig tehetnek valamit, ilyen a világ manapság, uraim, ilyen időket élünk.

Szóval politizálnak a rabok, és mindenki valamilyen politikai párthoz vagy áramlathoz tartozónak nevezi magát. Persze ezt nem kell nagyon szó szerint venni, de az ideológiák effajta terminálása valóban jelen van, az okán viszont törje a

fejét a társadalomtudomány, a mi dolgunk a tények száraz regisztrálása. Mondom, hogy ez a nép is osztható a meglevő politikai pártok szerint. Csak meg kell figyelni őket. Például a panamisták, a liliomtiprók, az úri sikkasztók és a bűnbeesett leventeoktatók szinte kivétel nélkül fasiszták. Viszont a szélhámosok, váltóhamisítók, házasságszédelgők – ezek agresszív demokraták. A csempészek, a stricik, az óriási választéka a különböző tolvajnak és betörőnek – csaknem minden esetben a szociáldemokrata eszmékkel szimpatizál. A kommunistákhoz húznak a verekedők, a proletársorból alkalmi bűnözővé züllött emberek, no, és a börtöntársadalom arisztokratái – a mackósok. A gyöngébbek kedvéért meg kell jegyezzük, hogy vagánynyelven a kisebbfajta wertheimszekrényt mackónak, a nagyobbat medvének hívják. Ha valaki megfúr egy ilyen kis páncélszekrényt, arra az effajta magyar ember azt mondja, hogy „megdobtam egy csöpp kis mackót". Hogyha pedig egy „nagysrenk"-ről van szó, akkor az illető „egy házi medvét táncoltatott meg". Így a kasszafúrót aztán általánosan mackósnak hívják.

Egy ilyen nem közönséges mackóssal hozott össze a sors egyszer engem is Budapesten, a Markó utcai ügyészség fogházában. Magas, csinos, jól öltözött, középkorú férfiú volt, divatos szőke angol bajusszal s feltűnően tiszta két szemmel. A zárkában levők tiszteletteljes távolságban tartották magukat ettől a betörő-arisztokratától s e tisztelet bő fénysugarából rám is esett egy kevés, amidőn a rabok látták Burda István tiszteletteljes közeledését hozzám, a kommunistához.

Burda István régi ismerősként üdvözölt engem s szemmelláthatóan örült a viszontlátásnak. Én csak jó sokára emlékeztem vissza rá. Ez a Burda egy aradi vaskereskedésben volt inas ugyanakkor, amikor én is Aradon töltöttem inaséveimet, s most kezdtem csodálkozni azon, hogy már akkor nem láttam meg benne a későbbi híres kasszafúrót. Pista egy szegény

községi írnoknak a fia, szép magas, erős fiú volt már a tanonciskolában is, ő szerzett magának közülünk legelőbb szeretőt s valami titokzatos forrásból viszonylagosan sok pénzt. Vele való inaskori barátkozásomnak azonban – bármily furcsán hangzik is ez – politikai motívumai voltak. Tudniillik abban az időben Aradon a város inastábora két részre oszlott. Voltak „szervezett" és „szervezetlen" inasok. Lényegében persze senki sem volt szervezve, mert az aradi vas- és fémmunkás helyi csoportban Fellner szaktársék elvből nem vettek fel senkit munkakönyv nélkül. Munkakönyve viszont csak a napszámosoknak és a már felszabadult mesterlegényeknek volt. Azonban mi kiépítettük a magunk inasszervezetét s pontosan majmoltuk a segédek szervezeti életét. A ligetben, a Maros-parton vagy a vár körül jöttünk össze vasárnap délutánonként „gyűlésre", ami lényegében nem volt egyéb, mint a haditerv megbeszélése, melynek értelmében egész héten „a szervezetlen inasokat" vertük véresre. Persze eközben alaposan pufogtattuk nemcsak a fiúk hátát, hanem azokat az ellesett szocialista jelszavakat is, amit a gyárban hallottunk a felnőtt szervezett munkásoktól s melyek értelmét csak nagyon homályosan értettük. Természetesen nálunk nem is a szocialista tudás volt a fontos, hanem a „ruha", azaz a verés. S aki ebben kitüntette magát, az volt az elismert vezére minden brancsnak. A vaskereskedő inasok „szervezett" bandájának Burda Pista volt a vezére. Ő tartotta kézben a Donáth-féle vaskereskedést, a Főtéri, Andrássy és Szabadság téri vaskereskedőfiúk élén alaposan veszélyeztette a szervezetlen gyerekek közbiztonságát s a „Fekete kutya" előtt, a Rákóczi utca sarkán gyakran vívott formális csatát. Szóval Burda Pistával való barátkozásom ezekből az inaskori háborúkból származott s nem tagadom, hogy én is őszinte melegséggel szorongattam a régi haver kezét.

Pista megmagyarázta a zárka lakóinak, hogy ki vagyok én

tulajdonképpen, persze a majdnem harminc esztendő szépítő távlatából, s amikor születésénél fogva arisztokratikus lénye úgy találta, hogy a népnek járó feltétlenül szükséges információ megadatott, szobatársainkat egy fenséges „most pedig menjetek a nyavalyába" paranccsal kegyesen elbocsátotta. Mi késő éjszakáig csendesen beszélgettünk az egyik sarokágyon. Beszédünk lényege természetesen a magunk személyes élete volt, amelyből megtudtam, hogy Pista felszabadulása után mindössze két évet dolgozott, de már a két év alatt is a vaskereskedés mestersége kombinálva volt nála kisebb-nagyobb betörésekkel és kasszafúrásokkal. 1910-ben, ahogy ő mondotta – önállósította magát s azóta kizárólag kasszafúrásból él. Én valamicskét értek a vasmunkához, s így felelősséggel mondhatom, hogy Burda István mesterségét a tökéletességig fejlesztette. Amikor a kasszafúrás technikájáról beszélt, egyenesen imponáló volt. Arca sugárzott a belső felindulástól, gyerekesen tiszta kék szeme villogott. Olyan plasztikusan tudta elmondani mestersége technikai processzusát, hogy az ember szinte látta lelki szemeivel, amint a sötétben, egy pici munkára koncentrált reflektor fénye mellett halkan zizeg a gyors villanyfúrógép, s az acélszekrény finom forgácsa csendesen pereg le a bank pénztár-termének vastag szőnyegére.

– Jó, jó, Pista – mondtam én –, nem látom be ugyan, hogy mi a gyönyörűség ebbe a te egész életedbe, no de ez persze a te dolgod. Viszont ilyen túlzottan egyéni tevékenykedésért azt a tizenegy és fél esztendőt, amit 1910-től kezdve a mai napig börtönben töltöttél, kissé sokallom.

– Sokallod? Hát hány évet tölttök ti sitkóban minden értelem és haszon nélkül?

– Mi az, hogy minden értelem és haszon nélkül?

– No, hát mi hasznod van neked abból, hogy ülsz, kedves barátom, és mi az értelme?

– Hallod, hát a munkásosztály harcbaszervezése, felszabadítása, az neked semmi?

– Jaj, koma, ne beszélj ilyen szamárságot, ez mind csak szó, lehet, hogy szép szó, de nem tett. Attól, hogy ti jobbrabalra ágáltok az országban, a burzsoáziának egy cseppet sem fáj a feje. Legfeljebb, ha már nagyon kellemetlenkedtek, akkor összefognak egy-két fejest, bedugják őket a sitkóba és kész. Aztán te itt ülsz, barátom, ülsz esztendőket és azt se tudod, hogy miért.

– Nem Pista, én tudom, hogy miért ülök. S ez engem meg is nyugtat. Ellenben nem egészen értem a te sokesztendős börtönbüntetésed értelmét és megbocsáss, a hasznát se.

– Hát a szajré, fiam? – kérdi Pista őszinte csodálkozással. – Kedves barátom, én éltem már vagy hat olyan évet, amilyet százéves keserves munkával se tudtam volna megszerezni magamnak. Jártam Monte Carlóban, Abbáziában, voltam a Rivierán, Olaszországban, hordár cipelte utánam a szajrét, kedves haverem. A hotelportás földig hajolt előttem, ittam pezsgőt, ettem osztrigát és olyan vastag szivart szíttam, hogy alig érte át a markom. Direkt királyi ágyból való tyúkok futkostak körülöttem. No és te, no, te? Mit éltél te? Mit láttál? Milyen élvezetben volt részed? Magad mondod, hogy egész idő alatt gyárban dolgoztál, s mint kommunista fejes is egy rossz hónapos szobában háltál a legjobb esetben. Most meg itt ülsz, haver, a sitkóban és zabálod a komiszt. Attól a híres Oroszországtól még csak önkosztra se telik. Nagy szerencséd lesz még, haver, hogyha nem kötnek fel téged is. Látod, engem ilyen veszély nem fenyeget. Nekem van egy kis félretett fekete lóvém, ami elég lesz hat-nyolc mázsa sitire. Ami pedig a nyakravalót illeti, az egész fiatal. Sohase akasztottak még mackóst. Nem is fognak – mondotta nevetve –, a mackós, az úriember, fiam.

– Na, jól van Pista, jól beszélsz – mondottam alaposan

unva ezt az egész felesleges vitát –, no de hol van az a híres „tett", amiről olyan szépen szavaltál az előbb. Tudniillik én nem tartom valami óriási tettnek, hogy „srenkre jársz", élsz egy keveset, aztán ülsz sokat, a társadalmi renden ez semmit sem változtat, ez tisztára a te személyes akciód, a te pici egyéniséged dolga. Ez a te mesterséged, velejárója a rendnek, és én meg vagyok győződve róla, hogy a kapitalisták bele is kalkulálják a kiadások rovatába a mackósokat. No de mi köze ennek a mi osztályunk felszabadításához?

Pista közelebb húzódott hozzám, a legkomolyabb arccal s mély meggyőződéssel, itt-ott alaposan hangsúlyozva mondotta:

– Tréfa ide, tréfa oda, haver. Régen készülök már valami fejes kommunistával beszélni erről. Nézd koma. Itt lehetne valamit csinálni. Valami egész fenomenális nagy dolgot lehetne csinálni. Hallgass rám, testvér. A legnagyobb örömmel állok rendelkezéstekre, hidd el, hogy bennem meg lehet bízni. Én nem vagyok holmi jöttment vagány, szaros szatyortolvaj, jerglitöltelék, én komoly ember vagyok. Alaposan ismerlek benneteket. Tudom, hogy mit akartok, a célotokkal egyetértek. Amióta a kommunizmus divatba jött, rengeteg kommunistával ültem már együtt. Kicsivel, naggyal, prolival, paraszttal, ültem intelligens emberrel is, eleget beszélgettem velük. Elképzelheted, hogy ismerem az ilyen kundit. Ami igaz, az igaz, nagyszerű gyerekek vagytok, bátran, okosan dolgoztok, s ha lebuktok, akkor meg pláne, egyenesen szentek vagytok, le a kalappal. Az oberhén nem köptök sem magatokra, sem másra, a legutolsó vagányra sem, a ruhát pedig úgy álljátok, hogy nagyon sokszor megirigyeltelek benneteket érte. Lenne csak nekem egyetlenegy ilyen haverem, mint amilyenek ti vagytok, garantálom, hogy sose buknék le. Hiszen mondottam, hogy én addig mindig vagy a haveren, vagy a tyúkon keresztülbuktam Magam soha az életben sem voltam tréfli.

Ilyen emberekkel, mint amilyenek ti vagytok, sok mindent lehet csinálni, amellett számbelileg is éppen elegen vagytok fenomenális tettekre. Véleményem szerint legalábbis ötvenezer kommunista van Magyarországon, de tőlem lehet száz is, hiszen amerre jár az ember, mindenfelé csak kommunistákról folyik a duma. No, hát most képzelj el öregem ötven- vagy százezer ilyen mindenre elszánt, vakmerő, okos pacákot. C-c-c, teremtő isten, mit lehetne velük csinálni!

– No? – kérdeztem én őszinte csodálkozással.

Pista körülnézett, hogy nem hallja-e valaki, majd minden szót csendesen és külön szótagolva súgta a fülembe:

– Haver. Meg kell szervezni az összes kommunistát s egy előre megállapított pontos időben ötven- vagy ha akarod százezer ember menjen el lopni.

– Meg vagy veszve? – kérdem rémülettel.

– Nem, koma. Ennek pontosan így kell lenni, ahogy mondom. Képzeld csak el, százezer ember egy és ugyanazon időben kasszát fúr, lop, betör, szóval rámol mindent kifelé. Garantálom a burzsoázia teljes bukását. Meg se fognak mukkanni. De mit is csinálhatnak? Hekust zavarnak a nyakunkra? Fiatal. Kinek, hová. Hiszen százezer ember cipeli a szajrét. Bezárnak bennünket? Marhaság. Hát be lehet zárni Magyarországon százezer embert akkor, amikor az ország összes sitijében maximálisan 11 600 férőhely van és ezen a 11 600 helyen állandóan telt ház? Fiatal. Az emberek egyszerűen szét-hordják a szajrét, a burzsoázia pedig ott fog állni pucér fenékkel s olyan proletár lesz itt mindenki, mint annak a rendje. Ennyi az egész. Természetesen választani kell majd egy stramm bizottságot, amelyik a vagyont igazságosan szétjelosztja a népnek és kész a kommunizmus. Egyszerű, mi?

– Nagyon egyszerű – mondom keserű iróniával.

– Minden nagy dolog egyszerű, kedves barátom, és ami a fontos, a teljes sikerhez a legkisebb kétség sem fér. Az

ilyen munkát szeretem. Tudniillik, ennek a hosszú gezemicézésnek nincs semmi értelme. Hidd el, hogy nem agitációra dőlnek össze Jerikó falai. – Pista most egy percig gondolkozott, majd csendesen átölelte a vállam, nála egészen szokatlan melegséggel mondta:

– Nézd, haver, ne gondold, hogy én valami könnyelmű nímand vagyok, akit nem érdekel a szegény ember sorsa. Ha póter vagyok, én mindenkin segítek, akin csak tudok. Nekem a dohány az semmi. Ahogy jön, úgy megy. Ezt a tervet a nép érdekében gondoltam ki ilyen alaposan és teljesen önzetlenül, csak azért, hogy segítsek rajtatok. A szívem hasadt meg mindig, valahányszor kommunistát akasztottak. Hát mi lesz így veletek? Ebben a tétlenségben s ide-oda való hantázásban úgy ölnek benneteket ezek a piszkok, ahogy csak kedvük szottyan rá. Ez a rengeteg nagyszerű ember úgy fog itt elhullani, mint a csirke. Felkötnek kettőt, ötöt, tízet, annyit, amennyit akarnak, és mindez csak azért, mert ezekben az apró-cseprő akciókban forgácsoljátok széjjel erőtöket. „Egyesülésben rejlik az erő!" Emlékszel, hogy kiabáltuk Aradon? Ez pontosan így igaz. Sokat tanultam belőle. Gyerekek voltunk, de fején találtuk a szöget.

Éjjel háromig próbáltam megmagyarázni neki, hogy ez a Burda-féle metódus nem vezethet célhoz, de Pista roppant makacs volt, s így be kell vallanom, hogy életemben még sohasem agitáltam valakit ilyen abszolút eredménytelenül.

– Nem veszitek komolyan a proli ügyét – mondotta legyintve a kezével. – Ha igazán segíteni akarnátok a szegényemberen, már régen rájöhettetek volna magatoktól is erre az egészen egyszerű vaszizdaszra. De a fene tudja, milyenek vagytok. Az ember nem ismeri ki magát veletek. Titeket semmi se hoz ki ebből a passzív világboldogításból. Valahogy mindig a nazarénusokat juttatjátok eszembe. Azok nem akarták megfogni a fegyvert a háború alatt, inkább agyonlövették ma-

gukat, ti pedig tömegesen mentek az akasztófára, semhogy hozzányúljatok a burzsoázia vagyonához.

– Mondtam már, Pista – szóltam kimerülve a meddő vitában –, hogy lopás útján nem juthatunk el a kommunizmushoz. Nekünk nem a szajré kell, a munkásosztálynak a termelőeszközökre és az államhatalomra van szüksége. Ezt pedig nem „lophatja el" sem ötvenezer, sem százezer kommunista, ezt csak az egész dolgozó osztály sajátíthatja ki. Érted? Kisajátítani és nem ellopni.

– Hát ez nem mindegy?

– Eredj a fenébe. Nem értem, hogy okos ember létedre nem fér a koponyádba egy ilyen egyszerű igazság.

– Nem értem. Ne haragudj testvér, nem értem. Szerintem teljesen mindegy, hogy a karót vered a kutyához, vagy a kutyát a karóhoz.

Lemondóan legyintettem kezemmel:

– Hagyjuk, Pista, úgy látszik nem tudom neked megmagyarázni. Persze, mi lopni nem megyünk, mondtam már, hogy nem lehet új társadalmi rendet lopni. Azt az egész osztály fogja megteremteni bátor, kitartó, makacs munkával, ez pedig nem tolvajnak való munka. A tolvaj viszont, az csak tolvaj. Őket mi is be fogjuk csukni, amint hatalomra fogunk kerülni.

– Szóval ti engem is be fogtok csukni?

– Be, Pista komám. Hogyha a mi „medvénket táncoltatod meg", pajtás, rosszul jársz. Nagyon rosszul jársz. Mi nem leszünk tekintettel szakmai babérodra.

Pista borzasztó dühbe jött, köpködött, káromkodott, fenyegetőzött, dühösen az ágyára vetette magát, sokáig forgolódott álmatlanul a durva pokrócon.

*

Burda István szintén a Gyűjtőfogházba került, véletlenül arra az osztályra, ahol én morzsolgattam éveimet. Ő lett a balcsillag egynek a borbélya.

A borbélyság itt előkelő foglalkozásnak számít. Előkelő, hasznos és kellemes. Előkelő, mert a borbély csak éjjel és ünnepnap van lakat alatt, hasznos, mert az ételkiosztásnál, a spejzolásnál s a kívülről jövő „fekete holmi" beszerzésénél minden időben kéznél van. S végül kellemes, mert szinte egyetlen ember az osztályon, aki kivétel nélkül mindenkivel beszélhet. Szombati napokon az egész osztály, azaz 90-től 120 ember halad át a kezén, miközben minden sitihír gazdát cserél. Különösképpen az osztályborbély csaknem minden börtönben mackós. Nagyon rendes, jó fiúk. Minden hírt leadnak, segítenek, ahol csak lehet, de borotvájuktól őrizkedjen mindenki, aki tud. Szombattól szombatig égett az arcom minden borotválkozás után, bár engem Pista, dacára a köztünk levő feszült viszonynak, protekciósan borotvált. Borotváját sokáig fente és minden ilyen szeansz után kijelentette, hogy: „No testvér, a Belvárosban sem borotváltak meg jobban."

Pista tartózkodó, de kedves volt hozzám. Ha valami engem személyesen érdeklő hírről vagy dologról volt szó, képes volt mindent kockáztatni, a szigorú tilalom ellenére is módot keresett arra, hogy értesítsen. Nemcsak velem, hanem az összes elvtársaimmal szemben gavallérosan viselkedett. Egy alkalommal például valami Grosmann nevű hitvány kis tolvaj, aki a proliasszonyok kezéből lopta ki a táppénzt a betegpénztári kifizető helyeken, elköpte Matyiko osztályvezetőnek, hogy az egyik kommunista rab a sétán szalonnát adott át a másiknak, mégpedig hat köztük álló vagányon keresztül. Német fegyőr persze mind a hat vagányt felpofozta, a két elvtársat pedig kihallgatásra vitték az őrparancsnokhoz, ahonnét három-három napi sötéttel tértek meg. Ugyanazon a napon viszont a

harmadik emeleti klozettban Burda István kesztyűt húzott, nehogy puszta kézzel kelljen érintenie és úgy megverte Grosmannt, hogy a házimunkások vitték le utána a zárkájába. S jellemző, hogy ez a kis hitvány besúgó tolvaj Pistát már nem merte „bemószerolni".

Szóval Pista engem protekciósan borotvált, minden hírt, sőt még kiblihírt is pontosan leadott, segített, de sajátmagáról többet sohase beszélt. Nem is vitatkozott velem többé. Szemmelláthatóan megbánthattam.

Fordulat ebbe a feszült viszonyba csak akkor állott be, amikor új osztályírnokot kaptunk, mivel az előbbi szabadult. Az új írnok egy csúnya, verespofájú, kellemetlenül hízelgő modorú, állítólag valami nemesi családból származó kereskedősegéd volt, akit különben homoszexualitásért hoztak be nyolc hónapra. Ezt a szubjektet Kendeffinek hívták s született besúgó volt. Sokféle típus létezik ebből a legalja emberszortából. Van olyan, akire rákiabálnak s gyávaságból árulja el társát, van, aki valami előnyért, egy fél komiszért vagy egy csajka vasárnapi levesért vamzol. Van aki irigységből vagy haragból teszi, van, aki arra számít, hogy büntetésének egynegyedét engedik el érte. Ez a Kendeffi azonban besúgó volt magáért a besúgásért, anélkül, hogy evvel valaki megbízta volna vagy hogy ebből valami haszna lett volna. Ez a nyálkás, édeskés, degenerált alak minden ok és minden ellenszolgáltatás nélkül űzte aljas foglalkozását.

Engem több ízben árult el. Egyszer, mert egy kőművessel beszélgettem a sétán, egyszer mert a fürdőben két uborkát és egy paradicsomot adtam át Burdának egy kommunista rab részére, egyszer elárulta, hogy énekeltem a zárkában, de legaljasabb akkor volt, amikor egy ízben detektívek jártak a gyűjtőben s erre külön jelentkezett náluk kihallgatáson, csak azért, hogy felhívja a hekusok figyelmét arra, hogy én Berlinből „Illustrierte Zeitung"-ot kapok s hogy ebben a folyó-

iratban „sok a politika". Persze a detektívek alaposan meghippelték a zárkámat s becses személyemet is, bár nem találtak nálam semmit, mégis megvonatták a börtönigazgatósággal az engedélyem a folyóiratra.

A legközelebbi szombati borotválkozásnál, miközben Pista „belvárosi módon" nyúzott, kimondhatatlanul szenvedtem, s arra gondoltam, hogy a legnagyobb büntetése az lehetne ennek a nyomorult féregnek, hogyha Pista úgy istenigazából megborotválná. Szóltam is rögtön:

– Te Pista – mondom –, nem lehetne megborotválni ezt a tetűt?

Pista nem értette meg, mire gondolok:

– Hogyhogy megborotválni?

– Úgy gondolom, sok ember áldaná kezed járását, hogyha a bicskád jól megigazítanád, és bőröstül szednéd le a szőrt arról a veres fizimiskárul. Mi, Pista?

– Úgy gondolod, hogy szépre kellene borotválni a gyermeket? – kérdezte Pista, és nagy kék szemében apró, haragos lángocskák gyúltak.

– Úgy, Pista. Tudod, hogyha jól lehúznád az élét a beretvának, nagyon jól meg lehetne csinálni. Föltétlenül velejön a bőre. Ez lenne aztán egy „tett", öregem.

– Azt lehet, koma. Előbb majd átengedem az embereket s utoljára veszem elő a pasast. Rókusra fogom beretválni azt a majomsegg-forma pofáját.

Fél szemmel belepislantottam a hallgató mackós szemébe s az összehúzott szempillák alól fenyegetően csillogott elő két halálos szúrásra készülő lándzsa. Vékony alsó ajkát erős fogsora közé szorította s úgy fújt, mint egy dühös bika.

– Pista, azért vigyázz, nehogy baj legyen a dologból. Nem érné meg. Nehogy a torkát vágd el. Az ilyesmit lélekkel kell csinálni, haver.

– Jó, jó – mondotta gúnyosan. – Ne félj, te világboldogító, nem fog belehalni.

Borotválkozás után újra bezártak s csak a délutáni sétára eresztettek ki. A földszint egyik zárkaajtajában, az ajtófélfához állott a besúgó, előtte pedig Burda Pista, egy nagyon pici és nagyon piszkos timsódarabbal dörzsölgette Kendeffi csupaseb arcát, miközben mély, nyugodt hangon hajtogatta:

– Mondtam, hogy ne ugrálj annyit, ha az ember borotvál. Borotva van az ember kezében, te majom, és nem bot.

A póruljárt írnok keservesen nyögött, jajgatott, sziszegett, de igazán minden oka megvolt rá. Pista tisztára megnyúzta a pofáját. Életemben se láttam ilyen borzalmasra adjusztált fizionómiát. Valami sakktábla-deszkát utánozott a kuncsaft pofájára s vagy tíz nagy nyitott sebből folydogált valami véres víz, az épen maradt bőrszigetecskéken pedig ott éktelenkedett érintetlenül, teljes épségben a csúnya, egyhetes veres szakáll.

A sétán Pista a hátam mögé állott, s csendesen, de hosszan röhögött.

– Láttad? – kérdezte fuldokolva.

– Jaj, te, az istenit a kezednek – szóltam aggodalommal.

– Szép munka, mi?

– Hát hogy az istenbe lehet ilyet csinálni. Borzalmas rá is nézni.

– Elég rendesre sikerült. Fényes. Csak itt-ott szappanyoztam be egy kissé. Szent isten, csak láttad volna, hogy emelgette a farát. Megigazítottam egy tyúkszemvágó borotvát és az álla alatt belefogtam a szakállba, zsupsz, egy rántással a füléig húztam a zrít. A pandró szeme persze kifordult s hirtelen felugrott a hokedliról. Én meg nyomtam vissza oda. Aztán a másik oldalon kapaszkodtam bele, aztán keresztbe, jobbra-balra. Hideg veríték verte ki s úgy kapkodott, mint Bernát a mennykő után. A vér ömlött persze, mint a marhából. Jön a smasszer és mondja: „Hallja, Burda, meg ne nyúz-

za azt az embert." Ugyan felügyelő úr, szóljon már neki – mondom –, úgy ugrál itt a kés alatt, mint a barázdabillegető. Ki az isten tud így borotválni. A marha prosztó beugrott és rászólt a pasasra. Azt mondja, hogy: „Ne ugráljék úgy, amikor borotválják – hiszen nem bot van annak az embernek a kezében, hanem beretva." Persze, a gyermek csaknem sírva panaszkodott, hogy: „A borotva rosszul fog." „A fenét fog rosszul – böfögi oda a smasszer –, másnak jó, csak magának nem. Még a kommunisták se panaszkodnak a kincstári beretvára, csak magának jár extra. Üljön nyugodtan, akkor nem lesz semmi baja."

– Na pajtás – mondom –, vége lesz a te fodrászi karrierednek, meglátod. Le fognak váltani, Pista, ezért a csipásért.

– Engem? Azt hiszed, találnak ilyen borbélyt, mint én vagyok? Ki tud itt így borotválni, mi?

Nem szóltam semmit.

Pistát valóban nem váltották le, bár a besúgó ábrázata másnapra teljes gyulladásba jött, magas lázt kapott és be kellett küldeni a rabkórházba. Sose láttam többé. Pista azt mondotta: „elborotváltam a háztól".

Ez eset után mi Pistával kissé újra összemelegedtünk. Viccelődtünk, évődtünk egymással, de a nagy politikáról sose beszéltünk többet. Mind a ketten kerültük az ilyen természetű beszédet. Nem sokkal azonban Szegedre való elszállíttatásom előtt Pistának az ítélete is jogerős lett. Szegény fiú négy évi „galambházat" kapott, borzasztó ijedelmére. A fürdőben búcsúztunk el egymástól.

– Hát testvér, azért csak gondolkozz azon, amit mondtam. Hidd el, pajtás, ez olyan dolog lenne, amilyent még a világ nem látott. Képzeld csak el, koma! Százezer ember elmegy lopni egyszerre. Ilyesmi sose jutna eszedbe, mi? Ti képtelenek vagytok nagy gondolatokra. Pedig ez egy fenséges gondolat.

– Az – feleltem én gúnyosan.

Pista nagy kezével lemondóan legyintett, mintha csak azt akarná mondani, hogy reménytelenül ostoba ember vagyok. Könnyedén megrázta a kezem, mint akivel sose kíván többé kezet fogni, minden szó nélkül, úgy pucéran, ahogy a tus alól kilépett, s kiment az előszobába.

MISZTER-GÁZI

Valahol Vlagyivosztok körül, a szennyes Usszuri folyó partján, csendes pravoszláv temető fekszik. Egyszerű, régi sírkert, felnyúlik a kopár hegyoldalra. A sírok keleti rendetlenséggel szóródnak szét a nagy területen s az ösvényeken vadrózsabokrok akadályozzák a ritka járókelőt. Békésen pihennek itt egymás mellett az emberek, hűségesen képviselve a régi Távol-Kelet vegyes népességét. Több évtized óta temetkeznek ide az usszurijszki kozákok, a II. Sándor cár által idetelepített ukrán és moldován parasztok, orosz katonatisztek, csinovnyikok, forradalmárok. Fekszik itt néhány póruljárt német és angol kalandor és itt pusztult szőrmekereskedő.

A világháború kezdetén, a régi temető mellett likvidáltak egy pár hold termőföldet, s rozs helyett osztrák-magyar, német és török katonákkal vetették tele. Rengeteg új sírral telepítették be Távol-Keletet, rengeteg magyar sírral. A tintaceruzával pingált fejfák alatt magyar emberek pihennek. Közösök, honvédek egyaránt s talán sejtelmük sincs arról, hogy a régi temető északi sarkában, egy habarovszki örmény kereskedő és egy usszurijszki kozák között, valami egészen rendkívüli

felirat alatt, horpadt, dudvával benőtt sírban is magyar ember pihen. Bár a mohával benőtt egyszerű pravoszláv kőkereszten az írás szó szerint azt állítja, hogy:

Itt nyugszik az Úrban
ANDREJ IVANOVICS MISZTER-GÁZI.
Született 1824-ben ismeretlen helyen
Meghalt 1895 július 10-én.
Béke poraira.

A temetőben való jártamban-keltemben néhány hasonnevű sírra találtam. Itt nyugszik többek között az öreg Andrej Ivanovics élettársa, Jevdokia Tyimofejevna Miszter-Gázi, lánynevén Geraszimovna, 1833-ban született, s meghalt 1901-ben. Van itt egy másik Miszter-Gázi is, kétségtelenül a fenti házaspár fia, Karl Andrejevics, aki a fejfa szerint az orosz–japán háborúban szerzett sebeiben halt el 1905. december hó 2-án.

Akad ezen a környéken élő Miszter-Gázi is. Ilyet találtam Razdolnojén, a kozák divízió kovácsműhelyében. Hatalmas, tüzes, fekete szemű, kackiás magyar bajuszos kovácslegény, fia a japán háborúban elhalt Karl Andrejevicsnek s unokája az öreg családalapítónak.

*

Paskijevics tábornok kozákjai 1849-ben több ezer honvédet hajtottak el a magyar földről. A fogoly honvédek útját követni lehetetlen. Kétségtelen azonban, hogy egy részük Szibériába került. A Tobol folyón az 1850-es évek elején szállítottak északra magyar honvédeket. Öreg szibériai lakosok mesélik, hogy a Lena déli torkolatánál is találkoztak magyarokkal ezekben az években. Járt magyar honvéd az Angarán is,

sőt egy részük magába Irkuckba is elkerült. Az angarai csoportban, amelyről a legtöbbet tudunk, volt néhány honvédtiszt is, akikre a monda szerint nem terjedt ki a munkakényszer. Ehhez a csoporthoz tartozott egy Mesterházy András nevű honvéd strázsamester, aki valószínűleg valamelyik honvédhuszár ezredben gyógykovácsként szolgált, mert az Angarán is kursmid volt az uráli kozákok Bajkál-környéki telepein. Az akkor még fiatal és daliás strázsamestert minden valószínűség szerint Erdélyben fogták el, minthogy a társai is Erdélyből kerültek ide.

Mesterházyról azt is tudjuk, hogy az a kozák, aki elfogta, elöljáróban kénytelen volt fejbeverni a hadfit valami puskatussal vagy mivel, minthogy András vonakodott a fogságtól. Bizonyos, hogy eszméleten kívüli állapotban fogták el és hogy évtizedek múlva is panaszkodott néha az innen eredő fejfájására. (Egyéb baja sem volt az öregnek hosszú éveken át.)

Hogy az uráli kozákoknál meddig dolgozott, azt nem lehet tudni, ő maga azt írta erről, hogy „a nagy koleráig éldegéltem ottan". Viszont Szibériában a legöregebb emberek sem tudtak emlékezni erre a nevezetes „nagy kolerára" s azt állítják, hogy ott kolera mindig akadt, de hogy melyik volt a kicsi és melyik a nagy, azt senki sem tudta. Bizonyos azonban, hogy a Mesterházy által említett „nagy kolera" alapos kárt tehetett az ottani honvédség nem egészen zárt társaságában. András bácsi a kolera idején elhalt magyarok között említi például Cegler (vagy Cigler) felcsert „szerető nejével és apró családjával", Káhán Lajost a „nagyobbik fiával", amiből következik, hogy a magyar honvédek ezen a vidéken családot alapítottak, s hogy a „nagy kolera" idején már „nagyobbik fiuk" is volt. Kissé érthetetlen, amit egy magyar honvédről, valami Bitter János nevűről állít, nevezetesen, hogy a „muszkáknál bíráskodott" és „kegyetlenül rossz ember volt". Általában András bácsi nem sok dicsérettel emlékezik vissza

társaira. A három életben maradt angarai közül például, valami Korocsányi Gábor (vagy talán Karácsonyi Gábor) nevű honvédhadnagyról azt állítja, hogy „kurafi" volt és hogy őt beárulta a jövendőbeli ipánál, valami kozák altisztnél, akinek leányát szerette volna akkor nőül venni –, hogy neki, mármint Mesterházynak, odahaza Magyarországon felesége és gyermeke van. „A jányt ugyan megkapta a tetves – írja Korocsányiról keserűen –, de én a kezem levettem róla mindörökre." A másik életben maradt társa, Boró tüzér volt, akit nem sokkal „a nagy kolera" után egy kocsmai verekedésben vertek agyon a cigányok. Tudott dolog, hogy elpusztult bajtársait András bácsi tisztességesen eltakarította, persze a maga módja szerint. Bizonyos, hogy minden esetben elmondott egy miatyánkot és egy hiszekegyet, elénekelte azt a pár kálvinista zsoltárt, amire még éppen emlékezett, s göröngyöt vetett az elhunyt koporsójára. Így temette el gyors egymásutánban társait vallásra való tekintet nélkül, így a katolikusokat, de így a zsidó felcsert is.

Hogy meddig élt ezen a vidéken, azt csak körülbelül lehet megállapítani, bizonyos azonban, hogy a „manifesztum idején" (az 1861-ben II. Sándor cár által kiadott jobbágyfelszabadítási dekrétumról van szó) még Irkuck körül járt. Távol-Keletre egy von Buhle nevezetű kozák rittmeiszter vitte magával. Ezt a von Buhlét András bácsi rettenetesen gyűlölte, a vele kapcsolatban fennmaradt írás és monda valami vég nélküli tüzes magyar káromkodás. A kétségtelenül porosz származású kozák századost „veres seggfejű embernek" és „tokos latornak" nevezi. A gyermekei előtt pedig azt állította róla, hogy az „egy nyemecki zsopa", ami magyarul erősen sűrített kifejezése az írásban említett két megnevezésnek. Ezt a megkülönböztető ellenszenvet aligha lehet mással magyarázni, mint azzal, hogy ez a von Buhle tette végérvényesen tönkre a fiatal honvéd strázsamester szép csengésű magyar nevét. A

nyikolszk–usszurijszki garnizonkomandón ugyanis von Buhle regisztráltatta a magyar honvédet, mégpedig Mesztergázi Andrej Ivanovicsnak. Ezzel aztán vége lett mindennek. Visszaidomítani a nevét eredeti formájára sohasem sikerült. Erre igazán áll a híres orosz mondás, hogy amit valahova tintával beírtak, azt a fejsze se vágja ki onnan. Évtizedeken átal veszekedett a nevéért, járt a különböző hatóságok nyakára, de minden hiába. Végre sokesztendei utánjárással elérte, hogy valamelyik ostoba bürokrata kettéválasztotta a szerinte törvénytelenül hosszú nevet, így lett aztán Mesterházyból Miszter-Gázi. Az öregúr köpött egy nagyot, s megadta magát a sorsának.

Az első munkahelye itt szintén a kozák divíziónál volt. A végeláthatatlan istállósorok közepén állott ez a műhely, amelyet András bácsi tett híressé. Alig pár hónapnyi tevékenykedése után, Nyikolszk–Usszurijszkben csoda történt: a legtősgyökeresebb kozák kovácsok elkezdtek magyarul kovácsolni. Az 1860-as évek közepe óta itt nemcsak a katonaműhelyekben, hanem néhány civil-kovácsnál is „abzeccolnak". Olyan cifrán verik az üllőt, akárcsak Dorozsmán, csak a „franciás hiccnél" csinálnak egy kis hibát néha, de az orosz monoton, szakadozó kalapácstaktusnak itt nyoma sincs sehol. Friss, pattogó üllőritmus kapott itt lábra, s egy csomó színmagyar kovácsvirtus vert gyökeret. Először is itt a hiccet végigverik. Vagyis, amíg a vas melegen az üllőn fekszik, addig a kalapács nem pihen. Nem pihen a handhammer, de nem pihen a groszhammer sem. Vasforgatás közben olyan magyarosan abzeccolnak, hogy öröm hallgatni. A jó kovács egy hiccre patkót csinál, kétszer vasat nem melegít. A ráfot egy melegre húzzák, s a legvadabb csikót is a tipikusan orosz „emelőgép" nélkül vasalják. Egyszóval, a régi híres magyar kovácstradíciót Miszter-Gázi maradéktalanul bevezette.

De átalakította a műhelyt is. Itt kézzel nem fújtatnak, mint

ahogy azt a hideg slosszerek szokták odahaza, hanem lábbal, s a fújtató „serénységét" vasnehezékkel növelik. Mellel nem fúrnak. Miszter-Gázi után, egészen a modern fogaskerekes fúrógép térhódításáig, jó magyaros „kurblival" fúrtak. A kéziszerszám is meggyarapodott. Az árva rund- és slichthammer mellé példás magyaros rendbe egy csomó különböző típusú zeccer és stekli sorakozott s megnőtt az üllő alatt a csöpp kis orosz tőke. Az usszurijszki kovács éppen olyan személyes sértésnek veszi, mint akármelyik magyar kovács, hogyha valaki az üllőjére mer ülni s ha oroszul mondja is, mégis nagyon magyarosan cseng az, hogy: ne tegye a büdös fenekét oda, ahol én a kenyerem keresem!

Az angarai sikertelen kísérlet után Miszter-Gázi itt házasodott meg. Egy jómódú gyertyaöntő mesterember lányát vette nőül, mégpedig huszárosan regényes körülmények között. Geraszimov Tyimofej Sztyepanovicsnak öt fia és egyetlen leánya volt, Jevdokija, akit az öreg mester nagyon szeretett s éppen ezért rangosan adta férjhez valami Bogoljubov nevezetű volt stabskapitányhoz. A kapitány ugyan vagy húsz évvel idősebb volt a szép Jevdokijánál, s kizárólag a rangjából élt, azaz az öreg gyertyaöntővel tartatta el magát. Emellett részeges volt s a menyecskével kegyetlenül bánt. Gyakran előfordult, hogy a hajánál fogva hurcolta végig az utcán. Egy farsangi estén, a Szoldatszkaján, éppen egy ilyen hajnál fogva való utcai sétán, Miszter-Gázi beleavatkozott ebbe a szorosan vett családi ügybe, kiszabadította a holtrészeg kapitány kezéből a nőt, mégpedig igen határozottan, és egyszerűen hazavitte a Szoldatszkaján levő lakására. A kapitány nyilvánvalóan tiltakozott, amire András bácsi – az utódok bemondása szerint – félholtra verte az ifjúságán már alaposan túljáró férjet. E farsangi naptól kezdve minden egyes alkalommal kikapott a kapitány úr, valahányszor balsorsa Mesterházyval hozta össze. Egy év múlva a Bogoljubov úr nemcsak a daliás honvédstrá-

zsamestert kerülte el, de elég volt a szép Jevdokija Tyimofejevna puszta megjelenése is ahhoz, hogy a vitéz kapitány pánikszerűen meneküljön. Itt éltek aztán esztendőkön át bagóhiten, de nagyon boldogan, míg végre 1873. február 9-én, Bogoljubov halála után, és miután Mesterházy áttért a pravoszláv hitre, hivatalosan is megházasodtak. Ekkorra azonban három fia és két lánya volt már az új házaspárnak. Tyimofej Sztyepanovics eleinte dúlt-fúlt mérgében, átkozta egyetlen lánya istentelenségét, de az unokák növekedése arányában elpárolgott a vén vallásos ember fejéből a harag, a hivatalos esküvő után pedig az egész város mélységes csodálkozására, szép nagy házzal, műhellyel és állítólag nagyon drágán vásárolt szabadságlevéllel ajándékozta meg az idegen országbeli vőt. Miszter-Gáziék szemlátomást tollasodtak, s ebben az arányban nőtt a 48-as honvéd tekintélye is, s az öreg Geraszimov halála után ő lett a gyertyaöntő család közkedvelt, elismert feje. Az ő erős kezébe volt letéve a kiterjedt család vagyona s a családi kérdésekben való döntés joga. Ő adta férjhez s ő házasította ki az összes Geraszimovokat, a városka megrökönyödésére néha hihetetlenül liberálisan. Az egyik gazdag Geraszimov-lányt például egy ügyes zsidó óráslegényhez adta. Az egyik fiú pedig egy moldvai cselédlányt vett nőül. De nemcsak a családba vezette be ezt a nem időszerű demokráciát, hanem idegen szerelmeseket is egymáshoz segített. Köztudomású például, hogy a pogranyicsnajai Szaveljevet ő beszélte rá, hogy szöktesse meg gazdag szeretőjét, miután András bácsi esztendőkön keresztül járkált követségbe a lány egyre gazdagodó szüleihez a fiatal pár érdekében.

András bácsi különben minden tekintetben köztiszteletben álló férfi lehetett, akiről a mai napig is sokat beszélnek. A Miszter-Gázi féle műhely egykettőre felvirult, s az usszurijszki és környéki népek kedvelt találkozóhelyévé lett. A kozák szekerek légiója állott folyton a műhely előtt, ahol András

bácsi három fiával és négy idegen mesterlegénnyel négy tűzből dolgozott. Nagyon messziről hordták ide a lovakat vasaltatni, gyógyítani. Én magam beszéltem még 1916-ban is emberekkel, akik még mindig csodálkozó tisztelettel beszéltek Andrej Ivanovics művészetéről. Egy Szaltikon nevű öreg kozák azt mondotta például, hogy az öreg Andrej nem lehetett közönséges halandó, hogy őt az Isten „a sok emberi szenvedés jutalmául" csodálatos hatalommal ruházta fel. „Varázsló volt az, fiam – mondotta nekem és az egyik Mesterházy-unokának –, persze nem olyan gonosz, kicsinyes, szamár varázsló, mint amilyenről az öregasszonyok fecsegnek a falvakban, nem holmi tehenet megrontó vagy gyereket halálra igéző boszorkány. Andrej Ivanovics jóságos varázsló volt. Én magam hoztam egyszer hozzá egy lovat. Gyönyörű, fekete, négyesztendős csődör volt, sose felejtem el. Egyszer csak megbetegszik az én csődöröm, nem eszik, nem iszik, csak reszket a szerencsétlen, reszket. Próbáltam én avval mindent, olajat adtam neki, forró vízzel csutakoltam és a lovacska reszket, reszket, ha pedig hozzáérnek rúg és harap. Na – mondom –, ez is Andrej Ivanovicshoz kívánkozik. Szóval behozom a lovat a Szoldatszkajára és mondom, hogy így meg úgy. Andrej Ivanovics feltette az orrára az okulárét, sodort egyet a nagy, lelógó ukrán bajuszán és odalépett a lovacskához. Furcsa ember volt. Oroszul is furcsán beszélt és olyan idegenül nevetgélt. Azt mondja a lónak: no, mi a baja ennek a szép állatnak? Ó, hogy reszket az ina szegénynek, mondja. Ejnye, ejnye, biztosan a fogacskája fáj a lovacskának. S akár hiszitek, akár nem, az én csődöröm ettől a szép beszédtől tüstént megnyugodott. Andrej Ivanovics ráteszi a kezét, megsimogatja és semmi. A csikó nem rúg, nem harap, csak néz, néz szomorúan az öreg szemébe. Az meg kinyitja a ló száját. A ló tűri. Ahá, mondja Ivanovics. Szóval ez az a csúnya fogacska – mondja, és zsupsz, kiveri neki. És kész. A lóból megint

ló lett. Mivel tartozom, kérdem én a mestert. Az meg mondja, hogy jó szóval. Mondom, hiszen az nem drága, de attól nem nő meg a buksza. De Andrej Ivanovics azt mondja: te a magad bukszájával törődj fiam, meg azzal, hogy mit eszik a lovad. Mert ilyen homokos gazzal az isten lovát is tönkreteszed. Hordtam én neki azután mindenféle állatot. Tehenet, disznót, sőt egyszer a kutyát is elhoztam hozzá. Valamennyit meggyógyította, de pénzt a gyógyításért nem fogadott el. Ezt így parancsolta neki az Isten. A vasalás árát viszont jól megkövetelte. Négy patkóért egy rubel húsz kopeket vett el. Igaz, hogy az aztán patkó is volt. Egy évig se rúgta le a jószág. Az volt aztán egy mesterember. Le tudta venni a ló szeméről a hályogot, eret vágott, a beteg patát meggyógyította, értett az mindenhez."

Egy öreg usszurijszki tímármester meg azt állította, hogy András bácsi az embereken is felcserkedett. Kitűnően tudott fogat húzni. A vén tímár szerint „úgy csendes, nyájas beszélgetés közben, egyszerűen kilopta a beteg fogat a népek szájából" és belenyomta a páciens markába. „Mit, ezek a mai doktorok – mondotta lenézően. – Három-négy óráig ordíttatják a mesterembert, négy utca fut össze a fogfájós ember kétségbeesett kiáltására, húszféle szerszámot próbálnak ki a szenvedő emberen, hogy aztán a gyökér mégiscsak benn szakadjon. Andrej Ivanovicsnak volt egy magacsinálta kis fogója, olyan pici volt, hogy sose látta meg senki hatalmas markában, aztán picsi-pacsi és már viheted haza a fogad. Az ő kezében senki se ért rá kiabálni. Az volt egy doktor."

Miszter-Gázi valami ezermesterféle lehetett, aki mindenhez értett. Olyan hálót tudott fonni, amibe a hal önkéntesen és örömmel futott bele. Tőrrel fogta a nyulat, de valami csodálatos, ismeretlen szerszámmal meg tudta fogni a vaddisznót is. Általában puskát nem használt, a vadra nem lőtt, mindig valami ravasz szerszámmal fogta el őket elevenen. A vén tímár

azt mondotta ugyan, hogy András bácsi „csendes, nyájas beszélgetés közben" húzott fogat, holott köztudomású, hogy oroszul holta napjáig se tanult meg rendesen. A hivatalos írások alá nevét mindig magyarul írta, minden oroszos hangzást elvetve, egyszerűen Mesterházy Andrásnak. Minden feljegyzést magyarul írt bele egy sárgult lapú vastag könyvelési főkönyvbe, anélkül, hogy dátumot, vagy helységnevet említett volna. Tudós ember legyen az, aki eligazodik benne. Itt tartotta nyilván adósait, mégpedig így, hogy: Szergej Petrovics huszonegy, és semmi más. Hogy mi a vezetékneve ennek a Szergej Petrovicsnak és miért adós, és hogy ez a huszonegy rubel-e vagy csak kopejka, ezt csak András bácsi tudhatta. Ugyancsak ide írta be nagy ákombákomokkal honvédtársairól szóló feljegyzéseit, szintén dátum és helység megjelölése nélkül. Ebben a könyvben szidta von Buhle rittmeisztert s átkozásait azzal fejezte be: „Be sok tokos lehet e világon, hogy ide is ennyi került belőlük." A felületes feljegyzések ellenére, András bácsinak lelki szükséglete lehetett az írás. Ez a könyvelési főkönyv volt alighanem a gyóntatója, ide írta be legtitkosabb gondolatait, amit természete szerint alig mondott volna el valakinek. „Jevdokijának hívják a nejem – írja például –, bár tiszta muszka, mégis erősen szeretem. Az édesanyámnál is jobb." Másutt azt írja: „Dunyáska esmét fiúgyermeket szült, áldja meg érte a jó Isten. A gyermeket Károlnak keresztelem, a kicsi ecsémről. Éppen akkora purdé mint a' vót, amikor csatába mentünk." Családját szerethette, bár egészen másképpen viszonylott leányaihoz, mint a fiúkhoz. Az egyik lányát „lelkem Boriskámnak" hívta, a másik pedig „Katica bogárka" volt. A feleségét dédanya korában is Dunyáskának hívta, ezzel szemben a fiúkat kegyetlenül kordában tartotta. Legidősebb fiú Iván, még 65 éves korában is élénken emlékezett azokra a fülcsengető pofonokra, amelyet házasember korában is elég gyakran kapott az öregtől. Vod-

kát sose ivott s megvetéssel beszélt az italról. Ellenben almából és egyéb gyümölcsből valami borfélét kotyvasztott, amiből úgy nagy ünnepek alkalmával néha két litert is megivott. Ilyenkor aztán vontatott, szomorú magyar nótákat énekelt hosszú órákon keresztül, amit a család kötelességszerű ájtatossággal hallgatott végig, minthogy meg voltak győződve arról, hogy az öregúr a maga furcsa nyelvén zsoltárokat énekel. Pedig az öreg egyáltalán nem volt vallásos. Bár egyetlen magyar könyv, amit egész életén át olvasott, egy nagy biblia volt. Viszont a család azt állítja. hogy úgy néha ebéd utan, amikor az öreg felrakta az okuláret és kezébe vette ezt a könyvet, könnye fakadásig sokat nevetett, s ezért a család meg volt győződve, hogy ez a vastag fekete könyv az öregnél valami jó adomagyűjtemény lehet. Borzasztó sokat pipázott és egy egész pipatóriumot hagyott vissza. A pipák eredete egész homályos. Egy részét állítólag maga csinálta. Volt ott olyan selmeci formára sikerült hosszú szárú, volt ott mokányos debreceni fajta, angol facsibuk, sót ezüstkupakos tajtékpipa is. A dohányt maga termelte, csaknem egy fél hold területen, ő szárítgatta, kevergette és egy igazi fináncijesztő magyar dohányvágó késsel vagdalta is. Pénzt sose hordott magánál, állítólag sose vásárolt semmit. Szívesen hitelezett, ez a feljegyzéseiből is látszik, és nagyon haragudott a fösvény emberekre. Ő, aki orvosi szolgálataiért sose fogadott el pénzt, egy öreg fösvény kupectől egy alkalommal öt rubelt vasalt ki egy odvas foghúzásért, holott ebben az időben Szibériában öt rubelért nagyon szép hátaslovat lehetett vásárolni. Azt mesélik, hogy a foghúzás után az öreg kupec három rubelt szeretett volna fizetni, amitől András bácsi úgy dühbe jött, hogy a két visszatartott rubelért két egészséges fogát akarta kiverni a kupecnek, amire az mégiscsak kiguberálta az előre kialkudott penzt.

A hatóságokkal egyetlenegyszer gyűlt meg a baja, amikor

a nyolcvanas években egy Vereboi nevű szökött szamúzöttet rejtegetett lakásán, akiről nagy tisztelettel beszélt esztendők múltán is. Az egyik szomszédja, valami Sztyepan nevű ukrán paraszt feljelentette, mire nagy házkutatásokra és zsandárjárásokra került sor Miszter-Gázi portáján, de a száműzött akkor már túl járt a kínai határon. András bácsit sokáig hurcolták érte, míg végre valami kozák ezredes húzta ki az öreget a csávából. Ennek a Sztyepan nevű szomszédnak azután nemsokára tövig égett a szép nagy háza, de a család ma is azt állítja, hogy András bácsinak ehhez a tűzhöz az égvilágon semmi köze se volt, bár ezt nagyon nehéz elhinni.

Fönnmaradt a 90-es évekből egy fakó családi fénykép is. Közönséges fotográfia, amilyet csak falusi fényképészek tudnak összehozni. A kép közepén ül a családfő, két nagy kezét térdén nyugtatva, ugyanígy a felesége, s jobbról, balról a fiúk, a lányok családostul. András bácsi ott ül a nagy orosz család közepén, pedig amilyen orosz a család, éppen olyan magyar a családfő. Hosszú, lelógó harcsabajusz, rövidre nyírt deres haj, apró, kialvó fekete szemek. Valami fekete kabátféle fedi felső testét, magyaros fehér ing, minden nyakravaló nélkül.

Amilyen zajos események űzték ide, a világ túlsó végére, olyan csendesen költözött által a másvilágra. Verőfényes, júliusi napon, ebéd után a ház előtt üldögélve pipázott s csendesen elaludt. Az összerágott pipacsutora egyszer csak kiesett az erős fekete fogak közül és Mesterházy András meghalt.

*

Mesterházy András ivadéka alighanem tovább virul a Távol-Keleten. Az egyetlen, akiről valamit tudunk, az Andrej Karlovics Miszter-Gázi, a razdolnojei kovácslegény, aki állítólag hű képmása a magyar nagyapának. A háború vége felé ezt az Andrejt becsukták, „az ellenséggel való cimborálás"

címén, ami abban nyilvánult meg, hogy tűzön-vízen keresztül védte azt a magyar hadifogoly kovács-csoportot, amelynek csoportvezetője volt. Egy alkalommal, amikor a műhelyparancsnok őrmester mellbe verte az egyik öreg magyar kovácsot, az ifjú Miszter-Gáziban felébredt a szabadságharcos demokrata, a 48-as honvéd-strázsamester nagyapa, s egy lórúgásnyi pofonnal terítette földre a fegyvertelen öregemberen vitézkedő zupást. A cári haditörvényszék persze tüsténT vérért kiáltott, s elrettentő példát akart statuálni. Elkésett. A fogoly Miszter-Gázit a forradalom kiszabadította börtönéből, de ez a Miszter-Gázi már tudatos forradalmár volt, 1917-es képviselője a 48-as nagyatyai ideáknak. Meghalni pedig úgy halt meg, mint az apja, a távol-keleti tartományba betört japánokkal való harcban, egy vörösspartizán lovasszázad élén.

*

Az usszurijszki csendes temetőben pihen tehát Mesterházy András, a messzire elkallódott Kossuth-katona, a nagy magyar szabadságharc hőse, aki talán a cárizmus setét éjszakájában is látta az emberiség jövendője hajnalhasadását, s bölcs előrelátással e nagy szabad népbe oltotta bele ivadékát.

Talán élnek még Magyarországon olyan Mesterházyak, akik büszkén vállalják ezt az atyafiságot, mi mindenesetre András bácsit a magunk derék ősének valljuk, s ezért tesszük ez írást kegyeletünk babérkoszorújaként a dudvával benőtt távol-keleti sírhalomra.

TARTALOM

KORBÉLY JÁNOS — 5
KŐMŰVES PAPP ISTVÁN — 22
NAGY JÓZSEF — 32
PETRI KOCZKA PÉTER — 47
HÁBORÚJA VÁLOGATJA — 59
A JÁRATOS EMBER — 78
AZ ÉN DOBAI GÁBOR BÁTYÁM — 103
BACSA PÉTER ESETE — 117
NANA PARASZKEJEVA — 130
GYÁRI APRÓSÁGOK — 139
DOKTOR HÓKA TALPRA ÁLL — 153
A PROTOKÓL — 175
KOMMUNISTÁK — 190
BÉKÉS TALÁLKOZÁS — 202
ÁDÁM JÚLIA ASSZONY — 216
BÖRTÖNBEN — 241
A BAJUSZ — 253
A MACKÓS — 271
MISZTER-GÁZI — 286

A KIADÁSÉRT FELEL A KOSSUTH KÖNYVKIADÓ IGAZGATÓJA
SZERKESZTETTE HARGITAI GYÖRGY
A BORÍTÓT ÉS A KÖTÉSTERVET WÜRTZ ÁRPÁD LÁSZLÓ GRAFIKÁJÁNAK FELHASZNÁLÁSÁVAL SZÁNTÓ TIBOR KÉSZÍTETTE
MŰSZAKI VEZETŐ MÓZES TIBOR
MŰSZAKI SZERKESZTŐ SZAKÁLOS MIHÁLY
A SZEDÉST 1978. IV. 24-ÉN KEZDTÉK MEG
MEGJELENT 1978. IX. 30-ÁN, 40 000 PÉLDÁNYBAN
TERJEDELME 18 (A/5) ÍV

KÉSZÜLT A ZRÍNYI NYOMDÁBAN (78.1454/1—2551)
ROTÁCIÓS OFSZETELJÁRÁSSAL
FELELŐS VEZETŐ BOLGÁR IMRE VEZÉRIGAZGATÓ

a járatos ember

KARIKÁS FRIGYES

A JÁRATOS EMBER ÉS MÁS ELBESZÉLÉSEK

Az Új Világ sorozat
következő köteteként
Karikás Frigyes (1895–1938)
összegyűjtött elbeszéléseit
nyújtjuk át az olvasónak.
Karikás Frigyes
a kommunista eszmeiségű
magyar elbeszélő irodalom
egyik megteremtője volt,
1917-ben részt vett
a fegyveres felkelésben Moszkvában,
1919-ben pedig a magyar
Vörös Hadsereg 39-es dandárjának
politkai biztosaként végigküzdötte
a Tanácsköztársaság
forradami honvédő háborúját,
Purián egyszerűségű,
realista stílusú írásaiban
az élmény hitelével jeleníti meg
a proletárdiktatúra harcait,
az illegális mozgalomban szerzett
tapasztalatait, börtönélményeit.
Olyan markáns típusokat alkot,
mint Korbély János,
Kőműves Papp István vagy
Ádám Júlia asszony.
Karikás Frigyes elbeszéléseinek
eddigi legteljesebb gyűjteménye
jelenik most meg új kiadásban,
a Magyar Tanácsköztársaság
hatvanadik évfordulójának
előestéjén.

Karikás Frigyes
A járatos ember

Ára: 6 Ft

MUNKÁSPÁRT MAGYAR SZOCIALISTA

3. r. sz. Könyvkártya
ÁKV Könyvtárellátó
Közl. Ny.

25

85

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKASPART
IV/6. Körzeti
Alapszervezet
Vezetőségre

Az Új Világ sorozatban
eddig megjelent:

Barta Sándor:

ARANYÁSOK

Msztyiszlavszkij:

TAVASZI MADÁR A VARJÚ

Nyikolajeva:

ÚTKÖZBEN

Előkészületben:

M. Andersen Nexö:
HÓDÍTÓ PELLE

Vasco Pratolini:

SZEGÉNY SZERELMESEK
KRÓNIKÁJA

30,– Ft